

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

FEMİNİST OLMA ÖYKÜLERİ VE DENEYİM ANLATILARI ÜZERİNDEN
TÜRKİYE'DE FEMİNİST HAREKETİN DÖNÜŞÜMÜ

Doktora Tezi

Bilgen Cennet Morsünbül

Ankara, 2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI**

**FEMİNİST OLMA ÖYKÜLERİ VE DENEYİM ANLATILARI
ÜZERİNDEN TÜRKİYE'DE FEMİNİST HAREKETİN DÖNÜŞÜMÜ**

Doktora Tezi

Bilgen Cennet Morsünbül

Tez Danışmanı
Prof.Dr.Elif Ekin Akşit Vural

Ankara,2019

TEŞEKKÜR

Tez yazmak uzun, sancılı ve dönüştürücü bir yolculuk. Feminist bir araştırmacı olarak yola çıktığımda bu kadar çetrefilli, koşulların günden güne zorlaştığı, memleketin ve üniversitelerin üzerinde kara bulutların gezdiği böylesi uzun bir süreç beklemiyordum. Üstelik yolculuk sürecini doğrudan etkileyen ve bana mutluluk veren Ali Deniz dünyaya ilk çılgını attığında artık tez araştırması için çıktığım yolculuğu sonlandırabileceğimden emin değildim. Annelik nasıl bir mesai ve lohusalık ne demek kadınlar bilir. İşte böyle bir süreçte tanıdığım en kıymetli insanlardan biri olan tez danışmanım Prof. Dr. Elif Ekin Akşit Vural, üzerimde iktidar kurmadan paylaştığı derin birikimiyle, kritik yönlendirmeleriyle, her umutsuzluğa kapıldığımda kendine has pratik çözümleriyle, sakinliğiyle, yapıcı eleştirileri ve görüşleriyle bana zor gelen her şeyi kolaylaştırdı. Elif önce danışmanımdı. Sonra arkadaşım ve kız kardeşim oldu. Danışmanım Elif yerine başka birisi olsaydı bu tez yazabileceğimden emin değilim. O nedenle sevgili Elif'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Bununla birlikte tez jürimde olmayı kabul eden ve her biri kendi alanlarında çok kıymetli akademisyenler olan sevgili Prof. Dr. Güzin Yamaner'e, Doç. Dr. Melike Kaplan'a, Doç. Dr. İlknur Yüksel Kaptanoğlu'na ve Doç. Dr. İrem İnceoğlu'na samimiyetleri, teşvik edici eleştirileri ve önerileri için çok teşekkür ederim. Ayrıca sahadayken topladığım onca hikaye ve anlatı ile nasıl başa çıkacağım konusunda bana kıymetli önerilerde bulunan arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Selda Tuncer'e de teşekkür etmek isterim.

Etrafımda beni sarıp sarmalayan kadınlar hep güç ve yaşama sevinci kaynağı oldular benim için. Tüm titizliği ile yazdıklarımı okuyup imla ve yazım dili konusunda bana destek veren tanıdığım en çalışkan ve şefkatli insanlardan biri olan teyzem edebiyat öğretmeni Selda Günday'a , umutsuz ve vaz geçmiş anlarımda ben umutlandıran, cesaretlendiren ve motive eden canım kardeşim Özge'ye ve sevgili annem Neval'e de çok teşekkür ederim.

Bu tez otuz seneden fazladır sokaklarda ve meydanlarda, erkek egemenliğinin hüküm sürdüğü her mecrada mücadele veren feminist hareketin güçlü ve kararlı politik özneleri hakkındadır. Belleklerinden süzdükleri kıymetli hikayelerini ve hatıralarını bana teslim eden ve bu tezin yazılmasını mümkün kılan canım kadınlara sonsuz teşekkürlerimi sunmak isterim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırma Problemi.....	8
1.2. Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Dönüşümüne Dair Kısa Bir Tarihçe.....	12
1.2.1. 1980 Sonrası Feminist Hareket ve Sonrası	14

İKİNCİ BÖLÜM

DENEYİM VE FEMİNİST BAKIŞ AÇISI TEORİSİ

2.1. Feminist Tarih Yazımında Deneyim ve Feminist Bakış Açısı Teorisi.....	20
2.2. Başlangıç Noktası: Kadınların Hayatı	21
2.3. Deneyimin Vazgeçilmezliği.....	25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜ TARİH

3.1. Geçmişin ve Şimdinin Tarihini Buluşturan Bir Yaklaşım: Sözlü Tarih.....	28
3.2. Sözlü Tarihin Geçmişi	30
3.3. Bir Araştırma Yöntemi Olarak Sözlü Tarih ve Sözlü Aktarımın Kanıt Olarak Statüsü.....	31
3.4. Kadın Araştırmalarında Sözlü Tarihin Önemi.....	36
3.5. Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları.....	39

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

4.1. Teze Başlama Hikayesi.....	43
4.2. Bir sözlü Tarih Araştırma Tasarısı.....	49
4.3. Saha Çalışması	53
4.4. Kuşaklara Göre Sınıflandırılma	56

4.5. Görüşmeler.....	57
4.5.1. Görüşme Öncesi	60
4.5.2. Görüşme Süreci	61
4.5.3. Görüşme Sonrası	61
4.5.4. Anlatı Analizi	62

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE ANALİZ

5.1. Feminist Hareketin Dönüşümüne Deneyim Anlatıları Üzerinden Bakmak	65
5.1.1. Feminizmin Kişisel Tanımları.....	68
5.1.2. Feminist Olma Hikayeleri ve Feminist Harekete Katılma Süreçleri.....	79
5.1.3. Feminizme Dair Deneyim Aktarımları: Örgütlenme, Gündemler, Tartışmalar, Sokak, Eylem, Politika	97
5.1.4. Nasıl Örgütlenmeli?	105
5.1.5. Sokağa Çıkmak	111
5.1.6. Kadın Hareketlerinde Metropol ve Taşra Ayrımı	128
5.1.7. 1980 sonrası Feminist Hareketten Bugüne: Farklılıklar, Benzerlikler, Tartışmalar	138
5.1.8. Feminist Yayıncılık ve Yeni İletişim Teknolojilerinin Kadın Hareketlerinde Kullanımı: Dijital Medya, Kapanan Sayfalar, Yeni Olanaklar	145
5.1.9. Kadın Hareketleri ve Dijital Aktivizm.....	152
5.2. Gündelik ve Özel Yaşam Pratikleri ile Feminist Olma İlişkisi.....	161
5.2.1. Evlilik, İlişkiler, Birlikte Yaşam: Toplumsal Cinsiyet Rollerini Kısacasında Feminist Olmak	163
5.2.2. Cinsellik	170
5.2.3. Bedenle Kurulan İlişki: Güzellik Alguları, Yaşlanma, Beden Olumlama..	174
SONUÇ	182
KAYNAKLAR	187
EKLER	196

ÖZET	199
ABSTRACT	200

BİRİNCİ BÖLÜM

Toplumsal ve kişisel olan üst üste binmiştir ve her ikisi de tarihsel olarak değişkendir.

Joan W. Scott

Feminist hareket, farklı adlandırsalar dahi bir şeyi karşı durdukları şey olarak kabul edenler arasındaki bağlantıların artmasıyla gerçekleşebilir. Feminizm nerede olması gerekiyorsa oradadır. Feminizm her yerdedir.

Sara Ahmed

GİRİŞ

2017 yılında ABD'nin önde gelen sözlüklerinden Merriem Webster yılın kelimesi olarak *feminizmi*¹ seçtiğinde tez çalışmam devam ediyordu. Sözlüğün seçimi, son yıllardaki kadın içerikli ve toplumsal cinsiyet normlarını problematize eden popüler kültür ürünlerinden, yaşam alanlarının kısıtlanmasına ve kazanılmış hakların tehlikeye düşüren uygulamalara karşı yapılan sokak eylemlerine, kitlesel yürüyüşlerden genel grevlere ve sosyal medya kampanyalarına bir çok dinamiğin feminizmi en çok aranan ve merak edilen sözcüklerden biri haline getirmesinin bir sonucu oldu (BBC,2017).

Feminizmin popülerleşmesi beraberinde kavram üzerinden yürütülen tartışmaları da getirdi. Bir yanda kadınlarla erkeklerin günümüzde eşit haklara sahip olduğu ve dolayısıyla feminizmin tarihsel olarak miadını doldurmuş bir hareket olduğu eleştiriler yapılırken, başka bir hatta feminizmin dünyayı saran neo-liberalizminve bireyci kültürün etkisiyle bireysel özgürlük, güçlenme ve yaşam tarzına indirgendiği eleştirileri yapılmaya başlandı. 1980'lerden itibaren küresel düzeyde toplumsal yaşamın her alanında etkili olan neo-liberalizm bireysel çıkarları önceleyen ve motivasyonunu bunun üzerinden yükselten birey imgesi inşa eder (Davis, 2018).Feminist hareketin

¹ Bu çalışmada feminizm, feminist hareket ve kadın hareketi kavramları aralarında keskin bir ayırım yapılmaksızın kullanılmıştır. Bazı yerlerde birlikte bazı yerlerde birbirinin yerine kullanılmıştır. Bunun sebebi feminizmin tarihsel olarak kadın hareketinin bir momentinde ortaya çıkmış olması ve kadın hareketinin hem kapsayıcılığını hem de kuramsal dayanaklarını yansıtmasıdır.

dönüşümünde rol oynayan küresel etkideki neo-liberalizm, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte özellikle genç kuşak kadınların feminist olmak ile ilgili beklentilerini, kavrayışlarını, eylem ve politika yapma tarzlarını da etkilemiş görünüyor. Artık ana akım bir feminist hareketten bahsetmenin mümkün olmadığı günümüzde yaygınlaşan çok çeşitli ve parçalı feminizmler var (Redfern ve Aune, 2010). Ana akım bir hareketten bahsedemsek de küresel düzeyde yaygınlaşan ve kadınlar lehine sonuçlar doğuran, sosyal medya üzerinden çok kısa sürede milyonlarca kadının katılımı ile örgütlenen kampanyalara, protestolara ve dünya ölçeğinde yüksek katılımlı kadın grevlerine tanık olduğumuz bir dönemdeyiz. Özellikle son on yılda sosyal medya kullanımının yaygınlaşması ve politik bir araç olarak kullanılması kadın hareketlerini ve feminizmi de etkisi altına almış görünüyor. Dünyadan bazı örnekler vermek gerekirse; 2017 yılında Donald Trump ABD başkanı seçildikten çok kısa bir sürede sosyal medya üzerinden dünya çapında 600'den fazla yerde örgütlenen iki milyondan fazla kadın Trump'ı ve onun nezdinde aşırı sağ politikaları protesto etmek için sokağa çıktı (Bianet, 2017). Farklı kuşaklardan, milletlerden ve politik çevrelerden kadınların katılımıyla yapılan kadın yürüyüşü o günden sonra dünyanın bir çok ülkesinde kadın örgütlenmelerinin bu zeminde buluşmasının aracı oldu. Her yıl yapılmaya devam ediyor (Haberler, 2019). İlk kez Arjantinli kadınlar tarafından yine 2017'de tüm dünyadaki kadınlara yapılan 8 mart'ta genel greve gitme çağrısı bir çok ülkede karşılık buldu. Bu çağrı 2017'den bu yana her sene yapılmaktadır (Çatlak Zemin, 2017). 2018 yılında feminist hareketin köklerinin zayıf olduğu Polonya'da kürtajin yasaklanmasına ilişkin kanun tasarısına karşı 150 bin kadın protesto gösterisi yaptı, kadınların baskısı ve oluşturdukları kamu oyu ile yasak yasası reddedildi (Uğantaş, 2018). Dünya ölçeğinde feminist karakteristik taşıyan toplumsal hareketliliğe dair örnekleri çoğaltmak mümkün. Son olarak Hollywood'un ünlü film yapımcısı Harvey Weinstein'in cinsel saldırı suçlaması ile dava edilmesi sonrasında Hollywood'daki, taciz ve cinsel

saldırıların ifşası için sosyal medyada başlatılan #metoo hareketini hatırlamak iyi olabilir. Önceleri ünlü oyuncuların katıldığı ifşa hareketi çığ gibi büyüdü, 85'ten fazla ülkeye yayıldı ve farklı dillere uyarlandı.

Toplumsal cinsiyet farkındalığındaki artışı ve feminist yönelimleri fark eden reklam sektörü de bu duruma kayıtsız kalmadı ve feminizm bir pazarlama stratejisine dönüştürdü. Büyük markalar kadınların gücüne atıfta bulunulan, toplumsal cinsiyet eşitliği temalı feminist düşünceden beslenen yaratıcı reklamlar çekmeye ve kampanyalar yürütmeye başladı. Ne var ki kadınları tüketici olarak cezbetmeyi hedefleyen reklamlar² güçlü, mücadelecı, engelleri aşan, özgür kadın imajı çizerken , cinsiyet ayrımcılığının ve eşitsizliğin faillerinden ve nedenlerinden hiç bahsetmemektedir. Yeni bir olgu olarak reklamlarda güçlü kadın imgesinin kullanılması bir yandan kadın hareketinin ve feminizmin güçlenmesinin ve etki alanını arttırmasının sonucu olarak yorumlanırken öte yandan politik olarak içeriğinin boşaltılmasına ve bir pazarlama stratejisine dönüştüğü eleştirileriyle karşı karşıya kalmaktadır.

Temel meselesi kadınların sözlü anlatıları üzerinden kadın hareketini ve feminizmin Türkiye'de nasıl deneyimlendiğini ve dönüştüğünü anlamak olan bu araştırmada yola çıkarken aklımda 1. Feminizm, kadın- erkek eşitliğine dair kazanımlar sebebiyle artık ihtiyaç olunmayan ve dolayısıyla miadını doldurmuş bir hareket midir, yoksa günümüz dünyasında feminist hareket toplumsal sorunlara karşı kapasitesini ve mücadele alanlarını arttırarak devam eden bir toplumsal muhalefet aracı mıdır? 2.Feminist hareketin etkisi ve geçirdiği dönüşümler bu hareketin öznelere deneyimleri üzerinden ve gündelik yaşam pratikleri ile birlikte değerlendirilebilir mi?"

² Bu tür reklamlar için İngilizcede feminizm ve reklam sözcüklerinin birleştirilmesiyle türetilen bir kavram var; "Femvertising " Kadın odaklı çeşitli kurgularla üretilen bu reklamların ortak özelliği kadınları güçlü birer özne olarak tasarlamalarıdır. Feminizm kelimesinin geçmediği reklamlarda kadınların birey olarak tek tek güçlü olmalarına yapılan vurgu toplumsal cinsiyet prototiplerine karşı feminist düşüncenin argümanlarından yararlanır ancak feminizmin kolektif bir hareket olduğunu göz ardı eder. <http://www.dijitalajanslar.com/kadinlara-ilham-veren-reklam-kampanyalari>/<https://www.vox.com/the-goods/2018/11/5/18056004/feminist-advertising-empowered-sarah-banet-weiser><https://catlakzemin.com/pazarlama-stratejisi-olarak-feminizm/>

soruları vardı. İlk amacım eyleyiş, yöntem ve içerik bakımından feminist hareketin dönüşümünü farklı kuşaklardan feminist kadınların anlatıları üzerinden analiz etmek olan bu araştırmada ikinci olarak hareketin belli bir döneminde aktif olmuş yada hâlâ içinde olan kadınların hayatlarında feminizmin dönüştürücü etkilerini anlamayı amaçladım.

Feminist hareket her şeyden önce bir özgürleşme hareketidir, erkek egemenliğine dayalı tüm sistemlere ve uygulamalara karşı politik bir karşı çıkıştır. Toplumun yarısını³ oluşturan bir grup olarak kadınların farklılıklarıyla birlikte kadın olmaktan kaynaklı, kamusal ve özel alanda karşılaşılan sorunların çözümü için mücadele etmiş, çeşitli stratejiler geliştirmiş, farklı kadın hareketleri Osmanlı Dönemi'nden bu yana var olmuştur. Nitekim, kadın yazarların öncü çalışmalarından o dönemde kadınların çok sayıda dernek kurduğunu, dergi çıkardığını, örneğin kadınlara boşanma hakkı verilmesi gibi çok kritik konular için mücadele eden ilk kadın kuruluşlarına rastlandığını biliyoruz (Çakır, 1994;2011, Demirdirek, 2016).Türkiye'de kadın hareketlerinin feminist bir biçime evrildiği 1980 sonrası döneme gelmeden önce geçmişte yapılanlarla ilişki ele almanın öneminin farkındayım. Çünkü zaman soyut bir bütünlük değil, kesintisiz bir oluşturmaktır. Geçmiş ile şimdi daima birliktedir. Kadın hareketlerine dair dönemselleştirmeleri bu çerçevede düşünmek daha doğru bir yol olarak görülebilir (Bora,1996). O nedenle araştırmamı bütünlüklü bir çerçeveye oturtabilmek için Birinci Bölüm'de Türkiye'deki kadın hareketinin kısa bir tarihçesine de yer verdim.

Kadınların kendi anlatılarının ve sözünün öncelendiği, bilginin kaynağı olarak kadın hareketi ve feminizm tarihinin farklı momentlerinde öznesi olan kadınların deneyim aktarımlarına başvurduğum araştırmamda, epistemolojik olarak bakış açısı

³ Bu ifadeyi kullanırken tereddüt ettim o nedenle kadın kategorisini biyolojik indirgemeci bir sınıflandırmaya dayandırmadığımı belirtme ihtiyacı hissediyorum. "Kadınlar" derken kadınlık deneyimi yaşayan ve kadın beyanı olan tüm özneleri kastettiğimi belirtmek isterim.

teorisi⁴ ve sözlü tarih yönteminden yararlandım . İkinci Bölüm’de yer verilen feminist bakış açısı teorisi (*feminist standpoint theory*), feminist epistemolojiler içerisinde, kadınların deneyimleri üzerinden inşa edilen bilimsel araştırmaların sunduğu olanakları ve sorunları ortaya koyma biçimiyle bu araştırmada yapılmak istenen tarihsel bir perspektifle kadın hareketinde bir dönem aktif olmuş ve/veya hâlâ aktif olan kadınların deneyimlerini yansıtmak için teorik zemin sunuyordu. “Kadın deneyimlerini” merkeze alan feminist bakış açısı teorisi, bireyi sadece öznel bir deneyimler kümesi olarak ele almaz. Feminist bakış açısı teorisinde bireyler toplumsal olarak konumlanan varlıklar olarak görülür ve böylece toplumsal yapılar ve kategoriler somut şartlardaki somut insanların değerlendirmelerinin analizleriyle yeniden elde edilebilir (Stanley L. Wise S., 1990). Bu yaklaşımın feminist kadınların feminist olma öykülerini ve feminist hareket ile ilgili deneyimlerini odak alan araştırmam için oldukça uygun bir perspektif sunduğunu söyleyebilirim.

Bir sözlü tarih araştırması olarak tasarlanan bu çalışmanın Üçüncü Bölüm’de anlatılan sözlü tarih uzak veya yakın zamana ait ana akım tarih akışında yer bulamayan, varlıkları ve önemleri yadsınan, deneyimleri görünmez kılınan ve marjinalleştirilen grupların; örneğin azınlıklar, yerliler ve mültecilerin tarihte yerlerini almaları için eşsiz bir fırsat sunuyordu. Bu yöntem salt deneyimleri yok sayılanların deneyimlerini görünür kılmak için değil, aynı zamanda tarihte tek yönlü bir bakış açısıyla ele alınan toplumsal olayları, dönemin tanıklarının aktarımları üzerinden yeniden yazmak için de bir alan açıyordu. O nedenle kadınların tarihi üzerine çalışan feminist araştırmacıların sözlü tarih yöntemi ile ilgilenmeleri pek sürpriz sayılmamalı.

⁴ İngilizcesi “feminist standpoint theory” olan ve benim “feminist bakış açısı teorisi” olarak Türkçeleştirdiğim kavram bir çok metinde “feminist duruş teorisi” olarak Türkçeleştirilmiştir. Her iki kullanım da doğru olmakla birlikte bakış açısı sözcüğünün teorisinin argümanlarını daha uyumlu bir ifade olduğunu düşündüğüm için bu şekilde kullanmayı tercih ettim.

Yaptığı araştırmaları ve verdiği eserlerle sözlü tarihin bir disiplin olarak kabul edilmesinde önemli katkıları olan sosyolog ve sözlü tarihçi Paul Thompson, sözlü tarihi mümkün olduğu kadar kapsayıcı bir yerden tanımlar. Thompson'a göre sözlü tarih, değişen toplumlardan ve kültürlerden insanların dinlenilmesi ve onların hatıralarının ve deneyimlerinin kaydedilerek yorumlanmasıdır (2006, s.23). Sözlü tarihin ele aldığı ana konuları gruplandıran Thompson'ın gruplandırmasında ilk sırada, güç ilişkileri sınırında yaşıyan toplumda gizli kalmış sesler vardır. Bu sesler en çok kadınların sesleridir ve bu nedenle kadınların tarihini yaratmak için sözlü tarih çok temeldir (Thompson, 2006, s.26). Kadınların ana akım tarih anlatılarında neredeyse hiç yer bulamamasının yanında, bilim dünyasında, sanatın çeşitli dallarında, edebiyatta önemli başarıları olmuş pek çok kadın da gölgelenmiştir. Zorlu koşullarda ve erkek egemenliğinin hüküm sürdüğu alanlarda kendilerini var edebilmek ve başarılı olmak için nasıl mücadele ettiklerini ortaya seren kadın yaşam öyküleri çok fazla bilinmiyordu. Bu nedendir ki sözlü tarih araştırmaları, çalışmalarıyla, ürettikleriyle, eserleriyle, mücadeleleriyle erkek egemen dünyada kendini var etmeye çalışan tarihte adı yazılmamış kadınları anlatmak ve görünür kılmanın bir aracı da olmuştur. Sözlü tarih yöntemini kadın araştırmalarında alanında ilk kullanan araştırmacılarından biri olan Sherna Gluck'e göre, bütün kadınları birbirine bağlayan ortak vidaları gösterebilen hikâyeleri olan "her kadın" araştırılabilir. Tarihi yazmak o nedendir ki kadın deneyimlerini geçeriileştirme ve bir çeşit feminist karşılaşmadır (Gluck, 1977).

Sözlü tarih ile ilgili bir başka önemli husus da gündelik yaşamı, aile ilişkilerini ve ev yaşantısını tarihin konusu olarak ele almaya alan açmasıdır. Kadınların deneyimlerini görünür kılmayı ve kadınlık bilgisine ulaşmayı olanaklı hale getiren bu hususlar sözlü tarihi kadın araştırmalarında kullanılan önemli bir yöntem olarak öne çıkarmıştır.

Bu çalışmada ilk olarak Türkiye’de feminist hareketinin dönüşümünü farklı kuşaklardan kadınların feminist olma hikâyelerini, kadın hareketindeki deneyimlerini, duygularını ve düşüncelerini içeren sözlü anlatıları üzerinden anlamaya çalıştım. İkinci olarak ise, bu hareketin içinde yer almanın ve feminist düşünce ile hemhâl olmanın kadınların gündelik yaşam pratiklerindeki ve kendileriyle ve başkalarıyla kurdukları ilişkilerdeki dönüştürücü etkilerinin anlamaya çalıştım. Çünkü feminizm sadece makro yapılarla ve problemlerle ilgilenmez, kadınları ikincilleştiren toplumsal cinsiyet normlarıyla örülü gündelik yaşamı sorunsallaştırır.

Araştırmada, kadın hareketini 1980’li yılların ikinci yarısından başlayarak ele aldım. Bunun sebebi, o dönemden şimdiye uzanan süreçte faal olmuş farklı kuşaklardan kadınların deneyimleri ve anlatıları üzerinden bir sözlü tarih çalışması yapma isteğim ve kadın hareketinin 1980’lerden sonra feminist bir harekete dönüşmeye başlamış olmasıdır. Elbette ki kadın hareketinin o yıllarda birden başlamadığını, arkasında tarihi bir birikim olduğunu ve 1980’li yılların sonunda birlikte feminist bir kimlik kazandığını biliyorum. Türkiye’de kadın hareketinin geçmişinin on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı’da yeni bir kamusallaşma anlayışının başladığı döneme kadar geriye götürmenin mümkün olduğunu kadın tarihi üzerine çalışan araştırmacılar ortaya koydu (Demirdirek , 1993; Çakır, 1994).

Türkiye’de tarih boyunca görünmeyen kadınlık deneyimlerini, toplumsal ve siyasal hareketlerde aktif rol üstlenen kadınların tarihini ortaya çıkarmaya yönelik çeşitli araştırmalar yapılmıştır; ancak feministlerin deneyimleri üzerine, günümüzdeki feminist deneyimlerini de içeren ve feministlerin sözlü anlatılarına kapsamlı araştırmalara fazla rastlanmamıştır. 2002 ve 2003 senelerini kapsayan süreçte Amargi Akademi’deki “Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri” toplantılarından elde edilen verilerden seksen sonrası kadın hareketinde mücadele deneyimlerini aktaran *Özgürlüğü Ararken* adlı kitap çalışması bu alandaki iyi örneklerden birisidir. Emel Akal’ın 1975 yılında

kurulan ve seksen darbesiyle kapatılan İlerici Kadınlar Derneği deneyimini tanıklıklar üzerinden anlattığı *Kızıl Feministler* adlı sözlü tarih çalışması aynı ideolojik çerçevede buluşan sınırlı bir grup feminist anlatılarına dayansa da bu alanda yapılmış çalışmalara örnek oluşturur. Ben de bu araştırma ile feminist hareketin dönüşümüne feminist kadınların kişisel hikayeleri ve deneyim anlatıları ile ışık tutmaya ve kadınların deneyimlerini araştırmanın odağına koyan feminist araştırmalara bir katkı sunmaya çalıştım. Feminist hareket, makro düzeyde cinsiyet ayrımcılığıyla kadınları ezen toplumsal ve kültürel yapılara karşı topyekün bir mücadele anlamına gelmekle birlikte, esas gücünü kadınların hayatlarını dönüştürme iddiasından alır.

1.1. Araştırma Problemi

Bu çalışmada deneyim anlatıları üzerinden feminizmin kavranışının, etkisinin, eylem yapma ve politika üretme biçimlerinin tarihsel olarak nasıl dönüştüğü ve feminist olmanın kadınların bedenleriyle kurdukları ilişkiler üzerinde ve ev içi yaşamdaki ilişkiler çerçevesinde gündelik yaşam pratiklerine ne tür etkileri olduğu araştırılmıştır. Feminizm cinsiyetler arası eşitsizliği ortadan kaldırmaya yönelik mücadele veren, politikalar üreten, kolektif amaçları ve gelecek tahayyülü olan çoğul toplumsal bir hareket olmanın yanı sıra kişiseldir ve şimdi olanın aciliyetini içerir. Feminizm aynı zamanda gündelik yaşamın dinamiklerine hayati önem atfeder ve bunun politikasını yapar. O nedendir ki araştırmada feminist hareketin belli bir döneminde aktif olmuş farklı kuşaklarda kadınların anlatıları üzerinden feminist hareketin tarihsel dönüşümüne bakmanın yanı sıra, feminizmin kadınların yaşamında ne tür değişikliklere sebep olduğunu, görüşme yaptığım kadınların belirli gündelik yaşam pratiklerine ve kendilerine dair anlatıları üzerinden ele aldım. Türkiye'deki feminist hareketin başlangıcı sayılan 1980'li yıllardan günümüze gelen süreçte aynı ve farklı zaman dilimlerinde aktif olmuş üç kuşaktan feminist kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmelere dayanan araştırmamı sözlü tarih çalışması olarak tasarladım. Feminist

olma hikayelerini içeren, gündemleştirilen konular ve sorunlarla ilgili, politika yapma tarzları, eylem biçimleri ve örgütlenme pratiklerine dair deneyimlere ve sözlü anlatılara dayanan çalışmamın, feminist hareketin başlangıcından bu yana zaman içindeki dönüşümüne dair zengin bir “sözlü tarih” kaynağı oluşturacağını umut ediyorum.

Farklı ve çok çeşitli biçimlerde tanımlanan sözlü tarih, tarih disiplinin bir alt dalı olarak sınıflandırılırken aynı zamanda bir araştırma yöntemine işaret eder. En genel anlamıyla sözlü tarih yakın geçmişi (dönem, olay, mekan, hareket, topluluk...) dönemin tanıklarıyla görüşmeler yapılarak, görüşüle kişilerin hatıralarının ve deneyim anlatılarının kayıt altına alınmasıyla biçimlenen bir tarih anlayışıdır. Sözlü tarihin karşılıklı diyalogla kurgulanan bir tarih biçimi olduğuna değinen Alessandro Portelli (1998), sözlü tarihi tanımlarken anlatıcı ve görüşmeyi yapan kişinin beraber yaptıkları bir şeyi ima eder ve sözlü tarih teriminin bir kesinlik içermediğini, tarihçilerin neyi duyduklarına (sözlü anlatılar), ve ne söyleyip ne yazdıklarına atıfta bulunur (Say, 2006). Sözlü tarih sadece, yazılı belgelere dayanan tek düze ve katı yazım ilkelerine bağlı geleneksel tarih anlatılarında yer bulmayan sıradan insanların, dışlanmış grupların ve toplulukların tarihlerini, yaşamlarını, duygularını kişilerin anlatıları üzerinden ele almaya yaramaz; aynı zamanda tarihte bir dönemle veya olayla ilgili tanıklığına başvurulmamış toplulukların ve kişilerin deneyimlerini içeren bir yeniden tarih yazımını olanaklı kılar, yazılı tarihe müdahale eder. Antropoloji, sosyoloji, etnografya gibi pek çok disiplinin olanaklarından yararlanan sözlü tarih disiplinler arası bir tarih yaklaşımıdır. Yazılı dökümanlardan ve arşivlerden elde edilen verilere dayanan geleneksel tarihin erkeklik deneyimleri üzerinden inşa edilmesi, kadınların tarihini araştırmak isteyen feminist tarihçileri sözlü tarihi etkili bir biçimde kullanmaya yöneltmiştir.

Türkiye’de İlk kez 1990’lı yıllarda üniversitelerde kurulan kadın araştırma merkezleri ve kadın araştırmaları programları sosyal bilimler disiplinlerinde kendine

yer bulamayan, tarih anlatılarının dışında bırakılmış kadınların yaşam öykülerini ve deneyimlerini içeren araştırmalar yapılmasında öncülük etmiştir. Feminist hareketin ortaya çıkması ve güçlenmesinin bir meyvesi olarak art arda kurulan kadın çalışmalarını bölümleri ⁵ feminist tarihçiliğın ve sözlü tarih çalışmalarının gelişmesinde rol oynamıştır. Erkek deneyimleri üzerinden inşa edilen bilim dallarının ve yöntemlerin eleştirisini yapan ve kadınların deneyimlerinin nasıl araştıracağına dair geniş bir literatür sunan feminist yöntem bilimi, kadın araştırmacılara sosyoloji, antropoloji, etnografya, psikoloji, siyaset bilimi, tarih gibi sosyal ve beşeri bilimler alanlarında yaptıkları araştırmalarda rehber olmuştur. Tarih disiplininin alt bir dalı olan sözlü tarih, feminist araştırma yöntem ilkelerinin uygulanabildiğı, kadınlarla ilgili tarih yazımında çokça başvurulmuş ve başarıyla uygulanan feminist yöntemlerden biri oldu.

Feminist tarih yazımı , ataerkilliğın tarihselliğinin kavranmasına katkısı olduğı kadar, kadın hareketinin köklerini ve tarihini inceleyen çalışmalar yapılmasında ve tarih anlatılarında yer verilmemiş sanatta, edebiyatta, politikadaki güçlü kadın figürlerini gün ışığına çıkaran eserlerin yayınlanmasında etkili olmuştur. 1990 yılında “Kadınların geçmişini iyi tanımak, bu bilgileri araştırmacılara derli toplu bir şekilde sunmak ve bugünün yazılı belgelerini gelecek nesiller için saklamak” amacı ile Aslı Davaz, Füsün Akatlı, Füsün Ertuğ-Yaraş, Jale Baysal ve Şirin Tekeli tarafından kurulan Kadın Eserleri Kütüphanesi feminist hareket içerisinde feminist tarih yazımına verilen önem sayesinde kurulabilmiştir. Kadın Eserleri Kütüphanesinde Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmalardan örneklerin bulunduğı bir sözlü tarih koleksiyonu arşivi bulunmaktadır.1991 yılında kurulan tarih vakfı da yürüttüğü projeler ve bu alanda

⁵ Türkiye’de akademik düzeyde toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmalarının ilk kez 1989 yılında İstanbul Üniversitesi’nde ve 1993 yılında Ankara Üniversitesi’nde kurulan kadın araştırmaları merkezleri ile başladığı söylenebilir. Sonraki yıllarda bu merkezlerin sayıları artmış ve 2018 yılı itibarıyla 85 üniversitede kadın araştırmalarıyla ilgili merkezler yer almaktadır. Bu merkezler; kadın sorunları, kadın hakları, toplumsal cinsiyet konuları, kadın girişimciliğı, kadının ailedeki yeri ve kadın sağlığı gibi konularda çalışmalarını yürütmektedir. (Savaş, 2018, sf. 1528).

verdiği yayınlar ile Türkiye’deki sözlü tarihin gelişmesinde rol oynayan kurumlardan olmuştur.

Bu çalışmada beni feminist hareketi araştırmaya yönelten ana sebep, dinamik bir yapısı olan ve kendi üzerine düşünen bir hareket olarak ortaya çıktığı ve yükseldiği 1980’lerden bu zamana kadar geline süreçte feminizmin dönüşümünü hareketin içindeki kadınların deneyimlerinden ve anlatılarından anlama isteğidir. Üzerinde çokça fikir yürütülen feminizm, bazı kesimlerce güçlü bir toplumsal muhalefet aracı olarak değerlendirilirken bazı feminizm karşıtı kesimler tarafından ortaya atılan “feminizmin öldüğü”, fazla ileri gittiği, neoliberalleşmeye yenik düştüğü, modasının geçtiği ya da günümüzde artık ihtiyaç duyulmayan bir hareket olduğu yönünde çeşitli eleştirilere rastlıyoruz. Feminizmin tarihsel olarak nasıl dönüştüğünü en iyi feminist hareketin öznesi, tanığı ve eyleyicisi olan farklı kuşaklardan ve çevrelerden feminist kadınların deneyimleri, tanıklıkları ve anlatıları üzerinden anlaşılacağını düşünüyorum. O nedenle farklı şehirlerden ve kuşaklardan feminist kadınların anlatılarına dayanan bu çalışmayı bir sözlü tarih araştırması olarak tasarladım. Feminizm bireysel yaşama etkileri güçlü olan kolektif bir harekettir ve bireysel ile toplumsal olanın kesiştiği bir yerde durur. Dolayısıyla, görüşme yaptığım kadınların bireysel yaşamlarında feminist olmanın yarattığı dönüşümleri belirli gündelik yaşam pratikleri ve kadınların kendilerine yönelik değerlendirmeleri üzerinden anlamaya çalışmak diğer bir amacım oldu.

Gündelik yaşam evreninin sosyal bilimlere dahil edilmesinde katkısı bulunan feminist sosyolog Dorothy Smith bir araştırma yöntemi olarak toplumsal ilişkileri ve toplumsal kurumların işleyişini anlamak için gündelik yaşam pratiklerini ve deneyimlerini sorunsallaştırmıştır (Smith, 1988). Smith’e göre “yönetsel bir aygıt” olarak işleyen kültürden dışlanan kadın deneyimleri, toplumsal araştırmaların çıkış noktası olarak kabul edilmelidir (1988). Smith’in *kadınlar için sosyoloji* olarak tanımladığı gündelik yaşamı sorunsallaştırmaya dayanan yöntemi, bilimsel

araştırmalarda kadınların deneyimini merkeze alan feminist bir epistemolojik yaklaşım olan feminist bakış açısı teorisinin kapsama alanına girmektedir. Kendi içinde farklı yaklaşımları olsa da bakış açısı teorisinin ana özelliği kadınların deneyimlerine epistemolojik bir öncelik atfetmesidir. Feminist bakış açısı teorisinde bütün bilgilerin belli bir biçimde toplumsal olarak konumlandırıldığı varsayılır ve toplumsal olarak konumlandırılan kadınların deneyimleri bilgi üretimi ve toplumsal gerçekliği göstermek açısından bilimsel bir avantaj sağlamaktadır (Hekman, 1997).

Buradan yola çıkarak ben de araştırmamda üç ayrı kuşaktan 40 feminist kadının feminist olma hikayeleri, politik gündemler, politika yapma tarzları, örgütlenme biçimleri , dönemler arasındaki farklılıklar, benzerlikler, hayal kırıklıkları ve gündelik yaşam pratikleri hakkındaki anlatıları üzerinden Türkiye’de feminist hareketin dönüşümünün izini sürmeye çalıştım.

1.2. Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Dönüşümüne Dair Kısa Bir Tarihçe

Geç Osmanlı ve Türk modernleşmesinin önemli bir “kadın devrimi” yarattığı genel kabul gören bir iddiadır (Sancar, 2013). Önceleri sivil toplumun bir ürünü sayılabilecek olan kadın hareketi, Cumhuriyet ile birlikte yerini etkili bir “devlet feminizmi’ne bırakır (Abadan-Unat, 1998). Modernleşme projesi kapsamında kadınların resmi ideolojinin taşıyıcısı olarak araçsallaştırılması kadınlar için özgürleştirme perspektifi içermese de Cumhuriyet’in getirdiği olanaklar –eğitim, sanat, çalışma olanakları – bunlardan yararlanabilen bir grup kadın için özgürleştirici oldu. Modern ve eğitilmiş kadın yeni bir kadınlık statüsüne işaret ediyordu. Ancak bu kadınlar toplumsal kimliklerini erkeklerle değil, “geleneksel” kadınlarla karşılaştırarak kurdular (Sayılan Bora; 1998). Erkeklerle kadınların yasa önünde eşit olduğunu varsayan medeni yasanın kabulü, oy hakkı, eğitim hakkının genişlemesi, kadın hakları söyleminin yükselmesi önemli reformlardı. Ancak reformlar kadınları simgesel bir konuma sokan ve nesneleştiren bir yerden araçsallaştırılmıştı (Berktaş, 1998). Kadınların statü ve

toplumsal haklarındaki değişimler daha çok eski rejimden kopuşun göstergesi olmak üzerinden şekillenmiş, erkekler tarafından belirlenen hukuksal çerçevelerde gerçekleştirilmiştir (Berktaş, 1994). Kadınlara verilen haklar temel olarak erkeklerin cariye yerine onlara eş ve yoldaş olabilecek “zevceler” arzusuna yönelik bir hamle idi ve kadınlar aynı zamanda modern ulusun simgesi ve yeni nesilleri layıkıyla yetiştirmekle görevli ulusun anneleri olmakla yükümlülerdi. O nedenle, kadınları tanımlayanlar kadınların kendileri olmamışlar ve kadınlar kendilerinin seçmediği anlamların temsil edilmesinde araç olarak kullanılmışlardır. Bu dönemde kadınlarla ilgili konular büyük toplumsal projeler içerisinde eritilmiş, kadınlar o projelerin nesnesi olmuş ve kendi kaderlerini belirleyecek bir özne olamamışlardır (Berktaş, 1998; Kılıç, 1998, Sancar 2013).

Geleneğe karşı çıkmış ve toplum içinde söz sahibi olmaya başlamış Osmanlı kadın hareketinin içinden gelen öncü kadınların çoğu, Cumhuriyet’i benimsemiş ve desteklemiş, dönüşümlerin sunduğu imkanlardan yararlanmışlardır (Toska, Z. 1998). Şirin Tekeli’nin “hedefe vardık sanrısı “olarak değerlendirdiği durumda kadınların yapılan reformlar kapsamında ulusal ideolojiyi içselleştirmeleri bağımsız bir bilinç geliştirmenin önünde bir engel oluşturuyordu ve bunun en önemli sonucu kadınların aile içinde ve genel olarak toplumda var olan cinsiyet kalıplarının ve cinsiyete dayalı varoluşlarının hiç sorgulanmamış olmasıydı (Berktaş, 1998). Bin dokuz yüz seksenlerin ikinci yarısında feminist hareketin ortaya çıkışına kadar bu sorgulama pek fazla yapılamadı. Bu nedenle Şirin Tekeli Cumhuriyet Dönemi’nden 1980’lere kadar olan dönemi kadın hareketi açısından “çorak yıllar” olarak tanımlar (Tekeli, 1998). Bu dönemde yapılan reformların devletin ataerkil tavrını yansıttığını ve bağımsız kadın hareketini engellediğini düşünenler de az değildir (Cengiz, F. S, 2010). 1923 yılında Kadınlar Fırkası’nın kurulmasına izin verilmemesi ve 1935 yılında Türk Kadınlar Birliği’nin artık kadınlarla erkeklerin eşit haklara sahip olduğunu gerekçe göstererek

hükümetin isteği ile kendi kendini lağvetmesi yukarda söylenen iddiayı destekler niteliktedir. 1940'lı ve 1950'li yıllarda kadınlar yararına faaliyet gösteren pek çok dernek kurulmuştur. Genellikle kentli ve iyi eğitilmiş kadınların faal olduğu örgütlerde kadın haklarını geliştirmek için uğraşmak yerine kadınların eksiklerini giderme yoluna gidilmiş ve örgütteki kadınların amacı bir anlamda diğer kadınları kendi seviyelerine yaklaştırmaya çalışmak olmuştur (Kılıç, 1998).

İşçi hareketinin yükseldiği ve sol örgütlenmenin güçlendiği 1960 ve 1970'li yıllarda ise sol örgütlenmeler çevresinde kurulan kadın derneklerine rastlıyoruz. İlerici Kadınlar Derneği (İKD), Emekçi Kadınlar Birliği, Devrimci Kadın Dernekleri bu dönemde kurulmuştur. Ancak bu örgütlerin hiçbiri bağımsız bir kadın hareketi fikrine sıcak bakmayan yapılardı. Kadın meselelerini sosyalist mücadele içinde tanımlamışlardır ve ilerleyen senelerde toplumsal cinsiyet rollerine karşı mücadele vermediği için eleştirilmişlerdir (Cengiz, 2010, Tekeli 1990).

1.2.1. 1980 Sonrası Feminist Hareket ve Sonrası

Türkiye'de 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan hareket, kadın hareketleri tarihinde önemli bir dönüşüme işaret etmektedir. 1980 askeri darbesinin ardından toplumsal muhalefet büyük darbe almış, sol örgütler dağıtılmıştır. Bu süreç kadın hareketinin dönüşümü üzerinde de etkili olmuş, feminist örgütlenme biçimleri ortaya çıkmış ve çeşitlenmiştir (Tekeli, 1998; Kılıç, 1998; Bora, 1996). Feminist düşünceden beslenen kadınlar artık yalnızca eşit haklar için mücadele etmekle yetinmeyip aynı zamanda ataerkil sisteme meydan okuyarak kendi kendilerini tanımlama, kendi adlarını kendileri koyma mücadelesine girişiyorlardı (Berktaş, 1998). Darbe sonrasında ülkedeki sol örgütlerin dağılmasının, yasakların ve baskıcı uygulamaların kadın hareketinin feminist harekete evrilmesinde etkili olduğunu söylemek yanlış olmaz. Burada kastedilen, feminist hareketin baskıcı bir ortamda, daha

çok evlerde toplanan ve birbirini çoğunlukla tanıyan kadınların oluşturduğu gruplarda ortaya çıkmasıdır. Uzun bir dönem harekete rengini ve ivmesini bu küçük gruplar vermiştir (Bora, 1996).

Küçük gruplarla başlayan feminist hareket hem söylemsel hem de eylemsel olarak çok güçlü ve dönüştürücü bir etkiye sahip olmuştur, kadın erkek eşitsizliğine karşı çeşitli protestolar yapılmış ve eşitsizlikleri gidermeye yönelik başarılı kampanyalar yürütülmüştür (Bora, 1989; Tekeli, 1990; Düzkan, Ahıska,1994). Bu dönem aynı zamanda kadın-erkek eşitliği söyleminin dışına çıkıp kadınların farkını keşfetmeye ve öne çıkarmaya uygun bir zemin sunmuştu. Özellikle sol hareketten gelen kadınlar Aksu Bora'nın tabiri ile hayatı bir tür "vazifeli personel" gibi yaşarken, dünyanın yükü, düzendeki çarpıklıklar üzerine kafa yorarken gözden kaçırdıkları ve bastırdıkları kendi kadınlık durumları ile hesaplaşmaya başladı (Bora, 1996). Küçük gruplarda sıcak, yakın ilişkiler kurarak mahrem sayılan konularda sorgulamaya gitmek hem politik hem de entelektüel anlamda çok verimli bir alan açmıştı kadınlara. Bu dönem "kız kardeşlik" olgusunun yükseldiği zamanlardı ve kadın-erkek farkı olarak kurulan karşıtlıklarda kadınlara atfedilen özelliklerin kadınları zayıflatan değil bilakis bu farkların öneminin ve değerinin ortaya çıkarıldığı ve politize edildiği zamanlardı. Orta sınıftan gelen, iyi eğitim görmüş kentli kadınların girişimleriyle feminist hareketin Türkiye'de yeşermesinde feminist literatüre ulaşabilmiş kadınların büyük etkisi olmuştur. Bu süreçte meselesi Somut, Gösteri, Yapıt, Yeni Gündem gibi dergilerle daha sıklıkla işlenmeye başlar ve bu entelektüel üretim süreci uzun bir süre hız kesmeden devam eder. Önce 1984'te kadın kitapları çevirisi yapıp yayınlayan, tartışma toplantıları düzenleyen Kadın Çevresi Yayınevi kurulur. Sonra Feminist (1987), Kaktüs (1988) gibi feminist yayınlar çıkmaya başlar (Tekeli, 1998; Şimşek L. 2005)1980 sonrası ortaya çıkan feminist harekette de tıpkı öncülü olan Geç Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi kadın hareketinde olduğu gibi kadınlarla ilgili sorunların ve kadınların

düşüncelerinin politize olması ve kamusallaşmasında feminist yayıncılığın çok önemli etkisi olmuştur.

Feminist hareket aynı dönemde dergi, yayınevi çevreleri ve küçük grupların yanı sıra kampanyalar çevresinde de örgütlenmiştir. Kampanyalar, çizgileri çok farklı olan kadın gruplarının ortak bir kısa vadeli hedefe yönelik birlikte iş yapmalarını sağlamıştır. 1987 yılındaki dayağa karşı dayanışma kampanyasıyla başlayan bu eylemler ve kampanyalar döneminde 1988 yılında Ankara’da feminist manifestonun kabulüyle biten “feminist hafta sonu” yapılmış aynı yıl İstanbul’da 1.Kadın Kurultayı toplanmıştır. Bunları cinsel tacize karşı başlatılan ” Mor İğne, Sokaklar ve Geceleri İstiyoruz, 438. Madde” kampanyaları ve eylemleri izlemiştir. 438. madde⁶, bu eylemler sonucunda iptal ettirilir (Bora, 1996;Tekeli, 1998). Görüldüğü üzere seksenli yıllar Türkiye’de feminist hareketin oldukça verimli olduğu ve hem teorik hem de pratik açıdan büyük ivme kazandığı yıllardır. Yine aynı dönem kadın meselesi hem resmi hem de sivil yapılarda daha fazla gündem belirlemeye başlamıştır(Şimşek, 2005)

1990’lı yıllara gelindiğinde, 1980’li yıllarda oluşmuş grup ve yayınların birçoğu sona ermiş, buna karşın kadın hareketi belli bir düzeyde popülerleşmiş, yaygınlaşmış ve kendisini kitle örgütlerinin kadın komisyonlarında, kurumsal yapılarda, popüler kadın dergilerinde göstermiştir (Sayılan, 1994). 1990’ların en önemli özelliği olarak kadınların ihtiyaçları üzerinden biçimlenen örgütlenmeler göze çarpmaktadır. Bu döneme ait örgütlenmelerin temel mücadele alanı kadına yönelik şiddet olmuştur diyebiliriz. Örneğin, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı tam da şiddete maruz kadınların ihtiyaçları üzerine, şiddetle yüz yüze kalan kadınlarla dayanışmak ve aile içinde şiddete karşı mücadeleyi yaygınlaştırmak amacıyla 1990 yılında bir grup feminist kadının girişimi ile kurulmuştur.

⁶Madde 438 - Irza geçmek ve kaçırarak fiilleri fuhşu kendine meslek edinen bir kadın hakkında irtikap olunmuş ise ait olduğu Maddelerde yazılı cezaların üçte ikisine kadarı indirilir.(<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.3.765.pdf>)

1990'ların ikinci yarısında sokak hareketliliğinin yerini kısmen kurumsallaşma çabaları ve bu kapsamda hazırlanan projeler almıştır. 1990'larda feminist hareketin sokaktan kopuk olmasının ve politik içeriğinin "seyrelmesinin" nedenlerinden biri de bu olmuştur (Günel ve Bora, 2002). Bu eğilim bazı kadınlar tarafından 'proje feminizmi' olarak adlandırıldı ve hareketi sokaktan koparttığı gerekçesiyle eleştirildi. Ancak şu da bir gerçektir ki orta sınıftan, kentli eğitilmiş kadınların başka kadınlarla temas edebilmesi büyük ölçüde projeler aracılığıyla gerçekleşebilmiştir.

Bugünden baktığımız zaman hâlâ varlığını sürdüren, kadın hareketinin ve kadınların güçlenmesine, dönüşmesine ve kadın politikalarının gelişmesine alan açan kurumlar ve yapılar feminist kadınların ve kadın hakları savunucularının girişimleriyle kurulmuştur. Mor Çatı Kadın Sığınağı, Kadın Dayanışma Vakfı, Kadın Eserleri Kütüphanesi, KA-DER, Uçan Süpürge, KAMER, üniversitelerde kadın çalışmaları bölümleri ve araştırma merkezleri başta olmak üzere 1990'lı yıllarda kurulan yapılar kurumsallaşmaya ilişkin çok önemli kazanımlar sağlanmıştır. Tabii ki feminist kadınların çabalarıyla hayata geçirilen kuruluşlar bu sayılanlardan ibaret değil. Ancak bu örneklerin ortak özelliği, kadın bakış açısıyla 1980'lerde feminist hareketinden öğrenilenleri Türkiye koşullarında hayata geçirmek ve somut çözümler üretme çabası olarak değerlendirilebilir. Doksanlardaki kadın hareketine dair söylenmesi gerekenlerden biri de Kürt kadınların ve İslami hareketten gelen politikleşmiş kadınların feminizmi etkilemiş olmasıdır (Devecioğlu., 2010). İlerleyen yıllarda da gerilimli fakat aynı zamanda verimli bir etkileşim süreci kadın hareketi içerisinde farklı kimlikler ve toplumsal gruplar arasında devam eder. İki binli yıllara geldiğimizde feminist hareketin İstanbul merkezli yapısının büyük ölçüde kırıldığına tanıklık ettik. Bu dönemde farklı kimliklerin yanı sıra sınıfsal ve politik çeşitliliğin arttığı bir süreçten bahsedilebilir. Yeni feminist dalganın içinden gelen kadınlar kimlik farklılıklarının, sınıfsal ve etnik

aidiyetlerin, cinsel yönelimlerin göz ardı edilmediği, onlara alan açılan bir feminist hareket talep ediyorlardı (Bora, Bianet; Devocioğlu, 2010).

İki binli yılların ilk on yılında *Amargi* (2006), *Feminist Politika* (2009), *Mutfak Cadıları* (2010), *Bayan Yanı* (2011) gibi farklı türlerde feminist dergilerin popülerleştiğini görüyoruz. Akademik bilginin de biriktirildiği akademik feminist yayınlara, *Kadın/Woman* (2000), *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar* (2006), *Fe Dergi* (2009) gibi, yine bu dönemde rastlıyoruz. 2010'dan itibaren yeni çıkışların dijital ortamlara kaydığını görüyoruz. Şimdilik burada farklı feminist yaklaşımları internet ortamında başarıyla icra eden iki sitenin adını zikretmekle yetinelim: 5 Harfliler ve Reçel Blog. Araştırma kapsamında görüşme yaptığım kadınlar arasında her iki medya sitesinde aktif olmuş kadınlar da var.

İki binli yılları dijital ağların ve çeşitliliğin damgasını vurduğu, akışkan ve dinamizm dozu yüksek bir dönem olarak değerlendirmek sanırım yanlış olmaz. İçinde bulunduğumuz zaman dilimini de kapsayan bu dönemdeki feminist harekete ilişkin henüz çok kapsamlı bir araştırma olmadığından, araştırmada elde edilen bulguların içinde bulunduğumuz dönemde feminist hareketinin nasıl bir dönüşüm geçirdiğini anlamak açısından faydalı olacağını umuyorum.

Araştırma kapsamında görüşülen kadınların aktarımlarından da anlaşılan o ki şimdilerde artık çok daha çeşitli, sadece metropollerdeki oluşum ve yapılarla sınırlı olmayan, farklı feminist ifade biçimleri var. Küçük ve büyük ölçekli inisiyatifler, topluluklar, dernekler, platformlarla yoluna devam eden ve bireysel aktivizm ile farklı mecralarda ve sosyal medyanın gücü ile değişen ve dönüşen bir feminist hareketten söz edebiliriz. Neo liberalizmin de etkisi ile feminist hareket içerisindeki özgürlük söylemi ve vurgusunun daha bireysel bir yerden tanımlandığı günümüzde, feminizm ve toplumsal cinsiyet alanına giren konular geçmişteki gündem maddeleriyle sınırlı

kalmayarak artmakta, çeşitlenmekte, eşitsizliğin ve ihtiyaçların çeşitliliğine göre yaklaşımlar ve eylem biçimleri değişim göstermektedir. Tarzlar ve varoluş biçimlerinde de farklılıklar bulunmaktadır. Kimi kadınlar kendilerini örgütlü bir politika içerisinden ifade etmek isterken, kimisi sosyal medya üzerinden sesini duyurmaya çalışmakta, bloglarla toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin itirazlarını dile getirmekte, kimisi de twitter üzerinden bir tacizciyi ifşa ederken öngörülemez bir ilgi uyandıran bir ifşa kampanyası başlatmaktadır. Yeni iletişim teknolojileri ve sosyal medyanın gücü yeni yöntemleri ve eylem biçimlerini ortaya çıkarmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DENEYİM VE FEMİNİST BAKIŞ AÇISI TEORİSİ

2.1. Feminist Tarih Yazımında Deneyim ve Feminist Bakış Açısı Teorisi

Bilgi üretimi ve nesnellik sorgulaması 1980'li yıllarda kuramsal feminist çalışmaların ana konularından biri olmuştur. Feminist epistemoloji, bilimsel metinlerde ve kuramsal söylemlerde kadının temsil edilmeyişini, bilimsel araştırmaların erkek merkezliliğini ve bilginin eril inşasını sorgular. 1970'li yılların ortalarından itibaren feminist kuramın geleneksel bilim anlayışının epistemolojik ve metodolojik yaklaşımlarına getirdiği çok yönlü eleştiriler sonucunda gelişen feminist bakış açısı teorisi, (*Feminist Standpoint Theory*) feminist bilgi üretimi için önemli bir epistemolojik alternatif olmuştur. (Harstock, 1983).

Kadın deneyimlerini bilimsel araştırmaların ve bilgi üretiminin kaynağı olarak ele alan, bilimsel nesnelliği sorgulayan feminist bakış açısı teorisinin gelişiminde marksist teori ve yöntemler epistemolojik araç olmuştur. Feminist bakış açısı teorisinin en güçlü temsilcilerinden Nancy Hartsock (1983), proletaryanın endüstriyel emeği ile kadınların ev içi emeği arasında analogi kurar ve bunun üzerinden kadınların ayırt edici bir bakış açısı olduğunu göstermeye çalışır. Sandra Harding de bu görüşü benimsemiş görünmektedir. *Whose Science Whose Knowledge* (1991) adlı makalesinde feminist bakış açısı teorisinin neden güçlü bir yöntem olduğunu ve gücünün dayanaklarını detaylı bir şekilde ele alan Harding'e göre maddi yaşam, insanların anlayışlarını sadece yapılandırmaz aynı zamanda onu sınırlandırır da; yaptıklarımıza sınır koyar, bilebildiklerimizi sınırlar.

Feminist bakış açısı teorisinin temel ilkeleri iki varsayıma dayanır: 1. Bütün bilgiler belli bir biçimde toplumsal olarak konumlandırılmıştır. 2. Toplumsal olarak

konumlandırılan kadınların deneyimleri bilgi üretimi ve toplumsal gerçekliği göstermek açısından bilimsel bir avantaj sağlamaktadır (Hekman, 1997).

Feminist bakış açısı teorisi, kadın deneyimini bilimsel bilgi üretiminin merkezine koyan bir bilimsel yaklaşım önerir ve sosyal olarak konumlu hakikati ve bilgiyi, kadın deneyiminin bilgi üretim sürecinin dışında bırakılmasını ve değersiz kılınıp ihmal edilmesini sorunsallaştırır. Bu yaklaşımda kadınlık ve erkeklik deneyimleri arasındaki farklılıklar sadece ezme ezilme ilişkisi üzerinden ele alınmaz; esasen farklılığa yüklenen anlamlarda olumlu vurgu daha fazladır. Harding, feminist bir bakışa dayalı bilginin daha eksiksiz ve daha az bozulmuş olduğunu ileri sürer ve bunu bilimsel olarak tercihe şayan olarak tanımlar (1991).

Bu noktada kadınlık ve erkeklik durumları arasındaki farkların bilimsel araştırmalar için değerli bir kaynak olduğu görüşünün hâkim olduğu feminist bakış açısı teorisinin temel iddialarına yakından bakmak gerekmektedir.

2.2. Başlangıç Noktası: Kadınların Hayatı

Kadınların erkeklerden farklı olan hayatları bilimsel bir araştırmanın başlangıç noktası olarak sehven değersizleştirilir ve görmezden gelinir. Yani kadınların deneyimleri bilimsel bir iddianın karşısında olmanın veyahut onu destekleyecek bir kanıt olmanın kaynağı olarak görülmez (Harding, 1991). Egemen bilim anlayışında ampirik dünyanın bilgisinin o dünyada temellendiği varsayılır ve buna göre insanların hayatları, bilim insanlarının çalışmaları yaptığı ampirik dünyanın parçasıdır. Fakat insanların hayatları toplumsal cinsiyetlerine göre sınıflandırılmış bir toplumda homojen değildir. Harding, geleneksel araştırmaların sadece yönetenlerin kısmi (*partial*) ve çarpıtılmış (*distorted*) olan görüşlerini yansıttığını iddia eder (1991). Kadın deneyimlerinin egemen ırktan, sınıftan ve kültürden erkeklerin deneyimlerini temel alan yerleşik bilimsel iddiaları eleştirmek için temel oluşturması, doğa ve toplum bilimlerinde üretilen bilginin taraflılığını, kısmiliğini ve çarpıtılmışlığını azaltabilir

(Harding, 1991:121). Ona göre kadınlar sosyal düzen içinde değerli “yabancılar”dır. Buna karşın erkekler ise -ki onların yaşam örüntüleri ve düşünme biçimleri hâkim kuramlarla ve kavramsal şablonlarla uyum içerisindedir- sosyal düzenin “yerlileri”dir.

Siyah feminizmin en önemli temsilcilerinden birisi olan Patricia Hill Collins de benzer bir biçimde *içerideki yabancı* olmanın avantajlı konumuna vurgu yapmaktadır (Collins, 1991). Siyah feminizm, feminist düşüncede Afro-Amerikalı kadınların deneyimlerini ve bakış açılarını yansıtan özel bir alan açar. Harding’e göre *içerideki yabancı* olmak, Collins’e araştırmalarında yakınlık ve uzaklık, ilgili olma ve ilgisizlik kombinasyonları yapma imkânı sağlar ki bu tam da nesnelliği maksimize etmekte merkezi rol oynayan bir durum yaratır (Harding, 1991). Collins’e göre ayrıcalıklı beyaz erkekler tarafından kontrol edilen bilgi geçerliliştirme sürecinin (*knowledge validation process*) unsurları olan kurumlar ve paradigmlar Avrupa merkezci ve eril bilgi geçerliliği sürecini inşa eder ve beyaz erkeğin bakış açısını temsil eder (Collins, 1991). Siyah kadınlar ise kendilerini tanımlayabilmek için beyaz erkeklerin dünyayı kendi isteklerine göre anlamlandırmalarına karşı mücadele vermek zorunda kalmışlardır. Bunun içindir ki, Collins, “Siyah feminist düşünce zapt edilmiş (*subjugated*) bilginin izini sürmek için en iyi yerdir.” der (Collins, 1991:202). Bilginin üretildiği geleneksel yerlerde siyah kadınların kendilerini tanımlama ve ifade etme çabalarının bastırılması Afro-Amerikalı kadınların müzik, edebiyat, sinema gibi sanat dalları ile gündelik diyalogları ve davranış biçimlerini siyah feminist bilincin temalarını oluşturan alternatif yerler olarak kullanılmasına olanak vermiştir. Harding de Collins gibi mücadele gereksiniminin feminist bakış açısını bir iddia olmak yerine bir kazanım hâline getirdiğini düşünür (Harding, 1991). Peki feminist bakış açısı bilginin tartışmasız ve güvenilir kaynağı olarak görülebilir mi?

Kadınların deneyimleri feminist bakış açısı yaklaşımlarının en temel unsurlarından biri olsa da, toplumsal ilişkilerle şekillenen kadınların deneyimlerinin ve

sözlerinin bilgi için tek başlarına güvenli bir zemin oluşturduğu söylenemez. Ancak bunlar bilginin üretildiği araştırmalara başlamak için iyi konumlardır. Bir pozisyonun bakış açısı sayılabilmesi için feminist araştırmalara kadın yaşantılarının nesnel konumlarından yola çıkarak başlamakta ısrar edilmelidir (Harding, 1991).

Dorothy Smith (1987) de Harding (1991) gibi kadınların somut deneyimlerini, sosyal bilimsel araştırmalarda başlangıç noktası olarak ele alır. Her iki kuramcının çalışmalarında kadınların deneyimleri tek başına *gerçek bilgi* kaynağı olarak ele alınmaz sadece araştırmaların başlangıç noktası olarak onlara epistemolojik bir öncelik atfedilir. Feminist bakış açısı kuramcılarında birtakım farklılıklar ve tartışmalar var olsa da Brooks (2007), ortaklaşılan noktaya işaret etmek için “kadınların deneyimleriyle başlayan ve doğrudan buradan ilerleyen bir dünyayı anlama yolu” ifadesini kullanır. (Akt. Öztan, 2013:38).

Konumlu bilgiler (*situated knowledges*) kavramını geliştiren Haraway’a göre konumlu olmak, sıfatların art arda listelenmesi veya ırk, cinsiyet, sınıf gibi kategorilerin belirtilmesi değildir. “Konum her zaman kısmidir, bitimlidir; eleştirel araştırmayı yapılandıran geriye ve ileriye dönük dayanakların, metnin ve bağlamın oyunları ile yüklüdür. Bütün bunların ötesinde apaçık, tartışmasız veya saydam değildir (Haraway, 1997). Vizyon ise edilgen bir yansıma değildir. Haraway’a göre “Tüm gözler, kendi gözlerimiz de dahil tercümelere ve belirli görme tarzlarına –yani yaşam tarzlarına ilişkin- etkin algısal sistemlerdir.”(Haraway, 1988:583). Optik metaforunu kullanan Haraway, optikten çıkan ışınların onları yansıtmak yerine kırıldığını belirtir ve bu kırılma örüntüsünün, farklılıkların görünür olduğu yerler değil ama farklılıkların etkilerinin görünür olduğu yerlerin haritasını çıkardığını ileri sürer (Haraway, 2010).

Bilimsel yollardan Dünya’nın açıklanabilirliği amacına hizmet eden bilgi üretme süreçlerinde kadınların bakış açılarını odak alan feminist bakış açısı teorisi çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Bu bağlamda teorinin temel ilkeleri en çok görecelilik ve

özcülük eleştirileri ile karşılaşmıştır. Feminist bakış açısı teorisinin etrafıca eleştirdiği makalesinde Susan Hekman(1997), feminist bakış açılarının çoğulluğunun anlaşılır ve mantıklı analizleri imkânsız kıldığını iddia eder. Çünkü çoklu bakış açılarının olması aynı zamanda pek çok analiz ekseni olması demektir. Üstelik en nihayetinde her bir kadın biriciktir. Dolayısıyla her bir kadını kendi biricikliğiyle ele alacak olursak sistematik analiz yapmak engellenir. “Eğer gerçekliklerin, deneyimlerin, bakış açılarının çoğulluğunu onaylarsak bunlar arasında ayırım yapmanın yöntemi ne olacak?” diye sorar Hekman (1997:352). Öte yandan özcülük eleştirisinin temelinde belli bir grup kadının bakış açısından yola çıkarak bunu bütün kadınlara dair bir bilgi üretimine dönüştürmek ve bunun altında yatan, bütün kadınların temelde aynı olduğu düşüncesi vardır ki bu da bazı kadınların deneyimlerinin, bakış açılarının bilginin kaynağı olarak görülmediğini gizler. Özcülük, kadınlar arasındaki çeşitliliği görmeyi engeller. Örneğin, Catherine O’Leary, bakış açısı teorisinin kadın yaşantılarını her ne kadar araştırmalar için uygun başlangıç noktaları olarak ele almaya yardımcı olsa da feminist bakış açısında kadınlar arasındaki deneyim farklarını örten bir biçimde evrensellik vurgusu olduğunu iddia eder. Bu eleştiri örtük bir biçimde beyaz kadın araştırmacıların, renkli kadınların, engelli kadınların, lezbiyenlerin, yoksul veya üçüncü dünya ülkelerinden kadınların bakış açılarının ve seslerinin araştırmalarının dışında tutulduğu iddiasına dayanır (Collins, 1990). Ancak bu eleştiri Hartsock, Haraway ve Harding’in çalışmalarına ve kavramlaşmalarına bakınca çok ikna edici durmamaktadır. . Üstelik Patricia Hill Collins (1986) , Bell Hooks gibi siyah feministlerin eserleri her ne kadar feminist teorisinin siyah kadın deneyimlerini dışarıda bırakması üzerinden, kadınlar arası farklılık konusu zemininde temellense de, epistemolojik olarak feminist bakış açısı teorisinin bir versiyonu olarak değerlendirilmektedir. Hartsock (1987), kadınlar arasında pek çok farklılığın olmasıyla birlikte ücretsiz ev emeği, besleme, bakım gibi kadınlık rolleriyle özdeşleştirilen birçok işte kadınların deneyimlerinin ortaklaştığını vurgular. Bu

bağlamda feminist bakış açısı teorisi esas anlamda farklılıklara alan açarak ortaklığı kurmaya çalışır ve farklı kadınlık hâllerinin bilgi üretim süreçlerine girmesinin epistemolojik zeminini sağlar. Hartsock (1997) ayrıca feminist bakış açısı teorisine yönelik eleştirilerin iktidar ve adalet boyutlarına neredeyse hiç değinmeden sadece bilgi ve epistemoloji üzerinde yoğunlaşmasına da dikkat çeker ki güç ilişkilerinin göz ardı edilmesi, teorinin de yanlış yorumlanması anlamına gelmektedir. Harding, feminist bakış açısı teorisine getirilen eleştirilere cevap niteliğinde kaleme aldığı *Rethinking feminist standpoint epistemology: What is strong objectivity?* (1993) adlı makalesinde toplumsal olarak konumlu bilgiye ilişkin iddialarını daha kapsamlı bir zemine oturtma imkânı bulur ve nesnelligi yeniden kavramsallaştırarak güçlü nesnellik (*strong objectivity*) kavramını geliştirir. Güçlü nesnellik bir bütünlük ve çarpıtmasızlık duygusundan oluşur. Bu modele dayalı bir sorgulamanın nihai hedefi gerçeğin farklı yönlerinin ifşasını sağlayan, tüm bakış açılarının içermidir (Harding, 1993).

2.3. Deneyimin Vazgeçilmezliği

Deneyimden türetilen bilgiler, bu bilgilerin kanıt olarak statüsü, nesnellik ve buna bağlı olarak bilimsellik olgusu feminist bakış açısı teorisinin argümanları ile temelden ilişkilidir. Feminist bakış açısı teorisinin bir araştırma yöntemi ve geleneksel epistemolojik yaklaşımlara getirdiği sistematik eleştiri olarak katkısı, deneyimin statüsünü ve otoritesini sorunsallaştırarak ele almayı gerektirir.

Joan W.Scott'un Deneyim başlıklı (*The evidence of experience*) makalesi, feminist yöntemde kadınlık bilgisine ulaşmak, deneyimin statüsü ve tarihsel olarak inşasıyla ilgili süreci nasıl ele almak gerektiğiyle ilgili en temel teorik kaynaklardan biridir . Delany'nin otobiyografik çalışmasından yola çıkarak görmenin, bilmenin başlangıç noktası olduğunu ve yazmanın ise deneyim yoluyla kazanılan bilginin iletişim biçimi şeklinde bir yeniden üretim olduğunu belirten Scott, bu tür bir iletişimi benimseyen tarihçilerin görmezden gelinen, dışlanan, ötekileştirilenlerin hayatlarını

belgelemek için ne kadar önemli bir misyon yüklediklerinin farkındadır. Çünkü tarih büyük ölçüde temelci bir söylem olagelmıştır. Geleneksel tarihin normatif kanıt anlayışına meydan okunması, meşruiyet talebini deneyimin otoritesine dayandırmıştır (Scott, 2013). Delany'nin otobiyografisi üzerinden alternatif değerlerin ve pratiklerin varlığının belli bir ırkın üstün kılınmasını, heteroseksüelliğe ve tekeşliliğe atfedilen doğallık statüsünü, bilimsel ilerlemeyi şiar edinen toplumsal dünyanın egemen inşalarını sorgulama işlevinin önemini teslim eden Scott, öte yandan deneyimin otoritesine dayandırılan çalışmaların sorunlarını ve açmazlarını derinlemesine analiz eder.

Kadınların deneyimlerinin veya söylediklerinin bilimsel iddialar için tek başına güvenli bir zemin sağladığı söylenemez. Kadınların deneyimlerinin, kadınların “bakış açısı” ve kadınların “perspektifi” kavramlarının genellikle birbirlerinin yerine kullanılmasına dikkat çeken Harding, kadınların perspektiflerinin belirli kadınların görebildikleri üzerinden oluşan belirli görüşleri olduğunu belirtir. Kadınların görüşleri ve deneyimlerinin epistemik önceliğe sahip olması ve bilginin kaynağı olarak görülmesi bir araştırmanın bilimselliğine gölge düşürme sebebi değildir. Çünkü feminist bakış açısı teorisi bilgiyi evrensel olmaktan ziyade kısmi (parçalı) bir gerçeklik olarak ele almaktadır. Geleneksel bilim anlayışında kısmiliğin içeriğini egemen erkeklerin deneyimleri, erkeklerin perspektifi ve erkeklerin çıkarlarının oluşturduğu düşünüldüğünde kadınların sözlerinin ve deneyimlerinin (bakış açılarının) bilgi üretimine dahil edilmesi nesnelliği zayıflatmaz bilakis güçlendirir. Elizabeth Grosz, bütün metinlerin güç ilişkileri içinde belirli bir bakış açısından hareketle konuştuğunu ve o bakış açısını temsil ettiğini belirtmiştir. Grosz'a göre, “değişik bakış açıları olan öznelere değişik kuramlar üretecektir” (Grosz, 1990:167). Feminist kuramı tam da böyle ele almak bakış açısı teorisinin neden alternatif bir epistemoloji olarak iş görebileceğini anlamayı kolaylaştırır ki, bu yaklaşım modern epistemolojilerde tarih dışı ve tarafsız

bilen özneyi (ayrıcılıklarla donatılmış erkek özneyi) derin bir eleştiriye tabi tutar. Peki hangi bakış açıları bilgi üretim sürecine dahil edilecek? Haraway'ın da belirttiği gibi tek bir feminist bakış açısı yoktur. Çünkü haritalarımızın vizyonumuzu temellendirmek için pek çok boyuta ihtiyacı vardır. Feminist bakış açısı kuramcılarının amaç edindiği ve ilişkide olduğu epistemolojiler ve politikalar açıklanabilirliği oldukça güçlü bir şekilde inandırıcı kalmayı sürdürmektedirler. Amaç dünyanın daha iyi açıklanabilirliğidir ki bu zaten 'bilimdir' (Haraway, 1991: 196).

Deneyimin temel bir statü olarak iş görmesinin problemlerini ele aldığı makalesinde Scott, tıpkı Judith Butler (2012) gibi analiz kategorilerinin kimlikleri sabit ve sorgulanamaz kılma tehlikesine işaret eder (Scott, 2013: 156-157). Deneyimden üretilen bilgiler de sistemin temsil kategorilerinin sorgulanamazlığını pekiştiren otoriter bir şekil alabilmektedir. Scott ve Butler çalışmalarında kimlik ve deneyimlerin inşasında söylemin üretken niteliğine özellikle vurgu yaparlar. Deneyim, farklılıkları görünür kılmak, öteki addedilenleri göstermek ve kabul ettirmek amacıyla araçsallaştırılırken tarihsel olguların açıklama gerektirmeyecek kadar aşikâr olduğunu kabul eden halihazırdaki ideolojik sistemleri tartışmak yerine onların yeniden üretilmesine sebep olabilir. Bu süreçte deneyim; farklılıkların nasıl kurulduğunu, nasıl işlediğini, eyleyen öznelerin nasıl inşa edildiğini anlamının bir yolu olmaktan çok farklılığın kanıtı haline gelir. Deneyimin kanıt olarak iş görmesi temsil kategorilerini—kadın/erkek, eşcinsellik/heteroseksüellik, siyah/beyaz- gibi sabit ve değişmez kılar; bu kategorilerin nasıl ortaya çıktığını ve işlediğini eleştirel bir şekilde araştırmayı engeller (Scott, 2013: 146).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜ TARİH

3.1. Geçmişin ve Şimdinin Tarihini Buluşturan Bir Yaklaşım: Sözlü Tarih

Son yıllarda çok farklı alanlardan zengin bilgi edinme yöntemlerinden biri olarak sözlü tarih, bir araştırma metodu olarak temelde sözlü kaynakları değerlendirerek tarih yazma veya sözlü kaynakları tarih yazımında kullanma uğraşısıdır(Sözlü Tarih Araştırma Grubu, 2006; s.5). Farklı disiplinlerce bir araştırma yöntemi olarak uygulanan sözlü tarih için tek bir tanımdan bahsedemeyiz. Merriam-Webster's Dictionary'de „sözlü tarih , " Geçmiş hakkında kişisel deneyimler ve hatıralarla ilgili yapılan ve kaydedilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen bilgi ve bu bilgi üzerine yapılan çalışma" olarak tanımlanırken bu alanın en yetkin isimlerinden biri olan Thompson sözlü tarihi en yalın biçimde şöyle tanımlar: Sözlü tarih insanların söylediklerini dinlemekten ve belleklerini kullanmaktan kaynaklanan bir tarih biçimidir (Tunçay, 1993:9 Toplum ve Kuram). Tanımda verildiği üzere sözlü tarihin temel öğeleri bellek, anlatı ve bireydir (Işık, 2009 Toplum ve Kuram). Sözlü tarih, kişilerin anlattıklarından ve deneyimlerinden türetilen bir tarih anlayışıdır. Bir bakıma tanımlarda eksik gördüğü kısımlara dikkat çeken Portelli (1998) „sözlü tarihin anlatan ile anlatıcının birlikteliği sonucunda ortaya çıktığını ve karşılıklı diyaloga dayandığını altını çizer. Özellikle Portelli'nin ve feminist sözlü tarihçi Sherna B. Glück ve Daphne Patai'nin sözlü tarih yöntemine dair yazdıklarından yola çıkarak sözlü tarih görüşmesinde hatırlama faaliyetinin belirli bir zemin üzerinde gerçekleştiğine işaret eden Say (2006), görüşmeyi yapan kişi ile anlatıcı arasındaki ilişkinin anlaşılmasının, herhangi bir sözlü tarih görüşmesinin ve bu görüşmede anlatılanların ve anlatılmayanların analizi açısından önemli olduğu günümüzde giderek artan bir şekilde kabul gördüğünü belirtir. Bu noktada feminist araştırma yöntemlerinin

yaygınlaşmasının anlatıcı ve anlatan arasındaki ilişkinin sorunsallaştırılarak ele alınmasında önemli bir rolü olduğunu söyleyebiliriz.

Sözlü tarih; “yazılı belgelere” dayandırılan ana bakım tarih anlayışında yer bulamayan marjinalleştirilmiş konuların, olayların, toplulukların ele alınan konularda veya dönemlerde aktör yada izleyici olarak birinci derecede rol almış insanların kendi anlatılarından oluşturulan bir tarih anlayışıdır. Yani tarih yazımında yer verilmemiş kişiler ve konularla ilgili değişen toplumlardan ve kültürlerden insanları dinleyerek ve onların hatıralarını, deneyimlerini kaydederek yorumlanmasına dayanır (Thompson, 2006;s.23). Dolayısıyla çok geniş bir yelpazede uygulanabilir olan sözlü tarih; sosyoloji ve antropoloji, tarih, dilbilim, kültür ve edebiyat gibi alanlarda çalışanlar için bir kesişme alanıdır ve disiplinler arası bir araştırma yöntemidir (Thompson, 2016). 1970’lerden bu yana kadın çalışmalarında ve feminist araştırmalarda da oldukça yaygın bir biçimde başvurulan sözlü tarih yöntemi, Thompson’a göre gizli kalmış sesler ve gizli kalmış alanlar ile sözlü gelenekler ve yaşamlar yoluyla bağlantı kurarak tarihin ufkunu genişletir; gerçeğin karmaşık, çok yönlü ve çoğul karakterini ortaya çıkarır. Diğer kaynaklara oranla çok daha fazla bakış açısı içerebilir ve çok seslidir. Otoritenin dilinden konuşmaz. Daha adil olma ve tarihin demokratikleştirilmesi potansiyelini taşır. Tarihsel dönemler ve olayları savaşta kaybedenler, ulus olamayan topluluklar, kadınlar, kıyım uğrayanlar, azınlıklar, işçiler gibi dışarı da bırakılanların gözünden aktarabilir.

Her çeşit insanın yaşamdaki deneyimleri tarihin hammaddesi olarak kullanılabilirse tarihe yeni bir boyut katılıyor demektir (Thompson, 1999; 2006). Ancak şunu da belirtmek gerekir ki sözlü malzeme kendi başına bir amaç değildir ve sözlü tarih adı belli bir tarih türünü ima etme yanılığına yol açabilir. Sözlü tarih daha çok bir malzeme toplama yöntemi, bugünü daha iyi anlayabilmek ve geleceği yönlendirebilmek için geçmişi anlamlandırma sürecine yapılan bir katkıdır (Counce, 2001).

3.2. Sözlü Tarihin Geçmişi

Aslında sözlü tarih yönteminin kullanılması çok eskilere dayanır. Sözlü kayda geçirilmesi anlamında tarih anlatılarının üç bin yıllık bir geçmişi vardır. Japon imparatorunun emriyle soylu ailelerden toplanan gelenek bilgileri, İÖ 5. yüzyılda Herodot'un kendi tecrübelerini ve sorguladığı görgü tanıklarının kendisine aktardıkları üzerinden oluşturmuş olduğu Herodot Tarihi, İslam medeniyeti geleneğinde sözlü olarak hadislerin nesilden nesile aktarılması önemli örneklerdir(Thompson, 1999). On altıncı yüzyılda işgal için Amerika'ya giden İspanyolların yerli halkla yaptıkları görüşmeler, 19. yüzyılın ortalarına gelinene kadarki dönemde Fransız ve Amerikan devrimleri üzerine kaydedilen tanıklıklar yine sözlü tarihin ilk versiyonlarına örnek teşkil ederler (Danacıoğlu, 2007). On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde pozitivistimin hegemonyasına giren bilim dünyasında geleneksel tarihin bir disiplin olarak ortaya çıkması ile sözlü tarih geleneği bilimsel ve nesnel olmadığı için gözden düşmüştür. Georg G. Iggers' e göre 19. yüzyıl bilimsel tarihçiliği, var olan kişileri ve gerçekleşmiş olan eylemleri anlatarak gerçeklerle örtüşme, tutarlı bir tarihsel anlatı içinde insan eylemlerini, niyetlerini kavrama ve olayların diyakronik bir zamanın içinde ilerleyişini aktarma gibi temel savlara sahiptir (Akt. Yıkılmış, 2016). On dokuzuncu yüzyılda yurttaşlık, ulus, uluslaşma ve bunlarla ilişkili tema ve konuları merkeze alan tarih bilimi konu yelpazesini geliştirmekle birlikte tarih yazımı siyaset-iktidar merkezli olmaya devam etmiştir. Bu dönemde tarihçiler bilimsel olmanın ölçütü olarak nesnellik ve belgeye dayanmayı temel alarak kişisel bellek ve kişisel tanıklığı bilimsel tarih anlayışına uygun düşmediği için dışarıda bırakır(Danacıoğlu, 2007). Yirminci yüzyıla gelindiğinde dünya savaşlarının ve totaliter rejimlerin toplum ve birey üzerindeki travmatik etkilerini inceleme süreciyle birlikte geniş bir araştırma alanı oluşturduğunu görüyoruz (Akt. Neyzi, 2012).Sözlü tarih ve bellek çalışmaları, İkinci Dünya Savaşı ve Yahudilere yönelik soykırımdan (*Holocaust*) sonra ivme kazanır. Özellikle 1960'lı

yıllardan itibaren sözlü tarih yöntemi, soykırımdan kurtulanların deneyimlerini dinleyerek bir ses ve görüntü arşivi oluşturmak, yaşananlara tanıklık etmek ve iyileştirme sürecine katkıda bulunmak amacıyla hızla gelişir (Akt. Neyzi, 2012). Sözlü tarihin gelişimini üç döneme ayıran David Dunaway ve Willa K. Baum'a göre ilk dönemde bu alandaki çalışmaları arşivlerde nostaljik bir malzeme olarak muhafaza edilen biyografi ve otobiyografiler oluşturuyordu. Bin dokuz yüz altmışların ortasından itibaren projeler arttıkça ikinci dönemde daha tutarlı ve gelişmiş bir metodoloji kullanılan çalışmalar yapılmaya başlanır. Henüz bir disiplin olmadığı bu dönemde sözlü kaynaklar kuru birer arşiv yığını olmaktan sıyrılır ve feminizm, etnisite, din ve yerel tarih çalışmaları gibi alanlarda uygulanmaya başlanır. 1980'lerden günümüze kadar gelen süreçte ise sözlü tarih artık bağımsız bir çalışma alanına sahip bir tarih disiplini olarak görülmektedir. Bu süreçte 1960'lı yılların toplumsal radikalliğinden sıyrılma başlar, tarihin unutmuş olduğu bireye yönelir ve 'küçük' insanlar birey olarak akademik tarihin uğraşı alanına dahil edilir (Akt. Sözlü Tarih Araştırma Grubu, 2006, s.7).

3.3. Bir Araştırma Yöntemi Olarak Sözlü Tarih ve Sözlü Aktarımın Kanıt Olarak Statüsü

Sözlü tarih; belirli bir olayı, bir oluşumu, bir zaman dilimini, o zaman diliminin özelliklerini, o dönemde yaşamış kişilerin tanıklıklarına başvurarak inceleme ve bilgi alma yöntemidir (Çakır, 1995, yöntem kitabı. S. 226). Bilgisine başvuru yapılan kişilerle yapılan ve hatıraların, yaşam öykülerinin, belli bir konu hakkındaki fikirlerin, tanıklıkların, duyguların kaydedildiği görüşmeler aracılığıyla belgeler oluşturulur. Görüşmeler ses ve(ya) görüntülü olarak kaydedilir.

Sözlü kanıtlar araştırılan şeyi 'nesne' konumundan çıkarıp 'özne' haline getirir. Böylece yalnızca daha zengin değil, daha kesin ve acı, fakat daha gerçek bir tarihin oluşmasını sağlar (Thompson, 1999; s.88). Bu anlayış feminist araştırma yöntemlerinin

temel ilkeleriyle örtüşmektedir. Feminist araştırma yöntemlerinde özellikle araştırmacı ve araştırılan arasında hiyerarşik bir ilişki kurulmaması ve bilgisine başvuru kişinin araştırma nesnesi olarak ele alınmaması temel bir ilkedir (Meis, 1995). Görüşmeyi yapan ile görüşülen kişi arasındaki etkileşim bilgi üretim sürecinin bir parçasıdır. Bu da sözlü tarih ve feminist yöntemi yakınlaştıran anlayışlardan biridir. Sözlü tarih hem sözlü malzeme sağlayana hem de araştırmacıya bir şeyler sunan, hem bilgi toplayandan hem de konuştuğu insanlardan bir şeyler talep eden iki yönlü bir süreçtir (Counce, 2006).

Sözlü tarih çalışmasında yaşam öyküsü (*kişi odaklı*) ya da konu odaklı (*epizodik*) mülakatlar yapılabilir. Yaşam öyküsü genellikle ilişkiler üzerinden ilerler. Yaşam öyküsü görüşülen kişinin tüm yaşamını içermeye çalışırken konu yönelimli görüşmelerde belirli bir olayın, sürecin ya da dönemin deneyimlenmesi ya da hatırlanması üzerinde durulur (Yıkılmış, 2016, s.33; Danacıoğlu, 2007, s.139). Bu araştırma, kadın hareketindeki dönüşümlere odaklanması nedeniyle konu yönelimli bir sözlü tarih çalışması olmaya daha yatkın olsa da görüşme yapılan kadınların yaşam öykülerinden önemli kesitler aktardığından her iki yönelimi de barındırmaktadır. Kadın hareketinin dönüşümüne ilişkin bulgular elde etmek için hem genç hem de eski kuşak aktivist kadınlarla görüşmeler yapılmıştır. Erken dönem sözlü tarih çalışmalarında özellikle yaşam öyküsü hakkında olanlarında, görüşülen kişiler ileri yaşlarda olsa da son dönemde özellikle konu yönelimli çalışmalarda daha genç kuşaklarla da mülakatlar yapılabilmektedir. Sözlü tarih yöntemi ile yapılan bellek çalışmalarında, post bellek (*post memory*) adında bir kavram gelişti, genç insanlarla yapılan görüşmeler genellikle Marianna Hirsch (2008) tarafından geliştirilen bu kavramla ilişkilidir. Post bellek geçmişte yaşanan kişisel, kolektif ve kültürel travmaların sonraki kuşaklar üzerindeki etkisini anlamak, şimdiki zamanla ilişkisini kurmak için kullanılan bir kavramdır. Özellikle 1990'lardan sonra genç kuşaklarla yapılan sözlü tarih çalışmalarındaki artışta post bellek çalışmalarının yeri fazladır. Bunun temel sebebi, geçmişte yaşanan

olayların ya da önemli süreçlerin etkilerinin zannedildiğinden uzun sürmesi ve sonraki kuşaklara etki etmesidir.

Sözlü tarih çalışmalarında toplanılan malzemenin sözel olması, kişilerin anlattıklarının temel alınması ,bu yöntemle yapılan çalışmaların güvenilirliği, bilimsel sayılıp sayılmayacağı, tanıklığın ve anlatının kanıt olarak statüsü farklı tarihçilerce çok kereler sorgulanmıştır. Bu denli öznellik içeren bir yöntem olan sözlü tarih ne kadar güvenilir ve bilimseldir? Sözlü tarih özneliği reddetmez bilakis bunu doğal ve kaçınılmaz bir hakikat olarak ele alır. Hatırlama edimine ve belleğe dayandırılan bilginin güvenilirliğine yönelik eleştirilerde bulunan klasik tarihçiler, dikkate aldıkları tarihin de onu yazan tarihçinin anlattığı olaylarla birlikte onun öznel deneyimleri sonucu ortaya çıktığını unutmuş gibidir (Işık, 2009).Sözlü tarihi her şeyden önce bir yöntem olarak gören Thompson'a göre (1999) sözlü kanıtlar tarihe daha kapsamlı ve daha temel bir şey kazandırmaktadır. Tarihçiler tarihi yapan kişileri belirli bir mesafeden ele aldıklarında, bu kişilerin yaşamlarının, görüşlerinin ve eylemlerinin anlatımında her zaman bir yanlış aktarılma ve tarihçinin kendi deneyimini ve hayal gücünü yansıtırma (kurgunun bilimsel bir biçimi) riski vardır. Sözlü tarih çalışması yapan ve bu alanda önemli eserler veren tarihçiler uzun süre sözün kanıt olarak niteliğinin yazılı belge kadar ve hatta belirli noktalarda ondan daha güvenilir olduğunu, yapılan araştırmalardan verilen örneklerle ve iki belge türünü (yazılı ve sözlü) karşılaştırarak anlatmaya çalışmışlardır (Thompson, 1999; Counce, 2006; Portelli, 1998) İlk olarak çok temel bir noktaya işaret eden Counce'nın şu cümlesini hatırlamakta fayda var , “Her alan için sözlü kanıt kullanımı doğal olarak yazılı kanıtı önceler, çünkü konuşma yazıyı önceler.” (2006, s.7). Yani, yazılı belge olan her şey önce bir sözdür. Yazılı kaynakların belge olarak kullanılırken örneğin kırk sene önceki bir gazete manşeti, makale ya da dönemin politik kurallarına ve yasal işleyişine göre tutulan resmi kayıtların yazılı oldukları için

daha güvenilir ve kesin bir belge olarak değerlendirilme eğilimi varken buna karşın sözlü bir tanıklığın bir belge olarak statüsü tartışmalıdır.

Egemen bilimsel araştırma geleneğinde nesnellik ve kanıta dayalılık (tarih biliminde daha çok yazılı belgelerden elde edilen kanıtlar⁷) araştırmanın güvenilir ve geçerli olmasının temel şartlarıdır. Paul Thompson'un isabetli bir şekilde işaret ettiği üzere kanıt sayılan belgelerin gerçek olup olmadığı, ilk başta yazılmaktaki amacı, nasıl ortaya çıktığı, kimlerin çıkarına hizmet ettiği gibi önemli sorular araştırmaya dahil edilmelidir. Belgelerin yazarlarının çoğunluğunu tarihçiler gibi erkek olduğunu belirten Thompson'a göre, sözlü tanıklık söz konusu olduğunda belgelerin gerçek olup olmadığı, yazarlarının kim olduğu ve hangi toplumsal amaç için yaratıldıkları gibi belgelere dair sorulması gereken soruların birçoğunun cevabı, özellikle tarihçinin kendi saha araştırmasından elde edilmiş ise diğer belgelere göre çok daha güvenilirdir (Thompson, 1999: 91 . Chartier'a (1998) göre tarihsel belgeler metin olarak ele alındığında metin ve gerçeklik arasında saydam bir ilişki olduğu varsayılmaz. Her metin -resmi nitelikte olması, istatistiksel bilgiler içermesi yada kişisel tanıklık ve duygulara dayandırılması fark etmeksizin, üretim koşullarıyla ilişkili olarak kurallara, algılama şemalarına ve kategorilere bağlı bir sistem oluşturur; kısacası her metin diğer metinlerle ilişkisi içinde ve üretildiği bağlam içerisinde değerlendirilmelidir. Üstelik belirli yazım kurallarına göre biçimlendirilen metinler yazarlarının yada yaratıcılarının zihinsel dünyalarından, beklentilerinden, ön yargılarından yada güç ilişkileri içindeki konumundan bağımsız düşünülmemelidir (Akt. Yıkılmış, 2016). Portelli (2006), bir yazısında sözlü tarihin ayırt edici özelliklerine işaret ederken sözlü tarihin olaylardan ziyade anlamlar hakkında bilgi verdiğini söyler. Bunun bir olgusal geçerlilik sorunu doğurmadığını da ekler. Görüşmeler sıklıkla, bilinmeyen olayları ya da bilinen

⁷The Nature of History (1970) kitabında Arthur Marwick kaynakları “kabul edilmiş önem sırasına” göre sıralar: Güncel mektuplar, kaynak kişinin tutanakları,yeminli ifadeler, meclis ve basın tutanakları, toplumsal soruşturmalar, günlükler ve otobiyografiler(Akt.Thomson,1999).

olayların bilinmeyen yönlerini ortaya çıkarır; hegemonik olmayan sınıftan olan bireylerin keşfedilmemiş gündelik yaşam alanlarına ışık tutar. Sözlü tarih bize sadece insanların ne yaptıklarını değil, ne yapmak istediklerini, ne yaptıklarına inanmış olduklarını ve şimdi ne yapmış olduklarını düşündüklerini söyler.

Geçmişin Sesi kitabında Thompson, sözlü tarihi kadın araştırmaları için vazgeçilmez kılan özelliklerinden bahsederken haklı olarak daha önce sözü bastırılanların, söylenmeyi söyleyenlerin, dışlananların, ezilenlerin tanıklıklarının kurulu düzenin anlattıklarına meydan okumasının ve geçmişin yeniden inşasını bir ölçüde olanaklı kılmasının altını çizmektedir(Thompson, 1999: 4). Ancak tam bu noktada Scott'un işaret ettiği duruma dikkat çekmeli, "Farklı bir grubun deneyimini görünür kılmak baskıcı mekanizmaların varlığını açığa çıkarır, fakat bunların işleyişlerini veya mantığını açığa çıkarmaz. Farklılığın var olduğunu bilmekle birlikte ilişki olarak kurulduğunu anlamayız." (Scott, 2013: 149). Joan Sangster da Joan Scott gibi ilişkiselliğe vurgu yaparak sözlü anlatıların kendi başlarına tarihin yeniden yazımı için yetersiz kaldığını belirtir. Sözlü anlatıların maddi ve toplumsal bağlam içinde sağlam bir biçimde temellendirilme olmaksızın ve her ikisi arasında iyice sorgulanmış bir ilişki kurulmaksızın anlatı biçimi ve simgeleştirmeye içerden bakışlar, baskının ve eşitsizliğin gerekli eleştirisi için birbirleriyle bağlantısız bir biçimde kalacaklardır (Sangster, 1998, Akt. İlyasoğlu). İşte burada sözlü tarihin önemli bir özelliği ortaya çıkar ki o da yaşam anlatılarını tarihsel ve toplumsal bağlam içine yerleştirme eğilimidir (İlyasoğlu, 2001).

Sözlü tarihin tarih bilimini daha adil ve demokratik bir hâle getirmeye katkı verecek bir yaklaşım olduğuna değinmiştik. Kadınlarla ve ailelerle ilgili tarih çalışmalarında -azınlıklar, işçiler gibi topluluklarda olduğu gibi- sözlü tarihin dikkat çekici özelliklerinden biri de dönüştürücü ve iyileştirici etkisidir.

Tarihçi, elinde sözlü tarihten elde edilen kanıtlar olmadan, örneğin sıradan bir ailenin komşuları ve akrabalarıyla ilişkileri hakkında, aile içi ilişkiler hakkında çok az şey öğrenebilir. Bu çerçeveden bakıldığında sözlü tarih, feminist tarihçiler ve araştırmacılar için kadınların 1970’li yıllara gelene kadar kadınlarla ilgili hiç değinilmemiş birçok konuyu tarihsel bir perspektifle geçirdiği dönüşümlerle ele almayı mümkün kılmıştır. Örneğin aile tarihi sayesinde ev işi, ev hizmeti, annelik, çocuk bakımı gibi konularda sözlü tarih çalışması yapmak kadın tarihinin kapsamını da neredeyse eşit ölçüde genişletmiştir (Thompson, 1999; s.6). Daha önce hiç değinilmemiş konularda mülakatlar yapmak gündelik ve ev içindeki hayata dair deneyim aktarımlarıyla, toplumsal cinsiyete dayalı ilişki örüntülerini tarihsel ve toplumsal bağlam içerisine yerleştirerek analiz etmek mümkün olur. Sıradan, gündelik olarak gözükabilen olaylar, aslında büyük bir çoğunluğun yaşamını oluşturan olaylardır ve normalde bir tarihçinin ilgisini çekmesi gereken şey, sıra dışı olandan çok tipik olandır (Counce, 2006).

Sözlü tarih ile ilgili buraya kadar anlatılan kısımda sözlü tarihin ortaya çıkışını, nasıl bir yöntem ve yaklaşım olduğunu, sunduğu olanakları ve kısıtlılıklarını aktardık. Bu aktardıklarımız sözlü tarihin kadın tarihi çalışmalarında neden bu kadar önemli bir yer edindiğine dair fikir vermektedir. Buradan sonra kadın çalışmalarında ve feminist araştırmalarda sözlü tarihin yerinden kısaca bahsetmemiz gerekir.

3.4. Kadın Araştırmalarında Sözlü Tarihin Önemi

Sözlü tarih yaklaşımının geneli için esas olan “sessiz çoğunlukların, sesini duyuramayan azınlıkların, dışarıda bırakılanların sesini duyurma” amacı hangi kesimden olduğu fark etmeksizin söz konusu kadınlar olduğunda daha da önem kazanmaktadır (İlyasoğlu, 2001). Sözlü tarihin kadınların tarihini yazmak için bir yöntem olarak kullanılması genel olarak akademide kadın çalışmaları bölümlerinin ve merkezlerinin açılması ile başlamıştır. Kadın hareketinin farklı zaman dilimlerinde de

olsa hem Türkiye’de hem de dünyadaki sonuçlarından birisi de akademideki kadın çalışmaları olmuştur. Akademik kadın çalışmalarında toplumsal ve siyasal değişime yönelik savunuları yeni bilgi kaynaklarından şekillendirmek, derinleştirmek ve güçlendirmek için sözlü tarih çok elverişli bir yöntem olarak iş görmeye başladı (Humez, Crumpac 1979).Mary Ryan, kadınların tarihinin özgün doğası için şöyle der: “ Kadın araştırması, tarih ile farklı bir karşı karşıya gelme durumudur; tarihle ilgili özel metotlara ihtiyaç duyulan özgün bir yerdir. Bu gereklidir çünkü kadınlar devamlı olarak toplumun karanlık köşelerine itilmişlerdir ki bu durumda kadınların tarihi yapma güçleri ya silinmiş ya da gizlenmiştir.”(akt. Humez&Crumpac,1979). Kadınların tarihi kamusal alanda olduğu kadar özel alanda-mutfaklarda, yatak odalarında, cezaevlerinde, hastanelerde, genelevlerde, okullarda, mahkeme salonlarında, savaş alanlarında meydana gelir. O nedenle kadın tarihçiler genellikle kendilerini yazamayanların ya da başkaları tarafından yazılmayanların tarihini yazmak için özel tarih kaynaklarına araştırmalarında öncelik verirler. Sözlü tarih genellikle şahsi dökümanlar sağlayan bir yöntemdir ve kadınların tarihini yazabilmek için şahsi alanlardan toplanan bilgiler elzemdir. Kadınların tarihte yer almamalarının yegane sebebi tarih disiplininin erkek egemenliği altında bulunması değildir. Kadınların kamusal alandaki sözleri ve görünürlüğü ile ilgili toplumsal kısıtlamaların olması ve ev işi ile bakım işinin büyük oranda kadınların üstüne kalması, onları tarih yazımında ve başka alanlarda yer almaktan alıkoymuştur. (Humez, Crumpac,1979).

Kadın tarihi çalışmaları, 1970’lerden itibaren kadınların, bilimleri kadın bakış açısıyla sorguladıkları “kadın araştırmaları” disiplininin en önemli alanı oldu. Gerda Lerner, Gisela Bock, Renate Bridenthal, Claudia Koonz ve Joan Wallach Scott ile başlayan süreçte kadın tarihçiler, tarih disiplininin değiştirilmesine çalıştılar. Tarihin “nesnellik” iddiasını ve metodolojisini eleştirdiler, kadınların tarihsel görünmezliğine odaklandılar (Çakır, Bir Arpa Boyu 1995:225). Feminist tarihçiler kadınların tarihe

yanlış yerleştirildiğini, görmezden gelindiğini vurguladılar ve geleneksel tarih yazımının eksik ve önyargılı bakışını ortaya koydular (Çakır, 2011). Kadın tarihçiler, kadınların tarihini araştırma ve yazma girişiminde buldukları zamanlarda “kayıp kahramanlar”ı ortaya çıkarma arzusu içindeydiler. İlk etapta geleneksel tarihi kavramlar ve yöntemler üzerinde durdular. (Gluck, 1977, s. 216). Ancak sonraları, kadınların yaşantıları ve faaliyetleri hakkındaki yazılı dökümanın çok az olması kadın tarihçileri hâla hayatta olanların yaşam öykülerini kayda geçirmeye yöneltti ve Gluck’in(1977) ifadesi ile kadınlar kendilerini Allan Nevins⁸ ile aynı pozisyonda buldular. Toplumun farklı kesiminden kadınların yaşam hikâyeleri , hayat ritimleri ve pratikleri hakkındaki büyük resmin parçalarını tamamlar nitelikte kadınlarla kayıt altına alınan görüşmelere dayanan araştırmalar yapılmaya başlandı. Bu tarz bir sözlü tarih anlayışı farklı kadınlık hâleriyle ilgili bilgi vermek ile yetinmeyip, kadınlarla ilgili giyinme, fiziksel aktivite, doğum kontrolü, menstrüasyon, cinsellik hakkındaki tutumlar ve bilgiler, ev işi, ev ekonomisi, kadınlar arası ilişkiler, menopoza, okudukları gazete ve kitaplar gibi özel yaşamdan kamusal yaşama uzanan çeşitli konularda sorular geliştirmenin ve kadınlara dair bilinmeyenleri keşfetmenin aracısı oldu (Gluck, 1977, s. 216-217).

Türkiye’ye baktığımızdaysa otuz yılı aşkın bir süredir bellek çalışmaları ve sözlü tarih ile ilgili kadınlara ait eserlerin arşivlenme sürecinin devam ettiğini görmekteyiz. Sözlü tarihin klasik tarih anlayışını eleştiren ama aynı zamanda katkı da sunan ve bellek çalışmalarıyla elde ettiği veri toplama işlevi, “sosyal bilimlere yalnızca konusu bakımından değil, teorik ve metodolojik açısından da dönüştürmüştür” (Parmaksız, 2011:571-590).

⁸Allen Nevins 1948 yılında sözlü tarihi bilimsel bir anlayışla geliştiren ve ilk sözlü tarih programını açan tarihçidir.(Gluck, 1977)

3.5. Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları

Türkiye’de sözlü tarih çalışmalarının tarihi pek eski değildir. Toplumda büyük yaralar açan 1980 askeri darbesi sonrası yaşanan toplumsal ve politik dönüşümler Türkiye’de yakın geçmişe duyulan ilgiyi arttırmıştır. Bu süreçte, siyasal baskı, küreselleşmenin etkisiyle birlikte kültürel ve öznel kimlik arayışlarını öne çıkardı. Yeni medya, iletişim olanaklarını artırdı. Türkiye toplumu yakın tarihi, özellikle de Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş sürecini ve Cumhuriyet’in kuruluş projesini tartışmaya başladı (Neyzi, 2012). Kadınların, Alevilerin, Lazların vb. diğer kesimlerin kendi tarihlerinden ve kendilerini oluşturan kültürel mirasın içinden araştırma, yazma ve yaygınlaştırma girişimleri de bu sürece özgüdür (İlyasoğlu, 2001, s.17).

Arzu Öztürkmen’e göre 1990’lı yıllarda sözlü tarihin Türkiye’de araştırmacıların gündemine girmesinde 1980’li yıllardan sonra yaşanan *söz patlamasının* belirleyici bir rolü olmuştur. Bireysel deneyimlerin gazete ve haftalık dergilerde sansasyonel manşetlerle ses bulması bu dönemde ortaya çıkmıştır (Öztürkmen, 2001-2002:115-121). Dünyada ilk örneklerine 1950’lerde rastladığımız sözlü tarih çalışmaları Türkiye’de epey sonra uygulanmaya başlandı. 1993 yılının haziran ayında Tarih Vakfı tarafından düzenlenen sözlü tarih alanında yapılmış ilk büyük organizasyon olan *Birinci Sözlü Tarih Proje Çalışması*’ndan sonra birçok proje gerçekleştirilmiştir (Sözlü Tarih Araştırma Grubu, 2006). Bunlardan bazıları, Cumhuriyet’in Anıları: Sözlü Tarih ve Belgesel Film Projesi, Tarihe Bin Canlı Tanık, Akdeniz Sesleri: Akdeniz Kentlerinde Sözlü Tarih ve Kültürel Pratikler Projesi (Işık, 2009). Bu süreçte sözlü tarih farklı disiplinler çerçevesinde yapılan yüksek lisans ve doktora tez araştırmalarında da başvurulan bir yöntem olagelmıştır. Türkiye’de sözlü tarih yöntemini kullanan sosyal bilimcilerin araştırdığı konular arasında toplumsal cinsiyet (Akal, 2003), Cumhuriyet kuşağı (Akşit, 2005), azınlıklar (Altınay ve Çetin, 2009), devlet ve şiddet (Özgen, 2003), toplumsal travma (Neyzi, 2008), yerel tarih (Öztürkmen, 2003), kentleşme ve

fakirlik (Şenol Cantek, 2003), göç ve sınıf ilişkileri (Erdoğan, 2002) ve etnik/dini kimlikler bulunmaktadır (Neyzi, 2011).

Sözlü tarihin Türkiye’de uygulanmaya başlaması ile kadın çalışmalarında ve feminist araştırmalarda uygulanması paralel gelişmiştir demek yanlış olmaz. Kadınlara ait yazılı ve/veya basılı otobiyografik ve biyografik nitelikli kaynaklar ile yazılı veya basılı olmayan ama derinlemesine görüşmeler yoluyla kayda geçirilen sözlü tarih anlatılarıyla kadın belleği, geçtiğimiz otuz yılda tarih disiplini ve sosyal bilimleri yalnızca konusu bakımından değil teorik ve metodolojik açıdan da dönüştürdü (Parmaksız, 2010, s.572). 1990’lı yıllarda üniversitede kadın araştırma merkezlerinin ve yüksek lisans ile doktora programlarının açılmasından sonra kadınların tarihi ve kadınlık deneyimlerine yönelik sözlü tarih yöntemi ile yapılan önemli araştırmalara imza atılmıştır. Türkiye’de bu alandaki ilk girişim 1990 yılında İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi’nin açılışıyla gerçekleşir. 1993 yılından itibaren de üniversitelerde yüksek lisans bölümleri açılır. Bu dönemden sonra sözlü tarih çalışmaları hem tarihte yer verilmemiş ve önemli işler başarmış öncü kadınların tarihini yazmak hem de kadın araştırmaları ve feminist çalışmaları için sesleriyle ifade ettikleri alanları araştırmaya sevk etti.” diyen ve Osmanlı kadın hareketinin tarihini yazan ve Cumhuriyet’in öncü kadınlarıyla ilgili bir sözlü tarih projesini yapan Serpil Çakır, bu yöntemin feminist metodolojik ilkelerle yapılan kadın araştırmaları için elverişliliğini çeşitli yazılarında anlatır ve sözlü tarih görüşmeleriyle, Türkiye’de kadınların kadın kimliğini nasıl kurguladıklarının, yaşam pratiklerinin, güçlenme mekanizmalarının, var olma sürecinde yaşadıkları hayal kırıklıklarının, anlamlandırma ve sembolleştirme tarzlarının ortaya koyulabileceğini belirtir. Örneğin Özlem Şahin Dersim’den Batı Anadolu’ya sürgüne gönderilen otuz kadınla yaptığı sözlü tarih görüşmelerine dayanan çalışmasında (1998), kadınların sürgün deneyimini nasıl yaşadıkları ve bu süreçte kadınlar arasındaki dayanışmanın nasıl olduğu anlamaya çalışır. Emel Akal (2003),

Kızıl Feministler adlı sözlü tarih araştırmasında Türkiye’de 1975 yılında İstanbul’da kurulan ve beş yıl içerisinde farklı şehirlerde 33 şubeye ulaşan İlerici Kadınlar Derneği kuruluşunu, örgütsel yapısını ve faaliyetlerini ağırlıklı olarak dernek kurucuları ve şube başkanlarıyla yaptığı mülakatlara dayanarak anlatır. Elif Ekin Akşit, (2005), enstitü mezunları ile yaptığı sözlü tarih görüşmelerine dayanan *Kızların Sessizliği: Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi* adlı çalışmada, kökleri Osmanlı’nın son dönemine dayanan kız enstitülerin tarihini ele alırken, resmi tarihin ulusal anlatısını kadınların belleği üzerinden yeniden kurmaya çalışır (Parmaksız, 2010, s. 576).Handan Çağlayan (2007), Kürt kadınlarının politik özne haline gelme süreçlerini araştırmak için farklı yaş gruplarından 40 Kürt kadın ile yaptığı görüşmelere dayanan araştırma/inceleme kitabı *Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar* ile kadınların belleklerinden süzülen çokça acı hatıralar içeren anlatıları ile şekillenir (Mater, 2007). Bu süreçte kadın hareketi tarihine ilişkin ilk belgesel filmler de yapılmıştır; *Kadınlar Vardır*(1995) ve *Kapılar Açılırken*(1996). *Kapılar Açılırken*, Türkiye’deki kadın hareketi tarihini altı bölüm olarak televizyondan kitlelere ulaştırmıştır. Belgeselde sadece dönemin tarihsel, görsel malzemeleri kullanılmaz, konunun uzmanları ve kadın hareketinin özneleri olan isimleriyle de görüşülmüştür.(Çakır, 1995;2006;2011) Türkiye’de feminist hareketin oluşma sürecini hareketin ilk özneleri olan kadınları bir araya getirerek anlatan bir belgesel olan *İsyân-ı Nisvan* (2008) ise Melek Özmen tarafında hazırlanmış ve yönetilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu çalışma, derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilere dayanan nitel bir araştırmadır. Derinlemesine görüşmelerde araştırılan konu hakkında detaylı ve esnek görüşmeler yapılır. Deneyim anlatıları, hatıralar, anekdotlar, maddi bilgiler, duygular ve düşünceleri içeren anlatıların uzun sürmesi; görüşmelerin yorumlanması ve değerlendirme aşamaları da düşünüldüğü zaman bu tür araştırmaların kaçınılmaz olarak büyük örneklerle yapılamayacağı açıktır. Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğü üzerinden bir temsiliyet aranmaz.

Araştırma iki yönde ilerlemektedir. Araştırmamın ilk yönü geçmişten bugüne feminist harekete dair deneyimler ve değerlendirmeler olurken ikinci yönü kadınların feminist olmanın yaşamları üzerindeki etkilerine dair anlatıları üzerinden biçimlenmiştir. Feminist hareket tarihinin bir momentinde feminist bir topluluğun gönüllüsü veya aktivisti olan görüşmeciler, feminist olma hikayelerini, örgütlenme deneyimlerini, katıldıkları eylemleri ve politik yaklaşımlarını aktardıkları anlatılarla feminist hareketin zaman içinde nasıl farklılaştığını, politika yapma tarzlarının ve bakış açılarının kuşaklara ve metropol/taşra ikiliğine göre nasıl dönüştüğünü inceleme olanağı oluşturdu. Bununla birlikte görüştüğüm kadınların Sara Ahmed'in ifadesini kullanacak olursam *feminist bir yaşam sürmek* konusundaki deneyimlerini ve fikirlerini de merak ediyordum. Çünkü ben de feminizmin kolektif kazanımlar kadar bireysel kazanımlarla da ilgili olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla feminist kadınlar toplumdaki kadın erkek eşitsizliğini üreten yapılarla ve politikalarla mücadele ederken aynı anda gündelik yaşamlarındaki ataerkil kültüre ve toplumsal cinsiyet kalıplarına göre biçimlenen rollerle de mücadele etmek durumundadır. Bu nedenle araştırmamda gündelik yaşamdaki belli iliş

ki ve faaliyetlere ilişkin aktarımlarından feminist olmanın kadınların gündelik yaşam pratiklerine ve kendilerine dair algılarına, özellikle bedenleri ile kurdukları ilişkiler üzerinde ne gibi etkileri olduğunu anlamaya çalıştım.

Bu araştırmayı yapma isteğimin oluşmasında etkili olan deneyimlerimden bahsedersen hem araştırmamın amacını hem de yöntem olarak sözlü tarihi neden seçtiğimi daha iyi açıklayabileceğimi düşünüyorum.

4.1. Teze Başlama Hikayesi

İki binli yılların başında kadın çalışmaları programında yüksek lisans yapmaya başladığımda kendimi teori bilmeyen, donanımsız ama *içi feminist* bir kadın olarak görüyordum. Feminist olmanın belli okumaları yaptıktan ve hatırı sayılır bir entelektüel donanıma sahip olduktan sonra mümkün bir şey olduğunu düşünüyordum sanırım⁹. O zaman örgütlü olma ihtiyacı hissetmiyordum çünkü kadın çalışmaları bölümümü feminist hareketin bir parçası olarak görüyordum. Okuduklarım, dinlediklerim, öğrendiklerimle bir nevi aydınlanma yaşadım. Dünyayla ve yaşamla kurduğum ilişkiyi anlamamı kolaylaştıran kavramlarla tanışmak, kadınların tarihini öğrenmek güçlendirici bir deneyimdi. Öte yandan feminizmin dışarıda bir yerlerde şiddete ve kadınların sömürülmesine karşı; ataerkil kültürden beslenen ve kadınları kısıtlayan, ezen, ayrımcılık üreten uygulamaların, yasaların, düzenlemelerin değişmesi için mücadele yürüterek ve son tahlilde feminist politika yaparak pratik edilen bir şey olduğunu düşünüyordum. Seneler içerisinde çeşitli feminist toplulukları tanıdım. Bazılarına dahil olurken, uzaktan takip ettiklerim, gönüllüsü olduklarım, eylem veya kampanya gibi etkinlik çağrılarıyla ilişki kurduklarım oldu. Feminist örgütlenme deneyimi, feminist hareketi anlamak ve onun bir öznesi olmak farkındalığımı artırdı. Birlikte sokağa çıkmak, bir eylem veya kampanya örgütlemek, dava takip etmek, kitap okuyup

⁹ Yıllar sonra sözlü görüşme yaptığım bazı kadınlarda ve görüşme talebime karşın çekimser duranlarda aynı duygunun hakim olduğunu şaşırarak fark ettim. Feminist olmaya yüklenen anlamların çokluğuna ve değişme potansiyeline karşın bu algı pek değişmemiş gibiydi.

tartışmak, atölyeler yapmak, kadınlarla dayanışmak ve daha bir çok faaliyet bir insanın dünya ile ve başka insanlarla kurduğu ilişkileri zaman içinde dönüştürüyor (bazen de dönüştürmüyor). Bu süreçte akademiden uzaklaştım.

Yüksek lisanstan yaklaşık on sene sonra bu kez doktora yapmak için akademiye döndüm. Aradaki dönemde feminist hareketten uzaklaştığım, içime kapandığım zamanlar oldu. Ancak feminist hareketinin bizatihi kendisinin feminizm olduğunu idrak etmişim. Doktora yaptığım sırada kuruluş aşamasında yapı ve örgütlenmeye dair geniş katılımlı toplantıların yapıldığı ve 2013'te kuruluşunu deklare ettiğimiz Ankara Feminist Kolektif'te örgütlendim. Bu dönem (2010'lu yıllar) aynı zamanında "feminizmler" in çoğaldığı ve büyük bir teorik birikimin oluştuğu bir dönem. Bu sırada ben de Collin (2015) gibi durmaksızın gelişen teorik bir külliyata dayanan feminizmin tek bir doktrine bağlı olmamasının onun hem zaafi hem de gücü olduğunu düşünüyordum. Collin (2015) feminizmin çoğul bir eyleyiş olduğunu ve maharetini kazanım olarak düşündüğümüz şeyleri bile sorgulanabilir olarak görmesinde bulur, feminizmin belli bir modele uyan bir imalat olmadığını söyler . Ona göre sürekli bir diyaloga dayanan ve başlangıçta apaçık olan kimi varsayımların bile doğruluğunu sorgulayabilen bir eyleyiş biçimidir feminizm (2015, sf.32-33).

Feminizm ile ilişkim bir zaman sonra beni akademide üretilen bilgi ile pratiğin diyalogunu düşünmeye sevk etti, doktora başlama sebebim de buydu. Şimdi anlıyorum ki Türkiye'de feminist hareketin dönüşümünü politik öznelerin anlatıları üzerinden çalışma isteğimin nüvesi hemen başta mevcutmuş. Feminizm hem teorik hem de politik olarak, çevresinde tartışmaların her daim canlı olduğu bir kavram. Ben de feminist teori ve epistemolojiden öğrendiklerimi yanıma alarak ve örgütlenme pratiği olan bir feminist olarak feminist hareketin Türkiye'de 1980'ler sonrası ortaya çıkışından itibaren günümüze kadar gelinen süreçteki dönüşümünü hareketin içinden kadınların

hafızalarında kalanlardan, aktarmak istediklerinden, kendi öykülerinden anlamak istedim.

Feminizmi ve feminizmin kadınların yaşamındaki etkilerini bizzat bunu deneyimleyen kadınların anlatıları üzerinden anlamaya çalışmaya karar verme sürecinde belirleyici olan üç deneyimimden bahsetmek isterim. İlki, okuduğum bir kitap. *Baş Harfi F* Catherine Redfern ve Kristin Aune'nin (2012) İngiltere'de 15 ile 81 yaş arası 1300 kadın ile yaptıkları görüşmelere dayanan, kadınların feminizme karşı tutumları, kendilerini tanımlama ve kadın hareketiyle ilişki kurma biçimleri, yeni eylem türleri, kampanyalar, politika yapma tarzları üzerine yazdıkları bir kitap. Kitabın çıkış noktasını "feminizm ile işimiz bitti mi yoksa hala ona çok ihtiyacımız mı var?" olarak özetleyebiliriz ama kitap aslında çok daha fazlasını vaat ediyor. Genç kadınların feminizme ilgisini ve deneyimlerini anlamak isteyen Redfern ve Aune, bugünün feminizmini kapsamlı bir biçimde yansıtmaya girişirken bir yandan da feminist hareketin "altın çağı" olan ve 1970'lerden (ikinci dalga) bugünlere uzanan dönüşümünü feminist özneler üzerinden analiz etmişler diyebiliriz. Kitabı okuduktan sonra Türkiye'deki feminist olma halleri, eylemlerimiz, politika yapma tarzlarımız, bizden önceki ve de sonraki kuşakla ilgili duygularımız, benzerliklerimiz, farklılıklarımız, internetin yaşamımıza girmesinin feminizme yansımaları şeklinde uzayıp giden konularda daha fazla düşünmeye ve Türkiye'de feminist hareketin dönüşümünü hareketin öznelerinden anlamaya çalışmak istersem nasıl bir yol izlemem gerekir diye kafamda sorgulamaya başladım. O süreçte nasıl bir araştırma yapmak istediğim hakkında konuştuğum, bunun için uygun olan yönteme karar vermemde bana yol gösteren ve sonradan tez danışmanım olan Elif Akşit'tin beni sözlü tarih yöntemi ile tanıştırması ve kendisinden aldığım doktora araştırma semineri dersi özellikle deneyim, hatıra, bellek, gündelik yaşam, yaşam öyküsü alanlarındaki çalışmaların yarattığı

imkanlar hakkında bilgilenmemde ve tez araştırma konumu olgunlaştırmamda etkili olan ikinci deneyimimdi.

Beni bu çalışmayı yapmaya sevk eden üçüncü deneyimim ise, Gezi Direnişi ve o süreçteki karşılaşmalar. Bilindiği gibi, 31 Mayıs 2013'te İstanbul'da Gezi Parkı'nı korumak için başlayan çevreci eylem, kısa sürede tüm Türkiye'ye yayılan, demokratikleşme ve özgürleşme talepleri içeren barışçıl ve genç nüfusun dikkat çekici bir oranda katılım gösterdiği bir toplumsal harekete dönüştü¹⁰. Gezi ile ilgili söylenebilecek çok şey var elbet ama bu araştırmayla ilgili olan iki husus, Gezi'nin Türkiye'deki bugüne kadar internet üzerinden örgütlenen, insanların sosyal medya ile iletişim kurduğu ve mobilize olduğu ilk kitlesel hareket olması ve Gezi'ye katılanların en az yarısının kadınlar olarak belirlenmesi (Konda, 2013) . İlk husus kimilerinin “dijital aktivizm” dönemi olarak da değerlendirdiği içinde bulunduğumuz çağda toplumsal hareketleri ve dolayısıyla kadın hareketini de etkileyen bir durum. Bu araştırmada da kaçınılmaz olarak feminist hareketin dönüşümünde etki eden faktörlerde biri olarak yeni iletişim teknolojilerine ve dijital aktivizme değinildi. Gezi direnişine katılanların profillerine ve yapılan eylem, forum, atölye gibi çalışmalara bakıldığında Gezi direnişinin aynı zamanda bir kadın direnişi olduğunun söylenebilir.

Gezi direnişinin en görünür ve dönüştürücü eylemler ve etkinlikler yapan grupları feministlerin çoğunlukta olduğu kadın gruplarıydı¹¹. Farklı kimliklerden, örgütlü-örgütsüz kadınlar bir araya gelerek kentsel alanda özgürlüklerini ve kadın dayanışmasını deneyimlediler. Gezi'de kadınlar polis şiddetine karşı direnmekle kalmayıp, eylemlerin eril dilini dönüştürmek üzere inisiyatif aldılar. Örneğin İstiklal Caddesi duvarlarındaki cinsiyetçi, homofobik yazılamaların silinmesi, küfürlerin üzerlerinin boyanması, yerine feminaların çizilmesi kadınların görünür

¹⁰ Görüşme yaptığım kadınlardan 30 yaş altında olanların politize olmalarında Gezi deneyiminin etkili olduğunu söylemek mümkün.

¹¹ Bu noktada LGBTİ+ bireylerin ve toplulukların katılımı ve görünürlüğü Gezi'de oldukça fazla olduğunu söylemem gerekir. LGBTİ+ birey ve topluluklarının Gezi pratiği feminist kadınlarla birlikte Gezi'nin dilini dönüştüren, direnişi karakterize eden en önemli dinamiklerden biriydi.

müdahalelerinden biriydi (Şakir, 2019). Ankara'daki Gezi eylemlerinin ve etkinliklerinin bir çoğuna katılmış, katılamadıklarını takip etmeye çalışmış bir feminist olarak bu süreçte karşılaştığım, tanıştığım sohbet ettiğim genç kadınlar feminizmin bambaşka bir dinamizmini yansıtıyorlardı. Çoğu örgütlü değildi ancak kendilerini feminist olarak tanımlıyorlardı. Gözlemlediğim kadarıyla feminizmi genç kadınlar için özgürleştirici yanı çok cazipti ve özgürlük talepleri çok netti. Bu un yanı sıra birlikte örgütlenmediğim, daha önce karşılaşmadığım, içlerinde bazı twitter fenomenleri ve bloggerların da olduğu severek takipleştığım feminist sosyal medya hesaplarının sahipleriyle karşılaşmak ilginç ve üzerine düşünmeye değer bir deneyimdi. Kadınları tanıımıyordum ama sosyal medyadaki paylaşımlar sayesinde fikirlerine vakıftım.

Gezi deneyimindeki karşılaşmalar bana feminist hareketin dönüşümünü farklı kuşaklardan kadınlarla konuşarak anlama ve anlatma isteğimi netleştiren bir deneyim oldu. Bunun için en iyi yöntemin sözlü tarih olduğunu, sözlü tarih ile ilgili okuduğum geniş literatür sonrasında ve araştırma semineri dersi sonrasında anlamıştım ve bu noktadan sonra araştırmamı bir sözlü tarih çalışması olarak tasarladım.

Araştırmamın iki yönde ilerlediğini belirtmiştim. İlki feminist hareketin dönüşümünü feminist öznelerin anlatıları üzerinden anlamaktı ve buraya kadarki kısımda nasıl bir süreç sonucunda araştırmaya başlamaya karar verdiğimi anlattım. Araştırmamın birincisi ile ilişkili ikinci yönününse feminizmin gündelik yaşamın bazı pratikleri üzerinden kadınların yaşamındaki olumlu (bazen olumsuz) etkilerini anlamak olduğunu söyleyebilirim. Araştırma kapsamında görüştüğüm kadınlar, yaşamlarının bir döneminde ve (veya) hala aktif olan feminist kadınlar olduğu için, onlarla feminist harekete dair deneyimlerinin yanı sıra feminist olarak gündelik yaşamlarındaki bazı pratiklere dair (*ev işlerinin paylaşımı, annelik, cinsel yaşam...*) ve kendi bedenleriyle kurdukları ilişkiyle alakalı (*diyet yapma, beslenme, fit olma, güzellik, genç kalma zorunluluğu* .) konular hakkında konuşarak feminist olmanın kadınların gündelik

yaşamlarında nasıl etkileri olduğunu anlamak istiyordum. Çünkü feminizmin kolektif kazanımlar kadar bireysel yaşamlarla da ilgiliydi ve ben de feminist olmanın gündelik yaşamda kadınları ezen ve kısıtlayan toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün iktidarını sarsma potansiyelini anlamak istiyordum. Kısacası, feminizmin kadınların gündelik yaşamını dönüştürme potansiyelini, içselleştirilen toplumsal cinsiyet rolleri ile gerilimli ilişkilerini, feminist olmakla çelişkili olduğunu düşünülen tutumlarını ve bu konudaki düşüncelerini kadınlardan dinlemek istiyordum.

Tam bu noktada bir feminist olarak gündelik yaşamın doğal sayılan toplumsal cinsiyet rollerine göre tertip edilmesinin zorlayıcılığını tez yazım sürecinde nasıl deneyimlediğimden kısaca bahsetmek isterim.

Doktora yeterlilik sınavına girdiğimde 8 aylık hamileydim. Zorlu bir araştırma ve tez yazma sürecinin beni beklediğini tahmin edebiliyordum. Bedensel olarak bir insan yavrusunun kendisine bağımlılığı hamilelikten itibaren kadının özgürlüğünü çok kısıtlayan bir hal. Öte yandan hamilelik bedenim ile kurduğum ilişkinin sil baştan yeniden yapılandığı bir süreç oldu benim için. Bu deneyim, bedensel fark üzerinden yeniden düşünmeme yol açan, bedenimin dönüşüme açıklığından ve güçlenmesinden büyülenme hislerini de içeren çoklu bir sorgulama ve değişimi beraberinde getirdi. Bedensel özgürlüğün kısıtlanması, başka bir canlının sorumluluğunu kendi bedeninde taşımak ve hamileliği dışarıdan anlaşılan bir kadın bedeninin çevre tarafından bir “kamu malı” muamelesi görmesi ise hamileliğin zorlayan yönleriydi. Benim akademik çalışma yapan bir anne olarak gündelik yaşamda çocukla ilgili yapılması gereken işlerin aksamaması için ekstra çaba sarf etmem, kendime ait zamanın tamamından feragat etmem gerekiyordu. Çocuk küçükken ve bana muhtaçken o süreçte *esas* işim olan anneliği aksatmadığıma kendimi ve başkalarını ikna etmem gerekiyordu. Oysa bir erkek baba olduğu zaman yaşamında değişiklikler olsa da akademik yaşantısında ya da profesyonel kariyerinde bir değişikliğe gitmek zorunda kalmadığını biliyordum. Beni bu

süreçte en çok zorlayan ve sonrasında sorguladığım şey etrafımdaki insanların en çok da kadınların bana sürekli annelik görevlerimi hatırlatması, benimse çocuğumu ihmal etmediğimi iyi bir anne olduğumu ve onu çok sevdiğimi göstermek gibi bir telaşa kapılmaktı. Bunu neden yapıyordum? Anneliğin ilk yılları kadınların gündelik yaşamını kuşatan ve toplumsal cinsiyet rollerine dayalı iş bölümünün en çok keskinleştiği ve kadınlar üzerinde baskı kurduğu bir dönem. Özellikle evlilik deneyiminden ve çocuk doğurduktan sonra gündelik yaşamın politikleştirilmesine feminist düşünce ve hareket için neden hep hayatı bir önem atfedildiğini daha iyi anladım.

Bütün bunları anlatmamın sebebi, feminist yöntemle yapılan sözlü tarih çalışmalarında araştıran ile araştırılan arasında hiyerarşik bir ayırım gözetmememin değerini bilmemle ve bilgi üretim sürecinin karşılıklılık zeminde oluştuğunu idrak etmemle ilgili. Sözlü tarih görüşmelerinde görüşmeyi yapan da görüşme yapılan kişide de konuşulan konu üzerinde kendi içlerinde bir yeniden düşünme süreci başlatabilir, görüşmelerin kişiler üzerinde sağaltıcı ve dönüştürücü etkisi olabilir. Bende bu sürecin henüz sahaya inmeden başladığını söyleyebilirim.

4.2. Bir Sözlü Tarih Araştırma Tasarısı

1980 sonrasında Türkiye’de küçük ama etkili faaliyetlerle varlık göstermeye başlayan feminist hareketin 30 seneyi aşan bir süredir Türkiye’nin etkili muhalif hareketlerinden biri olduğu düşünüldüğünde feminizmin nasıl deneyimlendiğine, nasıl dönüştüğüne, kadınların yaşantısında ve toplumsal yaşantıda neleri dönüştürdüğüne dair bir sözlü tarih araştırmasının feminist hareketin toplumsal dinamiklerle ilişkili tarihini farklı kuşaklardan feministlerin kişisel deneyimleri ve hatıralarına yaslanarak anlama ve anlatma imkanı sunan yöntemsel bir araç olduğunu düşünerek bu araştırmayı tasarladım.

Sözlü tarih araştırmalarının temel bilgi kaynağı olan görüşmelere başlamadan önce genellikle uzun bir ön çalışma süreci gerekir. Araştırılacak konu ile ilgili

kaynakları taramak, okumak ve incelemek hem uygun katılımcıları belirlemek için hem de görüşmelerin verimli geçmesi için elzemdir. “ insan ne kadar çok biliyorsa bir görüşmeden önemli tarihsel bilgiler elde etme olasılığı o kadar yüksek olur” (1999, sf.174) cümlesini aklımda tutarak bende araştırmamın ilk aşamasında Türkiye’de kadın hareketi ve feminist hareket hakkında yapılmış araştırmaları ve yazılı kaynakları inceledim. Bu konuda hatırı sayılır bir literatür oluştuğunu söylemek mümkün olmakla birlikte 2000’li yıllar sonrası feminist harekete dair bazı yüksek lisans ve doktora tezleri ve makaleler dışında çok fazla araştırma ve kaynak olduğunu söyleyemeyiz. Araştırmamda feminist hareketin dönüşümünü ve dolayısıyla 2000’li yıllar sonrasını da ele almak istediğimde, bu döneme dair bilgilere en fazla dijital ortamdan erişim sağlamak mümkün oldu. Bu süreçte diğer muhalif hareketler gibi feminist hareketi de çok etkileyen içinde bulunduğumuz dijitalleşme dönemine ait feminizm pratiklerine dair anlatılarının önemini fark ettim. O nedenle Türkiye’de feminist hareketin dönüşümünü günümüzdeki pratikleri de kapsayacak şekilde, üç kuşakta sınıflandırdığım farklı yaş gruplarından feminist kadınla görüşmelere dayanan bir sözlü tarih çalışması tasarladım.

Bir sözlü tarih araştırmacısı , sözlü tarihin önemi, felsefesi, tarih bilimi içindeki konumlanması ve bir araştırma yöntemi olarak uygulanmasına dair geniş bir literatür taraması yapmadan araştırmasına başlamamalıdır. Çünkü bir araştırma yöntem olarak sözlü tarihin sunduğu imkanların ve kısıtlıklarının farkına varmak araştırmamın akıbetini etkileyen faktörlerdir. Sözlü tarih yönteminin gelişmesinde çok büyük katkıları olan tarihçiler Paul Thompson ve Alessandro Portelli’nin kitapları ve makaleleri başta olmak üzere bu alanla ilgili okuduğum kaynakların araştırmamı biçimlendirme ve temellendirme süreçlerinde yol gösterici olduklarını söylemeliyim. Bunun yanı sıra sözlü tarihin bir yöntem olarak nasıl kullanılacağına örnek olacak çalışmaların incelenmesi yine araştırmaya başlamadan önceki çalışmaların önemli bir ayağını

oluşturmaktadır. Yüksek lisans ve doktora tezleri, Tarih Vakfı'nın yürüttüğü sözlü tarih projeleri ve Kadın Eserleri Kütüphanesi'nin sözlü tarih koleksiyonu Türkiye'deki sözlü tarih çalışmalarını çoğunluğunu kapsamaktadır. Yapılan çalışmaların kapsamına ve nasıl bir yöntemle yapıldığına internet sitelerinden erişilebildiği gibi, kurumlarla iletişime geçerek bazı raporlara, bazı görüşme kayıtlarına ve videolara erişim mümkün olmaktadır.

YÖK sayfasından sözlü tarih olarak taratıldığında ilki 2000 yılında yapılmış olmak üzere farklı disiplinlerle ilişkili toplam 43 yüksek lisans ve doktora tezine ulaşılmaktadır.

Türkiye'de feminist hareketin nasıl deneyimlendiğine dair bir sözlü tarih araştırması yapmaya karar verdiğimde hem farklı kuşaklardan hem de farklı bölgelerden kadınlarla görüşmem gerektiğini düşünüyordum. Çünkü feminist hareket her ne kadar ilk olarak İstanbul'da ve daha küçük bir çevrede olmakla birlikte Ankara'da faal olmuşsa da zaman içinde taşraya yayılmış, özellikle orta büyüklükteki şehirlerde ve metropollerde kadın hareketlerinin içerisinde feminizmden etkilenmiş politik yapılar ve faaliyetler ortaya çıkmış. Her dönem aktif olmasam da 15 seneden uzun bir süredir kendini feminist olarak tanımlayan bir kadın olarak benim de yaşadığım şehir Ankara dışında başka şehirlerdeki feminist hareketler hakkında bir miktar bilgim vardı. O nedenle görüşme yapılan feminist kadınlar ağırlıklı olarak Ankara ve İstanbul'dan seçilse de feminist hareketliliğin olduğu ve bağlantı kurma kolaylığı bulduğum Eskişehir, İzmir, Trabzon, Mersin, Van, Diyarbakır ve Erzincan şehirlerinden de görüşmeler ayarladım.

Walker (2016) anlatıcının öykü anlatma şeklinin kimin dinlediği konusundaki varsayımlarına dayandığını, böylece sözlü tarih anlatılarının her zaman bir sosyal ilişkiler ağı üzerinden filtrelendiğini açıklar. Görüşmeye hazırlık sürecinde görüşme sorularını hazırladıktan sonra, görüşmek istediğim kişilerle irtibat kurma, kendimi

tanıtma, görüşme zamanı ve yeri belirleme işlerini nasıl yapmam gerektiğini her görüşmeci üzerinden tekrar düşündüm. Bu tür çalışmalarda esnek olmanın gerektiğini daha küçük ölçekteki önceki araştırmalardan deneyimlemiştim.

Görüşme sorularını üç bölümde gruplandırımdı:

İlk bölümde, Türkiye’de kadın hareketi ve feminizm ile ilgili sorular sordum. Burada kişisel deneyimlerden yola çıkarak Türkiye’deki kadın hareketinin geçmişten günümüze ne gibi benzerlikler ve farklılıklarla ilerlediğini; kadınların hareket içindeki deneyimleri, tercihleri, öncelikleri politik gündemleri, eyleme biçimleri üzerinden Türkiye’de kadın hareketinin kuşaklar arası bir karşılaştırmayı da içererek nasıl dönüştüğünü anlamaya çalıştım. Feminist olma hikâyeleri, kadın hareketinde tercih edilen yöntemler, ilgi duyulan konular, kadınlarla ilgili meseleleri ele alış biçimleri gibi konulara ilişkin sorularla Türkiye’deki kadın hareketiyle ilgili özgünlükleri ve dönüşümleri analiz etmeye çalıştım.

İkinci bölümde, feminist yayıncılık ve medyaya ilişkin sorular sordum. Türkiye’de kadın hareketinin ve feminizmin geçmişinin bin dokuz yüz seksenlerden çok öncesine dayandığını ve bunda feminist yayıncılığın rolü olduğunu feminist tarihçiler ve araştırmacıların çalışmaları sayesinde keşfettiğimizi birinci bölümde belirtmiştim. O zamandan günümüze kadar geçen sürede, kadınların görüşlerinin ve sorunlarının kamusallaşması, toplumsal cinsiyet eşitliğine dair düşüncenin yerleşmesi ve kadın hareketinin geçirdiği dönüşümleri takip etmek için feminist yayıncılık hep önemli bir araç olmuştur. Günümüzde ise iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle kadınların yazacağı mecralar çeşitlenmiş, sanal ortamda çıkan akademik ve aktüel dergiler, haber siteleri, bloglar kadınların sözlerinin kamusallaşmasının güçlü araçları olmuştur. Araştırmada bu bölümdeki sorulara verilen yanıtlar doğrultusunda feminist yayınları takip etme alışkanlıkları, içerikler hakkındaki düşünceler ve ilişkilendirme biçimleri üzerinden iletişim teknolojileri ve feminist medya ile kadın hareketi bağlantıları ele

alınmıştır. Özellikle yeni iletişim teknolojileri ve sosyal medya kullanımı ile biçimlenen bir olgu olarak dijital aktivizmin feminist hareketin dönüşümü bağlamında incelemenin de bu alandaki çalışma eksikliğinin giderilmesine katkı vereceğini umuyorum.

Son bölümde gündelik yaşam pratikleri, evlilik, çocuk bakımı, güzellik, kozmetik, cinsellik, diyet gibi kadınlarla özdeşleştirilen konularla ilgili tutumları ve düşünceleri anlamaya çalıştım. Gündelik hayatın politikliği üzerine sonuçlar çıkarmaya çalıştım. Bu bölümde temel olarak yapmaya çalıştığım kadınların özel hayatları, kişisel beğenileri, tercihleri ve eyleme biçimleri ile feminist olmak arasındaki ilişkilerin izini sürmektir. Bu etkileşim alanı araştırmamın önemli bir ayağını oluşturdu. Feminist olmak kadınlara dayatılan rolleri ve görevleri sorguluyor mu, feminist olmak kadınların kendi bedenleri ile ilişkilerini ve algılarını nasıl etkiliyor, feminist olmanın gündelik yaşamın cinsiyete dayalı tertibatında dönüştürücü bir etkisi var mı anlamaya çalıştım.

4.3. Saha Çalışması

Tez araştırması kapsamında , iki seneye yayılan bir zaman diliminde (Mayıs 2016-Mayıs 2018) feminist hareket içinde bir dönem aktif olmuş yada hala aktif olan ağırlıklı olarak Ankara ve İstanbul olmakla birlikte farklı şehirlerden 44 feminist kadınla ses kaydı alarak yüz yüze görüşme yaptım. Ancak araştırmada 40 görüşmecinin anlatılarına yer verildi. Bunun sebebi, görüşme yapılan kadınlardan bir kısmının görüşme yapıldıktan sonra çeşitli sebeplerden ötürü ses kayıtlarının kullanılmamasını istemesi ve araştırmaya katılmaktan vaz geçtiğini beyan etmesidir. Açıkçası araştırmaya başladıktan sonra ülkede yaşanan toplumsal olaylar (genel seçimler, referandum, bombalı terör saldırıları, 15 Temmuz darbe girişimi, OHAL ilanı) görüşmeci kadınlara erişimimi ve görüşme kayıtlarının tezde kullanımını olumsuz yönde etkiledi. Bazı kadınlarda, özellikle çalkantılı dönemlerde genel bir tedirginlik hali, herhangi bir konu hakkında konuşma konusunda kendini güvende hissetmeme duygusu hakim oldu. Yine de görüştüğüm kadınların politik ve feminist olmaları

ülkedeki politik atmosferin ve ohal koşullarının olumsuz etkilerini azalttı denilebilir ki aksi takdirde araştırmaya dahil olan 40 kadın ile yapılan derinlemesine görüşmeyi de yapamazdım.

Sahaya çıkmadan önce feminist hareketin içinden gelen ve feminist hareketin tarihi ile ilgilenen araştırmacı bir arkadaşım ile genel bir görüşme, ve sonrasında başka iki feminist arkadaşım ile pilot görüşmeler yaptım. Bu görüşmeler sonrasında araştırma kapsamında görüşeceğim kadınlara sormak istediğim sorulara son şeklini verdim. Hazırladığım sorular yarı yapılandırılmış ve açık uçlu sorulardı ve görüşülecek kişiye özel ve içinde bulunulan koşullara göre her zaman esneklik taşıdı.

Araştırma, farklı şehirlerden 40 kadınla yapılan, ortalama 90 dakika süren derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Görüşmecilerin yaşadığı şehirler¹²: İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin, Diyarbakır, Eskişehir, Van, Trabzon ve Erzincan'dır. Farklı bölgelerden kadınlarla konuşabilmek, farklı sosyo-ekonomik ve siyasi koşulların, kadın hareketlerinin ele aldığı konuları ve bunları ifade etme ve politika yapma biçimlerine etkileri hakkında bilgi edinmeyi olanaklı kılmıştır. İstanbul ve Ankara'da görüşme yapılan kadınlar sayıca daha fazladır. Bunun birinci sebebi bu metropollerde kadın hareketlerinin ve feminist hareketinin ortaya çıktığı bin dokuz yüz seksenli yılların sonundan beri var olması ve kadın hareketine ve politikalarına yön verme kapasitesidir. Dolayısıyla bir sözlü tarih araştırması olan bu çalışmada kadın hareketlerindeki tarihsel dönüşümünü anlamakta bu şehirlerdeki hareketle ilişkili olan kadın görüşmecilerin aktarımları önemli bir yer tutar. İkinci sebep ise İstanbul ve Ankara'da görüşmeci adaylarıyla irtibat kurup görüşme ayarlamasının daha kolay olmasıydı. Ankara ve İstanbul dışındaki şehirlerde görüşme yaptığım kadınlar taşradaki kadınların gündemlerini, önceliklerini, eylem yapma biçimlerini, kendi bölgelerindeki

¹² Görüşmecilerin bazıları adı geçen şehirlerde bir dönem yaşamış ve feminist harekete katılmış ve fakat şu an başka şehirde yada ülkede yaşamaktadır. Bu araştırma kapsamında girmek için belirli bir dönemde kendini feminist olarak tanımlamak ve bir feminist harekete katılmış olma koşulunu sağladıkları için şuan yaşamış oldukları şehir/ülke görüşme yapmama engel teşkil etmedi.

kadın hareketleri ile İstanbul ve Ankara'daki kadın hareketleriyle ilişkilerini anlama ve Türkiye'deki kadın hareketlerinin dönüşümünü daha kapsayıcı bir yerden değerlendirme imkanı verdi. Görüşülen kadınların bir kısmına kartopu yöntem ile bir kısmına kişisel bağlantılar, referans olan ortak arkadaşlar ve ortak ağlar üzerinden eriştim. Görüşmelerin en kısası 46 dakika en uzununu ise 3 saat 20 dakika sürdü. 5 kadın ile ikinci kez görüşme yapmam gerekti.

Metnin içinde ve görüşmecilere ait demografik bilgileri içeren EK'deki tabloda görüşme yaptığım kadınların gerçek isimlerini kullanmadım. Kendi isminin kullanılmasında bir sakınca olmadığını beyan eden görüşmeciler olmasına rağmen, tezde gerçek isminin yer almasını istemeyen görüşmeciler çoğunlukta idi. Bu nedenle görüşmecilere ait tüm isimlerin anonim olacağını taahhüt etmem görüşmecilerin konuşurken kendilerini rahat hissetmelerini sağladı.

Görüşme yaptığım kadınların aktif ya da bir dönem gönüllüsü, üyesi yada çalışanı olduğu kadın örgüt/topluluk/oluşumlar şöyle: *Mor Çatı, Kadın Dayanışma Vakfı, Feminizm Derneği, Kadın Çalışmaları Derneği, Katre Kadın, Ankara Perşembe Grubu, Jineoloji Atölyesi, VAKAD, Sosyalist Feminist Kolektif, Ankara Feminist Kolektif, Kadının İnsan Hakarı-Yeni Çözümler Derneği, Muş Kadın Çatısı Derneği, 5Harfliler, Reçel Blog Çevresi, FeministBiz, Amargi Kooperatifi, Halkevciler Kadınlar, Mor El Eskişehir LGBT, Kampüs Cadıları, Lise LGBTİ, Trabzon Kadın Dayanışma*. Bu yapıların tamamı şu an faal değildir ancak birbirinden farklı örgütlenme, siyaset ve eylem yapma biçimleri olan ve farklı zaman dilimlerinde faaliyet gösteren bu yapılar, onlarla ilişki kurmuş görüşmecilerin anlatıları kapsamında kadın hareketleri tarihinin dönüşümünde kendilerine yer bulmuştur. Şunu belirtmem gerekir ki bu araştırmada feminist hareketi kadın örgütleri ve feminist örgütler çerçevesinde ele almayı hiç düşünmedim. Feminist hareketin dönüşümü feminist kadınların deneyim anlatıları, duyguları, fikirleri ve hatıraları üzerinden incelendiğinden feminist örgütlerin

tamamının çalışmada temsil edilmesi gibi bir yönelimim olmadı. Buna ilaveten, görüştüğüm tüm görüşmeciler bir kadın örgütünde ya da karma bir yapıda örgütlü değildiler; bazıları ise birden fazla kadın örgütü yada topluluk ile ilişkiydi.

4.4. Kuşaklara Göre Sınıflandırılma

Feminist hareketin dönüşümü ilişkisel bir kavrayışla ortaya ilk çıktığı 1980'lerden bugüne uzanan zaman diliminde ele almak için farklı kuşaklardan ve yaşlardan kadınlarla görüşme temelinde ilerleyen araştırmamda başlangıçta kuşak sınıflandırmasını neye göre ve hangi kıstaslarla ele alacağım konusundan net değildim. Kuşaklara göre sınıflandırmanın kendisinin de tartışmalı ve üzerinde henüz uzlaşılmış bir sınıflandırma biçimi olmadığını bu konudaki literatürü inceledikten sonra daha net kavradım (Pilcher 1994, Mannheim, Bak). Kimi kuramcılar kuşak (generation) denilen olgunun akrabalık ilişkilerini tanımlamak için kullanıldığını ve bizim bildiğimiz anlamda toplumda aynı zaman diliminde yaşamış insanları tanımlamak için kullanılmayacağını söylese de sosyal bilimlerde kuşak ya da jenerasyon kavramını toplumda aynı zaman diliminde doğan bireyler için kullanma eğilimi yaygındır. Bu araştırmada öncü makalesi "*The Problems of Generations*" da ve diğer çalışmalarında kuşak konusunda sosyolojik bir anlatım geliştiren ilk modern kuramcı olan Karl Manheim'in kuşak tanımından yola çıkarak bir sınıflandırma yaptım. Manheim, kuşakları sosyo-tarihsel bir bağlam içinde konumlandırır ve bu doğrultuda kuşak tanımını tarihin belirli bir döneminde yaşayan ve bu dönem içerisindeki savaşlar, devrimler, ekonomik gelişmeler gibi önemli olaylara birlikte tanıklık eden belli bir zaman diliminde doğanların sosyal konum ve dinamik etkileşimine atıfta bulunur. (Pilcher, 1994:482; Bessant, 2017).

Araştırmaya katılan kadınlar yaş aralıklarına ve feminist hareket ile ilişkilene dönemlerine göre 3 kuşak olarak sınıflandırıldı;

-1980li ve 1990'lı yıllarda feminist harekete dahil olan 50 yaş üstü kadınlar birinci kuşak.

-2000 ve 2010 yılları arasında feminist harekete dahil olan 35-50 yaş aralığındaki kadınlar ikinci kuşak.

-2010'lu yıllarda feminist harekete dahil olan 35 yaş altı kadınlar üçüncü kuşak.

Bu sınıflandırmaya göre araştırmaya dahil edilen 40 görüşmeciden 9'u birinci kuşakta, 12'si ikinci kuşakta ve 19'u üçüncü kuşakta yer almaktadır.

EKLER kısmında görüşme yapılan kişilere ait demografik bilgiler bulunmaktadır. İsimler anonimdir.

4.5. Görüşmeler

Görüşmeler, bir örgüte veya politik hatta angaje olmadan Türkiye'nin farklı bölgelerinde kendisini feminist olarak tanımlayan örgütlü ve örgütsüz farklı kuşaklardan kadın katılımcılarla tek tek yapıldı. Derinlemesine görüşmelere dayanan araştırmada temel bir izlek üzerinden gidilmeyi mümkün kılmak adına görüşmecilere yarı yapılandırılmış sorular sordum. Esnek ve açık uçlu hazırladığım soruları sorarken kadınların öykülerini kendi istedikleri biçimi vererek, neleri öne çıkarıp, neleri anlatmamayı yeğlediklerine kendilerinin karar verdikleri anlatıları ile ortaya koymasını istedim ve feminist hareketi ilgili düşüncelerini ve feminist olmanın yaşamlarındaki dönüştürücü etkilerini anlamayı amaçladım. Feminist araştırma yönteminin temel ilkeleri saha araştırmasında yol göstericim oldu.

Feminist araştırma, hiyerarşik olmayan ilişkilerin hayata geçirilmesi ve yeniden tanımlanmasıyla özellikle ilgilidir (Punch, 2011). Feminist araştırma için temel metodolojik ilkelerin başında değerden arındırılmış araştırma önermesi yerine, araştırma nesnelere ile kısmen taraf tutan, kısmi özdeşleşmeyle gerçekleştirile bilinçli taraflılık vardır. Bununla bağlantılı olarak da araştırmacı ve araştırma nesnesi arasında dikey ilişki ve yukarıdan bakış yerine yatay bir ilişki söz konusudur. Bu bilinçli taraflılık ve

karşılıklığın gereğidir (Mies, 1995, s.48-64). Böyle bir yaklaşım geliştirmek istenmesinin hem bilimsel hem de etik ve politik boyutları olduğunu belirten Mies (1991), nitel araştırma araçlarının çok gelişkin olmasına rağmen bu yöntemlerle toplanan bir çok verinin ilgisiz yada geçersiz sonuçlar verdiği dikkat çeker. Bunun sebebi araştırmanın hiyerarşik niteliğidir. Bu durum sorguya çekildiklerini düşünen “araştırma nesnelere”nde derin bir güvensizlik yaratır. Özellikle ayrıcalıksız gruplarda sosyal statüsü kendilerinden daha yüksek araştırmacılar görüşme yaptığında bu güvensizlik ortaya çıkar ve gözlenmiştir ki bu yolla toplanan veriler gerçek davranışı değil beklenen davranışı yansıtır (Berger (1995) , Akt. Mies) Ben de görüşme yaptığım kadınlarla başından itibaren şeffaf ve samimi olmaya, görüşmecilerin her sorusuna içtenlikle cevap vermeye, onların bu araştırmanın nesnesi değil, bilgilerine başvurduğumuz değerli özneler olduklarını hissettirmeye çalıştım. Tam bu noktada, eril bilgi kültürünün ve hiyerarşinin nasıl içselleştirildiğine dair yaşadığımız bir deneyimi aktarmam gerekir. Diyarbakır, Mardin ve Mersin’de çeşitli kanallar ve referanslar vasıtasıyla irtibata geçtiğim görüşmeci adayları bana “bu konularda kendilerinden çok daha bilgili kadınlar olduğunu, onlara görüşmemizin daha iyi olacağını” şaşırtıcı derecede benzer ifadelerle dile getirdiler. Benim üniversiteden gelen, kadınlarla ilgili araştırmalar yapan bir feminist olmam görüşmelerde güven ilişkisini tesis etmede ve araştıran araştırılan hiyerarşisini kırmamızda genel olarak çok avantaj sağladı. Ancak yine de bazı kadınlara kendi deneyimlerinin ve aktardıkları duygu ve düşüncelerin değerli olduğunu ve benim de isteğimin bunları dinlemek olduğunu tekrar tekrar açıklamak durumunda kaldım

Arada kurduğumuz güven ilişkisi görüşmelerin genel olarak oldukça verimli geçmesine katkı veren en önemli faktör oldu. Görüşmecilerin büyük çoğunluğunun muhalif ve hak savunuculuğu pratiği içinden gelmiş olmaları, kendi deneyimlerini ve düşüncelerini açıklamada istekli oluşlarını etkileyen bir diğer faktördü. Bu

değerlendirmeyi yaparken, ülkenin içinde bulunduğu ohal koşulları ve siyasi gündemlerin yarattığı olumsuz atmosferden sebep aksayan görüşmeli dışarıda bıraktığımı belirtmem gerekir. Görüşme yapmayı kabul etmeyen, önce kabul edip sonra vazgeçen, görüşme yapıldıktan sonra kayıtlarının kullanılmamasını isteyen görüşmeci adaylarını değerlendirme kapsamına almadım.

Sözlü tarih araştırmalarında görüşme, temel veri toplama aracıdır. Görüşme temelde soru sorma ve yanıt alma ile ilgilidir ancak nitel araştırma bağlamında bundan çok daha fazla anlamı vardır (Punch, 2011). Pek çok türü olan görüşmenin en çok bilinen türü bireysel ve yüz yüze söz alışverişi olmakla birlikte, posta yoluyla kendi başına yanıtlanan soru formu, telefon görüşmesi veya internet üzerinden görüntülü görüşme şeklinde de olabilir. Görüşme yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ya da yapılandırılmamış biçimde gerçekleştirilebilir. (Fontana ve Frey, Akt. Punch, 2011). Görüşmenin yapılandırılmış olma düzeyi, görüşmenin ne ölçüde derinlemesine yapıldığı, farklı durum ve kişilere göre ne düzeyde standartlaştırılmış olduğuyla ilgilidir (Punch, 2011, s.166). Görüşmelerin farklı türleri farklı durumlara uygun düşer. Araştırmanın amacı, sorular ve ulaşılmak istenen bilginin niteliği hangi görüşme türünün araştırma için uygun olduğuna karar vermede etkili olur. Bizim araştırmamız için uygun olan görüşme türü, yanıtlayıcının aktif katılımına olanak tanıyan, yarı yapılandırılmış görüşme türü olmuştur.

Yarı yapılandırılmış görüşme

. Yarı yapılandırılmış görüşmeler spesifik bir görüşme kılavuzuyla yürütülür ve araştırmanın sorularına uygun açık uçlu bazı sorular tasarlanır. Araştırmacının görüşme üzerinde kısmi bir kontrolü vardır. Ancak görüşmenin akışına göre yeni sorular sorulabilir. Hazırlanmış olan sorularla görüşme sırasında temel bir izlek oluşturmak amaçlanmaktadır. Yaptığım görüşmelerde, standart bilgi elde etme amacı gütmедim. Görüşme öncesinde görüşülecek kişi ile ilgili toplanan ön bilgilere göre bazen kişiye

özel sorular tasarlayıp ekledim. Görüşme yapılan kişinin özelliklerine ve görüşmenin gidişatına göre değişiklikler yaptığım açık uçlu yarı yapılandırılmış görüşme soruları EKLER kısmında verilmiştir.

Sözlü tarih çalışmasının görüşme anından itibaren başlamadığı ve görüşme öncesinde görüşülecek konu, dönem, süreç ve kişi hakkında detaylı bir ön araştırma yapmanın gerekliliğini vurgulamıştım.

Görüşme sürecini içeren aşamaları üç bölümde ele alabiliriz: Görüşme öncesi, görüşme süreci, görüşme sonrası.

4.5.1. Görüşme Öncesi

Görüşülecek kişileri kendi dahil olduğum feminist iletişim ağlarından, feminist çevreden danıştığım arkadaşlardan ve feminist örgütlerden belirlediğim görüşmeci adaylarından bir havuz oluşturduktan sonra belirledim. Bu aşamada feminist hareketin herkesçe bilinen, çokça yazısı olan ve mülakat vermiş olan temsilcilerinden ziyade tanınırlığı sınırlı olan ve sözleri kamusal alanda daha az yer bulmuş öznelerle ulaşmaya çalıştığımı belirtmeliyim. Feminist bakış açısının ve sözlü tarih disiplininin kıyıda kalanların sözlerini bilginin kaynağı olarak ele alma ve onları görünür kılma adına bilimsel araştırmaların başlangıç noktası yapmasına referansla ben de görüşme adaylarını belirlerken bu hususa dikkat ettim. Her görüşmeci ile randevüleşme sürecinde kendimi tanıtan, araştırmanın amacını içeren detaylı bir elektronik posta gönderdim. Daha sonra genellikle telefon üzerinden iletişimizi sürdürdük. Araştırma ve görüşme ile ilgili sorularına taleplerine detaylı ve içtenlikli yanıt vermeye, tereddüt ve kaygıları varsa onları gidermeye çalıştım. İstemedikleri her hangi bir bilginin araştırmada kullanılmayacağını taahhüt ettim.

Bu süreçte görüşmecinin deneyimlerine özel sorular da sorabilmek için bir ön araştırma yaptım. Örneğin görüşmeci bir kadın örgütünde faal ise o örgüt hakkında daha detaylı bilgiye ulaştım ve oradaki deneyimlerine yönelik sorular düşünüp ekledim.

4.5.2. Görüşme Süreci

Görüşmeleri eğer uygunsa ve başka bir mekan tercih edilmediyse görüşmecilerin kendilerini en rahat hissettikleri özel mekanlarında (ev ve işyerindeki özel oda) yapıldı. Ev dışında yaptığımız görüşmeleri ise görüşmecilerin tercih ettiği bir mekan yoksa önceden araştırıp gürültüsüz ve rahatlıkla söyleşmeye elverişli olduğunu teyit ettiğim kafe ve kültür evi gibi mekanlarda gerçekleştirdik. Ses kayıt cihazını açmadan önce biraz sohbet edip, sorular hakkında bilgi verdim. Heyecanlı olan görüşmecilerin heyecanını yatıştırmaya çalıştım. Kayıt altına alacağım görüşmeye hazır hissettikleri an başlamaya özen gösterdim ve kayıt izni aldıktan sonra başladım. İlk görüşmeleri yaptıktan sonra, bazı soruların işlevsiz ve birbirini tekrarlayan sorular olduğunu fark ettim. Bazı soruların bazı görüşmeciler için anlamsızlığını da görüşme sırasında anladım. Örneğin, en genç görüşmeci Nihal 19 yaşında idi ve ona internet teknolojilerin ve sosyal medyanın feminist harekete etkisini sorduğumda sorunun Nihal için anlamsızlığını fark ettim. Çünkü Nihal zaten internet çağında doğduğu için muhalif hareketlerin ve feminist hareketin internet olmadan önceki hallerini bilmiyordu.

Görüşmeler sonrasında sıcaklığına aldığım notlar hem sonraki görüşmeler için hem de görüşme deşifrelerinin analizi aşamasında çok işe yaradı. Yarı yapılandırılmış ve dolayısıyla oldukça esnek formüle edilen soruları her görüşmeden önce ve sonra tekrar değerlendirip revize etmem gereken durumlarda revize ettim.

4.5.3. Görüşme Sonrası

Yapılan her görüşme sonrasında aklımda kalan beni etkileyen, aksayan, analiz edilmesi gerektiğini düşündüğüm aktarımları sıcaklığına not aldım. Bu görüşme sonrası not alma yöntemi ve görüşmeyi özetleyen bir form doldurmak görüşme deşifreleri ile birlikte analiz yaparken çok faydalı oldu. Örneğin bazı görüşmeler esnasında heyecanlanıp görüşmecinin sözünü kestiğimi fark ettim ve bunu not ettim.

Hangi durumlarda daha çok söz kestiğimi veya akışı bozan ifadeler kullandığımı anlamaya çalıştım. Kişisel ilgi alanıma giren anlatıların cazibesine kapılıp konunun odağında saptırdığımı fark ettiğim görüşmelerden sonra bir daha bunu yapmamaya çalıştım. Görüşmelerin deşifresini yapmak için tüm görüşmeleri bitirmeyi beklemedim. Çünkü deşifre yapmak zahmetli ve zaman alan bir uğraştır. Dolayısıyla zamanı etkin kullanmak adına ve saha araştırmasının gidişatı kavrayabilmek için deşifre işlemini zamana yaydım. Görüşmenin yazılı dökümlerini birkaç kez okuyup üzerinde not almak, bulgular üzerinde daha verimli çalışmanın bir yolu oldu. Daha sonra bulguları yorumlama ve analiz etme aşamasına geldim.

4.5.4. Anlatı Analizi

Bir çok sosyal araştırma verisi ‘doğal halinde’ öykü biçiminde ortaya çıkar ve niteliksel veriler, sözlü anlatım, hayat hikayeleri ve biyografik görüşmelerde olduğu gibi öykü formunda da talep edilebilir ve toplanabilir. Veriler öykü formunda talep edilmeseler bile, tıpkı yapılandırılmamış görüşmelerde verilen anlatı tarzındaki cevaplarda olduğu gibi, çoğu kez öyküdeki özellikleri taşıyacaktır (Punch, 2011, s.210). Görüşmelerde yarı yapılandırılmış sorular sormama rağmen bizim görüşmelerimizde de görüşmeciler genellikle yanıtlarını öykülendirerek verdiler.

Anlatılar yaşam öykülerine, biyografilere, otobiyografilere ve genel olarak da kişisel deneyim yöntemlerine alan açmıştır. Öyküyü anlatan seslerin kime ait olduğu üzerine düşünme ve öykülerin anlatıldığı sosyal ve kültürel bağlamı dikkate alma sayesinde anlatı çözümlemesinde yeni kapılar açılmıştır (Punch, 2011, s.212). Anlatının ve bununla ilişkili bir olaylar dizisini analiz etme fikrinin birden fazla anlamı vardır ve antropoloji, arkeoloji, tarih, dilbilim, siyaset bilimi, psikoloji ve sosyolojide kullanılır. (Neuman, 2006). Ken Plummer, geleneksel toplumsal ve beşeri araştırmalarının analiz süreçlerinde anlatıların ve hikayelerin genellikle görmezden gelinmesine rağmen bunların analiz sürecindeki her aşamada kritik bir rolü olduğunu belirtir (Plummer,

2011). Plummer'a göre sosyal ve beşeri bilimciler insanların anlatılarını ve hikayelerini dünyanın daha büyük hikayesi ile ilişkilendirir (2011).

Kullanım alanının genişliğine karşın Neuman (2006) anlatının altı temel unsurundan bahseder: 1.Hikaye yada öykü anlatma (yani bir bakış açısından yavaş yavaş ortaya çıkan olaylar sunma), 2 . Bir hareket veya süreç hissi 3. Karmaşık, ayrıntılı bir bağlam içinde karşılıklı ilişkiler ve bağlantılar 4. Eyleme girişen ve seçimle yapan ilgili birey yada topluluk 5. Tutarlılık veya bütünlüğün sağlanması ve 6. Bir olaylar zincirinin zamana göre dizilişi. (2006 s.684) Nitel araştırmacıların anlatı analizinde kullandığı analitik araçları da ele alan Neuman (2006) bunları 3 başlıkta inceler : yola bağımlılık, dönemselleştirme ve tarihsel olumsuzluk.

Yola bağımlılık anlatı analizinde bir süreci veya olaylar zincirini, yapılandırılmış bir diziyi tetikleyen, bir başlangıca sahip olarak açıklayan analitik bir fikirdir; öyle ki olaylar zinciri zaman içinde takip edilebilir bir yörünge izler. Dönemselleştirme, toplumsal gerçeklikte zamanın akışını kısımlara veya dönemlere ayırmaktır. Bir saha araştırmacısı, süregiden bir süreçte parçalar ve dönemler keşfedebilir. Tarihsel olumsuzluk, anlatı analizine bir süreç ya da durumu belirli bir zamanda ve yerde bir araya gelmiş olan etkenlerin özel bir birleşimine işaret ederken açıklayan analitik fikirdir (Neuman, 2006, s.688).

Neuman'ın serimlediği anlatı unsurları ve nitel araştırmacıların anlatı analizinde kullandığı analitik araçlar bu araştırma için de faydalı araçlar oldular. Daha önce bahsettiğimiz gibi sözlü tarih görüşmecilerin anlatılarına dayanır ancak ortaya çıkan metin görüşmeyi yapan (sözlü tarihçi) ve görüşülen kişinin ortak eseridir. Feminist olma öyküleri ve kadınların kişisel deneyimleri üzerinden feminist hareketinin dönüşümünü yorumlamak için analiz başlıkları oluştururken Neuman'ın anlatı analiz araçları olarak açıkladığı unsurlardan yararlandım. .Görüşmelerde kadın hareketine dahil olma öyküsü, feminist yada kadın hakları savunucusu olmaya ilişkin düşüncelerin

gelişim süreci, hareketin tarihinde konumlanma, özel hayatta ve gündelik yaşamda feminist olmanın yansımalarına ilişkin anlatılanlar Neuman'ın bahsettiği anlatının temel unsurlarını taşımaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE ANALİZ

5.1. Feminist Hareketin Dönüşümüne Deneyim Anlatıları Üzerinden Bakmak

Avrupa ve Kuzey Amerika’da ortaya çıkan ve ikinci dalga feminizmin de içinde bulunduğu yeni toplumsal hareketler¹³ olarak adlandırılan ve 1968 sonrası siyaset sahnesinde yükselen hareketlerin ortak yönlerinden en önemlisi mücadeleyi geçmişteki deneyimden farklı bir biçimde ve bağlamda sürdürmeleridir. Kökleri Osmanlı’ya dayansa da yeni toplumsal hareketler çerçevesinde önemli bir toplumsal muhalefet hareketi olan feminist hareket 1980’lerin ortalarından itibaren Türkiye’de yükselmeye başlamış ve günümüzde çok parçalı, heterojen ve farklı örgütlenme modelleriyle faaliyetler yürüten bir harekete dönüşmüştür.

Bu araştırmada, Türkiye’de ana gövdesi olan bir kadın hareketinden bahsetmenin artık mümkün olmadığı günümüzde, farklı kuşaklardan ve sosyo-ekonomik koşullara sahip kadınların, kendi yaşamlarına dair ve kadın hareketleriyle ilişkili deneyim anlatıları üzerinden kadın hareketlerinin dönüşümünü ortaya koymaya çalıştım. Kadın deneyimlerini bilimsel araştırmaların ve bilgi üretiminin kaynağı olarak ele alan feminist bakış açısı teorisinin epistemolojik yaklaşımına uygun bir sözlü tarih çalışması olan araştırmada, farklı kuşaklardan kadın hareketleri ve feminist hareket içerisinde aktif olan kadınlarla yapılan derinlemesine görüşmelerdeki deneyim aktarımlarına dayanmaktadır.

¹³1960’lı yıllarda toplumsal olarak dönüşmeye başlayan Batı’daki, yeni örgütlenme ve muhalefet etme biçimleri açısından ortak unsurlar barındıran toplumsal hareketlerin özellikle Marksist yaklaşımların açıklanmaya zorlandığı bir dönemde “yeni toplumsal hareketler” yaklaşımları ortaya çıkmıştır. “Yeni toplumsal hareketler” kavramı, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa’da 1970’lerden itibaren ortaya çıkmış olan çevreci hareketi, ikinci dalga feminizme dayanan kadın hareketleri, barış hareketini nükleer karşıtı hareketleri, azınlık hareketlerini ve yerel özerklik hareketlerini ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır (Cengiz, 2010; Önder, 2003).

Türkiye’de 1980’li yılların ortalarından itibaren yükselen kadın hareketinde, o dönemden şimdiye kadar uzanan sürecin farklı safhalarında hareketle ilişkilenen kadınlarla yapılan sözlü tarih görüşmeleri, günümüzde kadın hareketinin ne gibi süreçlerden geçtiğini, farklı bölgelerde nasıl deneyimlendiği, kimliksel aidiyetlerin ve farklı kuşaklara ait olmanın kadın hareketine nasıl yansıdığını anlamamıza yardımcı oldu. Feminist kadınların, kadın hareketi ve feminist olmakla ilgili düşüncelerini, deneyim çeşitliliğini, çatışma ve uzlaşma noktalarını öğrenmek aynı zamanda Türkiye’de kadın hareketinin dönüşümünün farklı perspektiflerden ve bakış açılarından izini sürme olanağı sundu.

Bu araştırmada günümüzde ana gövdesi olan, hegemonik söylem kuran tek bir feminist hareketten bahsetmenin mümkün olmadığı sonucuna ulaşmak araştırmanın en önemli sonucudur. İleriki kısımlarda değinileceği üzere feminist yaklaşımlardaki çeşitlenme, hareketin gençleşmesi ve kadınların kendilerini ifade ettiği mecralarındaki artış ve çeşitlilik feminist hareketteki dönüşümü en çok etkileyen unsurlar olarak göze çarpmaktadır.

Araştırmanın öne çıkan sonuçlarından biri, kadın hareketlerinin dönüşümünde kuşaklar arası farklılıkların (feminizm anlayışı, örgütlenme, eylem, politika üretme, yöntem konularında ve gündelik yaşam pratikleri vb. konularda) belirleyici bir rolü olduğudur. Bu bağlamda farklı yaş gruplarından görüşmecilerin aktarımları bize, tarihsel süreç içinde yaklaşımların kuşaklara göre nasıl değiştiğini, farklı bakış açılarının feminist politika üretirken ve uygularken yarattığı tartışmaları ve kadın hareketinin ve feminist kadın profillerinin çeşitlenmesinin yarattığı sonuçları göstermektedir. Analiz başlıklarından birisi *1980 sonrası feminist hareketten bugüne:; farklılıklar, benzerlikler, tartışmalar* olsa da kuşaklar arasındaki fark sadece bu başlıkta ele alınmadı. Görüşme sorularının birinde görüşmecilerden karşılaştırma yaparak, seksen sonrası ortaya çıkan feminist hareket ile günümüzdeki feminizmi farklılıkları

benzerlikleri bağlamında karşılaştırmalarını istemişim. sormuştum. Öte yandan diğer başlıklarda da görüşmecilerin yaklaşımlarından kendiliğinden ortaya çıkan bir kuşaklar arası fark ortaya çıktı.

Görüşmelerde anlamaya çalıştığım konulardan birisi de kadın hareketlerindeki metropol ve taşra ayrımıydı. Bu araştırma bize feminist hareketin günümüzde sadece İstanbul Ankara gibi metropollerde varlık gösteren bir hareket olmadığını, taşrada da kendi bölgesindeki toplumsal dinamikleri üzerinden şekillenen feminist hareket örnekleri olduğunu gösterdi. Araştırmada ortaya çıkan sonuçlardan biri de taşradaki kadın hareketlerinin çoğunlukla mikro sorunlarla ilgilenen ve çalıştıkları konularda etkin politika ve çözüm üretmeye odaklı hareketler olmaları ve bölgelerindeki kadınların yaşamlarını dönüştürmede metropollerdeki feminist hareketten daha etkili olmaları oldu. Taşradaki kadın hareketlerin öznesi olan görüşmecilerin deneyim aktarımları büyük şehirlerdeki feminist örgütlerle iletişimlerdeki yetersizliği, ve ilişkilerdeki hiyerarşik örüntülerin varlığının hissedildiğini gösterdi.

Yeni toplumsal hareketlerin kurucu öğelerinden biri olan yeni iletişim teknolojileri ve bunların kadın hareketlerine etkisi feminist hareketin dönüşümünü anlamak için görüşmecilerin bu konudaki düşüncelerini ve deneyimlerini sorguladığım bir diğer konu başlığı oldu. Yeni iletişim teknolojilerinin “hız”, “erişebilirlik” ve “ucuzluk” gibi ayırt edici özellikleri toplumsal yaşamın kurucu unsurlarında önemli dönüşümler yaratma potansiyeline sahiptir (Yücesan-Özdemir, 2014). Yeni iletişim teknolojileri, karşılıklı etkileşim, kitlesizleştirme eşzamansızlık özellikleriyle, toplumsal dönüşümü ele alan çalışmalarda önemli bir kavram olarak iş görmektedir (Yücesan-Özdemir, 2014, s.158). Yeni toplumsal hareketleri karakterize eden ortak özellikleri büyük oranda taşıyan feminist hareketin dönüşmesinde yeni iletişim teknolojilerinin de etkisi vardır. Bu nedenle, dijital aktivizm, feminist dijital medya, sosyal medya, ve görüşmeci kadınların dijital medya deneyimleri de araştırmamda yer buldu.

Araştırma kapsamında görüşme yaptığım kadınların tamamı kendilerini yaşamlarının bir evresinde feminist olarak tanımlayan kadınlardı. Bu araştırma kadın hareketlerinin dönüşümü kapsamında ele almak istediğim boyutlardan biri de kadınların feminist olduktan ve kadın hareketleriyle ilişkilendikten sonra, gündelik ve özel yaşamlarında feminist olmalarının etkileriydi. .Bu neden önemli? Çünkü, feminist düşünce ve kadın hareketleri ile ilişkilenenin, kişisel yaşamları dönüştürmekteki etkisi bize toplumsal bir hareket olarak feminist hareketin topluma nüfuz etme ve toplumu dönüştürme potansiyel hakkında da bilgi verir. *Feminist Bir Yaşam Sürmek* kitabının yazarı Sarah Ahmed, feminizmi bir yaşam meselesi olarak görür ve dönüştürmek istediğimiz yapıların inatçı yapılar olduğu gerçeğiyle nasıl yaşadığımızı dair bir soru sorma ve bir direnme yöntemi olarak ele alır. Sarah Ahmed'in feminizm anlayışı, araştırmada açığa çıkarmak istediğim bağlantılarla da (feminizm ve gündelik yaşam ilişkisi)uyuşuyor. Ahmed'e göre feminist olmak demek her yerde feminist olmak demektir ve feminizm, uygun olmayan yerlerde ara verebileceğiniz bir bağlılık değildir. Feminist olmak evde ve işyerinde iktidar ilişkilerine karşı dikkatli olmak ve iktidarın kötüye kullanılmasına karşı çıkmaya istekli olmak demektir. Ev işlerini kimin yaptığını farkında olmak demek, iş yüklerini daha eşit hale getirmek için çaba göstermek demektir. Sara Ahmed'in gündelik yaşamla ilişkili bir şekilde kuramsallaştırdığı feminizmi, düşüncelerimizle eylemlerimiz arasında bir bütünlük sağlamanın, feminist bir hayat sürmenin imkanlarını sorgular.

“Feminist olma deneyimlerimizle işe başlarsak, fikirler oluşturmak için başka bir yol edinmekle kalmaz, feminizm hakkında da yeni fikirler oluşturabiliriz” diyor Sara Ahmed (2018, s.26). Ben de oradan başladım.

5.1.1. Feminizmin Kişisel Tanımları

Anlatı ve hikayelerin sadece toplumsal araştırmalardaki rolüne değil, insan yaşamını biçimlendirmedeki önemine de değinen Plummer, insanların hikayeler

yarattıklarını, hikayelere müteşekkir olduklarını ve hikayelerle yaşadıklarını söyler (2011). Hikayelerimiz, yaşamı anlamlandırdığımız yerlerdir.

Görüşme yaptığım kadınlardan ilk olarak feminizmin kişisel bir tanımını yapmalarını istedim. Mümkünse akademik ve teorik bilginin dışından bir yerden, yaşamlarına dokundukları yerden bir tanım yapmalarını istedim. Bu soru genellikle daha sonra gelen feminist olma hikayesi ile birleşti.

Feminizmin onların yaşamında ne anlama geldiğini sorduğum görüştüğüm kadınların yanıtlarını3 grupta toplayabiliriz:

1. Feminizmi bireysel ve bedensel ihtiyaçlarına, isteklerine ve sorunlarına (özgürleşme, kadınlığı keşfetme, cinsellik, güçlenme, kendisiyle ve bedeniyle barışma, kendini daha iyi ifade etme vb.) yanıt veren bir düşünce biçimi olarak tanımlama eğilimi.

2. Feminizmi kız kardeşlik ve dayanışmanın güçlendirici etkisini öne çıkararak tanımlama eğilimi.

3. Feminizmi toplumsal ve makro sorunlarla (patriyarka, kadına yönelik aile içi şiddet, kadın cinayetleri, hukuki ayrımcılık, eril kültür, emek sömürüsü vb.) mücadele etme yöntemi olarak tanımlama eğilimi.

Üçüncü kuşaktan kadınlar feminizmi tanımlarken bireysel kazanımlara ve özgürlüklere vurgu yaparken, 1. ve 2. kuşaktan olanlar feminizmi tanımlarken kolektif pratikleri, talepleri ve makro sorunların çözümü için mücadele etmeyi öne çıkardı. Bu noktada kuşak ile birlikte görüşmecilerin sosyo ekonomik sınıfsal özelliklerin ve erken yaşta politize olmanın bu soruya verilen yanıtlarda etkili olduğunu belirtmeliyim.

Alt ve alt-orta sınıftan gelen ve erken yaşta politik bir dünya görüşünü benimsemiş olan görüşmeciler çoğunlukla bireysel ihtiyaçları ve talepleri öncelemeyip kadınlar için kolektif mücadele ve kazanımlar üzerinden feminizmi tanımlama eğiliminde olurken, orta sınıftan gelen görüşmecilerde feminizmi kendi yaşamlarına

kattıkları bilinç yükseltme, farkındalık geliştirme ve güçlenme deneyimleri üzerinden anlamlandırma eğilimi daha belirgindi.

Aşağıda bahsedilen farklı yaklaşımlara örnek teşkil edecek görüşmeci aktarımlarına bir bakalım.

Nilgün (37), Türkçeyi sonradan öğrenmiş, zorunlu göç sebebi ile memleketinden uzaklaşmış, kalabalık bir ailede yetişmiş, okumak için çok çaba sarf etmiş, 30 yaşından sonra üniversiteyi kazanmış ve öğretmen olmuş bir görüşmeci. Ataerkil bir kültürde yaşamının zorluklarını deneyimlemenin yanısıra, etnik kimliği (Kürt) ile ilişkili deneyimleri ve politik görüşü Nilgün'ün feminizm anlayışında etkili olmuş görünüyor. Feminist olmayı da feminist hareketi de oldukça geniş bir çerçevede tanımlayan Nilgün feminizme kadınlar için mücadele etmenin ötesinde bir kapsayıcılık atfetti:

“Bence feminizm yani şu var olan sisteme karşı durmaktır. Yani hani evet sonuçta bir kadın hareketi olarak şey hani var desek bile, bana göre ama daha... Başlı başına aslında şu var olan sisteme marksistim diyen, sosyalistim diyen sonuçta hani kapitalizme karşı ya da işte savaştığını söyleyen... veya işte ne bileyim ateistim diyen ne bileyim yani bu aklına gelebilecek her şey aslında bana göre bu barındırıyor içinde. (...)Kadın meselesi tabii ki ama işte hı yani sadece bana göre şey; ataerkillikle değil yani, ya da bana göre ataerkillik çok kapsayıcı... Yani bunun içine ekonomiyi de koy yani işte hani kapitalizm de içinde, din de içinde bana göre. Bu yüzden hani, evet tabii ki bir de sonuçta bunlarla savaşırken niye bunlarla savaşıyoruz; çünkü bunlar erkek egemenliğinde, biz de bu yüzden ona karşı savaşıyoruz. Bana göre de bu yüzden feminist, bir feminist olarak bunlarla savaşıyorum”.

Gülay (56), kendi ifadesiyle hayatı erkek egemen sistemle ve erkeklerle mücadele etmekle geçmiş bir kadın. Hayatının erken bir döneminde politikleşen, iş yaşamında ve politik mücadele geçmişinde erkeklerle çatışmalar yaşayan Gülay'ın feminizmle yakınlaşması zaman almış. Gülay kendi feminizmi şu şekilde tanımlıyor:

“Patriyarkal sisteme karşı mücadele etmektir bence feminizm. Biz kadınların kendini bulmasıdır. Cinsiyetçi sistemin biz kadınlara ve çocuklara verdiği zararı fark ettirerek, politikalar üretmesi, çözüm üretmesini sağlamaktır. Benim yaşamımda erkek egemen sistemin bizatihi erkekler oldu hep. erkekler güçlü,

Beyza kendi feminizm anlayışında başka kadınlara yanyana gelmeyi ve dayanışmayı öne çıkardı:

“Benim için daha çok, bu eşitlik dünyanın birçok yerinde hani verili olarak kabul ediliyor. Kendine feminist demeyen birçok insan da kadın erkek eşitliğine inanıyor aslında. Benim için birazcık daha kadın dayanışması ile ilgili bir şey. İlla örgütlü olması şart değil, ama mümkünse gruplar halinde, olmazsa iki kadın arasında bile olabilir. Ama en çok dayanışma ve kız kardeşlikle ilgili bir şey sanırım feminizm.”

Tıp doktoru olan Nalan (56), özellikle mesleği çerçevesinde kendi yaşadığı kadınlık deneyimlerinin sadece onun başına gelmediğini keşfetmenin , kadınlarla yan yana olabilmekten aldığı güce atıfta bulunan bir tanım yaptı:

“Feminizm aslında benim için kişisel küçük kadınlık deneyimlerinin anlamlandıramadığın ve fakat senin hayatında yer etmiş, çizikler atmış, seni zorlamış kişisel deneyimlerin bir teori altında anlam bulması. Bu sadece benim başıma gelmiyormuş meğer böyle bir şeymiş bu, bu bir kadınlıkmış. Örneğin bir erkekle konuşurken son derece saygılı ve iki büklüm konuşan bir insan yan yana odalarda çalışırken benim yanıma geldiğinde son derece küstah olabiliyordu. Mesela ben bunu hiç anlamlandıramıyordum çünkü odalar ince alçıpanla bölünmüştü ve o konuştuğunda duyuyordum aynı hastanın nasıl o erkeğin yanında böyle gayet el pençe durduğunu duyuyordum ama benim yanıma gelince karıyla evdeki karının bir yansıması olan bir karıyla konuşmasının verdiği cüretkarlık, küstahlık, ama hani bunları anlamlandıramıyordum ben de bir eksiklik var, herhalde genç olduğum için, bir yerde bir yanlış yapıyorum herhalde, zaman içinde bunun bir kadınlık hali olduğu, bir ezme-ezilme biçimin, evdeki kadın köleliğinin aslında özel alanda sınırlı kalmayan kamusal alana uzanan bir yol olduğunu ben feminizmle keşfettim ve şaşırdım ve heyecanlandım yalnız olmadığını bir sürü kadının aynı deneyimi paylaştığını keşfetmek, birlikte güçlenmek çok heyecanlandırıcı bir deneyimdi benim hayatım için”

Figen (35) de feminizmi kendi yaşamına dokunduğu yerden tanımlayan görüşmecilerden biri oldu. Figen için kendisi ile ilgili keşifleri ve kendisine yönelik değerlendirmelerinde yaşadığı dönüşüm feminizmin anlamı olmuş:

“Benim için çok belirleyici, dönüştürücü ve değiştirici bir şey oldu. Her şeyden önce kendimi daha çok sevmememe, kendimi daha iyi ifade etmeme, kadın olarak kendimi ortaya koyabilmemi sağladı. İkili ilişkilerde kendimi ifade edemiyordum, kendimi yeteri kadar güzel bulmuyordum, karşı tarafı mutlu etmeye odaklıydım. Aslında bunların hepsinin erkeklere ayrıcalıklar veren erkek egemen sisteminin bir sorunu olduğunu, kişisel olmadığını feminizm sayesinde anladım. Yani feminizm kadınları için şahane bir şey.”

Feminizmi kendine dönük keşiflerden yola çıkarak tanımlayan, feminizmin anlamını kişisel bir yerden kuran görüşmecilerden biri de Emel (37) oldu:

“Kendimi tanımak öncelikle. Kendimi tanımlamak, ne olduğumu, ne düşündüğümü, nerede konumlandığımı anlamak açısından beni çok rahatlattı. Çünkü yani şey, böyle hep politik olarak bir şey içinde hissediyordum kendimi. Feminizm buna cevap verdi. Yani nerede olduğumu bildiğim yer, bir açıdan. Bu tabi ki sadece bir kısmı bunun. Diğeri de tabi ki kendimi nasıl ifade ettiğim, nasıl yaşadığım ve o süreçte de kurduğum arkadaşlıklar, yavaş yavaş feminist kadınlarla bir araya gelme hali”.

Fidan (34) da kendi yaşamındaki dönüşümlerden yola çıkarak feminizmi tanımlayan bir görüşmeci;

“Feminizm birçok alanda bana yeni bakış açıları kazandırdı, insanlarla iletişimim gelişti, var olan ağların içine dahil oldum. Bana kendimi içinde tanımlayacağım ve hiç şüpheye düşmeyeceğim bir kimlik hediye etti”.

Kendine dönük keşifler kadar, özgürlüğüne ve kadınların özgürleşmesine vurgu yapan görüşmeciler de var: Bunlardan biri olan Piraye (33) kendi feminizmini şu tanımladı:

“Cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele etmektir ama benim için en çok ‘özgürlük’ demek. Ben çocukken erkek olmadığım için üzülürdüm bunun için annelere kızardım çünkü erkekler özgürdü ,İstedikleri gibi sokakta oymayabiliyorlardı. Onlara karışan yoktu”

Kişisel özgürlük taleplerini, feminist hareketle ilişkilendirmelerinde itici güç olarak değerlendiren görüşmeciler, özellikle üçüncü dalga feminizminin sunduğu açılımlarından ve özgürleşmeye yapılan vurgulardan beslenen bir yerden kendi feminizm argümanlarını geliştirmiş görünüyorlar.

Ceren (33) de Piraye gibi özgürlüğü önceleyen bir yerden tanım yaptı. Ancak Ceren’in özgürlük tanımı biraz daha kapsayıcıydı:

“Sadece cinsiyetimden ötürü ikincilenmediğim, bir erkek kadar her şeyi yapabildiğime inanmak, inandırılmak, cinsiyetim yüzünden hiçbir ayrımcılığa uğramamak; yani bununla beraber gelen hiçbir toplumsal baskıyı hissetmemek. İşte ne bileyim, her alanda özgür olmak. Yani aslında özünde kadınla erkeğin gerçekten eşit durumunu sağlayabilmek, her alanda. Sadece aile bireyleri ile değil, sadece toplumla değil, bilimde, sanatta, işte, her alanda eşitliği sağlamak ve özgür olmak bastırılmamak.

En genç görüşmeci olan Nihan (19), bir çocukluk hatırasının çağrıştırdıkları üzerinden kişisel bir tanım yaptı:

“Okuma bayramında böyle açık beyaz omuzları açık bir üstümüz vardı, ben onu çok sevmişim böyle iki üç yıl 10 yaşına kadar 3 yaz falan kot şort üzerine onu giyerek dolaşıyordum. Seviyordum. Sonra büyükannem artık biri bir şey mi demiş ne olmuşsa saklamıştı ben de böyle bir kavga ettik falan sonra çıkarttı. İlk çağrışımı o tişört bende. Benim için özgürlüğün anahtarıdır feminizm. Bir kurtulma”.

Görüşmecilerin feminizm tanımlarına ve bununla ilişkili olarak dahil oldukları feminist harekete dair deneyimlerine baktığımızda ortaya çıkan farklı yaklaşımların, genellikle üçüncü dalga feminizme denk düştüğünü söyleyebiliriz. Bu noktada üçüncü

dalga feminizmden bahsetmemiz gerekir. Üçüncü dalga, feminizmi 1990'lerden sonra, ikinci dalgaya yöneltilen eleştiriler ve girişilen teorik tartışmalar sonucunda ortaya çıkan bir dönemselleştirmedir. İkinci dalgaya yöneltilen temel eleştiri, feminizmin beyaz orta sınıf kadın deneyimini temel alıyor olması ve diğer kadınların deneyimlerini görmüyor olmasıdır (Coşar, . 2012; s.336). Bu bağlamda, üçüncü dalga feminizm teorik bir sorun olarak “kadın” kategorisini sorunsallaştırır. Üçüncü dalgada zaman içinde çeşitliliğe, kadınlar arası farklılıklara, sınıf, ırk, etnik kimlik, cinsel kimlik, cinsel yönelim gibi kimliksel özellik ve aidiyetlere, bireysel özgürlüklere mikro sorunlara verilen önem ortaya çıkar ve buradan beslenen feminizmler çeşitlenir. Bu noktada keşişimsellik (*intersectionality*) veya keşişimsel feminizm (*intersectional feminism*) kavramına da değinmeliyiz çünkü üçüncü dalganın ikinci dalgaya getirdiği eleştirilerin ve *yeni* feminizmlerin argümanlarının bir ölçüde keşişimsellik kavramı çerçevesinde temellendiğini görüyoruz. Bu kavram aslında yeni değil. 1989 yılında siyah feminist bir hukukçu olan Kimberlé Crenshaw keşişimsellik kavramını ilk kez kullanırken bunu siyah kadınların deneyim ve mücadelelerinin ne feminist ne de anti-ırkçı söylemler tarafından kapsanmaması eleştirisine dayandırıyor (Crenshaw, 1991). Merriam Webster Dictionary’de keşişimsellik çoklu ayrımcılık türlerinin (ırkçılık, cinsiyetçilik, sınıf ayrımcılığı gibi) etkilerinin özellikler marjinalleşmiş bireylerin ve grupların deneyimlerindeki örtüşmelerin, etkilenmelerini ve keşişmelerin karmaşık biçimleri şeklinde açıklanırken kavram ilk kullanımından bu yana aradan geçen geçen 30 senede çok farklı gruplar tarafından benimsendi, açılıma uğradı ve kapsayıcılık taleplerinin sembolü haline geldi .LGBTİ+ hareketi içerisinde bulunan beyaz olmayan insanlar; göçmen hareketi içindeki kadınlar; trans feministler, engelli insanlar...Bu örneklerin hepsi ırkçılık, cinsiyetçilik, sınıfçılık, transfobi, engellilere karşı ayrımcılık vb. kapsamında keşişim noktalarındaki hassaslıkları yansıtmaktadır (Crenshaw, 2015). Alev Özkazanç keşişimsellik kavramına ilişkin tartışmalar ve açılımlar sonucunda gelinen

noktayı tartışmanın bir yandan toplumsal ayrımlar (social division), ikili karşıtlıklar (binaries) ve sınırların (boundaries) nasıl kurulduğu ile öte yandan bunların kolektif dayanışma ve koolisyon stratejileri yoluyla nasıl aşılacağı ile ilgili olduğu şeklinde özetler (Özkazanç, 2017:25). Kesişimsellik kavramına mesafeli yaklaşan Aksu Bora ise kavramın politik olmayan ve işlevsiz kullanımlarına dikkat çeker. Bora'ya göre kesişimselliğin sosyolojik kullanımının politik bir içeriği yoktur. Bora, Cresnschaw'ın kesişimsellik kavramsallığına yerine farklı düzlemlerdeki iktidar çoğulluğuna (yapısal iktidar sistemleri, disiplinler (bürokratik) iktidar sistemleri, hegemonik olanlar ve kişiler arası olanlar) işaret eden Patricia Hill Collins'in politik kesişimselliğini tercih eder. (Bora, 2017).

Dalgalarla düşünmek Türkiye pratiğine uygulanabilir mi çok emin olmamakla birlikte üçüncü dalga, tartıştığı meseleler ve feminizme getirdiği açılımlar bakımından Türkiye'de de karşılık bulmuş görünüyor. Zira ikinci dalgayı eşitlik vurgusu ve mücadelesi karakterize ediyorsa üçüncü dalgayı da çok parçalılık, ve çeşitlilik kuşatıyor. Bunun yanı sıra öznesinin kadın olduğundan emin olduğumuz ikinci dalga feminist harekete nazaran, queer kuramdan etkilenen üçüncü dalga feminist hareketin öznesi muğlak. Bunun sonuçlarından biri de teker teker farklı öznelliklerin, gündelik hayatta karşılaşılan binlerce deneyimin parçalılığının, genel yapının analizini ve eleştirisini ve dolayısıyla bütüncül bir muhalif politika geliştirmeyi zora sokması olabilmektedir (Coşar, 2012, s.336). Öte yandan queer yaklaşımların feminist hareketin kapsayıcılığını artırdığını da söyleyebiliriz. Kadın hareketinin yada feminizmin öznesi kimdir tartışmalarını da bu bağlamda değerlendirebiliriz. Zira bir önceki dalgada kadın hareketinin öznesi kimdir sorusu anlamsızdı çünkü bu sorunun cevabı belliydi; kadınlar. Oysa şimdi cinsiyet kategorilerinin tartışmaya açılması ve muğlaklığı bu sorun cevabını da tartışmaya açmış görünüyor.

Görüşmelerde feminist yaklaşımları ve kadın hareketlerini dönüştüren etkenlerden biri olan üçüncü dalga açılımlarının etkilerinden bir başkası, feminizm tanımlarını, cinsel yönelim, cinsel kimlik, etnik kimlik gibi konulardaki ayrımcılıklarla mücadele etmeyi önceleyen bir yerden yapan görüşmecilerde ortaya çıktı:

Bir sosyolog ve kadın çalışmaları uzmanı olan Tülay (33) 'ın feminizm tanımı bunun örneklerinden biri;

“İnsanların cinsiyetleri, toplumsal cinsiyetleri, cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri, vb. fark etmeden eşit hak ve fırsatlara sahip olabilmeleri, bunlara eşit şekilde ulaşabilmeleri için yollarının açık olmasını savunmaktır”.

Eşcinsel kimliğini bir süredir gizlemeden yaşayan ve bunu politik mücadelesinin önemli bir bileşeni olarak gören Rezzan (33), feminizmin kendi için ne kadar hayati bir şey olduğunu şu şekilde aktarıyor:

“Feminizm benim için hayatın kendisi demek oldu. Çünkü yani feminizm olmasaydı ben yaşayamazdım zaten, o beni kurtardı. Kurtardı; öyle şey bir yerden kurtarma değil de, hani dayanışma yaşatır diyoruz ya... Onun gibi feminizm beni yaşattı yani. Yani bir sürü bir şeye inancımı oluşturdu ya da yeniledi. Mutlu olmamı sağladı. Yani pek çok şeyi bana öğretti, dolayısıyla hani hayatımın tamamen tam merkezinde böyle şey gibi işte o bir ağaçsa onun kökü gibi feminizm benim için”.

Fikriye (27), özgürlük ile feminizm arasındaki ilişki kurdu ve biseksüel kimliği ile feminist olduktan sonra barıştığını aktardı, feminizmin anlamını buradan kurdu:

“Yani onun ismini yani feminizmin koyduktan sonra diğerlerinin de ismini koyabilmeye başladım. Mesela cinsel yönelimdir falan filan. Vardı tabii ki kafamda ama mesela evet ben böyleyim diyebildim. Onda evet feminizmin çok etkisi vardır yani. Hatta bence benim için biraz o evet oradan hareketle feminist olmuş olabilirim. (...)Özgürlüğüm aslında yani kişisel özgürlüğüm. Evet ben feminizmde kişisel özgürlüğümü buluyorum.

Okudukça buluyorum, yaşadıkça buluyorum. Hani onun devam etmesini isterim ki bunun sonu yok muhtemelen. Hani böyle bir felsefe gibi bir şey hayat felsefesi”.

Feminizmin kendi üzerine düşünen, tek bir doktrinle tanımlanamayacak kadar teorik külliyatı olan ve sürekli diyaloga dayanan bir düşünce sistemi olduğundan bahsetmişim. Bu noktada ikili karşıtlıklar (eril/dişil, kadın/erkek) ile düşünmeye, heteronormativiteye ve homofobiye yöneltilen eleştirilerin oluşturduğu zeminde gelişen queer teori ve queer hareketten bahsetmemiz gerekecek. Çünkü queer teoriden beslenen queer hareket de üçüncü dalga feminizmin bir momentinde ortaya çıkıyor ve ana akım feminist yaklaşımlarına yönelttikleri radikal eleştirilerle, feminist hareketin dönüşmesinde en çok etkisi olan feminizmlerden bir olan queer feminizmin temelini oluşturuyor . Kendisi de eşcinsel feminist bir aktivist olan Judith Butler’ın (2012) , *Cinsiyet Belası* kitabındaki yazıları queer teorinin temelini oluşturan felsefi bir eserdir. Bu kitabına Butler temel olarak cinsiyetin de toplumsal cinsiyet gibi kültürle bir inşa olduğunu tartışır. Toplumsal cinsiyet kavramının “doğal” bir cinsiyet üretilmesinde ve cinsiyetin söylemsellik öncesi bir şeymiş gibi tesisinde araçsal bir işlev gördüğünü ileri sürer (Akt. Yardımcı, Güçlü, 2013). Türkçeye tuhaf garip, yamuk gibi çevrilen queer kelimesinin içerdiği olumsuz anlamların queer kuramda normatif alanın dezavantajlı grupların lehine tersyüz edilmesini görüyoruz. Queer kuram, cinsiyetle ilgili algılarımızı ele geçirmiş olan ikili düşünce yapılarını (cinsiyet/toplumsal cinsiyet; eşcinsellik/heteroseksüellik, kadınlık/erkeklik) reddeder. Cinsiyet/toplumsal cinsiyet kimliklerinin hiçbirinin “doğal olmadığını, tarihsel, kültürel ve toplumsal olarak kuruluşunu ve dolayısıyla iktidar ilişkilerinden bağımsız olmadığını savunur. Normali ve normallığı kuran normların kuruluş ve işleyiş yapısını sorgular. (Akt. Yardımcı, Güçlü, 2013, s.18).

Günümüzdeki kadın hareketlerinde ve özellikle feminist harekette queer yaklaşımların etkisi görülmekle birlikte queer'in tartışmalı ve muğlak bir yaklaşım olduğuna dair düşünceler de yaygın. Zaten queer kavramının merkezinde de bilinçli bir muğlaklık vardır. Hiçbir kimlik, cinsiyet, kurum, sabit değildir, akışkandır. Feminist hareketten queer kuramına yöneltilen en büyük eleştirilerden biri feminizmin temel kavramı toplumsal cinsiyet kavramını işlevsiz hale getirecek kadar sorunsallaştırıyor olmasıdır. Çünkü feminizm en genel haliyle toplumsal cinsiyet kavramı ekseninde kadınlar ve erkekler arasındaki asimetrik ilişkilere bakar, kadınlık ve erkekliğin toplumsal inşasını sorgular. Queer teoriden etkilenen üçüncü dalga feminizme bir başka eleştiri de kadınlar için politika yapmayı imkansız hale getirecek kadar muğlaklıklar üzerinden ilerlemesidir. (Başdaş, 2012). Ancak queer düşünceye yöneltilen eleştiriler kadar yarattığı politik imkanlar da önemlidir. Queer yaklaşımların etkisiyle kadınlık ve erkekliği sabit kategoriler olarak düşünmenin tartışmaya açılması kadın hareketi ile LGBTİ hareketi yakınlaştırdığını koalisyon imkanlarını artırmış görünüyor. Bu konuya feminist politika ile ilgili bölümde döneceğiz.

5.1.2. Feminist Olma Hikayeleri ve Feminist Harekete Katılma Süreçleri

Görüşme yaptığım kadınlara kadın hareketiyle ne şekilde ve ne zaman ilişkilendiklerini, kendilerini feminist olarak tanımlamaya nasıl başladıklarını sordum. Genellikle tek bir olay üzerinden ani bir aydınlanma yaşayarak feminist olduğunu söylemedi hiç kimse. Tabi ki çeşitli kırılma anları, bilinç yükseltici olaylara referanslar vardı ancak feminist olmak büyük oranda bir sürecin sonucunda gerçekleşmiş görünüyor. Hayat öykülerini dönemlere ayırarak aktarma eğiliminde olan görüşmecilerin kadın hareketine yönelme ve feminist olma süreçlerini şu şekilde gruplandırabiliriz,

-erkek egemenliğindeki karma örgütlerdeki deneyimler ve yaşadıkları hayal kırıklıkları sonrasında feminist olanlar

-çocukluk süreci ve aile içindeki eşitsiz ilişki örüntülerinin etkisi ile feminizme yönelenler

-üniversite yıllarındaki karşılaşmalar ve deneyimlerle feminist olanlar,

Görüşmecilerin kuşakları ve kadın hareketine katılma dönemlerine baktığımızda, 1. kuşak feministlerin çoğunlukla karma örgüt deneyimine sahip kadınların olduğu anlaşılıyor. 2. kuşakta feminist olma sürecine etkili olan faktörlerde yukarıda değinilen deneyimlerin tamamından örnekler vardı. 3. kuşağa geldiğimizde ise üniversite yıllarındaki deneyimler ile çocukluk sürecindeki yaşananların etkisi ile feminist olduğunu söyleyen görüşmeciler daha fazlaydı. Burada dikkat çekmek istediğim başka bir konu da görüşmecilerin feminist olma hikayeleri ve kadın hareketlerine katılma sürecini etkileyen faktörlerin, görüşmecilerin örgütlenmeye ilişkin görüşlerinde, feminist politika yapma tarzlarında ve feminizm içinde öncelik attıkları meselelerle ilgili bakış açılarında etkili olduğudur. Karma örgütlerden gelen kadınlar, önceki örgüt deneyimlerini kadın örgütlenmesine feminist ilkeleri gözeterek uyarlama eğilimi gösterirken, bağımsız feminist örgütlerin çoğaldığı dönemde kadın hareketine ilgi duyan ve katılan daha genç kadınlarsa görüşlerini, feminizmi bireysel özgürlüklerini ve yaşamlarında deneyimledikleri eşitsizlik örüntülerini çözmeyi önceleyen bir yerden kurguluyorlardı. Aile içindeki olumlu ve olumsuz deneyimler (kızlarına destek olan babalar, eşine ve çocuklarına şiddet uygulayan babalar, anne kız ilişkileri, ev içindeki cinsiyetçi iş bölümü) hemen hemen her kuşaktan görüşmeci kadının feminist olduktan sonra üzerine düşündükleri konular olmuş ve feminist olma süreçleriyle ilgili geçmişe yönelik değerlendirmelerde kendisine yer bulmuş.

Aşağıda, görüşmeler sonucu ortaya çıkan, kadın hareketine dahil olma süreçlerine ve feminist olma hikayelerine ilişkin, bahsetmiş olduğumuz örüntülere örnek teşkil edecek aktarımlara yer verdik.

Farklı karma örgütlerde politik geçmişi olan, kadın sorunuyla ilgili düşünmeye bu örgütlerdeyken başlayan ancak o dönemde kendine feminist demeyen Işıl (61), feminist olma sürecini şöyle aktarıyor:

“TKP’li ve TİP’li kadınlar 20 kişi falandık galiba... İşte toplanmaya başladık, bir arada ilk defa bir araya geldik. Kadınlar olarak ve işte kafelerde falan -o zamanlar da bir yerde toplu olarak bir yere gittiğinde rahat olmuyor yani sonuçta işte 12 Eylül’ün etkileri var. Yani biz kadınlar olarak ne yapacağız... Ama burada feminizm yok daha. Bir politik mücadele var, ne yapacağız kadınlar olarak. Dönem kötü işte bilmem ne gelecek dönem, sonra böyle olmuyor dedik biz, Kadın Kültür Evi’ni kurduk. Kadın Kültür Evi bence çok büyük bir hareketti şeyde, bu ne derler ona feminist harekette çok büyük bir katkısı vardı ve çok büyük bir dönüşüm yaratmıştı. Başka başka partilerden örgütlerden kadınlar bir araya geldik. Ben kendime hemen feminist dedim o süreçte ama mesel TİP’li kadınlar yada İKD’liler filan demiyorlardı henüz.”

Yıllar sonra başka bir karma örgüt olan Özgürlük ve Dayanışma Partisi’nde (ÖDP) bir feminist olarak politika yapan Işıl (61), parti çatısında feminist bilinci yüksek ve kadınlarla ilgili politika üretmeye istekli ve bunu başaran bir çok kadın olduğunu söyler. Ancak bir süre sonra kadın örgütlenmesinin karma bir örgütte olamayacağını ve bağımsız olması gerektiğini anladığını aktarır:

“ÖDP’de biz orada feminizmden anladığımız neyse onu ÖDP’nin günlük yaşantısına sokmaya çalıştık. Yönetim kurulu kararlarında, kurul, kadınların kararlarını kurul kararları içine sokmazdık, ayrıca kadınlar bunu dedi diye ayrı bir şey de yer alırdı ki çok önemli bu ve orayı da kadın okurdu. Orada kadınların söz hakkı 3 dakika daha, 5 dakika daha fazladır, orada kadınlar kendi şeylerini... Örgütlü kadınların, işte geçmişten gelen örgütlü kadınların bu örgütlerden kendisini sıyırmak durumu çok zor bir

şey, kolay bir şey değildi. ÖDP'nin içindeyken, yani yine hangi fraksiyondansan işte bağımsızsan, orada bağımsızlarla falan hareket edin yani orada bir feminist dayanışma ve bir feminist şey ol-, çok becerilemedi yani olmadı. Benim mesela örgüt, yani karma örgütü reddediyorum demem nedir; 2002”.

Beyza (62), Türkiye’de feminist hareketin Ankara Perşembe Grubuna katıldıktan sonra kendini feminist olarak tanımlayan bir kadın. Kendi kuşağında karma örgütlerde siyaset yapmaya hep mesafeli duran, kendisini –ist’lerle tanımlamaya sıcak bakmadığını söyleyen Beyza, feminist olma sürecini şöyle aktarıyor;

“Benim için temsil, birini temsil etmek, işçiler için şunun adına bunun adına bir şeyler yapmak böyle bana anlamlı gelen bir şey değilmiş. Bana bence feminizmde o doğrudanlık beni çekti ve orada kendi yerim olarak hissettim. Demin dedim ya benim için şucu bucu şeyler konuşmak zordu hani solculuk gibi bir şeyden söz edebilirim ama zorlanmadım ben feministim demek. Feminist kendisini feminist diye tanımlayan ya da henüz o zaman tanımlamayan ama bir arada olmaktan çok memnun olan o kadınlar grubu benim için o perşembe grubu içinde düşünüyorum benim için feminizm o sırada birlikte bulunma biçimiyle beni çeken bir şeydi. Yani kadınlar eziliyor, bugünkü gibi böyle isyan ettiğim şeyler o kadar böyle kafama vurmuyordu belki ama dayağa karşı kampanyadan sonra işte şiddete uğramış, o zaman böyle şiddete uğramış şiddet görmüş laflarını bile kullanmıyorduk (...) Kardeşimden ODTÜ'deki bazı kadınların bir araya geldiğini, bir tanıklık almıştım şiddet görmüş bir kadının duygularını tanıklıklar toplanıyordu o vardı şimdi böyle ayrıntıya girmeyeyim ama hep benim aklımda olan şudur beni o gruba en çok çeken oradaki böyle sonradan edindiğim terimlerle konuşursam hiyerarşisiz, eşitlikçi rahat birlikte olma haliydi ”

Kendisine feministim derken zorlanmadığını söyleyen Beyza kendi kuşağı içinde bu bağlamda istisnai bir örnek oldu. Özellikle kırk yaş üzeri olan görüşmeci kadınların aktarımlarında kadınlarla ilgili konulara ve kadın hareketine ilgi gösterecekleri dahi başlarda kendilerini feminist olarak değerlendirmediklerini söylediler. Kadınların

feminist düşünceden beslenen argümanları benimserlerse de kendilerine feminist demeye çekinmeleri ya da bunu tercih etmemeleri günümüzde azalmış olmakla birlikte rastlanmayan bir durum değildir. Bunun çeşitli sebepleri olabilir. Bunun bir sebebi feminizm ile ilgili türetilen mitler (erkek düşmanlığı, evlilik karşıtlığı, erkekleşmiş kadınlar vb.)iken diğer bir sebebi de, karma yapılarda ve ideolojik örgütlenme deneyiminden geçen kadınların kadın hareketini ve feminizmi “politik bir hareket” olarak görmemeleri. Öte yandan kırk yaşından küçük olan görüşmeciler eğer karma örgüt deneyiminden geçmemişler ise feminist olmaya ve kadın hareketine yönelmek konusunda feminizmin çağıştırdıkları üzerinden bir tereddüt yaşamadıklarını gözlemledik. Özellikle otuz yaş civarı ve altı olan görüşmeciler feminist kimliği, bir vesile ile feminizm ile tanıştıktan sonra çok çabuk benimsemiş ve yaşam tarzlarına ve özgürlüklerine yanıt verecek bir yaklaşım olarak değerlendirmişler.

Aktarımlarla devam edelim.

Hülya gibi karma örgüt deneyiminden sonra feminist hareket içerisinde örgütlenen Ilgın (51) için kendisini feminist olarak tanımlamak epey bir zaman almış.

“Solculuk dönemimde hani işte sol bir teori okuduğumda sol bir örgüt içerisinde yer aldığım, işte Marx’ı okuduğum, Marx’ın teorilerini anlamaya çalıştığım dönemlerde tabi dönüp dolaşp bu kadınlarla ilgili meselede bir şeyler arıyorsun işte o alanda, solcu söylemlerde Marksist söylemlerde. En fazla gidebildiğimiz August Bebel’in kitabı nedeniyle, bir de Türkiye’de Nedret Sena böyle iki tane üç tane kitap vardı. Oralarda hani en alabildiğimiz şey işte kadının ayağında iki tane pranga olduğu işte hem el işi hem işçilik falan onun ilerisine geçemiyorduk. Ondan sonra tabi Ankara’da feminist hareketin çok yeni olduğu zamanlardı biz hep böyle teorik bazı şeyler işte ekonomiye bağlayan, Marx’ın tezlerine bağlayan yapmaya çalışırken o arada feministler şey diyordu; sokaktaki tecavüzse evdeki ne diyordu mesela, işte kocan da sana tecavüz edebiliyor, nikahta keramet yok, hatırlıyorum o zaman beni böyle çok sarsıyordu ama bunlar da bana politik gelmiyordu o zaman. Hani gidip sol ekiplere

söyleyemiyordum fakat sonra çok kafam karıştı gerçekten o feministin Pazartesi dergisi hani oralarda daha sonra yazılanlar, edilenlerle fakat ben öyle şey çok uzun yıllar feministim demedim. Yani çok kadın hareketi, çok kadın mücadelesi. Demedim, eklendiğim, sarsıldığım dönemlerde de demedim. Yani sol hareket içerisinde bunu demek zor oldu o dönem benim için. Hatta çok şikayet olmuştu feminizme kayıyor benim hakkımda daha çok kötü hissettiriyordu o dönem; diyemedim çok acı çektim feministim diyene kadar çok sonra dedim bunu yani, hani hep şey diyordum hakları çok haklı şeyler söylüyorlar işte sosyalist hareket bunu kapsamalı, hani kucaklamalı, feminizme bakmalı ve kapsamalı diye düşünüyorum. Sonra tabi bunun başka bir şey olduğunu yani işte bunun böyle olması gerekmediğini..”.

Karma örgüt deneyiminden geçtikten sonra bağımsız kadın örgütlerine ve feminist harekete yönelen bir başka görüşmeci olan Umay'nın (32) kendisine feminist demesi ve bağımsız kadın hareketine yönelmesi benzer süreçlerden geçen diğer görüşmeciler gibi uzun sürmemiş. Bunda, kadın hareketinin ve feminizmin ülkede toplumsal bir muhalefet aracı olarak yerleşik bir hal alması, yaygınlaşması ve artık bir kadın mücadelesi tarihinin var olmasının etkisi olduğunu düşünüyorum. Umay (32) kendi deneyimini şu şekilde aktarıyor;

“İzmir’de görece politik bir aileden geliyorum. Ben de üniversiteye geldiğimde politik bir mücadeleyle geldim kafasındaydım ve biraz böyle örgütlenme düşüncesindeydim biraz böyle bizimkilerin desteğiyle biraz sağa sola bakmaya başladım, küçük bir örgütle eski TKP genelinden genelinden gelen İGD diye bir ekiple örgütlendim, karma örgüt- o süreçte eski İGD geleneğinden eski İKD geleneğini sahiplenen eski TKP, şu an var olan TKP ile değil başka parti kuruluşlarla o gelenekten gelen bir ekip, orda mücadeleye girdikçe, bir şeyler öğrendikçe, yol yürüdükçe sadece sosyalist kimliğin bana yetmediğini fark ettim. Erkeklerin söyledikleri, politika yapma biçimleri hiç hoşuma gitmiyordu ve hakim olan erkeklerdi. Sonra kadın çalışmasındaydım İKD’yi tekrardan kurmuştuk –İleri Kadınlar Derneği- danışma şeklinde orda hem 2007’den beri Ankara Kadın Platformunu takip ediyordum ve şöyle şeyler olmaya başlıyordu

yani feminist kadınlar var, biz sosyalist kadınlarız diğer yandan atıyorum sendikadan gelen kadınlar var falan orda yaşanan tartışmalar benim için inanılmaz açıcı oldu, kafa açıcı oldu”.

Türkiye’de sol hareketler ve feminist hareket arasındaki gerilimin ve tartışmaların da bir tarihi var. Uzun bir dönem eylülist ve burjuva hareketi olmakla suçlanan feminizm zaman içinde karma örgütlerde ve siyasi yapılarda varlık gösteren feministlerin mücadeleleriyle dillerini ve politika yapma tarzlarında bazı gelişmeler kaydetse de, görüşmecilerin deneyim aktarımlarından da yola çıkarak Aksu Bora’nın (2011) ifadesiyle denilebilir ki, “sosyalizm biraz daha geniş ufuklu, biraz daha akıllı görünüyor ama cinsiyeti hala erkek” (2011, s.48)

Görüşmecilerin bir kısmının çocukken aile içerisinde yaşadıkları olumlu ve olumsuz deneyimlerini şimdi değerlendirdiklerinde, o dönem gördüklerinin ve yaşadıklarının kadın hareketine katılmalarının temel sebebi olduğunu düşündüklerini belirtmiştik. Görüşmecilerin kimisi öncelikle karma örgütlerde mücadele etmeyi seçmiş, kimisi ise doğrudan kadın örgütlerine yönelmiş.

Eylül (32) feminist olma hikayesini anlatırken çocukluğuna dönen görüşmecilerden oldu. Aile içinde yaşadıklarının feminist olmasındaki etkilerini şöyle aktardı:

“Benim çocukluğumda, işte gecekonduda yaşıyorduk, iki katlı ve çok kalabalıktık; işte amcalar, halalar, vs. vs. Orada, biz Aleviyiz biliyorsun işte, rakı ortamları, işte sazdır, bir şeydir, böyle her akşam, sanki bir masa kurulurdu, her akşam olmasa da, yani düzenli, onları hatırlıyorum. Böyle bir hep erkekler otururdu masada. Saz, eğlence, hep erkeklere aitti. Böyle bakardım, kadınlar, hep bir hizmet etme, meze yapma, meze yetiştirme... Ben en azından bunu gördüm ailemde; belki başka bir ailede belki başkadır. Ama her şeyi bırakıp, sadece yaşadığım deneyime baktığımızda, etnisite filan, din falan neyse, hepsini dışarıda bırakıp sadece deneyimime baktığımda, bunu yani, niye hani böyle ya, niye benim annem de oturup

niye rakı içmiyor, neden peyniri o yemiyor... çıkış noktam o sofrada, dönüp düşündüğümde... Ne yazık ki... Ne yazık ki diyorum, çünkü acıdan da bir şey sonuçta. İşte o evin içindeki işler... Belki de şey, o şiddeti fark ettim; bir şiddetti aslında o, yani şey değildi, sevgi, işte aile, bağlılık, işte görev falan değildi yani, başlı başına şiddetti aslında. Benim çıkış noktam bu oldu... Hep böyle çok böyle şey geçti ergenliğim, karanlık. Sanki elimde mum vardı, yani daha büyük bir aydınlanma yoktu hiçbir zaman. Daha sonra işte üniversitede... Bu arada lisede falan daha minimaldi, işte aileye başkaldırma vs. Ama üniversiteye girdiğimde, Gazi'de okudum ilk lisansı, orada hani bir sürü bir sürü ayrı bir şey, bir de fenaydı yani ortam Gazi'de, işte orada da mesela çok değişik şiddete uğradım. Kaşlarım mesela benim birleşikti işte, böyle şey erkekler tarafından, çok böyle karikatürize edilerek falan böyle, sanki kaşlarımı almam gerekiyormuş gibi falan, yani onlara karşı çıkmam falan, yani onlarla sürekli bir şey hali, savaş hali. Daha sonra işte, 21 yaşında bitti benim üniversite. Çok erken gitmişim, on yedi yaşında... (Sonra kendimi hemen kadın çalışmalarına attım zaten, Ankara Üniversitesinde. Çünkü şey diyordum, burayı bir bitireyim, bir paramı kazanayım, hani İngilizce Öğretmeni olayım, paramı kazanayım; kazanırken de yüksek lisans yapayım ve şey mutlu olayım artık.”.

İkinci dalga feminist harekete gücünü veren ve karakterize eden özelliğinin özel alanın politikleştirilmesi olduğunu söylemek sanırız yanlış olmaz. Kadınların özel alanda tanımlanmasına, özel alanın mahrem sayılmasına ve politika dışı bırakılmasına sistematik karşı çıkış ikinci dalga feminist hareket sayesinde mümkün olmuştur. Kadın hareketi ve feminizmin inişli çıkışlı olsa da süreklilik arz eden bir hareket olduğunu buradan da anlayabiliriz. Çünkü özel alanda kadınların maruz kaldığı şiddet türleri (cinsel, fiziksel, ekonomik, sözel ve psikolojik şiddet), emeğinin görünmez oluşu ve sömürülmesi kadın hareketlerin hala en yakıcı gündem maddelerini oluşturuyor. Görüşme yaptığımız kadınların tamamı, özel alanda hane içinde yaşadıkları cinsiyete dayalı eşitsiz ilişkilerin, kamusal alandaki eşitsizliklerin ve erkek egemen sistemin

uzantısı olduğuna, konuşmaların bir yerinde atıfta bulundular. “Özel olan politiktir” sloganı feminizm içinde her kavram ve yaklaşım tartışılmaya açık olsa da sanırım bütün feministlerin ve kadın hakları savunucularının uzlaşacağı bir slogandır. Özel olanın politik olduğunun belirlenmesi (kimi yerlerde kişisel olan politiktir şeklinde de kullanılır) kadınların ailede, mahrem ve özgür alan olarak kodlanan hane içindeki ezilme pratiklerini ifşa etmekte çok etkili bir politik argüman olmuş, kamusal/ özel alan yaklaşımlarına feminist perspektif kazandıran bakış açılarının temelini oluşturmuştur. Kamusal alan/özel alan ayrımı, kamusal alanın genel yasalar tarafından belirlenirken, özel alanın ise herkesin özgürlüğüne bırakılmış olduğu varsayımına dayanır (Collin, Kaufer, 2015). Kadın hareketleri ve feminizm, kamusal alandaki kadın-erkek ilişkilerini düzenleyen hiyerarşinin özel olarak nitelendirilen ve kadınlar için ev içiyle özdeşleştirilen bu alana kadar uzandığını ve aynı yapıdan kaynaklandığını gösterdi (Collin, Kauffer, 2011).

Hande(33), çocukluk ve ergenlik dönemindeki aile yaşantısının, özellikle annesinin feminist olmasının ve aile içerisinde baskı görmemenin, kadın hareketine ilgi duymasında ve feminist olmasında etkili olduğunu belirten görüşmecilerden oldu. Hande, genelin aksine çocukluk dönemindeki olumlu deneyimlerin etkisinden bahsetti:

“Çok özgür bir çocukluk ve ergenlik dönemi geçirdim. Hem giyim-kuşam açısından hem inançlarım açısından, çok spesifik ve şeydi yani herkesin sahip olamayacağı bir şeydi. Hem yetiştiğim ortam Mersin'de deniz kenarında bir şehirde büyüdüm. Sonuçta bakirelik baskısı yok, kadın-erkek ayrımı yok, sitede kız erkek çocukları hep birlikte gece ikilere üçlere kadar sahilde dolaşıyorduk ve ailemden bu konuda bir baskı görmedim. Benim hayatımda unutamadığım kendimi özgür hissettiğim anlardan biri odur. Tek başıma denize gidip gelebilmem ve hani arkadaşarımla hani sahilde saatlerce 12'den sonra geziyor olabilmem ve ondan zarar görmemiş olmak o ilişkilerden bir zarar görmemiş olmak. Annem feminist aslında benim yani benim çocukluğumu, ilk okumayı sökmeden orta sona kadar

çok ciddi bir okuma süreciyle geçti. O süreçte evde Duygu Asena Kadının Adı Yok kitabı vardı. Hani çok uzun bir süre okuyup artık hani lise ve liseden sonra üniversiteden sonra özellikle üniversiteye geldikten sonra onu nasıl diyeyim kendi hayatımda tartışmaya açan kendimi dönüştürmek için harekete geçiren bir tarz yakaladım ama bu çok uzun bir süre aldı. Yani annemle ilişkim güzeldi, annem iyi bir rol modeldi. Babam karşı gelebilecek kadar özgür hissediyordum kendimi ama yine de sokakta, dışarıda ya da kültürel olarak özgür olmadığımızı anlamıştım. Bunu anlamam dediğim gibi epey zaman aldı. Üniversiteye geldiğim zaman, Feministbiz'den sonra. Beni feminist yapan şey Feministbiz' deki tartışmalar oradaki yaşam biçimi... Kadınların birlikte güçlenmesi ve özgürleşmesi...”.

Hande'nin öyküsünden çocukluğunu görece özgür geçirmiş, ebeveynleri ile açık ilişki kurabilmiş ve özgürlüğün tadını küçük yaşta alan bir kadının özgürlük için mücadele etme zemininin feminist örgütlenmeden geçtiğini anlıyoruz.

Kiğı'dan İstanbul'a anne babası ile henüz bir bebekken göç eden Şenay (43) da aile içindeki deneyimler ve karma örgüt pratiğinin etkileriyle kadın hareketine dahil olan görüşmecilerden. Şenay da Eylül gibi annesinin ezilmesi ve maruz kaldığı ayrımcılıklar üzerinden bir bakış açısı geliştirmiş. Kendisi çocukken annesinin Türkçeyi çok iyi konuşmıyor oluşu ve okuma yazma bilmemesi Şenay'ın annesi ile çocuk yaşta bir dayanışma ilişkisi tesis etmesine sebep olmuş;

“Büyüdükçe büyüdükçe o rol dağılımını, babamın da annemin de aynı oranda çalıştığını, annemin evde sürekli çalışmaya devam ettiğini, eve gelen giden misafirler, akrabalar, onların işleri vs. hepsini annemin koşturduğunu, ama bir yandan da babamı rahat ettirmek için daha çok uğraştığını ve dükkâna gittiğini... Yani yaşam ilerledikçe önce kendi evimden başlayan bu adaletsizlik, daha sonra halalarım, teyzelerim, komşularım, arkadaşlarımda gördüğüm adaletsizlik hep bende şey duygusu uyandırıyor: neden kadınlarla erkekler arasında böyle farklar var?

Neden kadınlar böyle yapıyor. Bunu gerçekten çocuk, ergen aklımla çok düşündüğümü üstüne kafa patlattığım bir şeydi. Çok erken yaşta”.

Şenay da Hande gibi erken yaşta kendisini çok etkilediğini söylediği yazar Duygu Asena ile tanışmış ve ergenlik döneminden itibaren kendini feminist olarak nitelendirmiş. Ancak kendi ifadesiyle “solcu, alevi ve kürt bir aileden” geldiği için politika yapmak ve örgütlenmek için karma bir örgütü tercih etmiş. İlgin gibi O da feminizmi yeterince politik bulmamış. Ancak her ne kadar örgütlendiği ve siyaset yaptığı karma örgütte feminist kadınların bir ağırlığı olsa da, yine de kadın ve erkeklerin eşit olmadığını deneyimlemiş:

“ÖDP farklı fraksiyonlarında bir araya gelebileceği bir platformdu. Ben de kendimi yakın hissettiğim bir grupla beraber hareket ediyordum. Daha çok feminist ve kadın çalışması yapan ekip de daha İstanbul’daydı, Ankara’da değildi. Çok beğeniyordum, takdir ediyordum, ama yine de kendimi orda pek görmüyordum. Ama zaman geçtikçe, yaşım ilerledikçe ÖDP içindeki kırılmalar da yaşandıkça şunu gördüm: eşitiz falan ama ben kürsüyü kullanırken çok zorlanıyorum. Çok iyi yapan kadınlar da vardı ama ben yapamıyordum, benim başka arkadaşlarım da vardı, yapamıyorduk. Biz akıllı fikirli, okuyan entelektüel kadınlarız, çok da politiğimiz aslında ama toplantılarda, büyük toplantılarda kalkıp konuşmaya çekiniyorum. Erkekler çatır çatır... 15 erkek konuşuyorsa, 3 kadın konuşuyor. ÖDP aslında kadınların daha çok söz almasına özen gösteriyor sözde. Ama olmuyor (...) Zaman ilerledikçe eşitsizlikleri çok gördüm. Parti içindeki taciz hikâyelerinde erkeklerin yaklaşımını, bunun sorunlu olduğunu çok gördüm. Yavaş yavaş sorgulamaya başladı: nereye kadar böyle? Çünkü sosyalist bir örgüttesin, çok eşitlikçi bir iş yapmaya çalışıyorsun ama ne zaman kadın haklarıyla ilgili, kürsü kullanımı, kadınların özel durumları, kadınlık hallerini yansıttığın her yerde çok karikatürize ediliyorsun. O senin yoldaşların bile seninle dalga geçiyorlar. Ya bırakın bu feminist ayaklarını filan diyorlar mesela. ÖDP içindeki feminist kadınların ÖDP’li sosyalist erkekleri nasıl eğittiğini de gördüm. Baya bir mücadele vardı, erkeklerle de bir mücadele sonuçta”

Şenay'ın yukarıda alıntılanan aktarımında, içinde bulunduğu yapının kadın erkek eşitliği bağlamında dönüşmesinde, kadınların ve feminist söylemin etkisine dikkat çekmesi istisnai bir bakış açısını yansıtmıyor. Görüşme yaptığımız kadınların çoğu, kadın hareketlerinin ve feminizmin, siyasi parti, meslek odaları, sendika vb. karma örgütlerin dilini ve işleyişinin dönüşmesinde çok etkili olduğunu belirtti. Bunlardan birisi de hem mesleki oda hem de siyasi parti çatısında karma örgüt deneyimi yaşamış olan Bilgisayar Mühendisi olan Filiz (30):

“Bağımsız kadın örgütlerindeki tartışmalar karma örgütlerdeki tartışmaların 30-40 yılın ilerisinde en ez. Yani çok netim bu konuda bugün kendi içimizdeki feminist tartışmalarımızı mevzu bahis bile etsek herhalde bir değeri olur TMMOB'daki yani çok damla damla ilerliyor, çok patinaj olduğumuz da oluyor. Yani bazen yitirilen kadınlar çok fazla TMMOB'deki karma örgütlerden çünkü bir şekilde yıldırılıyorlar kadınlar delegasyonlara alınmıyorlar, Ama aynı zamanda içerden yürütülen çok güçlü bir kadın mücadelesi de var. Erkek söylemine, örgütün eril işleyişine.. TMOB'da kadın şube başkanı va halı hazırda hala, bir gün kürsüde şeyi bağırdı biz de kadınız, kadın deyip durmayın dedi işte kadın doğulmaz kadın olunur dedi, siz sadece kadın olarak doğmuş durumundasınız rica ediyorum sadece kadın olmuşuz diye şu olayı biyolojiye indirgeyip durmayın”.

Görüştüğüm kadınların bir kısmında üniversite eğitiminin ve bu dönemde yaşadıklarının kadın harekine yönelmelerinde etkili olduğunu daha önce belirtmişim. Üniversite döneminde karşılaşılan kişiler, bir kadın topluluğu ile ilişkilene, akademik eğitim ve bu çerçevede okunan kitaplar da kadın hareketine katılma ve kendini feminist olarak tanımlamada etkili olan faktörler olarak belirdi.

Ege bölgesinde küçük bir ilçede doğup büyümüş olan Jale (30), ergenlik döneminde kadın erkek meseleleri hakkında çok düşünürmüş. Örneğin bekaret meselesi kafasını çok kurcalamış o dönemde, kadınların evlenene kadar bakire kalma

mecburiyeti çok saçma gelirmiş ve bunu kız arkadaşlarıyla konuşmuş. Babasıyla belli ölçülerde tartışabildiğini ve ona karşı çıkabildiğini anlatan İlgi, üniversiteye başladıktan sonra feminist olma sürecini ve buna dair net bir kırılma anını şu şekilde aktarıyor;

“Yani karşıma çıkacak bir adamı hayli hayli alt edebilirim diye acayip bir özgüvenim vardı. Tabii sonra öyle olmadığını anladım. Kötü ilişkiler yaşadım falan. Hani şeyi öğrendim. Orada, senin iradenle kurduğun ilişki, yani nasıl diyeyim, o adamı sen seçiyorsun, hani aranda duygusal bir bağ var; ailene belki mecbursun ama senin seçtiğin bir insandan yaralanmak daha da insanı kötü hissettiriyor. Net an şöyle oldu: Kötü bir kürtaj deneyimim vardı benim. Ve sonrasında, hem o yaşadığım süreç de trajikti, hem de sonrasında, erkek arkadaşlarımla kurduğum ilişkilerde, bu bir şekilde hep sorun oldu, yani konu açıldığında ve ben söylediğimde. Ama bununla ilgili çok bunalım bir dönemdeydi. O zaman aynı zamanda kürtaj eylemlerinin olduğu zamandı. Beni yargılamayan kadınlarla ve feminist eylemlerle tanışmam bu süreçte oldu. Ben o zaman şeyi fark etmişim. Bir dakika, hani bu suçluluk bana ait değil. Bu, benimle ilgili bir şey değil. Hani biliyorsun, özel olan politiktir. Bu beni güçlü hissettirdi. Daha öncesinde hep şey, yani bireysel bir suçluluk gibi bunu deneyimlemişim, daha travmatikti. Hani ondan sonra, böyle bir şey demesi, bunu bir katliamla ilişkilendirmesi falan, benim için hani çok şöyle şey oldu, bir aydınlanma anı”.

Jülide (32), Ege’de küçük bir şehirde doğup büyümüş, üniversiteyi İstanbul’da okumuş ve sonra Ankara Üniversitesi Kadın çalışmaları bölümünde yüksek lisans yapmış bir görüşmeci. Kadın hareketi ile ilişkilenmesinde ve kendisine feminist demesinde Ankara’daki akademik eğitimin üniversite ortamının etkisinin çok belirleyici olduğunu belirtti:

“Benim hayatımda feminizm aslında Ankara’yla, Ankara Kadın Çalışmaları’yla, yani hiç adı konulmamış , birtakım pratiklerin ‘hadi bunu da okuyalım’a döküldüğü, eylem alanı olarak açıldığı, yani işte bir takım ufak tefek hayatımda küçük işte mücadelelerim vardı kendi adıma, hani bir kadın olarak kendimi var edebilmek adına. Hani küçük bir şehirde

yaşadım, oradan çıktıktan sonra verdiğim mücadeleler falan. hem Ankara'ya başlamam, yani bölümden işte, bölümle tanışmam ve şey yapmam... Çünkü mesela şey için de değil ben yüksek lisansta erkeklik çalıştım. Erkek tecavüzü çalıştım. Zaten toplumsal cinsiyet şeyi üzerinden bölüme geldim, ama oraya geldikten sonra feminizm benim için iyice işte bir teorik temele oturmadan pek fazla bir anlam kazanmamış meğerse, Oraya gelince iyice hani o mücadelenin nasıl okunacağını da gördüğüm yer oldu, yaptığımız tartışmalar, harika dersler.. artı bir de o yerle birlikte bir de işe başlamam, çünkü işe başlamak ne demek; ha evet bugüne kadar yaptığın hiçbir şeymiş İlkay senin, şimdi hadi bakalım mücadeleye bir kadın olarak, şimdi nasıl devam edebileceksin kısmı da aslında orayla birlikte açıldı. Ankara böyle bir şey noktası o yüzden benim için, ne diyeyim, başlangıç noktası gibi bir şey. Yani feminizmin açıldığı hayatımda, buyur sahne senin hadi, biz burada anlatıyoruz ama bundan sonra da oynayacaksın'ın tarihiyle de kesiştiği yer yani”.

Banu (45), çocukken aile içinde erkek şiddetinin çok ağır biçimlerine tanık olmuş ve maruz kalmış. Kadın olmanın onun için “acı çekmek” anlamı taşımaktan güzel bir hisse evrilmesi feminizm ile tanışması sayesinde olmuş. Feminizm ile de akademide tanışmış ve sonrasında çeşitli kadın örgütleriyle ilişki kurmuş:

“Feminizmde en çok kadınlığımı fark ettim. Yani şöyle, kadın olmanın güzelliğini fark ettim. Çok güzel bir şey kadın olmak. Bir sürü özelliklerimiz varmış onu fark ettim. Artı, bir de sosyal olarak da kadınların çok güçlü olduğunu fark ettim. Ya şöyle oldu, zaten bir sıkıntı yaşıyordum kendi... bir şeyler vardı, doğru olmayan şeyler vardı; yani sorun hissettiğim şeyler vardı ama ne olduğunun çok farkında değildim. Kadınlar kendilerini anlatamıyorlar, içlerine kapanıyorlar. Bu şeyle büyüdüm, bu içe kapanıklıkla. Annemin sürekli yani gözü morarmış, kolu kırık... Yani benim çocukluğum masanın altında geçti. Ondan sonra işte bir yerde okudum, Kadın Çalışmaları diye... Gidip gidip, sonra geldim, bakıyorum, şey, müracaat edeyim, müracaat edeyim filan... O arada çok bilgim yoktu, disiplinler arası olduğunu bilmiyordum. Bunu üzerinden çok vakit geçti. O arada çok okudum. Yani sadece bunun kadına yönelik şiddeti araştıran bir kurum olmadığını, yani böyle bir olmadığını, artı bir

sürü şeyden... Bunları filan şey yaptım, çok okudum. İşte sonra kadın dayanışma vakfına gittim orada bir şeyler yaptım projelerde çalıştım. Sonra AFK'da bulundum”.

Üniversiteyi kazandıktan sonra Elbistan'daki köyünden çıkıp Bolu'ya yerleşen İkbâl'yi (24) üniversitede karşılaştığı Hoca'sı feminizmle tanıştırmış ve sonra keşiflerle dolu bir süreç başlamış:

“Üniversiteye başladıktan sonra bir hocam vardı bir gün onunla sohbet ettim işte birinci sınıfta bana Amargi dergisini verdi, o güne kadar feminizmle ilişkili hiçbir şey duymamıştım, neden duymadım çünkü bilmiyorum, insan böyle bir şey nasıl duymaz,. Amargi dergiyi verdi bak senin ilgini çekebilir dedi. Tamam dedim bir tane yazı okudum edebiyatla ilgili bir yazıydı kadınlar ve edebiyatla ilgili bir yazı. O zaman şöyle düşünüyordum; bu bir dergi ve ben bu dergi sadece okuyacağım ama bütün hayatımı orası değiştirdi aslında. Sonra tam üzerine bir ödev yapmam gerekiyordu, yine edebiyatla ilgili bir ödevdi ben dedim ki hazır bu dergiyi okumuşken kadınlarla birleştirip, sonra araştırdım araştırdım araştırdım ve ödev kendini açtı, artık o ödev olmamaya başladı benim hayatımı şekillendirmeye başladı, hala o notlarım duruyor 3-4 yıl önce tuttuğum küçük notlar yavaş yavaş edebiyatı bırakıp feminizmle ilgili küçük notlar almaya başladığımı fark ettim. Benimkisi akademik bir tanışmaydı sonra sonra hayatıma dokunmaya başladı. Bir gün kendi başıma okurken dedim ki acaba benim için feminizm ne demek. Yani bunun bir sürü tanımı var ama bence çok da kişisel bir şey aynı zamanda net bir kalıbı olan bir şey değil. Benim için şuydu biraz; kadınların tarihini gördükçe bu oldu, ezilme tarihini Bir kuyu gibi geliyor. Bir kuyunun dibinde bir dürü kadın var ama ordan çıkmak için hepimizin ihtiyacı car tek başına çıkmak mümkün değil, çıkmaya çalışsak da oraya tekrar düşebilirsin ve o kuyu sürekli seni çekiyor o yüzden ya bütün kadınlarla çıkacağız o kuyudan ya da bütün hayatımızı o kuyuda geçireceğiz, gibi. ani mümkün olduğu kadarıyla hem çıkmaya çalışırken aynı anda bütün bulabileceğin her dalda o kadınları yukarıya çekmek, kendini çekmek aslında gibi geliyor bana. Bir de şunu söylemeliyim İlk bununla tanıştığında yani kadınların hayat hikayeleriyle tanıştığında o ataerkil denen şeyin yüzün gördüğümde o kitaplar çünkü sonuçta onu fark etmen

çok kolay olmuyor onu yaşarken bir erkeğin herhangi bir sözünü ya da babanın, abinin sana söylediği şeylerin erkeklik bir sistem olduğunu fark etmiyorsun doğal olarak hemen. Bunu fark ettiğimde çok güçsüz hissettim kendimi ilk anda böyle insanın yüreğine bir şey atıyormuş gibi oluyor aslında çünkü o güne kadar sen olduğunu sandığın şey aslında sen değilmişsin. Sonra aslında diğer kadınlara tutunmaya başladım”.

Görüşmecilerin kadın hareketi ile ilişkilene ve feminist olma süreciyle ilgili sorduğumuz soruya verilen yanıtlarını, kimliksel aidiyetleri ile ilgili sorduğumuz soruya karşın aktardıkları ile birlikte değerlendirdiğimizde, özellikle daha geleneksel, muhafazakar ve ataerkil örüntülerin bütün ilişkilere nüfus ettiği bölgelerde (küçükşehir/ilçe/kasaba/köy) doğup büyümüş kadınların, aile ve yaşadıkları toplum içinde çocukken ve ergenken yaşadıkları olumsuz şeyler, kadınlarla ilgili konuları düşüncelerinde ve bu konuda bir şeyler yapma isteğinin belirmesinde çok etkili olmuş.

Elazığ'da doğup büyüyen Gaye (28), erkek egemenliğinin kuşatması altında olduğunu ve toplum baskısını çok küçük yaşlarda hissetmiş. Annesi hayatında çok önemli bir kadın figürü olmuş. Aile içinde yaşadıkları, üniversite yıllarından itibaren kendi içinde geçirdiği sorgulamalar ve psikolog olduktan sonra dinlediği cinsel istismar ve şiddet öyküleri onun kadın hareketinin bir çok ayağında mücadele etmesinde ve feminist olmasında en çok etki eden faktörler olmuş:

“Elazıglıyım Elazığ gibi muhafazakar küçük bir kentte annemle yalnız büyüdüm ve o dönemin zor koşullarında annem zaten çocuk gelin, o kendi çocuk gelinken ben varım bir de. Yani iki kız çocuğu İki kız çocuğu biz birlikte büyüdük aslında. Ve o zamandan itibaren şeyi çok hissediyordum toplumsal kodlarda bir yanlışın olduğunu çok hissediyordum. Çünkü çok şeydi. Dedem çok güçlü bir figürdü oranın ağalık sisteminden, siyaset kimliğinden vs. inanılmaz güçlü bir figürdü ama bu güçlü figürün ve onun kollarının amca dayı vs. şey çok hissediliyordu ama o ayrımcılık duygusu, işine gelindiğinde kadın namus işine gelinmediğinde yük olarak görülmesi vs. buradaki çelişki çok şeydi benim açımdan. Bunu sorguladığımı da

hatırlıyorum. Hesabını sormaya çalıştığımı da hatırlıyorum. Dediğim gibi feminizmin benim bu, feminist ideolojiler okumalar ve pratik hayatımdaki en önemli şey bütün bu sürecin beni kadın merkezinde çalışmaya yönlendirmiş olması, orası bu süreci tamamlamama çok katkı sağladı. bir sürü kadının öyküsüne tanıklık ettim, bir sürü öykü dinledim, bir sürü yaşanmışlık dinledim. Bunların hiçbiri benim yaşantımdan ya da bir çoğumuzun yaşantısından farklı bir yerde durmuyordu”.

Nilgün (37), on beş yaşına kadar Güneydoğu Anadolu bölgesinde bir köyde yaşamış, sonra ailesiyle şehre göç etmiş, iyi bilmediği Türkçe dilinde okumak, yazmak ve eğitim almak için mücadele etmiş, dışarıdan bitirdiği lise sonrasında otuzlu yaşlarında Ankara’da üniversiteyi kazanmış ve şimdi öğretmen olan bir görüşmeci:

“Ya ben mesela 15 yaşına kadar çok farklı -köyde yaşıyorum-, çok farklı bir hayatım var, sonra göçle hani şehre gittim. Orada çok farklı bir hayat ve sürekli sen hani köyde bile hatırlıyorum, o zaman bileben var olan sistemle -ama ismini koyamadan- bir çelişki, yani bir şey olmayan bir şeyler var, yolunda olmayan bir şeyler var diyorsun ama bilmiyorsun ne olduğunu... Ya şey aslında bazen düşündüğümde ben aslında çoktan feministmişim diyorum. Hani sadece ismini koymuyormuşum ya da aslında o zaman feminizmi bilmiyormuşum falan. Ben zaten kendimi bildim bileli sistemle savaşıyorum kendi küçük sistemimle yani, var olan küçük şey çok dar bir kapsam olsa bile aile ve çevre, sürekli o hani dayatılan şeylerle savaştan biriydim, ama feminizm nasıl kendime feministim dedim işte buraya geldiğimde şey ben aslında çok, birçok yere gittim geldim hani, kadın örgütleri hani bir çok örgüte gittim geldim. Kürt kimliğim bana zaten mücadele etmem gereken bir mesele baştan sunuyordu. O nedenle feminist örgütlerden önce siyasi partilere gittim geldim. Yani orda da mücadeleciler kadınlar çok fazlaydı. Hem ayrımcı politikalar hem de partideki erkeklere karşı mücadele ediyorlardı. Bence feminizmden çok şey öğrenildi. Ama tam adını koyamadığım yabancı hissettiğim bir şey vardı. Eksik kalıyordu. Sanki bu kadın olmamla ilgiliydi. Yapılan politikalar benim kadın olmamdan kaynaklı sorunlarıma dokunmuyordu pek. Sonra AFK’ya katıldım. Orda da yabancı hissettim.

Bu kez de buradaki kadınlardan farklıydım ama zaman içinde bu durum değişti. ”.

Görüşme yaptığım kadınlar arasında etnik kimlik olarak azınlık sayılabilecek olanların kadın hareketine ve feminizme dahlinin daha geç olduğunu fark ettim. Kastettiğimiz, görüşmecilerin kadın hareketine dahil olmadan önce kimlik politikası güden bir politik hareket içinde politize olmaları. Aktarımlara baktığımızda feminist harekete bilinçli bir mesafelenmeden de bahsetmek mümkün zira önceleri etnik kimliklerinden ötürü yaşadıkları ayrımcılıkları kadın olmaktan kaynaklı sorunlarının önünde görmüşler. Feminist hareketin üstenci ve belli kadınlık deneyimleri üzerinden politika yaptıklarını bu bağlamda liberal bulduklarını söyleyen görüşmeciler de oldu. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, karma örgütlerde ortak kimlik aidiyetleri ekseninde erkeklerle birlikte politika yapan kadınlar feminizmle ve feminist kuramın kavram setleriyle tanıştıktan sonra kendilerine feminist demeseler bile kendi örgütlerindeki eril uygulamalara ve kadınları ikincilleştiren dille mücadele etmişler ve bunun dönüşmesinde rol oynamışlar.

Araştırmaya başlarken, aklımızda olan temel sorulardan birinin “kadın hareketi ve feminizm, kadın erkek eşitliğine dair kazanımlar sebebiyle artık ihtiyaç olunmayan ve dolayısıyla gereksiz mi, yoksa günümüz dünyasında kadın hareketi ve feminizm toplumsal sorunlara karşı kapasitesini ve çeşitliliğini artırarak devam eden bir toplumsal muhalefet aracı mıdır?” sorusu olduğunu belirtmiştik. Buraya kadar aktarılan bölümde görüşmeci kadınların feminizm tanımlarını, feminist olma ve kadın hareketine dahil olma süreçlerinin hikayelerini aktardık. Kadınların feminizm tanımlarının yaşam öykülerinde temas ettiği konulara bağlı olarak çeşitlendiğine ve feminizmin kadınların yaşamlarına açtığı alanın genişliğine tanık olduk. Bu bağlamda feminizme atfedilen anlamların fazlalığı bize, feminist düşünceden beslenen kadın hareketinin kapasitesi hakkında da bir fikir vermiş oldu. Feminizmin, yaşı en genç olandan yaşı en büyük

görüşmeciye kadar görüşülen bütün kadınların hayatlarının anlamlandırmalarında ve dönüştürmelerinde önemli bir alan açtığını gözlemledik. Feminist hareketin gücünün kaynağının kadınların ihtiyaçlarına, sorunsallaştırdığı ve tartıştığı konulara göre kendini dönüştürme kapasitesi ve diyaloga açık bir düşünceden beslenmesi olduğunu düşünüyoruz.

Bundan sonraki bölümde görüşme yaptığım kadınların feminist hareketin argümanlarına, stratejilerine, örgütlenme biçimlerine, gündeme alması gereken meselelerine ve dönüşümüne yönelik düşüncelerini ve kişisel deneyimlerini ele alındı.

5.1.3. Feminizme Dair Deneyim Aktarımları: Örgütlenme, Gündemler, Tartışmalar, Sokak, Eylem, Politika

Görüşmecilerin kadın hareketinin öncelendiği konular, sorunlar, gündem maddeleri ve politika ve eylem yapma biçimlerine dair fikirlerinin ve deneyimlerinin aktarıldığı bu bölümde, Türkiye’de kadın mücadelesinin ve feminizmin yükseldiği 1980’li yıllardan bugüne kadar gelen süreçte feminist hareketin inişli çıkışlı bir gidişatı olsa da Türkiye’de tüm politik iklimlerde ve en zor koşullarda bile varlığını sürdürmeyi başardığı ve çeşitliliğini artırdığı görüşü kadınlar arasında ağır bastı. Kadın erkek eşitsizliğini görünmez kılan ve cinsiyete dayalı varoluş biçimlerini normalleştiren güçlü bir ataerkil kültür kadınların aile içindeki yaşamlarını, evliliklerini, duygusal ilişkilerini, iş yaşamını zorlaştırıyordu ve buna itiraz etme mekanizmalarına ihtiyaç vardı. Bu noktada da kadın hareketlerinin ve feminist hareketin önemi ortaya çıkıyordu.

Görüşmecilere kadın hareketinin gündem maddelerinin ve öncelikli konularının ne olması gerektiğini sorduğumuzda katılımcıların çoğunluğu kadınlarla ilgili genel ve makro sorunlara değinen cevaplar verdi. Ancak bazı kadınlar kadın hareketi içerisinde örgütsel ve yönetime dair sorunları öncelendi. Makro sorunlara değinilen cevaplardan

yola çıkararak kadına yönelik şiddetin(kadın cinayetlerini de bu başlıkta değerlendirdik) kadınlar için en yakıcı ve öncelikli sorun olduğunu söyleyebiliriz. Şiddetin kadınların yaşamlarını tehdit edici bir sorun olması sebebiyle görüşmecilerin bu konuyu öncelikle anlaşılabilecek bir durum. Ancak kadına yönelik şiddet meselesinin yanında görüşmeciler, kendilerine göre öncelenmesi ve gündemleştirilmesi gereken birbirinden farklı ve çeşitli konulara değindiler. Bu çeşitlilik, kadın hareketi ve feminizmin kapasitesini artırarak devam ettiğini ve kendi içinde ele aldığı konular ekseninde de dönüştüğünün bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir.

Makro sorunlar olarak görüşmeci kadınların değindiği diğer konularsa şöyle: Ekonomik özgürlük ve istihdama ilişkin sorunlar, güçlenme, ev içi emek, mülkiyet hakları, politik katılım, kadın cinselliği, beden sosyolojisi ve politikası, annelik ve diğer toplumsal cinsiyet rolleri, eğitim, de önemli gündem maddeleri olarak değerlendirildi. Görüşmecilerin bu bağlamda yaptıkları aktarımlardan bazılarını göz atalım.

İlk Çiğdem'in (75) aktarımına yer vermek istiyoruz. Kendisi, Türkiye'de kadına yönelik şiddete karşı yapılan ilk büyük miting ve kampanyanın öznelerinden ve tanıklarından birisi aynı zamanda bu konudaki mücadelelerin en önemli kazanımlarından biri olan Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı'nın kurucularından;

“Şimdi benim, aşağı yukarı bütün hayatımı, ben 1980den 2017deyiz kaç yıl ediyorsa, kadına yönelik erkek şiddetini sonlandırmak konusuna vakfetmiş bir insanım. Dolayısıyla başka bir şey belki kendi kendimi inkar olur. Bu çok can alıcı çok korkunç bir şey. Kadınların insan olduğunun, kadının bir vatandaş olduğunun kadının bir birey olduğunun, bütün bunlar birbirine bağlı, hepsi kadına yönelik erkek şiddetinin sonlanmasıyla ilgili ve ona bağlı olan olaylar bunlar. Onun için de kadına yönelik erkek şiddetinin sonlanması benim için çok önemli. Ama ben bunu kendi hayatım çerçevesinde göreceğimi zannetmiyorum, kaç yıl içinde görülür onu da bilemiyorum. Çünkü bu erkek iktidar o kadar kuvvetli ki, mesela

İsveç'te falan artık tamam, parlamentoya da kadınlar giriyor ama bu sefer iktidar bilgi yönünde yoğunlaşıyor ve o erkeklerin elinde şey bu bilgisayardı bilmem neydi orada erkek iktidarı yoğunlaşıyor”.

Türkiye’de 1980’li yıllarda yükselen kadın hareketinin gündeme getirdiği kadına yönelik şiddet konusu, 1990’lı yıllardan itibaren devletin gündeminde yer almaya başlamıştır. 1987 yılında “Dayağa Karşı Kadın Yürüyüşü” ile başlayan kadın hareketinin bu alandaki mücadelesi, kampanyalar ve çeşitli etkinlikler aracılığıyla kadın haklarını ön plana çıkararak bir bakış açısının yerleşmesine katkıda bulunmuş ve kadına yönelik şiddetle mücadele açısından yeni kazanımların önünü açmıştır. Kadın örgütlerinin bu alanda çalışan ilk kurumları olan Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı 1990 yılında, Kadın Dayanışma Vakfı ise 1993 yılında kurulmuştur (Kaptanoğlu ve Tarım, 2015; s. 34-35). Kadına yönelik şiddetin ülke bazında gündemleştirilmesi, bu konuda farkındalığın artması ve giderilmesine yönelik adımlar kadın hareketi sayesinde gerçekleşti. Ancak hala kadına yönelik şiddet çok yaygın bir sorun olarak varlığını sürdürüyor.

Görüşmecilerden kadın istihdamına ilişkin sorunları önceleyenler de oldu. Bu bağlamda, kadınların eviçi emeğinin yoğunluğu (yemek yapma, çocuk bakımı, yaşlı bakımı, temizlik vb) sebebiyle işgücüne katılamaması, çalışma hayatında kadınlık rollerine uygun görülen işlerde çalışmaya yönlendirilmesi ve o rollere uygun davranışlar sergilemelerinin beklenmesi, erkeklerden daha düşük ücret alması, işyerinde mobbing ve taciz olayları istihdam ve çalışma hayatına ilişkin sorunlar görüşmecilerin bu kapsamda değindiği meseleler oldu.

Bu bağlamda Banu’nun (45) aktarımı şu şekilde oldu;

“İş yerinde cinsiyetçilik benim için en önemli meselelersen biri.. Hem iş pozisyonu, hem istismar, çok kalıplara sokulması kadınların... Mesela

havayollarında çalışırken bir kez uyarı almıştım makyaj az yapıyorum diye. Yani ben makyajla çok fazla kendimi rahat hissetmiyorum. Yani ben normalde makyaj yapan bir kadını ve buna rağmen uyarı aldım, az yapıyorum diye. Topuklu ayakkabı giymek konusunda uyarı almıştım. Sevmiyorum topuğu, yürüyemiyorum, bütün gün ayaktasın... Yani koşturuyorsun oradan oraya, yolcunun peşinde koşturuyorsun... Şu anda belki biraz daha rahattır belki ama eskiden hakikaten manuel çalışılıyordu, yolcunun peşinde havaalanında koşturmak zorundasın, ondan sonra etek giymek zorundasın... Şu anda pantolon da yavaş yavaş giydirmeye başladılar ama, etek giyiyorduk genelde. Rahat hareket edemiyorsun, bunların hepsi rahatsız etmişti beni. CV'deyken, ya da iş görüşmelerinde soruyorlar, “evli misin, bekar mısın, hiç evlenmeyi düşünüyor musun, niye evlenmedin, hiç mi evlenmedin”... Bir de böyle saçma sapan sorularla karşılaşıyorsun”.

Kadın hareketlerinin ve feminist hareketin gündemleştirilmesi gereken konulara verilen yanıtlara baktığımızda, görüşme yaptığımız kadınların, mesleki yaşamlarındaki deneyimleri ve kadın hareketinde faaliyet gösterdikleri alanlar yanıtlarını etkilemiş görünüyor. Örneğin, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nda çalışan Şenay, kadınların maruz kaldığı bir çok şiddet öyküsüne tanıklık ettiği için kadına yönelik şiddet onun için hala en önemli ve acil konu. Bir belediyenin eşitlik biriminde kadınlarla ilgili bölümde çalışan Emel (37) kadınların gündelik hayatını zorlaştıran her sorunu öncelikli görüyor. Kendi ifadesiyle;

“beden politikaları da, alt yapının kurulması da aynı derecede önemli. Yerel yönetimler kadının hayatını kolaylaştırmada ya da zorlaştırmada çok etkili oluyor. Gündelik yaşamdaki her şey benim açımdan öncelikli. Ona etki edebileceğimiz her nokta. Bunun içine, şiddetle mücadele de giriyor , kadın sağlığı da giriyor, yolların düzenlenmesi de giriyor”.

Jülide (32)üniversitede beden sosyolojisi dersleri veriyor ve onun kadın hareketinin ve feminizmin gündeme alması gerektiğini düşündüğü konu kadın bedeni, heteronormativite ve biyolojik indirgemeci yaklaşımlar. Jülide'in bu konudaki aktarımları şu şekilde oldu;

“Özcülük, bu biyolojik özcülük meselesine biraz daha eğilmesi, ya da şey yapması, zaten hareketin de biraz daha bu tarafa şey yapması, yani beden

üzerinden sürekli bir söylem var; ama o bedene dair çok bir şeyle değil yani bedeni işte savunma, koruma, okey işte hazlarını keşfetme, ama ee hani, kadın bedeninin o şeyinden, o biyolojik hegemonyasından çıkabilecek bir mücadele şeyi yok henüz feminizmde. Ne bileyim annelikle ilgili, ıı çok “deşilmemiş bir alan varmış gibi geliyor ve o biraz bununla bağlantılıymış gibi. Yani, ya da biraz daha kadın hazzına yönelik, yani kadın hazzına yönelik meselede belki oraya takılıp... Yani aslında şey, feminizmin belki bu daha şey bir kavram olur, heteronormativiteyle biraz daha ciddi savaşılmaya başlaması gerekiyor yani. Evet o her zaman bir maddeydi, ama öncelikli bir madde değildi. O kısmın biraz daha hareketlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Kadın hareketini ve feminizmin en mühim gündem maddeleri, öncelikli ele alınması ve çözülmesi gereken konularla ilgili makro sorunlar yerine hareketin içindeki yapısal ve politik sorunları önceleyen, bir kadın ve bir feminist olarak feminist hareketten beklentilerini aktaran görüşmeciler de oldu.

Hayatının her döneminde aynı derecede aktif olmasa da bin dokuz yüz seksenlerdeki o ilk hareketten bu güne dek kadın hareketleriyle ilgilenen ve feminist bir yaşam sürmeye çalışan Beyza(61), feminist hareket kapsamında kendisinin öncelikli ihtiyacını şöyle aktardı:

“Daha derinleşen tartışmaların olmaması sorun. Politik gündemin böyle çok değişiyor olması veya kadınların öldürülmesinin bu kadar artması, hayatta kalma gibi bir sorunla yüz yüze olmamız, bazı şeyler tabii yani bir sürü şeyin önüne geçiyor ve onu anlayabiliyorum yani öyle bir yanı var ama daha derinleşen tartışmalar. Hangi konu tartışılın istiyorsun dersin . Yani orada şey benim için de eksik böyle benim gibi düşünenlerle tartışmaya ihtiyacım var. Şuanda herhalde daha çok kendi ihtiyacım olarak böyle şeyler diye hissediyorum. Belki , şunun etkisi vardır; şimdi ben konuşmuştuk 88’de o ilk dönemde vardım feminist hareketin içinde, sonra biraz uzun dışında kaldım, birazdan daha çok. Ondan sonra işte Ankara Feminist Kolektif içinde bulunurken öyle bir dönem oldu ki hani Türkiye’nin politik gündemi çok çalkantılı bir dönem oldu.. O zaman

tartışmalar, işte ‘8 Mart’ta sözümüz ne’ den tut da başka konularda tartışmalar hep böyle aceleye geldi, her günü her değişen koşulu birlikte daha çok tartışmaya ihtiyaç duyuyordum ve bunu da yine kendi sözünü, sözünün bir yerlere ulaşması için o derin tartışmanın önemli olduğunu düşünüyorum. Arkasında durmak için -tamam değişmeyen bir sürü şey var ve hala işte belli bir slogan, yıllar öncesinin sloganı duygusuyla anlam, ne yazık ki değerli oluyor ve bir şey kadınlara değişiyordur ama böyle daha az düşünülüp slogan, bazı slogan daha az düşünülmüş ve ortaya çıkmış sloganlar, sözler belki beni etkiledi. Yani yine feminist sözün kadınlara dokunması için gündelik dil içinden hayata geçen sözler, sloganlar üretilirken o derin tartışmaların bunları besleyecek tartışmalar olduğunu düşünüyorum”.

Üniversitelerde ders veren, aynı zamanda toplumsal cinsiyet uzmanı ve antropolog olan İtir (55)’ da bu konudaki sorumuza hareketin içindeki sorunları ve ihtiyaçlara değinerek cevap verdi. Uzun seneler yurt dışında farklı ülkelerde yaşadıkdan sonra dört sene önce Türkiye’ye kesin dönüş yapmış olan Hülya, Türkiye’deki kadın hareketlerini geçmişteki hareketlerle mukayese ederek değerlendirmelerde bulundu;

“Çok fazla kalıp var. O kalıpların o davranış ve dil kalıplarının dışında durabilmek için de başkalarıyla iletişimde olup, başkalarıyla iş yapmak istiyorum. kullanılan dil artık dışarıyla belki didişmekten içimize az, bizim yaptıklarımıza az bakıyor olmak, ama bakınca da bunu çok dört köşeli bir yerden yapıyor olma. Yani bir tartışma gerekiyor; örneklemek için şunu söyleyebilirim -özellikle şuan bir projede çalıştığım için her gün onu görüyorum ve rahatsız oluyorum; sürekli bir hocam hocam şeysi var. Hiçbir hocalık ilişkisi olmayan insanlar da birbirine hocam diyor ve orada ben kendimden başka böyle deme diyen kimseyi görmedim. Bu hiyerarşilerin dilde kurulduğunu, bunun önemli bir şey olduğunu düşünmek için post-structuralist olmak gerekmiyor. Dilden başlamak gerekiyor. Orası değişmiyor bir türlü hani feminist hareket içinde birbirimizle nasıl ilişkilendiğimize oradan bakmak lazım. Öbürü de şu alt başlık altında; kolektif birey karşıtlığı şeysi. Genç nesille eski nesil

arasında farklar var, orada da bazen bir eski solcu refleksler gibi kontroller olmuş geçmişte, onu yapmamak için şimdilerde daha böyle özgürlükçü ve bireysel olan bir şeyler yapılmaya çalışılıyor gibi oluyor ama bugün de başka baskılar var. Bugün de işte bir şey, eleştiri getirildiğinde işte siz de çok şeysiniz deniliyor, baskıcısınız gibi bir şey deniliyor... Sonuç olarak geçmişte solculuktan bugün de bireysellikten pluralizm hiçbir zaman yaşamıyor. Plüralist bir, plüralizm değil de plüralist bir varlığa geçemiyoruz”

Bazı görüşmecilerin feminist hareketin öncelemesi gereken konuları ve önemli buldukları gündem maddelerini sorduğumda cevaben örgütlenmelerdeki ve hareketin kendi içindeki sorunlara odaklandığını belirtmiştim. Aslında feminizmin sürekli kendi üzerine düşünen, kendine mesafe koyarak eleştirel bir gözle kendisini değerlendirebilen bir hareket ve kuramsal yaklaşım olduğunu düşündüğümüzde feminist hareket içindeki sorunları öncelemiş olması şaşırtıcı değil. Ancak bunun diğer bir sebebi de görüşmelerde de ortaya çıkan çeşitlilik ve eski örgütlenme modelleri uyuşamama ve feminist örgütlenme modellerinin işleyişindeki problemlerdir. Tam bu noktada özellikle son 5 yılda Türkiye’de feminist politikalar üretilmesinde etkili olan feminist harekete bir dönem yön veren örgütlerin dağıldığını ve kapandığını hatırlamak gerekir. Muhafazakar politikaların yükselişinin ve çeşitli toplumsal dinamiklerin etkisini göz ardı etmeden görüştüğüm kadınların örgütlendiği çeşitli yapılan art arda kapanmasında feminist örgütlenmeye ilişkin problemlerin etkili olduğu sonucuna ulaşmak zor değil.

Nergis (61) feminist hareket ile değerlendirmede bulunurken feminizmin kendi içindeki açmazlara ve örgüt içi sorunlara değinen bir görüşmeci oldu. Kurduğu bağlantılar feminist hareketin dönüşüme dair bir perspektif barındırıyor:

Türkiye’de güçlü bir feminist hareket var her şeye rağmen. Yani kastettiğim bütün dezavantajlarla faşist uygulamalara devlet ve ataerkil kültürün baskısına rağmen. Ve aslında biraz da bunun için var. Evet çok yol kat edildi. Örneğin dava takipleri kamuoyu oluşturma vs gibi ha bunlar da çok önemli ama bence potansiyelimin çok altında Türkiye’de feminist hareket. Feministler olarak bizim önümüzde duran içi sorunlarımız var. Yani yöntemsel sorunlarımız. Örgütlenme problemlerimiz. Maalesef üzümlere söylüyorum feministler arasındaki kişisel sorunlar. Bunlar baya harekete yansıyan şeyler. Yani bide artık bir eskime yıpranma var. Küs olan gruptan ayrılır. Hep aynı kişiler görev alır. Heyecanlı toplantılar yapılır. Kararlar alınır ama sonra o kararlar uygulanmaz. Hoş artık öyle büyük gruplar toplaşmalara da yok. Ben bir süredir uzaktım zaten ama takip ediyorum yine de. Yani az önce demiştin ya bir çok yeni feminizm var. Orda burda feministler. 8 martlarda 10 binden fazla kadın yürüyor. Evet ama bu kadınların bir teması yok bir çatısı yok. Var mı? Örgütlenmede feminist örgütlenme çok önemli bir şey. Herkes kendine feminist olursa olmaz yani. Zaten böyle bir şey de mümkün değil. Kız kardeşlik bence çok önemli, ve politik bir şey hala. Yani hem kendimizi için hem de bütün kadınlar için feminist olmalıyız.

Fidan (34)’da feminizmden beklentilerini kişisel bir ihtiyaçtan doğru açıklayan bir görüşmeci oldu ve kadın hareketinin kendi sorunlarını öncelikli bulduğunu aktardı:

“Beni korusun kollasın, pamuklara sarsın, gerçekten bunu istiyorum, kadınlar olarak çok güçsüzleştirildiğimiz kırılmalı bir dönemden geçiyoruz, en büyük beklentim korunup kollandığımı bilmek. Kaygılandığım mesele ise giderek küçülmek, kendi içimizde sıkışıp kalmak, sesimizin giderek cılızlaşması. Yeni bir söz üretmezsen bunu yaşayacakmışız gibi geliyor”.

5.1.4. Nasıl Örgütlenmeli?

Görüşme yaptığım kadınlar, kadın hareketi örgütlenmesinin nasıl olması gerektiği konusunda birbirinden farklı görüşler dile getirirler de, büyük çoğunluğu kadın örgütlerinin bağımsız olması gerektiği konusunda mutabık kaldı. Kadın hareketine dahil olmadan önce karma örgüt deneyiminden geçen kadınların bu düşüncedeki kararlılığı ve netliği önceki örgütlenmelerinde yaşadıkları olumsuz deneyimlerle ilgili görünüyor. Kadın hareketinin kitlesel bir hareket olmaması gerektiğini düşünen görüşmeciler, bunun feminist yöneme ve politik yapma tarzına uygun düşecek bir örgütlenme modeli çerçevesinde mümkün olamayacağını belirttiler. Bir kesim için feminist hareket ve politika daha küçük grupların atölye çalışmaları, bilinç yükseltme toplantıları, kampanyalar, lobi faaliyetleriyle, dava takipleri gibi somut eylemleri ve politikalarında hayat buluyor.

Örgütlenme konusunu konuştuğumuzda nasıl bir feminist örgütlenme olması gerektiğini ötesinde konu çoğu zaman Türkiye’de feminist örgütlenmedeki sorunlara geldi. Feminist örgütlenmelerin günümüzde yeniden gözden geçirilmesi ve tartışılması ihtiyacı görüşmelerde sıkça vurgulandı.

Araştırma kapsamında görüşme yaptığımız kadınların aktif ya da bir dönem gönüllüsü, üyesi yada çalışanı olduğu kadın örgüt/topluluk/oluşumları şunlardır: Mor Çatı, Kadın Dayanışma Vakfı, Feminizm Derneği, Kadın Çalışmaları Derneği, Katre Kadın, Ankara Perşembe Grubu, Jineoloji Atölyesi, VAKAD, Sosyalist Feminist Kolektif, Ankara Feminist Kolektif, Kadının İnsan Hakarı-Yeni Çözümler Derneği, Muş Kadın Çatısı Derneği, 5Harfliler, Reçel Blog Çevresi, Feminist Biz, Amargi Kooperatifi, Halkevci Kadınlar, Mor El Eskişehir LGBT, Kampüs Cadıları, Lise LGBTİ, Trabzon Kadın Dayanışma.

Yaklaşık otuz senedir çeşitli karma yapılarda ve sonra bağımsız kadın örgütleri içerisinde insan hakları aktivisti ve feminist olarak örgütlenme deneyimi olan Işıl (62), kadın hareketinin örgütlenmesiyle ilgili görüşlerini şu şekilde aktardı;

“Şöyle; sonuçta örgütten ne anladığımıza da bağlı. Her dönem başka bir örgütlenme şeklini başa koymuş bir toplumdayız yani. Ama epeyce bir o işte Sovyetlerin bilmem neyin de etkisiyle, 11 ya da dünyadaki var olan şeylerin etkisiyle hep merkez düşünülmüş ve feminizmden de hep bu beklenmiş. Ama feminizm yapısı gereği hiç de böyle olmamış. işte ne bileyim Perşembe Grubu burada olmuş, Feminist Çevre bilmem nerede olmuş, Pazartesi olmuş, bir araya gelmişler...Bu feminist hareketin karakteri zaten. İşte bir şeyde 12 Eylül'den sonra ilk kez SFK büyük bir örgütlenme yaratmış ama o da geçmiş deneyimle, yani sol kesimin örgütlenme modelini kendisine doğal olarak model alarak kurulmuş. Ama orada da yine bir tabii ki kendi feminist şeylerini, ilkelerini koymuş ve bir merkezi örgüt gibi bir şey olmuş. Ama sonuçta döneme göre ne gerekiyorsa o olmuş yani. Ama bir yerde tıkanıp o da. Çünkü feminist hareketle uyuşmuyor çok büyümek örgüt anlamında. Ama hiçbir zaman feministler haydi herkes bir araya gelsin, işte birlikte işte bütün her Türkiye'ye hakim olalım diye bir şey yok. Buldukları yerde feministler birbirlerini bulmuş ve bir araya gelmişler, bir şeyler üretmişler orada, bir şeyler söylemişler”.

İstanbul ve Ankara'da çeşitli bağımsız kadın örgütlerine katılmış olan Elif (56), kadınların büyük çoğunluğunun benimsediği feminist örgütlenme modellerindeki işleyiş ve feminist ilkelere dikkat çekti:

“Diğer örgütlerde hiyerarşi var, ceza var, şu var, bu var yaptırımlar falan kurmuşlar. Ama kadın hareketi yatay hareket. Yatay hareket de çok yeni bir şey onu da yeni kurmaya başladık. Ama denedik biz yatay örgütlenmede yaptırım ne olacak bu konuda çok risk aldık biz ama bunu denedik önce ama bu denediğimiz şey böyle sirayet etti. Onlar da burdan çok şey kazandılar bence kazanımları oldu, çok şey oldu kurumlara da oldu sadece örgütlere değil, çok kurum da örgütlenme şeklinde çalışmaya başladı. O anlamda biz bir hayali gerçekleştirdik diye düşünüyorum”.

Genel olarak da feminist ilkelerin hayata geçirilmesine çalışılan, sadece kadınların katılımına açık, hiyerarşiden uzak, esnek ve yatay örgütlenme modelleri benimsenmiş görünüyor. Bağımsız kadın örgütlenmelerinin yanında, erkelerle birlikte politika yapmaya ve karma örgütlenme modellerine sıcak bakan üç görüşmecide vardı; erkeklere üyelik hakkı tanınan Feminizm Derneği kurucularından Peri ve Halkevlerinde örgütlenmiş olan Eylül ve Diyarbakır'da bir sendika üyesi olarak özellikle kadınlarla ilgili çalışmalarda aktif olan Emine .Üç görüşmeci de ikinci kuşaktan:

Kendilerinden önceki dönemlerde karma örgütlerdeki erkek egemen yapılarla, politika yapma biçimleri ve ayrımcı yaklaşımlara karşı mücadele eden kadınların kazanımları sonucu karma örgütlerde artık kadınların daha fazla söz sahibi olduğunu ve örgütlerin erkek egemen yapılarının yavaş yavaş da olsa dönüştüğünü söylemek yanlış olmaz. Bu konuda Aksu Bora (2015) bir röportajında şöyle der, “Feminist hareketin cürmünden fazla yer yaktığı esas yer, bana sorarsanız, politik örgütlerdir. Siyasal partiler, muhalif örgütler, sendikalar, meslek örgütleri... Önce çok yavaş ama giderek hızlanarak feminist etkiye maruz kaldılar. Oralarda örgütlü kadınlar feminist olmasalar bile cinsiyet ayrımcılığını mesele etmeye başladılar ve bunun etkisi müthiş oldu. Oralar erkekler için bir daha hiçbir zaman eskisi gibi olmadı. Yönetimi kadınlara bırakmış falan değil, tacizler sona ermiş değil, cinsiyetçiliğe karşı eylem planları falan da geliştirmediler- ama başka bir şey oldu: kadınlar artık kendi adlarına konuşmaya ve seslerini yükseltmeye başladılar. Bir daha da geri çekilmediler”

Karma örgütte kadın hakları aktivisti ve feminist olarak politika yapmanın mümkün olduğu düşünen Eylül (32), bu konudaki deneyimini ve fikirlerini şöyle aktarıyor:

“Çok düşündüm. Hani, gerçekten farkında olarak bir şeyler yapmaya çalıştığım için. Daha farkında olarak, işte nerede daha çok işe yarayabilirim hani tırnak içinde ve karma örgüt hep şey yapılmıştır yani böyle bir ayrı bir yere koyulmuştur feminist çevrelerde, dışlanmıştır. Ya işte hala mı devrimcilikten bahsediyorsunuz, hala mı şöyle... Karma örgütte feminist olarak bir şeyler yapmak bence mümkün ve gerekli. Feminist bir örgütte her zaman dışlanıyor; ama ben şunu gördüm, eğer biz erkekliği konuşuyorsak, o zaman burada da bir erkeklik var, burada da bir hiyerarşi var. Sen bana burada da şiddet uyguluyorsun, yani feminist bir ortamda. Ben bunu yaşıyorsam, o zaman karma örgütte de bunu görmem ve karşılaştırmam gerekiyor. Hani gerçekten hani, hala ‘80lerde, ‘90ların başında hani bahsettiğimiz o, işte, cinsiyet körü politikalar mı uygulanıyor; hala işte kadınlar yok mu sayılıyor... filan gibi. Çok benzer şeyler olduğunu gördüm (...) Erkekler var ve hakikaten merak eden, dönüşmek isteyen, kendi uyguladığı şiddeti fark eden, yani farkında olmadan bunu yaptığını söyleyen ve o erkeklik alanına tanımladığı o konfor alanından çıkmak isteyen erkekler var ya, bunlar, onlarla bunu konuşabiliyorsun yani .Değil mi, on yıl önce farklıydı; çünkü on yıl önce mesela sadece halkevleri vardı; ama içinden bir damar çıktı ve işte kadınlar, “biz, evet yani, başka bir mücadele de yürütmek istiyoruz; evet burada bir mücadele yürütüyoruz, halkın hakları için, işte barınma hakkı için, ulaşım hakkı için, eğitim hakkı için bir sürü mücadele yürütüyoruz bir vatandaş olarak, bunu da istiyoruz; ben de bir vatandaşım; ama bir yandan da ezilen, görünmeyen bir kimliğim var benim, işte kadın kimliğim ve ben bu kimliğimden dolayı eziliyorum yani baskı altına alınıyorum, görmezden geliniyorum, fikirlerim yok sayılıyor. O yüzden hani bir taraftan da böyle bir damarın olması gerekiyor; yani bunun kaçınması gerekiyor.”

Örgütlenme ile ilgili aktarımlara devam edelim. Peri (33), sınırlı sayıda da olsa erkek üyesi bulunan ve Feminizm Derneği’nin bir üyesi . Derneği kurmaya karar veren ekipte eşi de varmış. Kadınların eşitlik mücadelesini erkekler ile birlikte yürütülmesi gerektiğini düşündüğünü belirten Peri, derneğin kuruluş sürecine ilişkin anlattıkları üzerinden karma bir yapıda faaliyette bulunmak ile ilgili görüşlerini şu şekilde aktardı:

“ Derneğin en başındaki kuralları hani tüzükte de yazan hep beraber oturup da karar verdiğimiz şöyle; buraya gelen insanların hepsini cinsiyetlerine göre, ırklarına göre işte etnik kökenlerine, insanına göre tavır takınılmayacak, buraya gelen insan insandır ne olduğu onu alakadar eder. Yani cinsiyeti de onu alakadar eder, dini görüşü de onu alakadar eder ırkı da onu alakadar eder, başka şeyleri de onu alakadar eder şeklinde bir yapılanmaya başladık. Bunun için cinsiyetsiz diyorum Queer değil, direkt bir LGBTİ değiliz ama sonuçta içimizde LGBTİ bireyleri de zaten barındırıyoruz. Böyle başladı hani derneğin başlaması. Dernekte erkelerin çoğu kendini profeminist olarak tanımlıyorlar feminist demek şöyle; bu kadar kadın arasında biz kendimize feminist demek istemiyoruz şeklinde. Eşimin de kendini feminist olarak tanımlaması şundan kaynaklanıyor; hepimizden daha çok okuma yapıyor işin açıkçası ve teoriye bizden daha fazla hakim olduğu için. Ama şöyle kurulurken derneğin kuralları gereği üyeye ihtiyacımız vardır, bizim 8’de şansımıza 4 erkek, 4 kadın şeklinde kurduk ama şu an 100 küsur üyemiz var. Hani sorarsanız bunun %10’u, %15’i erkek çünkü erkekleri ne kadar eşitlik falan desek de hani burada niyet okumak zorunda değiliz, bizde de şöyle bir şey var; iki tane üye kadın referansı istiyoruz erkelerde üye olabilmek için”

Örgütlenme konusunda görüşmecilerimizden ortaya çıkan başka bir konu ise iki hareket ve örgüt arasında kalma meselesi. Kadınların bağımsız örgütlenmesi gereğine inandıklarını belirten görüşmecilerden olan İlgin, Hande, Nalan ve Filiz bağımsız bir kadın örgütünün yanı sıra meslek odası bazında karma örgütte de faaliyette bulunuyorlar. Zaman zaman örgüt içindeki erkeklerle ciddi tartışmalar yaşasalar da feminist kadınlar olarak örgütlerinin cinsiyet eşitliği kapsamında dönüşümlerine katkı vermek onların temel motivasyon kaynağı olarak görünüyor. Öte yandan, etnik kimlik odaklı siyasi hareketle bağı olan hem de kadın kimliği ile örgütlenme deneyimi olan kadınlar, zaman zaman iki hareket arasında kaldıklarını ve çatışma yaşadıklarını belirtti. Bu konudaki aktarımlara bakalım.

Fatoş (36),Diyarbakır'da yaşıyor, öğretmen. Bir sendika üyesi ve aynı zamanda bir kadın örgütlenmesinde aktif:

“Ya biraz tabii burada insanlar çok yakın siyaset olarak bakış açıları onun getirdiği bir ayrı bir bağlılık duygusu var insanlarda. Bağlanma duygusu da var. Birlikte siyaset yapmak da artık eskisi gibi değil. Tabiri caize eskiden kadınlar erkek gibiymiş yada cinsiyetsiz gibi davranırmış. Ama şimdi eski zamanlara göre düşündüğümüzde kesinlikle çok fark var atıyorum kadının giyimi kuşamı makyajından hani bakımlı kadın olma hali öncesinde siyasetin örneğin politikanın daha doğrusu getirdiği kadınsal özelliklerini saklamadan siyaset yapabiliyorlar. Eş başkanlık var. Bunlar hep örgüt içindeki kadınların mücadelesi sonucu elde edilen kazanımlar. Tabi ki kendilerine feminist demiyorlar. Ben diyorum tabi ki. Ama yani hala çok erkek odaklı, feodal bağların olduğu ve ne bileyim mesela dava arkadaşı birisinin mobbing vs. gibi bir konularda istediğimiz feminist refleksleri gösteremiyoruz .bazen. Jineoloji aslında Diyarbakır'da bildiğim kadarıyla 2012'den desek 5-6 yıldır 7 yıldır hatta yürütülen bir atölye diyebilirim ben aktif olarak geçen yıl değil önceki yani 2014 2015 yıllarında. Kadın çalışmaları yürütülüyor. Kadın yapılanması. Mesela kadınlar feminist demiyorlar genelde kendilerine ama bence feminist gibiler. Yani her ne kadar kadın olsak da mesela bazen ben birlikte siyaset yaptığımız erkekleri eleştirince feminizmden bahsedince savunmaya geçebiliyorlar. Zor oluyor onu kırmak. Batıdan gelen feministlere de siyaset yaptığımız erkeklerle yaşadığımız sorunları ben paylaşmıyorum. Hani içten içe kötülenememek için onları. Yani arada kalmak gibi bir şey oluyor”.

Gaye (28) , Emine ile benzer bir noktadan örgütlenme konusunda deneyimlerini aktardı. Karma örgütler ile bağımsız kadın örgütlerinin sorunlarına da değindi:

“Ben çoğunlukla şöyle bir şey hissediyorum özgün kadın örgütlülüklerinde liberal feminizmin çok yaygın olduğunu düşünüyorum. Ancak daha karma örgütler içerisinde oluşan kadın yapılarının da çok karma yapı politikalarına denk düşen pratiklerde bulduklarını görüyorum yanı bunun kavramsal karşılığı nedir bilmiyorum. O noktada şey diye

düşünüyor bence bizde, grup aidiyet bilinci. Kendimizi ait hissettiğimiz grup bilinciyle feminizmi tartışmaya başlıyoruz. Bir tacizi deşifre etme konusunda daha temkinli davranıyoruz, daha bir sürü hassasiyetler geliştiriyoruz. O aidiyet duygusu ağır basıyor ve ifşa etmiyoruz. Feminist düşünce ilk tercihimiz olmuyor”.

Görüşmeci kadınların örgütlenme ile ilgili aktarımlarından yola çıkarak , kadın hareketi içerisinde aktif olan ya da bir dönem olmuş kadınların, karma bir örgütle bağı olsa da olmasa da bağımsız kadın örgütlerinin varlığını ve feminist yöntemlerle politika yapma isteklerini önemsediklerini söyleyebiliriz. Hantal, hiyerarşik ve kitleselleşme hedefleri olan yapılanmaların kadın hareketine uygun olmadığı fikri kadınların büyük oranda uzlaştığı noktalardan biri. Öte yandan kadın hareketinin heterojenliği ve örgütsel çeşitliliği bize örgütlenme ve yapılanma konusunda feminist ilkeleri gözeterek esnek olunabileceğini düşündürüyor. Kadın hareketleri kapsamında karma örgütlerde erkekler birlikte mücadele etmek isteyen bir damar da olabilir, kurumsal bir çatı altında kadınlarla ilgili çalışmak isteyenlerle birlikte katı yapılanmaya karşı inisiyatif, platform, topluluk gibi daha esnek ve yatay örgütlenme modeli benimseyenle de olabilir. Kadın hareketi, kadınların farklı ihtiyaçlarına farklı cevaplar bulabilecek, parçalı yapısı ile farklı örgütlenme modellerinin toplamı olarak görülebilir. Bunun içinde küçük bir yayın grubu, bir kampanya grubu yada bir araştırma grubu olabilir (Paker, 2012, s.299). O nedenle kadın hareketi için ideal bir örgütlenme modelinden bahsetmek mümkün ve gerekli görünmüyor.

5.1.5. Sokağa Çıkmak

Sokağa çıkmanın, kadın hareketi ve feminist hareket bağlamında düşünüldüğünde basitçe “gösteri yapmak” tan çok daha fazla anlamlarla yüklü olduğu kolaylıkla söylenebilir. 17 Mayıs 1987 yılında gerçekleştirilen “Dayağa Karşı Dayanışma Yürüyüşü” ile kadın hareketinde yeni bir dönem ve hareketliliğin de başlangıç noktası olarak kabul edilir. Zira o yürüyüşten sonra çok uzun süren bir

kampanya dönemi başlar ve kadınların sokakta hareketliliği ve eylemleri artar (Koçali, 2003, Bianet).

Başka kadınlarla karşılaşma ve yan yana olma, kadınların sözünün sokağa taşınması, özel alanda yaşananlara ve hapsedilmeye başkaldırma, kamusal alanda varlık gösterme, tacize direnme, özgürleşme gibi anlamlarla yüklü olan sokak eylemlerinin kadın hareketlerinde önemli bir yeri var. Öte yandan iletişim teknolojilerinin çok fazla geliştiği, kendini ifade etme biçimlerini çoğaldığı ve insanların yeni mecralarda hızla mobilize olabildiği, yeni eylem biçimlerinin ortaya çıktığı, ses duyurmak için sokağa çıkmanın pek de “gerekmediği” bir dönemdeyiz. İletişim teknolojilerinin böylesine geliştiği ve sosyal medyanın kuşattığı dünyada, muhalefet etme araçları ve eylem yapma biçimleri de dönüştü, çeşitlendi.

Görüşme yaptığımız kadınlara, kadınlarla ilgili eylem ve etkinliklere katılıp katılmadıklarını, katılıyorlarsa ne tür eylemlere ve etkinliklere (,sokak eylemleri, miting, kampanyalar, boykot, atölyeler, bilinç yükseltme toplantıları vb.) katıldıklarını ve hangi eylem türlerini politik olarak ve yöntem bakımından kendilerine daha yakın bulduklarını sorduk. Bunun yanı sıra eylem ve ifade biçimlerindeki çeşitliliği, nasıl dönüştüğü, en etkili bir eylemin nasıl olduğunu anlamak açısından unutamadıkları ve çok etkilendikleri bir eylemi sorduk. Bu konuda farklı yanıtlar geldi. Yüksek katılımı ve farklı bölgelerden kadınların eş zamanlı yaptığı eylemler, etkili bulunan ve unutulmayan eylemler arasında. Bunun yanında, sıra dışı, sansasyonel, yaratıcı ve radikal eylemlere yönelik bir ilgi olduğunu da söyleyebiliriz. Feminist olmayı ya da kadın hakları savunucusu olmayı eylemlerle ve topluca bir etkinlikte bulunma ile ilişkilendirmek zorunda hissetmeyen ve kendilerini “bireysel feminist” olarak niteleyen görüşmeciler de oldu. Yanıtlar kuşaklara, yaşanan şehirlere ve feminizm algılarına göre farklılıklar gösterse de, güçlü bir ortak yanıt çıktı: “8 Mart Feminist Gece Yürüyüşü”. İlk kez 2002 yılında İstanbul’da feminist örgütlerin ” geceleri de sokakları

da meydanları da terk etmiyoruz” sloganı ile 8 Mart Dünya Kadınlar Günü’nde gündüz etkinlikleri ve yürüyüşünden ayrı olarak bütün kadınlara yaptığı bu gece yürüyüşü çağrısı kısa sürede başka şehirlerdeki kadın örgütlerini ve gruplarında da yanıt buldu ve gelenekselleşti. Feminist hareket kitlesel midir değil midir tartışmaları yapılırken, kitlesellik hedefleyen örgütlerin ve toplumsal hareketlerin dahi toplamakta zorlanacağı kalabalık kadınlarla yürüyüşler düzenleniyor bir süredir. Özellikle son iki yıldır Ohal koşullarında, sokak hareketlerinin ve eylemlerinin gerilediği bir dönemde hiçbir sorun yaşamadan çok farklı kadınların birlikte yürüdüğü 8 Mart gece yürüyüşleri Türkiye’de kadın hareketleri tarihinde önemli bir yer edindi demek sanırım yanlış olmaz. Şimdi görüşme yaptığımız kadınların bu bağlamda verdiği yanıtların bazılarını bakalım.

Kerime (38)uzun bir dönem yapılan pek çok sokak eylemlerine katılsa da günümüzde sokağa çıkmanın politik ve toplumsal olarak eskisi kadar etkili olmadığını düşünüyor. 8 mart ve 25 kasım yürüyüşlerini bu değerlendirmesinin dışında tutuyor:

“Bir 8 Mart var, bir 25 Kasım var, hiç kimsenin yapamadığı şeyi kadınlar yapıyor. Eskisi gibi çıkmıyoruz, ama çıktığımızda çok iyi çıkıyoruz, çok kitlesel ve çok kalabalık. Bu önemli bir şey. İmza kampanyaları da çoğunlukla “etkisiz oluyor, ama bir kampanya olduğunda da imzalamadan da duramıyorum. Çünkü çok etkisiz bulduğun bir şey, birden bire çok etkili bir hale gelebiliyor. Bunu feminist eylem üzerinden söylemiyorum. Başka konularda da tecrübe ettik. Hangi alanı kullanıyorsan kullan, o alanı nasıl kullandığın ve nasıl bir hegemonik güç, dil geliştirdiğine çok bağlantılı bence”

İlk kuşak görüşmecilerden olan Nergis (61) 1980 askeri darbesinden sonra yurt dışına çıkmak durumunda kalmış. Türkiye’de feminist hareketin ortaya çıktığı dönemde İstanbul’daki toplantıları ve feminist faaliyetleri uzaktan ilgiyle takip etmiş, ve kendi tabiri ile “yoldaşıktan kız kardeşliğe geçiş” yapmış. Sokağın gücüne inanan Nergis (61), Sokakların başka kadınlarla karşılaşmak için, sokaktan geçen erkeklere kadınların öfkelerini ve isyanını göstermek için ve kadın hareketi içindeki kadınların hareketle

bağını güçlendirmek için sokak eylemlerinin hala çok önemli olduğunu vurguladı. Nergis yaşının ilerlediğini ve yorulduğunu belirtti ve kendi deyimiyle “bu bir bayrak yarışı ve bayrağı yeni kadınlara devrettik” dese de, , sağlığı el verdiği müddetçe yılın yarı zamanını yurt dışında geçirmesine rağmen hiçbir 8 mart gece yürüyüşünü kaçırmamaya çalışıyor. O da unutamadığı eylem olarak 8 mart gece yürüyüşleri cevabını veren görüşmecilerden oldu.:

“Bütün 8 Mart gece yürüyüşleri, özellikle son 5 yıldır yapılanlar, beni çok etkiliyor. Ağlıyorum. En son olanlar, kalabalık, genç kadınların olması beni çok duygulandırıyor. Şuan bile duygulandım”.

Işıl (61) yaşında ve neredeyse otuz senedir kadın hareketi içerisinde aktif bir feminist. Feminist hareketin bir sokak hareketi olduğunu düşünüyor. Ona göre kadınlarla ilgili her türlü eylemin, kampanyanın, faaliyetin bir karşılığı olabilir ve her bir başka bir ihtiyaca yanıt verebilir. O nedenle Işıl her türlü etkinliği ve eylemi destekliyor ancak şunu da ekliyor feminist hareketin kalbi sokaktır.

Işıl'ın sokakta olmak ve eyleme katılmakla ilgili aktarımları şöyle;

“Katılmadığım eylem yok diyebilirim, şöyle, yani feministlerin eylemlerine. Kendime feministim dediğimden beri katılmadığım bir feminist eylem yok desem doğrudur. Doğrudur, yani.. Doğrudur yani, çok azdır. Kampanyalar, boykotlar performanslar bence yani hepsinin bir değeri var, hepsinin bir etkisi var bence. Etkisizmiş gibi görünüyor bazen; bir bakıyorsun acayip etkili olmuş yani. Ama yine en güzeli sokak. Feminizm sokak çünkü. Yani çünkü var olduğunu hissediyorsun. Var olduğunu ve var ettiğini düşünüyorsun yani”.

Işıl (61), unutamadığı eylem olarak 2011 senesinde yapılan kadın cinayetlerine isyandayız 7/24 nöbetteyiz eylemini söyledi. Bu eylemde, kadınlar farklı şehirlerde meydanlarda bir kadın cinayet karar duruşmasının sonucunu beklemek için bir araya gelmiş, ülkedeki kadın cinayetlerine dikkat çekmiştir.

Şenay (43) da Işılay gibi eş zamanlı nöbet tutma eylemini unutmadığı eylem olarak söyledi. Farklı şehirlerden kadınlarla birbirine ses vermesi, kadın hareketinin sadece İstanbul'da varlık gösteren küçük bir hareket olmadığını ve Türkiye'nin bir çok yerinde kadınların, kadınlara yönelik şiddete ve ayrımcılıklarla karşı hareketlendiğini göstermesi açısından etkileyici bir eylem olmuş.

Şenay (43), sokak eylemlerinin feminist hareket için hala çok önemli olduğu kanısına son dönemde katıldığı bir sokak eylemi sonucunda varmış:

“Sokakta çok örgütlü olduğunuz ve eylem yaptığınız dönemde bir yerden sonra, söyle şeyler söylemeye başladım: nereye kadar hep aynı kadınlar toplanıyoruz, hep aynı cadde üzerinde yürüyoruz. Bir tek biz duyuyoruz gibi geliyordu. Fakat kürtaj eylemlerinde bu çok kırıldı. Şöyle hissettim, direkt kadınları ilgilendiren ve çok önemli mesele vardı. Kadınlar çok iyi örgütlendiler, çok iyi bir eylem örgütlediler. Kadıköy'de oldu o eylem, büyük bir eylem oldu. Gerçekten her kesimden kadın vardır. Onu görmek, algımı biraz değiştirmişti. Şunu öğrenmiş olduk: sokak her zaman önemli, 3-5 kişi ile de çıksak söylediklerimiz kadınlara ulaşıyor. Çünkü görünüyor. Medyada, sosyal medyada, kullandığın sloganlar, taşıdığın dövizler TV'ye çıktığında söylediklerin... Bunun bir karşılığı var. Bir yerinden birini yakalıyor oluyorsun. Bunu da 8 Mart eylemlerinde çok net görüyoruz. Çok kalabalık oluyor, çok genç kadınlar geliyor. Örgütlü- örgütsüz... Sokak eylemlerini çok önemli buluyorum”.

Sokakta bildik ve alışıldık biçimlere toplanma ve eylem yapmanın yerine daha yaratıcı ve performatif eylemler yapılması yönünde fikir bildiren çok fazla görüşme oldu. (genç kuşaklar) Günümüzde az kişi ile yapılsa bile eylemlerin internet ortamında ve dijital medyada hızla yayılabilir olması, eylem ve etkinliklerde dikkat çekiciliği ve yaratıcılığı daha önemli bir hale getirmiş görünüyor. Dikkat çekici eylemler ve kampanyalar hızla duyuluyor.

Hande (33) ve Ilgın (51) Pippa Bacca¹⁴ eylemini en unutamadıkları eylem olarak belirttiler.

Sokak eylemlerinin politik farkındalık yaratmak ve kadınların maruz kaldığı şiddet olaylarına ve ayrımcılıklarına karşı kamuoyu baskısı oluşturmak için önemine dikkat çeken Ilgın (51) unutamadığı Peppa Bacca eylemini şöyle anlattı:

“Feminist-biz döneminde yaptığımız Peppa Bacca eylem vardı, korsan bir eylemdi çok güzel bir eylemdi izinsiz ve bir anda işte 25 tane beyazlar giymiş bir kadının yollara çıkarak otostop çekmesiydi, yani polis 15 dakika bu eylemi duymadı, idrak etmedi ve bir trafik polisininin haber vermesiyle hani geldiler ve orada caddedeki trafik birbirine girdi ve biz otostop çektiğimiz için arabalar özellikle erkek sürücüler hani ne yapacaklarını şaşırdılar. Kısa bir süre için de olsa bir şoför tarafından cinsel saldırıya uğrayıp vahşice öldürülen Peppa Bacca için trafiği durduruldu.”

Hande (33), sokakta yaratıcı ve sıra dışı eylemlere yönelmenin daha etkili olduğunu düşünüyor. Gece yürüyüşü yapmak gibi:

“İlk defa bir gece eylem yapmak hiç aklıma gelmemişti daha önce ve benim için gerçekten hayatımın geceleri de terk etmiyoruz meselesi hayatıma o zaman yerleşti yani o kadar gece sokakta dolaşan hani dolaşma imkânı olmuş özgür yetişmiş bir kadın olmama rağmen gece eylem yapmak hiç aklıma gelmemişti ve geceleri o anlamda hiç politik olarak incelememişim. O benim hayatıma çok anlam yerleştirdi ve diğeri de trans kadınlarla eskiden eylem yapardık ama daha fazla yan yana geliyorduk. Onlarla yaptığımız 25 Kasım'ı da unutamam”.

Fikriye (27)da, performatif ve spontane gelişen yaratıcı eylemleri etkili bulduğunu söyleyen görüşmecilerden oldu. Unutamadığı eylem olarak annelerin el ele zincir oluşturup çocuklarına yapılanları protesto ettiği eylemi gösterdi.

“Eylem ve etkinlikler arasında seçim yaparım ben. Seçerim ya, yani klasikse belki yine gidebilirim çok şey yapmam ama böyle daha yenilikçi

¹⁴ 34 yaşında sanatçı aktivist bir İtalyan kadın olan Pippa Bacca ve Silvia Mooro 2008 'de Barış Gelinleri Projesi kapsamında beyaz gelinlikleriyle şiddet ve savaşa karşı insanlara güven duyduklarını göstermek için otostop Milano'dan yola çıkarlar. Amaçları, Slovenya, Hırvatistan, Bosna, Bulgaristan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail ve Filistine otostop ile yolculuk yapmak ve her durakta barış ve insanlığa güven mesajı vermektir. Pippa Bacca, yolculuğunun Türkiye ayağında tecavüze uğrayıp, öldürüldü. (www.hafizakaydi.org)

bir şey daha çok heyecanlanırım. Sokak eylemleri ve ani gelişen eylemler mesela. Şey gibi, böyle kendiliğinden, çok spontan, çok şey yapmadan”.

Çiğdem (75), radikal ve ses getirici eylemlerin kadınların sorunlarına dikkat çekmek için önemli bulduğunu kendi dönemlerinde yaptıkları ses getiren eylemler üzerinden açıkladı:

“Sokak eylemleri ve böyle ilginç buluşlar olan sokak eylemleri. Mesela bizim zamanımızda bir şey vardı, Mor İğne kampanyası vardı. Ondan sonra, gece yaraları kahve basmalar vardı. Sokaklar bizimdir. Radikal eylemler. Ondan sonra, 30 çift medeni kanunu protesto etmek için boşanma davası açtılar. Bu hemen hemen hiçbir yerde görülmemiş bir olaydı. Ondan sonra yani böyle yaratıcı eylemler yapılmıştı ve bunlar çok etkiliydi. Çok ses getirmiş eylemlerdi”.

Yukarıda verilen aktarımlardan anlaşılacağı üzere, içeriğini herkes kendisine göre belirlese de kadın hareketleri içerisinde radikal, sansasyonel ve yaratıcı eylemlerin etkili ve kadın sorunlarına dikkat çekmek için işlevsel olduğu konusunda bir yaklaşım ağır bastı.

Sokakta olmaktan daha etkili ve kadınların yaşadığı eşitsizlikleri gidermeye yönelik farklı alanlarda yürütülen kampanyaları ve somut çözümler üretilen aksiyonları kadın hareketlerinin en önemli faaliyet biçimi olduğu yönünde görüş bildiren kadınlar da oldu. Savunuculuk deneyimi bulunan ve kadınlarla çeşitli kampanyalarda çalışmış olan Tülay (33), onlardan biri. Tülay’ın unutamadığı eylem de bir kampanya olmuş:

“Savunuculuktan gelen bir insan olarak stratejik olarak farklı araçların kullanıldığı kampanyalar bence en etkili yöntemler. TCK reformu kampanyasını kampanyanın sekretarya ofisinde yaşama şansına sahip olduğum için kendimi çok şanslı hissediyorum. Karar vericilere yönelen savunuculuk, imza kampanyaları, basın kampanyaları (online ve yazılı), paneller vs. Çok geniş perspektifte bir kampanyaydı”. 40’tan fazla örgütün beraber eylem yapabilmesi, bu kadar stratejik ve 4 senelik bir kampanya yapabilmeleri, 35 taleplerinden 32sini kabul ettirmeleri hep çok değerli gelmiştir bana.

8 Mart'ların dışında farklı örgütlerden, topluluklardan ve muhalif yapılardan kadınlarla bir araya gelinen eylemler bazı görüşmeciler için farklılıklarımızda bir arada olma açısından en unutulmaz eylemler olmuş.

Unutamadığı eylem olarak Ankara'da katıldığı kürtaj hakkı eylemi olduğunu belirten Umay (32), farklı kadınlarla yan yana durmak ve bütün kadınları ilgilendiren meselelerde birlikte hareket edebilmekten beslenen güçlenmeye vurgu yaptı:

“Kürtajla ilgili bir kampanya yapılmıştı Kurtuluş'tan Kolej'e yürümüşük o çok güzeldi, ilk defa orda şunu görmüştüm aslında platform bileşenlerini de aşan bir katılım vardı biraz daha solcu kadınlar, biraz daha sağ ama kendilerini muhafazakar tanımlayan kadınlar da vardı toplantılara gelmişlerdi. Kendimi farklı kadınlarla birlikte olduğumda daha güçlü ve umutlu hissettiğimi hatırlıyorum”.

Farklı kadınların birbirlerinin seslerini ve söylemlerini boğmadan taleplerini dillendirdikleri uluslararası bir eylem Deniz (32) ve Fidan (34)ın unutamadıkları eylem olmuş. Sokak eylemlerinde ses çıkarmak kadar başka kadınlarla karşılaşma arzusu çok belirgin.

“Uluslararası bir kadın eylemiydi. İstanbul'da AWID konferansı düzenleniyordu. Ve orda konferanstan sonra bütün katılan kadın örgütleriyle beraber Beyoğlu'nda büyük bir eylem yapmıştık. Ben onun düzenleyicilerinden biriydim.- ... Diye bir kadın örgütü var uluslararası. Her sene bir kadın konferansı yapıyorlar. Ve Türkiye'de İstanbul'da olduğu sene konferanstan sonra bütün katılan uluslararası kadın örgütlerinden pek çok ülkeden kadınlara ortak bir eylem yapmıştık. Her örgütün kendi pankartları elindeydi, her biri kendi taleplerini kendi dilinde taşıyordu. Çok renkli bir eylemdi. Benim için en unutulmaz olan oydu. Galiba herkesin taleplerini kendi istediği şekilde kendi rengiyle ama yan yana durarak taşıması benim kafamdaki feminizm idealine de çok uygun. İlla tek bir talep, tek bir örgüt, tek bir bayrak altında toplanmadan herkesin farklılıklarıyla ama eşit olarak bir arada bulunması... O hisse beni en çok yaklaştıran eylem oydu.”

Fidan (34), her eylem türünün yaratıcı olduğu sürece ve duruma göre etkili ve işlevsel olduğunu ve birinin diğerine üstün olmadığını düşündüğü şu şekilde aktardı:

“Bence yaratıcı olduğu sürece hepsi. Birçok eylemin eş zamanlı olarak farklı kanallardan yapılması taraftarıyım. Örneğin büyük bir yürüyüş ama aynı zamanda sosyal medyada ses çıkarmak ve bir taraftan yürüyen bir boykot”.

Piraye (33), sokak eylemleri ve feminist aktivitelerde bulunmayı geniş bir çerçeveden değerlendirdi ve bizim araştırmamızda ortaya çıkarmaya çalıştığımız kadın hareketi içinde aktif olmak ve feminist olmanın kadınların kişisel hayatlarındaki dönüşüm ilişkisini başka bir bağlamda kurdu ve eylemde bulunmak ile ilişkilendirdi.

“Sokakta bir arada durmanın ve gürültü çıkarmanın çok etkili ve anlamlı olduğunu düşünüyorum. Sosyal medya çok önemli bir araç. Hem haberleşip örgütlenmek için hem de haber almak bilgilenmek için. İmza kampanyalarının da ses getirdiğini görüyoruz bu şekilde. Yayın yapmak yine kitlelere ulaşmak ve tarihe kalıcı belgeler bırakmak adına çok önemli. Geriye kalan ise konuşmak ve de feminist davranmak. Cinsiyet çalışmaları ile ilgili sempozyum, konferans, toplantı vs. gibi organizasyonları da önemsiyorum. Belki klasik olacak ama yine de bana sorarsanız en feminist eylem hane içinde özel alanımızda ve özel ilişkilerimizde gerçekleşiyor. Eşler arası eşit güç dağılımı, ev içi işbölümünde eşit paylaşım yapabilmek, koca ya da baba kişisi ile mücadele gibi. Anne, kızkardeş ya da kadın akraba ile dayanışma vs. vs. vs. Uzattım ama insan özel hayatında bir şeyleri başardığında en etkili eylemini de ortaya koymuş oluyor” . .

Ceyda (31), Trabzonlu bir avukat ve kadın hareketlerinin içinde farklı şehirlerde ve farklı yapılar içinde uzun zamandır aktif olarak çalışan bir feminist. Ceyda kadınlarla ilgili eylem ve faaliyetler konusunu diğer görüşmecilerden farklı bir yerden değerlendirdi. Eylemi üretmek ile özdeşleştirdi:

“Ya ben en çok neden etkileniyorum dersenez; feminist sanattan etkileniyorum. Beni en çok o etkiliyor, bende o iz bırakıyor”. Ceyda en unutamadığı eylem olarak da sokakta yaşayan insanların ücretsiz yemek yiyebileceği bir sosyal sorumluluk projesi olarak başlayan sonra dernekleşen *Hayata Sarıl Lokantası* ve bu projenin sahibi olan kadın:

“Ama bana böyle en ilham veren kadın kim dersiniz -geçen yıl festivalimizde de ağırladık-; Ayşe Tükürükçü, Hayata Sarıl Lokantası.. Hani onun hayat karşısındaki o direnişi ve hala yapmaya çalıştığı şey beni etkiliyor”.

Piraye ve Ceyda’ın aktarımları, feminist politikada “eylem” in çağrıştırdıkları hakkında tekrar düşünmemize yol açtı. Eylemi, sokakta olmak kamusallaşmak, farkındalık yaratmak, gibi feminist politikanın önemli bir unsuru olarak ele alsak da aslında anlamı çok daha kapsayıcı ve derin. Aksu Bora (2011), Türkiye’de eylem denildiğinde neden “göster” nin anlaşıldığı hususunun derin düşünülmesi gerektiğini belirtirken kamusalığın medya ve gösteri ile sınırlanmasını sorunsallaştırdığı bir yazısında tam da Piraye ve Ceyda’ın eylemden anladıklarını tarif ediyor, “Gösteri, eylemin bir parçasıdır elbette ama tamamı değil. Bana kalırsa gösteri kadar çekici, pırıltılı ve gösterişli olmayan çabalardır işin esası. Yani bir kadınla konuşmak, bir başkasının hayallerini dinlemek, bir mahallede danışma merkezi açabilmek için uğraşmak. ..Gerçek dokunmaları, ilişkileri, dönüşümleri mümkün kılan şeyler”(2011, s.61)

Yukarıda kadın hareketlerinin eylemeleri ve etkinlikleriyle ilgili bölümde aktarılanlar, politika yapmakla da ilişkili. -Kadın hareketinin ve feminizmin, özellikle üçüncü dalga olarak da adlandırılan bir dönemde çok çeşitlendiğini ve ana gövdesi olan bir kadın hareketinden yada feminist hareketten bahsetmenin artık mümkün olmadığı düşüncesinin, görüşme yaptığımız kadınların aktarımlarıyla uyumlu bir belirleme olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla yaklaşımların ve politika yapma tarzlarının bu denli çeşitlendiği bir ortamda, görüşmecilerin feminist politika hattını nasıl gördükleri önem kazanıyor.

Bu konuyu iki boyutu ile değerlendirmeye uygun düşecek sorular sorduk.

İlk olarak kadın hareketlerinin ve feminist hareketin, nasıl bir politika yürütmeli konusunu, odağında sadece kadın olan ve kadın merkezli bir politika mı yoksa ülkenin gündemin sıcak meselelerine ve toplumun genelini ilgilendiren sorunlar için de politika üretilmeli mi soruları çerçevesinde kişisel gerekçeleriyle değerlendirmelerini istedik.

İki yönde de görüş bildiren ve politika hattı belirleyen görüşmeciler, “eğitim, ekonomi, savaş, terör, çevre gibi makro ve bütün toplumu ilgilendiren konularda feminist politika yapılabilir çünkü bütün bu konular kadınları da etkiler” diyenler ve “feminist politika sadece kadın odaklı konularla ilgilenmeli” görüşünde olanlar olarak ayrıştı. İki yaklaşımdan ilkinin benimseyen görüşmeciler daha fazla oldu. Bütünlüklü politikadan yana olanlar, kadın hareketlerinin ve feminist hareketin bütüncül yapılanmasını ve odağında kadın olmayan konularla ilgilenilmesini feminist hareketin kamuoyu nezdinde daha güçlü bulunması ve kadın hareketlerinin kapasitesini artırması olarak yorumladılar. Öte yandan odağına kadın olmayan sorunlarla boğuşan kadın hareketlerinin çok parçalara bölünmesinin, her konuda politika üretme çabasının ve gündemin sıcak sorunlarıyla fazla haşır neşir olmasının kadın hareketlerini geriletmediği ve esas gündem yapması gereken konuları gündem yapamamasına sebep olduğu yönünde görüşler belirtildi.

Bu noktada bütüncül yada bütünlüklü feminizm (whole-istic feminizm) kavramından kısaca bahsetmemiz gerekir ki, son dönemde feminist politika tartışmalarda çok fazla karşımıza çıkıyor. Savaşa karşı uluslar arasında kadın hareketinde aktif bir rol üstelenen feminist akademisyen ve yazar olan Cynthia Cockburn (2014), bütüncül feminizmi şöyle açıklıyor: “Bizim tahayyül ettiğimiz feminist hareket neoliberal kapitalizm, küresel sömürü, çevresel indirgemecilik ve militarizm farkındalığı konularının bütününü dikkate almalı. Çünkü bunlar kadının ezilmesinde ciddi olarak cinsiyetçiler ve de bu nedenle feminizmin bir parçası olmalı. Bu benim bütüncül feminizmden ne anladığımdır” (2014, s.4) Cockburn’un bütüncül feminizm

anlayışı çeşitli koalisyon ve ittifak olasılıklarını da içeriyor. Bu yaklaşım, feminist politikanın kadın odaklı konularla ve beden politikalarıyla sınırlanmamalı düşüncesinin yanı sıra Türkiye’deki kadın hareketlerinin tartışma konularından biri olan karma örgütlerde feminist politika yapma meselesine de tekabül ediyor. Bu konuda yine Cockburn ‘e kulan verelim: “Sendikalar, sol partiler, işçi partileri, çevre hareketleri gibi farklı örgütlerde yer alan ve farklı odaklardan gelen kadınların olması ve de bu farklı kadınların birbirleriyle karşılıklı olarak konuşabilir olması lazım”(2014, s.5)

Feminist politika ile ilgili sorduğumuz soru karşısında ortaya çıkan en ilginç bulgu, kadın hareketlerinin politikasının bütünlüklü değil, kadın odaklı olması gerektiğini söyleyen görüşmecilerin tamamının seksen sonrası kadın hareketi döneminden gelen ilk kuşak feministlerden olması. Küçük gruplar şeklinde örgütlenen, bilinç yükseltme toplulukları geleneğinden gelen ve kadınların kadın olmaktan kaynaklı sorunlarının giderilmesi için mücadele etmiş ilk kuşak feministler, anlaşılan o ki belli konular ve sorunlar ekseninde koalisyon ve işbirliğine sıcak baksalar dahi, feminist politikanın kadın odaklı konularla ilgilenmesi gerektiği hususu onlar için hala geçerli. Bu konudaki belirlemelerimizin dayanağını oluşturan bazı görüşmeci aktarımlarına bir göz atalım.

Işıl (61), bir birey ve yurttaş olarak ülkenin ve dünyanın politik gündemleriyle yakinen ilgilense de bir feminist olarak kadın hareketlerinin odağında kadınlarla ilgili konular olması gerektiği düşüncesinde:

“Türkiye’de bütün herkesi ilgilendiren, bütün muhalif kesimleri ilgilendiren acayip sorunları var. Mesela şöyle şey deniyor şimdi, ‘oraya da dahil olmalıyız’... Böyle yaptığımız zaman, bizim gerçek gündemlerimiz var, yani bedenimizle ilgili sorunlarımız var, emeğimizle ilgili sorunlarımız var, mesela bunları, hep en önemli sorunlarımızken, bunları biz es geçip, gündemimizden atı o tarafa kanalize oluyoruz ve bu bizim işte şu kadar ilerleyecekken bu kadar ilerlememize getiriyor yani,

daha etkili sözler..., hep şey ‘şimdi olmaz’ gibi bir şey var ya, ondan sonra dolayısıyla şöyle de oluyor ona da çok sinir oluyorum... O kadar çok söyleniyor ki artık nefret eder hale geldim; işte kadınlar yapar, kadınlar bilmem ne her şeyi. O zaman ne oluyor; sen kendi gündemini kaçıyorsun. Kendi gündemin senin zaten hayatla ilgili bir şey, o zaman hayatı es geçiyorsun yani bak, sonra karşına pat boşanmada nafakayla çıkıyor. Esnek çalışmayla çıkıyor. Hayır daha acayip şeyler geliyor karşımıza, dolayısıyla hani onunla ilgili bir şeyler yaptığınız zaman bir şeyler yapmış olacağımızı hissediyoruz, değil halbuki... Bak şak diye getiriyorlar karşına işte, ondan sonra hazırlıksız oluyorsun. Kadın cinayetlerine karşı bile yeterince söz söylemez olduk”.

Kendini bağımsız bir feminist olarak tanımlayan Havva (34) feminist politikanın kadın odaklı olması gerektiğini düşünen görüşmecilerden. Aktarımlarına bir bakalım:

“Feminizm kadın odaklı kalmalı ama bu demek değil ki ülke gündeminden uzak kalacak, queer harekete burun kıvrıracak ya da apolitik olacak, öyle bir şey değil bahsettiğim, feminizm eşitlik, eşitliği ve savunan herkes illa ki sesini çıkarmalı ama feminizmin önceliği kadın olmalı, kendi içinde o kadın ne düşünürse düşünsün ister aktif ister pasif, ister politik ister apolitik ama hayatın içinde olmalı, olana bitene uzaktan bakmamalı”.

İtr (55), feminist politika konusunu çok geniş bir perspektiften ve feminist hareketin yapısal özellikleriyle birlikte değerlendirdi. Her konuda fikir beyan eden bir feminist hareketin sorunlarına dikkat çekti:

“Kesinlikle daha büyük bir hareket olmalı falan gibi düşünmüyorum ben. Düşündüğüm şu; farklı farklı kadınlarla karşılaşmak, birlikte nasıl bir şey yapıldığını deneyimlemek önemli benim için, çünkü benim iletişimimde bulunduğum kadınlarla farklı çerçevelerde daha benim politik feminist, politik alan diye gördüğüm alanlarda, sivil toplum alanında, uluslararası ilişkilendirmelerde falan, oralarda ilişkilerin işleyişinde çok benzeşik kalıplar olduğunu düşünüyorum. Onun için başka kadınlarla, başka nasıl yan yana durup neler yaşayabileceğimi,...Görüyoruz ki baya bir genç nesil var artık. Kendine feminist diyen ama bizden farklı politik, etik duruşları olan, hani herkes kendisine en yakın olan yaşama halinden bir şeyler söylesin, bence

bu daha iyi, feminist hareketin tek gövde bir şey olmadığı da başkaları tarafından görülür. Her politik tartışmaya dahil olacağım derken artık ne yazık ki feministlerin dili kodlandı, feministlerin dili çok predictable, tahmin edilebilir. Hemen feministler bunu söyleyecekler, şey yapacaklar... Hıh zaten tahmin edilebilir, benim mesela bu iş hayatımdan edindiğim bir deneyimdi; sırf feministlikle ilgili değil, benim politik duruş diyebildiğim başka bir sürü insanın politik diye bakmayacağı bir şeyde, eğer sen aynı tip sözleri sürekli söylersen, bazen susmayı bilmezsen, artık duyulabilirliğin azalıyor. Onun için benim politik stratejimde sürekli aynı şeyleri söylemek iyi bir strateji değil”.

Şimdi de feminist politikanın sadece odağında kadın olan konularla ilgilenmesinin yetersiz olduğunu düşünen ve bütünlüklü politikayı benimseyen görüşmecilerin aktarımlarına bir bakalım.

Umay (32), feminist hareketin kendisini odağında kadın olan ve olmayan sorunlar olarak sınırlayamayacağını ve her alanda politika üretmek zorunda olduğunu düşünenlerden:

“Feminist hareketin kendini diğer meselelerden arıtmasının imkânsız olduğunu düşünüyorum bunlar peki bize güç kaybettiriyor mu kaybettiriyor ama yine ikisini yapabiliyor halini tercih ederdim ama sadece kadınla ilgili meselelerde üretebilirim aynı şekilde toplumsal sorunlarda onlarda da sözümüzü söyleyebilirim. Ama düşündüğüm zaman karma örgütlerin sürekli işte iktidar politikaları yüzünden sürekli kendilerini bir didişme halinde, didişme değil de onunla mücadele etmeye çalışırken bazı alanların bazı sorunları gözden geçirme hali çok bariz ama sanki biri diğerini dışlatamıyor ya ben öyle hissediyorum.”

Fidan (34), sadece kadın odaklı politikalarla sınırlandırılan kadın hareketlerinin ve feminist hareketin işlevsel olmadığını düşünüyor ve bütünlüklü politikayı savunuyor:

“Geçen sene Eylül ayında bir eğitim için Amerika’ya gittik, Washington’da birçok sivil toplum örgütü ile görüşme fırsatımız oldu. Feminist Majority adında gayet köklü bir feminist kadın örgütündeki görüşme kafamı bu anlamda çok açtı. Feminist hareketin erkeklik

sorgulamaları, işçi sendikaları, çevreci örgütler, insan hakları örgütleri, mültecilerle çalışan örgütler, LGBTİ+ hareket gibi hak temelli birçok hareketle bütünlüklü bir politika yürütmesi gerektiğini düşünüyorum. Feminizmi sadece kadın hareketi ile sınırlamak bizi bir yere götürmüyor, kısıtlıyor ve aynı zamanda marjinalleştiriyor. Eşitlik sadece kadınların değil ayrımcılığa uğrayan ve bundan zarar gördüğünü düşünen herkesin sorunu. Bu nedenle mücadele de ortak olmalı. Yoksa “sen, ben, bizim kız”dan öteye gidemiyoruz.”

Nalan (56), farklı konuların dahil edildiği bütünlüklü feminist politikanın gerekli olduğunu dahası bunun kaçınılmaz olduğunu düşünüyor ancak, odağında doğrudan kadın olmayan konular hakkında da politika yapmanın yarattığı dezavantajların da altını çiziyor:

“Feminizm işte tam da biraz önce dediğim şey yani havada bir şey değil. Bir sürü bağlantıları bir sürü etkileri var. Bunun hem dezavantajları var yani politika üretirken bu kadar çok dallanmak aslında bir handikap da oluşturuyor ama öte yandan bu bir belki paradoksal bir şey hem bir handikap oluşturuyor bu kadar dallanıyor olmak ama öte yandan paradoksal olarak da zaten hiçbir şeyden ayıramazsın feminizmi. Yani mesela LGBTİ hareketinden ayırmak mümkün değil çünkü feminizmin can damarı heteroseksizm. LGBTİ'den ayırdığında özcü bir şeye dönüşürsün. Sistemden bence ayıramazsın o zaman böyle ayakları havada, liberal ne olduğunu tarif edemediğin bir eşitlikçi feminizme düşmüş olursun. Aslında, nasıl diyeyim, bir çıkmaz bu feminizm için. Kaçınılmaz bir şey. Çünkü bir sürü şeyle bağlantılı sistemle bağlantılı, heteroseksizmle bağlantılı, heteroseksizm sistemle bağlantılı. Konuları belki ayırmak mümkün, mesela sadece şiddetle ilgilenmek. Mesela sadece şiddetle ilgilenen bir grup olabilir. Mor çatı gibi olabilir. Konulara göre parçalamak. Annelikle ilgilenen bir feminizm olabilir”.

Nilgün (37) de kadına yönelik şiddet gibi hayati konularda politika üretmeyi öncelikli görse de feminist harekette bütünlüklü bir politika uygulamanın kaçınılmaz olduğunu düşünen görüşmecilerden oldu:

“Kadının durumu, hani bu şiddet görmesi, çünkü başka alanlar maalesef buna hani başka düşü- ne bileyim fraksiyonlar bununla çok ilgilenmiyor birden başka kimse bu sorunla ilgilenmiyor. O yüzden feministlerin gündemi olmalı bu. Hani onlar da es geçerse zaten... şiddet, kadınlara yönelik her türlü şiddet ee ama şey de var, şu özellikle savaş ortamı ve gittikçe kötüye gidiyoruz, bunu da kesinlikle es geçmemesi gerektiğini düşünüyorum hani bir şekilde bu da gündemde olmalı. İşsizlik de bizi etkiliyor savaş da. her şey, kaçamayız ondan, çünkü bizi etkiliyor. bugün savaş var bizi etkiliyor... Mesela bir de şey, mesela bir Judith Butler, sonuçta kadın işte ne bileyim queer, işte cinsiyet üzerine yazan normalde. Ama bir savaş üzerine bir şey, yani herhangi bir toplum, dünyada olan bir olay üzerine, onunla ilgili bir düşünce duyduğumda benim çok hoşuma gidiyor. Evet çok zor, hepsine yetişebil- hepsine fikir yürütebilmek, hepsine bir şeyler yapabilmek. Bunların hiçbiri sonuca bağlanmış şeyler değil zaten hani sonuçta şey herkes aynı anda hareketin içinde olamıyor yani”.

Feminist politika ile ilgili sorumlumuzun ikici kısmı ise farklı kadın gruplarıyla(ve “LGBTİ+ topluluklarıyla” demeliyiz. Zira görüşmecilerden bir çoğunun koalisyon ve ittifak deyince akıllarına ilk olarak LGBTİ+ hareketi geldi) kadınlarla ilgili ortaklaşılın sorunlarda koalisyon yapma imkanları ve ihtimalleri üzerineydi .Farklı politik çevreden olan ya da ideolojik yaklaşımında olan kadın gruplarıyla (hatta bazen karma örgütlerle), kadınlarla ilgili konularda ortak bir söz söylemek ya da bir sorunun çözümü için araya gelme konusuna bazı görüşmeciler tarafından çeşitli şerhler konulsa da, ortak çıkarlar ve ortak meselelerde ittifak kurmak, koalisyon gibi seçenekler genellikle olumlu ele alınan bir konu oldu.

Hem LGBTİ+ hareket ile hem de feminist hareket ile teması olan Nihan (19), bu konuyu şöyle değerlendirdi:

“Ben biraz tereddütlüyüm o konularda ama genel olarak daha uyanışlarımdan çıkardığım şey ayrı bir hareket ayrı bir LGBTİ hareketi queer vs. olmalı ama özünde bir toplumsal cinsiyet normlarına karşı mücadele, işte bunu dezavantajlı olarak yaşayan insanların birbirlerini güçlendirdiği bir çatı alan, sürekli bir araya gelme, söylemleri yakınlaştırma olmalı. Ama ayrı ayrı da olmalı. Biraz şeyi de seviyorum ben, liseli lgbt'deyken mesela ulaşım hakkı mücadelesi üzerine de çok

tartışma açmayı seviyordum. Kadınlık halleri üzerine de, lgbti bir çocuk olma üzerine de. Hepsi çünkü bizim derdimizdi aslında. Onları yaparken de şey yapmayı tercih ediyorduk. Ulaşım hakkıysa halk evleriyle yan yana gelelim, cinsiyetçilik tartışacaksak AFK'yla görüşelim çocuksa Gündem Çocuk'la yani herkesin odağında bir mücadele olsun kim nerde durmak istiyorsa ama sık sık yan yana gelelim, sık sık iletişimimiz olsun”.

Ayça (41) yaşında, Van’da yaşayan ve şu anda faal olmasa da uzun yıllar bir kadın derneğinde uzun feminist ilkelerle çalışmış ve politika yapmış bir görüşmeci. Farklı kadın gruplarıyla koalisyon yapmanın gereğine inanıyor fakat içinde bulunduğumuz dönemde ideolojik farkların çok fazla olması ve kadın hareketlerinin çok parçalı yapılanmasının bunun önünde engel olduğunu düşünüyor:

“Feminist hareket artık çok parçalı bir hareket. Kendine feministim diyen çok fazla var artık. Ama hani top yekün ortak hareket eden bir grup var mı yok bu sürekli değişiyor yani. Bir dönem bu 2000’li yılların başlarında falan çok iyiydi. Çok parçalı olduğundan kitlesel olamaz zaten. Ortaklaştığımız bir sürü şey vardır, ki o da artık çok güç. Bir de olmuyor zaten mesela ben kaç yıldır kadın toplantılarına kadın eylemlerine falan gidiyorum sürekli bir tartışma bir kopuş bir şey sürekli oluyor yani. Biz de çok kendi içimizde çok tartışıyoruz çok konuşuyoruz. İşte Kürt meselesi mesela çok yarıcı bir şey, baş örtüsü sorunu mesela. Kadınların başörtüsü ve dinle olan ilişkileri. Yarılma ve kırılma noktaları var kadınlar arasında. biz bunları yaşadık çok gördük yani. İşte bu Kemalist kadınlardır işte dindar feministlerdi. Biz şimdi ben de kız kardeşim de ikimiz de feministiz diyoruz kendimize ama aynı düşünmediğimiz çok şey var. Ayrı hareket ettiğimiz de çok durum var, benim işte aa ben ona gitmem dediğim ama onun evet ben giderim dediği veya ben senin şu şeyine gitmem dediği bir sürü şey var yani. Ama mesela ben bir dolu konuda mesela kadınların bedensel haklarının bu kadar çok sınırlanmasıyla ilgili ortak bir sürü şey yapabiliriz aslında. Hani bu bütün ideolojik kısımları diyeyim bir kenara bırakarak yani. Kadına yönelik şiddet konusunda beraber ortak hareket edebiliriz yani. Bizi ortak konu odaklı çalıştıracak aslında bir sürü mesele var”.

Koalisyonlara ve ittifaklara sıcak bakan görüşmecilerden olan Gülay

(34)kadınlar arası dayanışmaya vurgu yaptı:

“Farklı kadın grupları bir şey yapsa Elbette katılıyorum. Çok da birlikte çalıştığımız kurumlar oldu. dayanışmanın hazzı çok farklı, çok anlamlı. Güçlü olduğumu, daha az yıprandığımı gördüm yaşadım. Fikir alışverişlerinde öylesine parlak ,güzel fikirler çıkıyor ki. Yeter ki kolektif olmayı başarabilelim. Organize olmayı öğrenelim. Başarı hepimizin başarısı, senin örgütün, benim örgütümün değil. Bilgi ve deneyim paylaşımından yanayım. Yalnız bilgi ve deneyimi değersizleştirmesine karşıyım. Ya da bilginin ve deneyimi önemsemeyip, sonra kendi fikriymiş gibi kullananlara da. Dayanışmak güzeldir her daim var mı onun gibisi?”

Jale(31) politik çizgisi kendi düşüncesine ve politik görüşüne uzak olan topluluklarla koalisyon ihtimallerine kapıyı kapatmasa da mesafeli bir görüşmeci oldu:

“Yani onu birkaç denemem olmuştu aslında. Tabi insanın ön yargıları oluyor. Mesela sol, karma örgütlere karşı acayip bir ön yargım var elimde olmadan. Bazen kırmaya çalışıyorum ama bazen de, hani ön yargım olmasının çok haklı nedenleri oluyor. Ama genel olarak şeyden bağımsız değil diye düşünüyorum yani, insanların söylemleri... Bir şekilde eylemle söylem örtüşüyor diye düşünüyorum”.

5.1.6. Kadın Hareketlerinde Metropol ve Taşra Ayrımı

Kadın hareketlerinin en önemli bileşeni olan feminist hareketin ilk olarak İstanbul’da okumuş kentli orta sınıftan bir grup kadın tarafından küçük toplanmalarla başladığını biliyoruz. Ancak seneler içerisinde etkisi artarak devam eden feminist hareket, sadece metropollerde varlık gösteren ve benzer sınıfsal özellikler taşıyan ve toplumsal statüsü olan kadınların örgütlediği ve katıldığı hareket olmaktan sınırlanmış, taşradaki kadın hareketlerin ortaya çıkmasına, yaygınlaşmasına ve güçlenmesine de etki etmiştir. Diyarbakır, Van, Trabzon, Erzincan ve Mersin’den görüşmeciler İstanbul ve

Ankara çevresindeki kadın hareketlerine belirli konularda eleştiriler getirdi. Taşra ile bağlantılarının ve ilişkilerinin yeterli olmadığını ve bazen üstenci ve dolayısıyla hiyerarşik bir dil ile kendilerine yaklaştıklarına değinenler oldu. Görüşmecilerin aktarımlarından taşradaki ve metropollerdeki kadınların gündemlerinin de farklılaştığını gördük ve fark ettik ki, taşradaki kadın hareketleri daha mikro sorunlarla ilgileniyor ve çözüm için somut adımlar atıp harekete geçiyor. Buna karşın İstanbul ve Ankara çevresinde örgütlenen kadın hareketleri daha makro sorunlar için mücadele hattı geliştirmeye çalışıyor. Taşradaki kadın örgütleri çevresindeki kadınların küçük gruplar olarak daha yakın ve sıcak ilişkileri varken metropollerdeki kadın hareketleri çok parçalı ve çeşitli. Bu bulgular eşliğinde düşünüldüğünde taşradaki kadın hareketlerin daha feminist özellikler taşıdığı söylenebilir mi? Bazı boyutları için söylenebilir görünüyor. Taşrada kadın hareketleri deneyimler hakkında konuştuğumuz görüşmecilerin aktarımlarına bakalım.

Ayça (41), Van'da bir dönem kadın danışma merkezi ve sığınma evi olarak hizmet veren Van Kadın Derneği'nin (VAKAD) kurucularından. VAKAD çok fazla kadının hayatına dokunmuş bir dernek ve kentteki kadınlarla ilgili sorunlarda hem politik bir özne olarak öne çıkmış hem de Van'da kadın hareketinin güçlenmesinin önünü açan bir yapılanma olmuş.

Taşra'daki kadın örgütlerinde daha net gördüğümüz hedef odaklı çalışma ve sorunlar somut çözüm arayışları burada da geçerli. VAKAD'la ilgili Ayça'nın aktarımları şöyle:

“İlk başta 7 kadındık sonra baya arttı yani. Hatta ilk toplantımıza 17 kadın katılmıştı. Sonra biz yılda 800 başvuru alıyorduk. Tüzüğümüzde feminizm geçiyordu. Feminist bir yaşam benimsemek ve bunu yakalamak için de çalışmak diye bir şey de yazmıştık çünkü diyemem ben bütün yaşamımın her şeyi pür-i pak feministtir böyle bir şey diyemeyiz ama en azından asgari düzeyde de olsa bunun için bir çaba harcamak da şey yani

(...)Biz sığınma evimiz yokken evimizde kalan oldu. Evlerimizi sığınma evi olarak kullandık. Kadın dayanışmasının en güzel hallerini deneyimledik. Vakad sayesinde çok tatlı kadınlar tanıdım, sıcak ilişkiler kurduk ve dostluk ağım çok genişledi. Tabi çok güvenimi sarsan umudumu kıran şeyler de yaşadım dernek içinde ve başka kadın örgütleriyle ama şunu söyleyebilirim. Şuanda Türkiye'nin he yerinde gidip kapısını çalıp gece yarısı hani omuzunda ağlayabileceğim kadın arkadaşlarım var, bu çok güzel bir şey gerçekten”.

Ayça, bölgedeki kadın örgütleriyle yaşadığı sorunların genellikle, ideolojik ve politik kamplaşmalardan kaynaklandığını ve bağımsız bir kadın örgütlenmesinin bölgedeki karma örgütlerle birlikte hareket eden kadın hareketleri içerisinde kabul görmediğini söyledi. Ayça'nın değindiği bir başka konu da büyük şehirlerdeki (İstanbul ve Ankara) feminist hareketin ve akademik feministlerin kendilerine üstenci ve nesneleştirilen yaklaşımı. Bu konudaki deneyimlerini ve görüşlerini şöyle açıkladı:

“Şimdi biz eskiden kadın çalışmalarına veya yapılmak istenen şeylere böyle bir yeşillik olsun diye Kürtleri çağıralım şeyi vardı. Biz bunu eleştire eleştire, bir de gerçekten meleklerle falan mor çatı kadınlarla öznesi olarak çalışıyoruz. Hani biz bir çalışma yapıyoruz, kürtler de yeşillik olarak gelsin, eşcinseller de yeşillik olarak gelsin renk katsınlar bize bu çalışmamıza, biz mesela onlara gitmiyoruz. Öyle bir şeyin içerisinde yer almıyoruz. Kurduğu hiyerarşik bir ilişki var. Ama şimdi beraber ortak karar verdiğimiz öznesi olduğumuz şeylerde var oluyoruz yani. Onları biz eleştire eleştire artık bizi çağırıyorlar zaten (...)Şöyle bir şey de oluyor akademisyenler sana gelip bilgi topluyor veya nesneleştirilen bir şey veya uçağa biniyor diyor ki ben iki saat sonra uçaktan incem 20 tane zorla evlendirilmiş kadınla görüşmek istiyorum. Ben mesela diyorum ki ay biz de sizi bekliyorduk zaten. 20 kadın bir odada oturuyor sizi bekliyor şuanda. Böyle bir şey olamaz yani. Bir de bizimle kurduğu ilişki de böyle çok kötü hani. Saygısız mı desem. Şey yapıyor yani biz her zaman açığız hani her zaman bilgi vermek zorundayız falan.”.

Ceyda (31) Trabzon 'da kadın hareketinin canlılığını, önemini ve ayırt edici özelliklerini anlattı. Onun da metropollerdeki feminist harekete yönelik eleştirileri vardı:

“Ya ben kadınların küçük küçük adımlarla küçük gibi görünen ama çok şeye etki eden işte hayatları kurtaran bazen işleri çok önemsiyorum. Yani bazen bir işe yaramaz çıkardığınız ses ama kadınlar bin kere o hani Samuel Beckett’ın ‘tekrar düş tekrar dene’ hikayesi gibi; bin kere yenilsek de yine ses çıkarıyoruz ve bu hoşuma gidiyor yani. yüzden hala oradan doğru bir ümidim var ve hani o siyasetin müthiş ayrımcı dili bir noktada geliyor kadın hareketini ayıramıyor. Evet içimizde şey var İslamcısı, Kemalist’i, bağımsız ama Özgecan Aslan’sa onların hepsi bir anda sokağa dökülebiliyor. Hım. Ve oradan doğru bir ümitleniyorum aslında. Kendi bölgemde de evet, Trabzon’u yaşanılabilir kılan tek şey kadın hareketi”.

Trabzon’u yaşanılabilir kılan tek şeyin kadın hareketi olduğunu söyleyen Ceyda, şehirdeki hareketin geçirdiği dönüşümü şu şekilde aktardı:

“Tabi 20 yıldır Türk Kadınlar Birliği gerçeği var. Yani ilk Türk Kadınlar Birliği ile başlıyor. Bunun belgeselini de çekeceğiz, yine hani Trabzon’daki kadın hareketinin de belgeselini çekeceğiz çünkü hani önemli bir şey; unutuluyor. Onlar önce sahada çalışmaya başlıyorlar, sonra Türk Anneler Derneği vs. gibi daha böyle hani Türk Kadınlar Birliği Kemalist bir yapı, Türk Anneler Derneği hani daha yardım odaklı bir yapı. Ama 2000’lere gelindiğinde ciddi anlamda Yaşam Kadın bir çok işte Karadeniz Kadın Dayanışma gibi 2000 sonrası, özellikle 2005’ten sonra 11 çok fazla dernekler kurulmaya başlanıyor ve son 10 yıldır ciddi çalışıyor bu dernekler. Feminist örgütlenmelerde artıyor”.

Ceyda. Trabzon’daki kadın hareketinin politik yaklaşımlarını, ne gibi konularla nasıl yöntemlerle ilgilendiklerini anlatırken metropollerdeki feminist hareketle farklılıklarını da eleştirel bir bakışla değerlendirdi:

“Trabzon Cadıları Kadın Dayanışma Festivali yapıyoruz Trabzon’da bu sene 2. sini yapacağız. Çok küçük hatta komik bütçelerle bağımsız kotardığımız bir iş. gazeteciler falan ağırlayarak, ee işte her zaman konuklarımız olarak cebimizden paralarla yaptık. Bazen kurumsallaşma hürriyetimizi kaybetmemize neden olabiliyor. Trabzon’da bağımsız kadın hareketini güçlendirmeye çalışıyoruz. Ha tabi farklı görüşleri politik yaklaşımları olan dernekler gibi örgütlerle de bir şeyler yapılabilir. Hani bir yerde sormuştunuz ya farklı kadın örgütleriyle bir araya gelir misiniz diye o burada Trabzon’da yani mümkün. Ama tabi bir arada

olmanın da şeyleri var... Şimdi gidip bir derneğe üye olmak, o dernekle çalışmak, yaptığı savunuculuğa katılmak var; bir de yaptığı toplantıya katılıp görüşlerini bildirmek var. Yani doğru eleştiriyi yapmak, kimi zaman hani ben katıldığım bazı toplantılarda bunu gördüm. Mesela bir şey yapıyor ve bir yerden doğru ve kırmadan eleştirdiğinde ya haklı olabilirsin biz onu düşünmedik diyen kadınlarla karşılaştım. Ama şunu da söyleyeceğim; Ankara ve İstanbul'da bu zor. Büyük şehirlerde herkes her şeyi çok biliyor. Ama küçük şehirlerde bunu yapabiliyoruz (...) Bizlerle ilişkilenecek, sahada çalışmak siz batılı feministlere iyi gelecektir. Çünkü yani mesela Karadeniz'deki kadınların şu an en temel derdi; 3 bin tane falan mülteci kadın var, onlara daha nasıl yardım edebiliriz, ne yapabiliriz diye çaba sarf ediyorlar. Anlatabiliyor muyum, hani daha somut şeylerle ilgileniyorlar”.

Fatoş, (36), Diyarbakır'da kadın hareketinin kadınların yaşamını doğrudan etkileyen somut sorunlara çözümler bulma konusundaki rolünden, siyasetin dilinin ve yapısının değişmesindeki etkisinden ve bir tür bilinç yükseltme grubu olarak da değerlendirilebilecek Jineoloji atölyelerinden şu şekilde bahsetti:

“Ya şöyle daha çok kadınlardaki en büyük sıkıntı tabii ki erkek iktidarının kadın üzerinde yaşamının etkilenmesi veya değiştirilmesi tabii ki bu biraz da politikayla da alakalı politikalar çok etkiliyor. Yani bölgede politik olarak kadınlar güçlüler ve cinsiyetçi şeylerin değişmesinde etkililer baya. Kadınların her alanda hani var olması hani bu iş yaşamında da öyle atıyorum cinsiyetçi iş bölümlerinin bulunmaması için çalışılıyor. . Örneğin bunu en iyi bundan 3-4 yıl öncesinde bu bölgede çok iyi hissediyorduk. Örneğin eşbaşkanlık sisteminin getirilmesiyle işte idari amirlerin artık erkekten ziyade eşbaşkanlık daha çok kadın yöneticilerin getirilmesi artı yine cinsiyetçi meslek grupları yerine atıyorum işte çöp sokak örneğin çöp temizleyicilerinin de kadın olması. Şoförlerin olması bunlar yani bu alanlara girmesi hep kadınların çabası sayesinde oldu.. En büyük sorunlar bunlar diye düşünüyorum. Tabii ki kültürel yaşam çok da etkili(...) Jineoloji, Diyarbakır'da bildiği kadarıyla 2012 yılında beri yürütülen bir atölye. Gerçi şimdi ohal yok ama hep oldu yani bu zamana kadar. Jineoloji daha çok şey çalışan kadınlar hani bulunuyor biraz sendikanın daha çok sendikalı kadınlar daha çok tanışabiliyor yani ulaşılabilir bir alanı oluşmuş

ama örneğin Sur'da da evdeki kadınlara hani evde oturan kadınlara dair de kadın akademisi var orada. Daha çok okuma atölyeleri yapılıyor. Konular belirlenip ona dair hani okumalar yapılıyor sonrasında daha çok kişilerin kendi deneyimindeki tartışmalara değiniliyor. bir programı oluyor. Örneğin nedir işte kadın estetik sanat tarih kadın ve tarih felsefe yani bu alanlardaki kadın bakış açısı kadınların bazıları kendilerine feminist diyor mama demeyenler de var baya kı feminizmi savunuyorlar”.

Fatoş (36),metropollerdeki feminist harekete yönelik ilginç bir tespitte bulundu ve batıdaki feminist hareketin kendilerine yönelik tutumunu eleştirdi. Son dönemlerde akademik çalışmaların genellikle Ortadoğu'daki kadınlara ve Kürt kadınlara yönelik olmasının ve Batı'daki kadınlık halleriyle ilgili hiç çalışma üretilmediği yönünde bir tespitte bulundu. Fatoş'a göre Batı'daki hareket ile bölgedeki kadın hareketi arasında bir temas eksikliği var ve Batı'daki feminist hareket kendilerini özne taşradaki kadınları ise araştırmalarının nesnesi olarak görüyorlar. Bu konudaki aktarımlarına bir bakalım:

“Kadın çalışmaları yapan akademik çalışmalarda hani orada çok değinildiğini düşünüyorum yani kadın çalışmaları da akademik çalışmaların da genelde Ortadoğu'daki kadına ve Kürt kadınlarının daha çok çalışmaları yer alıyor ve orada biraz bir çelişki görüyorum açıkçası. Yani hani tamam burada tam oturmamış tabi ki daha çok bilinçlenme çalışması varken örneğin Batı'daki çalışmaların çoğunun hani bu bölgeye dair olduğunu görüyorum hani akademik çalışmaların.. O anlamda biraz şey buluyorum açıkçası, sanki bu bölgede tamam daha çok hareketlilik var hani bu anlamda çalışmalar çok yürütülüyor ama Batı da sırf buraya yönelmiş sanki. Batı'daki tam da örneğin burada sen ve senden önceki diğer arkadaşların da hani gelip çalışmalarını gördüğümde şey aklıma gelmiyor değil neden Batı'da da çok sıkıntılar var hani neden akademik çalışmaların daha çok buralarda yapıldığını düşünüyorum. Açıkçası buradaki yaşamın atmosferin araştırmalara malzeme edildiğini düşünüyorum. Yani ben de batıdaki kadınları merak ediyorum. Batı'da da hani yapılamıyor mu yani veya batıda örneğin hani o şeylere hani kentlerin dışında da örneğin hani yerel diğer periferilere ulaşılabilir mi bu konuda bilgi sahibi değilim. Kadın çalışmaları daha çok hani işte

Sur'daki kadınlara bağlardaki kadınlara çok dokunulmaya çalışılıyordu hani işte belediyenin yaptığı çalışmalarla daha çok işte kadın kurumlarının hani yaptığı atölyelerle ya da meslek edindirme kurslarıyla vs. bunlar çok ciddi anlamda yapılıyordu ben hani ama batıdaki kadın derneklerinin örgütlerinin ne yaptığını bilmiyorum”

Gülay (56), neredeyse otuz yıllık kendi kendine, el yordamıyla keşfettiği feminizmi , çalıştığı karma örgütlerde bir mücadele hattı olarak görmüş seneler içinde. Erzincan 'da 2016'da kurulan Katre Kadın Oluşumu'nun kurucularından. Kendilerini “minik bir feminist örgüt” olarak tanımlayan Gülay, şehirde kadınların görünürlüğünü artırmak, 8 mart ve 25 kasımlarda etkinlik ve yürüyüş düzenlemek için çalıştıklarını belirtti. Yıllarca karma örgütlerde kadın olarak mücadele verdiklerinin altını çizen Gülay, taşrada küçük bir şehirden 30 sene önceki İstanbul'daki feminist eylemleri nasıl takip ettiğini, Pazartesi dergisini nasıl keşfettiğini anlatırken Fatoş'un aksine Taşra'daki kadınların İstanbul'daki hareketi, İstanbul'daki kadınların Taşra'yı bildiğinden daha iyi bildiğini ortaya koydu:

“1980 darbesinden sonra feministlerin yaptığı eylemleri gazetelerden okuyarak ve de dudak bükerek, küçümseyerek bakıyordum. çünkü ben sosyalisttim ve sınıfsal bakıyordum. Ama işte sonraları fark ediyorum ki ben içten içe hep feministmişim. Erkek şiddetine maruz kalan kadınlar benden destek ister ve istediği desteği verirdim onlara o erkeklerle de ilişkimi keserdim. Daha 16 yaşında iken kocalarının doktora götürmediği komşu kadınları ben alır götürürdüm. Bir gün iş yerinden çok okuyan birikimli bir erkek arkadaşı; feministlerin gece eğlencede masaya erkek çıkartıp oynattıkları haberini gazetede okuduğunu söyleyince “bu feministler de çok oluyor” dediğimi hatırlıyorum. Güzellik yarışmalarını basmaları, mor iğne kampanyaları falan da hoşuma gitmişti. Baya etkileniyordum feministlerin yaptıklarından. Bütün bu harala gürele içerisinde sendika kurma çalışmaları içerisinde de yer aldım. Sendikal faaliyetler de bulunurken erkeklerin öylesine süslü, öylesine etkileyici, akıcı konuşmalarının ne kadar boş, hamasi laflar olduğunu fark ettim. 8 martları erkekler bize karanfil vermekten ibaret sanıyorlardı. Nazım

Hikmet'in hep aynı şiirini okurlardı işte “kadınlar dağlara doğru” ama kimsenin aklına Gülten Akın ya da başa bir kadın şair gelmezdi. Mücadelelerimizle değişti. O sendikalar şimdi öyle değil artık. Sonra 25 kasımlar eklendi. Yani onu da erkekler düzenlemeye kalktım biz artık rahatsız olma başladık. ancak, kendi kendimize söyleniyoruz. Yine bir 8 martta sendika dışında, öğretmenevinde yapılmasını kararlaştırdık. Bu dönüm noktasıydı. Bundan sonra onlara bırakmadık”.

Gülay da taşradaki diğer kadınlar gibi metropollerdeki kadın hareketlerini eleştirdi. Aslında genel olarak Türkiye'deki kadın hareketinin sorunlarına değinen Gülay, belirli konularda takılıp kaldığına İstanbul'daki feminist hareketin Taşrayı yeteri kadar bilmediğini, temasın çok eksik olduğuna ve bir çok mühim sorunun göz artı edildiğine dair aktarımlar yaptı:

“Çok eksiklerimiz var Hindistan gibi değil mesela, ya da güney Asya ülkeleri gibi. Hindistan'da kast sistemlerinden nerelere gelindi. Feminist politika üretilemiyor eskisi gibi. Örgütlenmelerde sorunlar var bence. Taban örgütlülüğü yok. Salt İstanbul'a sıkışmış kalmış gibi. Taşralara pek dönüp bakılmıyor ya da şöyle söyleyeyim. Bizler örgütlenmeyi erkeklerden öğrendik ilkin. sanki onlardan öğrendiğimiz şeyleri de farkında olmadan yanımıza aldık. Hareket içinde sorunlarla yüzleşmekten çekinir halde, ya da tartışmaktan. ”kol kırılır, yen içinde kalır” bakış açısı hala var. Taşrada kendiliğinden örgütlenen feminist örgütlere de pek destek verilmiyor. İster maddi ister manevi olsun. Salt “aaa, çok güzel, güç verdiniz, bravo aferin vb.” cümlelerle sırımız sıvazlanıyor ,motive ediyorlar güya. Oysa ki o kadar çok feminist gazeteci var ki aramızda 2 satır haber yapılabilir. Bu tür dayanışma büyümemize neden olur, gittikçe daralıyor bence. Tamam 25 kasım ve 8 mart'larda yürüyüşler coşkulu ve kalabalık oluyor ama salt o kadar. Hayatımızı tehlikeye atan yasalara böylesine güçlü duramıyoruz mesela. müftülük yasası gibi, kazanılmış

haklarımızın elimizden alınması gibi. Bu yasaları durdurmayı başarabiliyor bir nebze de olsa feminist hareket. ancak yeterince güçlü olsa, değil böyle yasa tasarıları çıkarmak, cüret bile edilmez. Tükenmişlik var feminist harekette ya da popülist yaklaşımlar. Kızıltepe’de kuma evlilikleri had safhada yüksek ve kumalar aynı yatakta yatıyor. ya da erkek şiddetinin her türlü mevcut. (aldığım başvurulardan yakinen biliyorum.) bunlar pek gündeme gelmiyor”.

Gaye (28),bu bölümde yer alan diğer aktarımlardan farklı olarak metropollerdeki hareketlerin değil de kendi şehrindeki hareketin eksiklerine ve ihtiyaçlarına değindi:

“Burada zaten Mersin kadın platformu var. Bütün feminist kadın örgütlerinin bileşeni olduğu. Ben kendim de bu platformun bir bileşeniyim ve çoğu noktada hani karma örgütlerin yaptığı demokratik kitle örgütleri vs. de var, işte feminist temsiliyetin olduğu alanlar da var ama özgün kadın eylemleri de çok fazla. Zaten genelde bunun düzenleyicisi olarak da planlayıcısı olarak da içerisinde yer alıyorum. Bunlar güzel de sorun şu ki çok fazla gündemin peşine takılıp gidiyoruz. Tamam evet savaş var, çok büyük sorunlar var ama kadınların da ihtiyaçları var sorunları var. Sanki biraz bunu öteliyoruz gibi geliyor bana. Kadın merkezinde çalışırken çok hissettim, gerçekten kadınlarla bir arada olmaya ihtiyacımız var bunun başlangıçta küçük gelebilir dar gelebilir tek bir ev içi de olabilir bu bir araya gelişleri sıklaştırmak gerekiyor”.

Taşrada görüşme yaptığımız kadınlar bizi çok şaşırtan aktarımlarda bulundu. Kadınların irili ufaklı örgütlenmeler ve yapılarda sürdürdüğü faaliyetleri, kendi şehirlerinde başka kadınlarla kadınların gündelik hayatını etkileyen çeşitli sorunları halletmek için birlikte hareket etme pratikleri ve somut bir soruna çözüm üretme deneyimleri metropollerdeki feminist hareketlerden daha ileride.

Bu araştırmada Türkiye’de kadın hareketlerini İstanbul ve Ankara üzerinden anlamaya çalışmanın çok eksik olacağını görmüş olduk. Her ne kadar Feminist hareket

İstanbul'dan bir grup kadınla başlayan bir hareket olmuşsa da geçirdiği dönüşümleri sadece İstanbul ve Ankara pratiğinden anlamamız mümkün görünmüyor.

Taşradaki şehirlerde İstanbul ve Ankara'daki feminist hareketler arasında bir ayırım yapılmazken, İstanbul ve Ankaralı feministler birbirlerine yönelik tespitleri ve eleştirileri de oldu. Ankara da İstanbul'un taşrası. Bu konudaki son aktarım her iki şehirde de feminist yapılarda örgütlenmiş Elif'in (56)

Ben buraya geleceğimi bir yıl öncesinden planlamıştım, bir yıl öncesinde Amargi'nin platform toplantılarına ben gelirdim, sonra şehirlerarası toplantılar oluyor ya Ankara çıktığı zaman Ankara'ya ben gelirdim hani buradaki insanları tanıyorum diye. Sonra buraya geldim burada kadın Dayanışma Vakfına girdim sonra da örgütlendim zaten ve sonra şey dedim dış toplantılara ben gidiyim Ankara'dakileri ben tanıyım dedim. Herkes işte aman gittik falan... Ama benim için dış toplantılar çok yumuşattı İstanbul'a göre. İstanbul'da böyle çok serttir, kimse çok yakın durmaz, en yakın arkadaşınla böyle filan çok serttir politikalar yürür yani İstanbul'da gerçekte. Buraya baktım o kadar soft ki ondan sonra hep ben gitmeye başladım.

Politik yaklaşımlar mesela İstanbul'da acımasızdır eğer bir hata yaptıysan aaa denilir, ama burda öyle değil daha yumuşak yumuşak gidiyor böyle hani tabiri caizse İstanbul'da iki yüzlülük de var ama burda şaşırıyordum yani aa bu kadar da olmaz ki biraz da karşı çıkın halla halla; kadın cinsiyetçi laf kullanıyor ve sen buna hiçbir şey demiyorsun. Öte yandan İstanbul'da ayrımlar çok keskin feminist kadınlar ve yaklaşımlar arasında. Ankara'da ise kadınlar daha kolay yan yana gelebiliyor. Yani o politik farklar çok engellemiyor Ankaralı feministler. Bu tabi güzel birşey."

Bu araştırmadan çıkan önemli sonuçlardan biri de kadın hareketlerini metropol taşra ikiliği üzerinden detaylı bir araştırmanın gereksiniminin ortaya çıkması oldu. İletişim teknolojilerinin bu kadar yaygınlaştığı bir dönemde , kadın cinayetleri ve istismar gibi büyük sorunlarda birlikte tepki verme ve politika yapma deneyimi olsa da, metropollerdeki kadın hareketleri ile taşradaki hareketler birbirlerinden kopuk ve

habersiz ilerliyor. Bunu sorun eden kesim daha çok küçük şehirlerdeki kadın grupları. Ana akım bir feminist hareketten söz etmek her ne kadar artık çok mümkün görünmese de görüşmecilerimizden Gülay'ın tabiri ile İstanbul'a sıkışıp kalmış hareket sadece makro sorunlarla ilgileniyor ve devletin cinsiyetçi politikalarına karşı mücadele etmekle sınırlı kalıyor.

5.1.7. 1980 Sonrası Feminist Hareketten Bugüne: Farklılıklar, Benzerlikler, Tartışmalar

Bin dokuz yüz seksen sonrası ortaya çıkan kadın hareketi, küçük kadın grupları ve kampanyalar çerçevesinde o dönemin politik ikliminde kadınlarının kadın olmaktan kaynaklı sorunlarının dile getirdiği, özel alan içinde kadınların maruz kaldığı şiddeti, görünmeyen ev içi emeğini ve gündeme taşıdığı ve kadınların lehine bir çok gelişmenin önünü açan bir hareket oldu. O zamandan bu zamana kadın hareketleri ve bunun en etkili biçimi olan feminist hareket, Türkiye'de kadınların ezilmesine sebep olan mekanizmalarla ve politikalarla mücadele etti ve kadına yönelik şiddete karşı toplumsal bir farkındalık kazandı; kültürel olarak kodlanmış toplumsal cinsiyet rollerini tartışmaya açtı. Her zaman aynı çizgide ve hatta devam etmeyen kadın hareketleri ve feminizm bazı dönemlerden daha güçlüyken bazı dönemler içine kapansa da, sürekli bir hareket olarak varlığını sürdürmeyi başardı.

Günümüzde tek bir kadın hareketinden ve feminizmden bahsetmek mümkün değil. Bu dönemin hareketlerini karakterize eden özelliğin çeşitlilik olduğunu farklı bağlamlarda dile getirdik. Bin dokuz yüz seksenlerde ortaya çıkan ve Aksu Bora'nın ifadesiyle her zaman cürmünden çok yer yakan feminist hareketin geçirdiği dönüşümü, örgütlenme biçimlerinin, ifadelerin, hikayelerin, politika yapma tarzlarının ve gündemlerin böylesi çeşitlendiği bir döneme geldiğimizde, görüşmeci kadınların deneyimlerinden ve düşüncelerinden takip etmek istedik. Bu bağlamda en genç görüşmeci kadının on dokuz, en yaşlı görüşmecini yetmiş beş yaşında olduğu

araştırmamızda, seksenlerde ortaya çıkan hareketin öznelerinden olan kadınların o dönemle şimdiki dönemi politika yapma tarzları, harekete katılan kadınlar gündemleri bağlamında ve kendilerinin önemsedikleri hususlarda karşılaştırma yapmalarını istedik. O döneme yetişmemiş ama sonraki senelerde yan yana gelmiş olan kadınlar ve seksenlerdeki hareketi sadece okuduklarından ve dinlediklerinden bilen kadınların da Türkiye’deki kadın hareketinin tarihi ile ilgili kendi seçtikleri konularda bir karşılaştırma yapmalarını istedik. Görüşmecilerin aktarımlarında, dönüşümün izini sürmeye olanak veren değerlendirmeler oldu. Hareketin geçmiş ile şimdiki halini çeşitli boyutlarıyla karşılaştırma bağlamında verilen yanıtlarda, kadın hareketinin gençleştiği ve çeşitlendiği yönündeki değerlendirme çok yaygındı. Seksen dönemindeki hareketin kadın aktörleri yaş olarak daha orta yaşlı ve benzer sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özellikler taşıyan bir topluluktan oluştuğunu oysa şimdiki kadın hareketlerinin öznesi olan kadınlar oldukça heterojen özellikler taşıyor. Dönemlere dair bu farklılık, gündemleri ve politik tarzlarını da etkiliyor. Seksen döneminde aktif olmuş olan görüşmeci kadınlar günümüzdeki harekette kendi dönemlerinde yürüttükleri politikaların ve elde edilen kazanımların şimdiki harekete doğrudan etki ettiğini ve tarihsel olarak kadın hareketinin sürekli ve kesintisiz bir hareket olduğunu aktardılar. İki görüşmeci kendi dönemlerini bugünkü hareketler ile kıyaslayınca feminist hareketin yükseldiği ilk dönemi heyecanlı, politikalarında kadınların acil, hayati ve somut sorunları yanı sıra cinsiyetçi rol paylaşımının sorunsallaştırıldığı, daha radikal eylemlerin yapıldığı bir dönem olarak nitelediler. Bazı görüşmeciler, bunu zamanın ruhuna bağladı o dönemde her şeyin çok yeni, keşfe dayalı ve heyecan verici olduğunu belirtti. Genç feministlerin kendinden önceki kuşaklarla ilişkilerinde bilgi ve deneyim üzerinden iktidar kurma eğilimde olan “feminist abla” larla zaman zaman sorun yaşadıklarını belirtmekle birlikte, seksenli yıllarda ortaya çıkan kadın hareketine ve onun mirasına çok kıymet verdikleri de aktarımlardan ortaya çıktı.

Bu soru çerçevesinde yapılan aktarımlarda, hareketin içindeki farklı kuşaktan kadınların birbirleri hakkındaki düşüncelerine de yer verildi. Benzerlikler, farklılıklar, hayal kırıklıkları ve eleştiriler çerçevesinde yapılan aktarımlara bir göz atalım.

Gülay (56), Kendi kuşağının başlattığı feminist hareket ile bugünkü hareketi kıyaslarken günümüzdeki feminist hareket içerisindeki profesyonelleşme ve kurumsallaşma sorununa dikkat çekti:

“Seksen sonrası daha verimli, daha içten, daha karalıydı bence. kazanımlar oldu ama kaybettiklerimiz de ziyadesiyle oldu. Var olan feminist örgütlerinde sorunlar da mevcuttu. Sorunlar tespit edilmiş olmasına rağmen hala konuşulmadı, hala tartışılmadı. sorun orada duruken, detayları konuşulup tartışıldı. Seksen sonrası feminist hareket daha zor koşullarda daha verimli işler yapıyordu bence. parasızlık falan. Şimdi fonlardan alınan paralarla, fon kuruluşlarının işlerini yapan derneklere dönüşmüş bence. Feminist dergilerinin kapandığı (tek,tük) , yayınevlerinin ittire kaktıra ayakta kaldığı bir feminist hareketin tez zamanda toparlanıp, deneyimlerini tartışarak, alternatifler, çözümler üretmesi gerektiğini düşünüyorum”.

Seksenli yıllardaki hareket ile ilişkisi olmuş ve hala aktif olan görüşmecilerden İtir (56) ile Işıl (61), hareket içindeki genç kuşak kadınlarla yaşadıkları sıkıntılara değinerek sorumuza yanıt verdiler.

İtir (56), genç kuşakların politika yapma yöntemlerine eleştirel bir değerlendirmede bulundu:

“Feminizmin kendi içindeki şey, o da bu nesil problemi. Şöyle bir şey var mesela baktım bizim ne diyeyim işte ben 64lüyüm ama arkadaşlarım kardeşlerim sebebiyle benden yukarıdakilerle kendimi bir arada görüyorum. Benim neslimden insanlar, şöyle bir his var, bazen bir şey yapmak istiyoruz diyelim, plan yapmak istiyoruz, işbölümü yapmak istiyoruz, kimi kez gençler bizi bunu sadece kendi grubumuzdan duymadım başkalarından da bizim neslin şikayeti, hani böyle otoriter olmakla ya da işte dikte etmeye çalışmakla suçluyor gençler, onlarınki de

anything goes yani hiçbir planlama yok, işbölümü yok. İşbölümü hiyerarşi demek değil, mesela onlar hemen bazı şeyleri bence yeterince detaylı ve belki sofistike düşünmedikleri için, işbölümünü hemen hiyerarşiyle özdeşleştiriyorlar, öyle olmasın diyorlar. İşte diyelim bir tane e-mail listesi kurulsun, oraya gelsin, kim yaparsa o yapar diyorlar. Halbuki şey unutuyorlar, bizler, bizim neslimiz, hiç de onlara ablalık yapmıyor, birisi yazmıştı bunu unuttum. Sosyalist erkekler arasında abilik gibi bir kurum oluştu ama kadınlar ablalık kurumunu yaratmadı”.

Kuşaklara göre farklılaşan politik tarzlar, yöntemler ve davranış biçimleri feminist hareket içerisindeki farklı kuşaklar arasında zaman zaman kırgınlık doğuran deneyimlere sebep olmuş. Bilgi üzerinden iktidar kurma ve deneyim hiyerarşisi aynı harekette politika yapan farklı kuşaklardan kadınların arasında bir eleştiri konusu olarak belirlendi.

İşilay (61) bu konuyla ilgili deneyimlerini ve kırgınlıklarını şu şekilde aktardı:

“Şimdi ama şöyle bir şey var; yani artık yaşlı birisi olduğum için çok karşılaştığım bir şey var mesela ben onun için çok şey yapıyorum, ıı geçmişle ilgili bir şey, deneyim aktarmaktan böyle geri duruyorum, bir şey anlatmaktan geri duruyorum. Çünkü hemen şey, bu bir dayatma ve bir hiyerarşi olarak algılanıyor genç feminist arkadaşlardan. Ama bu yaştaki kadınların, hareketteki en şey karşılaştıkları şeylerden biri bu oluyor. Yani nasıl bir hiyerarşi kurduk, nasıl bir dayatma yaptık, nedir yani seni rahatsız eden şey ne... Sonuçta bir yaşanmışlık var; konu da zaten bir yaşanmışlık, bir hareketin 30 yıllık tarihini anlatıyorsa, 30 yıl önce ben de oradaydım(...).Şimdi eylemlerde koşuyoruz ya; oturuluyor ve ondan sonra kalkıp koşuluyor mesela onu yapamıyorum şimdi, mesela bakıp gülünüyor falan sana... Tamam gülünebilir. Ondan sonra otursana deniyor mesela, diz çökemiyorum kardeşim yani, ama otursana. Sonra şöyle bir şey hiç yapmadığım bir şey; mesela diyelim sen 18-19 yaşında genç bir kadın geliyor sana şaplak atıyor, yürüsene kız falan gibi. Mesela bu tür hareketler de çok hani mesela bizim zamanımızda böyle bir şey olmadığı için yadırgıyorum”.

İlk kuşak feministler diyebileceğimiz görüşmecilerimizin tamamı seksen sonrası hareket ile günümüzdeki kadın hareketlerini ve feminist hareketin ilişkisini eleştirel bir yerden kurgulamadı.

Beyza (62), feminist hareketin gençleşmesindeki memnuniyetini dile getirdi ve çeşitliliğe vurgu yaptı:

“Bence daha günümüz feminist hareketinde daha bir kere şöyle bir şey var. Gençleşti hareket. 80li yıllarda genç kadınlar hiç yoktu. Gençleşti güzelleşti. Şuanda güzel bir çeşitlilik var ve bu çok netti gençler azdı seksen yedinin sonunda. Daha tek tipti şeyler şimdi çok farklı şeyler var. Bir de fark olarak da, Türkiye’deki diğer toplumsal siyasi gelişmelere bağlı olarak bir anlamda özgürleşmenin de artmasıyla işe farklı kimlikler feminist hareket içinde kendisini gösterdi. Biz 87lerin başında lezbiyen olduğu bilinen birileri vardı belki ama böyle o açık ediyor muydu etmiyor muydu bilmiyorum. Bir Lgbti’ler çok belirgin bir şekilde onun parçası olarak görüyor muyum yanında ve feministlerin içinde bildiğimiz lezbiyen kadınları düşünerek söylüyorum, işte diğer kimliklerle birlikte çok daha şey”.

Şimdi de seksen sonrası feminist harekete yaşı yetmeyen, o dönemi tanıklarından yada, aktörlerinden dinlemiş (bazılarıyla hala birlikte politika yapan) ve kitaplardan okumuş görüşmecilerin bazı aktarımlarına bakalım.

Şenay (43), seksen sonrası hareketten günümüze uzanan süreçte feminist hareketin çok ve çeşitlendiğine değindi ve dikkat çekti, feminist hareket içerisinde deneyimden türetilen hiyerarşiyi eleştirdi:

“Bence her dönemi içinde değerlendirmek lazım. 80 sonrası koşulları ile şu anın koşulları çok farklı. Gelişen usuller de çok farklı. Bir çeşit feminizmden bahsetmiyorum, su an elli çeşit feminizm var. Dolayısıyla o dönemde kadınlar bildiklerini yapıyorlar, okuduklarını yaptılar çok da iyi yaptılar. Pek çoğu hareketin içinden. Ben o deneyimlerden çok etkileniyorum, kıymetli ve değerli buluyorum(...) Bir yandan deneyim çok kıymetli bir şey. Sonuçta hayat deneyimi de. Yirmi yaşında feminist olmak ile elli yaşında feminist olmak arasında bir fark var, yaşadığın da şeyler var. Bazen bir şeyi fark ediyorsun hayata geçiremiyorsun. Kişisel hayatımızda da böyle. Bazı kadınlar kendi durumlarıyla yüzleşmekten,

kendi durumları egoları kişilikleriyle öne koymayı, önde durmayı seviyorlar. Bu biraz genç kadınların feministlerin önünü kapatıyor olabilir. Çünkü şu kötü bir şey bence. Feminist yöntemlerde de var ya rotasyon, gerçekten uygulanması gerekir. Çünkü senin entelektüel birimin, varoluşun, okumaların, deneyimin çok kıymetli, eylemlilik halin, kendini ifade etme biçimin çok önemli çok etkileyici çok dönüştürücü. Hepimiz etkilendik, hep sana bakıyoruz evet, ama hep sana bakmayalım, biraz da ben çıkayım. Çünkü ister istemez, sen ne kadar ilişkileri yataylaştırmaya çalışırsan çalış, bazı şeyleri önceden deneyimlemiş, daha önce hayatına geçirmiş oluyorsun. Dolayısıyla feminizme yansıyor. Ama ben henüz o şeyde değilim, ben o şeyi aşamıyorum, aşabilmem için bana alan lazım. Bence bu alanı sağlamak için biraz feministlerin birbirini gözetmesi lazım. Yaş hiyerarşisi asla yapmak istemiyorum, çok da kötü buluyorum bunu, hiç abla feminist olmasın yani. Gerçekten aramızda ve içimizde olmasın, deneyimi her zaman konuşacağımız deneyim alabileceğimiz kadınlar hep olsun, iyi ki varlar. Ama tek taraflı bir şey olmasın, yaş hikâyesi deneyim aktarmakla ve alan açmakla ilgili çok önemli. O feminist yöntemler var ya, birbirimizi yargılamamak, yargılamadan dinlemek, bunu gerçekten içselleştirmemiz gerektiğine, gerçekten o yöntemlerden rotasyon..., önümü aç ama önümü kapatma, cesaretlendir, kadın dayanışması bunu da gerektiren bir şey”.

Jülide (32), seksen sonrası dönemdeki hareketi, okudukları, dinledikleri ve gözlemledikleri üzerinden şu şekilde değerlendirdi:

“Şöyle geliyor, ama dediğim gibi çok yine dışarıdan bir bakış. O zamanlar şöyle gibi çok daha sert bir mücadeleyle, yani o ivme çok daha sert ve daha bir arada kurulmuş bir mücadele. Şimdi ilginç bir şekilde belki şartlar, giderek zorlaşsa da diyeceğim ama tabii bu benim durduğum yerden sonuçta o kısmı çok da yaşamamış, ya da en azından onlar yaşanırken çok bu konuyla ilgili bilinçli bir insan olmayarak; şartlar zorlaşırken biraz daha böyle bir dağılımlık hissi var, ama gücünü de sanki buradan alıyor. Çünkü bence katlanarak devam eden ve de güçlenen bir şey, yani o çoğulluk iyi geldi, ıı, ama o dönemki kadar da şey değilmiş gibi sert. Ya bunu kendimden söylemiyorum, bunu anlatılanlardan doğru söylüyorum açıkçası hani. O, o dönemki işte mücadeleler ya da işte

yayınlarla, bilmem nelerle, tabii ki bu araçların değişmesiyle de bir dağılımı ya da daha bir kolaylık hissiyatı geldi. Mesela sosyal medya dedin. çok anlamsız geliyor mesela o dönemin feministlerinden bazılarıyla konuştuğumda, sosyal medya mı o ne ki, yani Twitter'dan eylem yapmak feminizme ne gibi bir katkısı olabilir gibi... yani o değişen araçlarla birlikte tabii ki kuşak... Yani o feminizmin içinde yani mücadelenin içindeki kuşaklar arasında böyle tatlı bir çatışma var anladığım kadarıyla. Yani o araçları kullanan, ya da orada eylemlilik gösteren, şeyleri anlamsız bulabiliyorlar. Yeni kuşak da diğerinin kıymetini biliyor biliyor ama bence”.

Fidan (34), seksen sonrası hareketin içinde olan feminist kadınlar ve feminist hareketin içindeki kendi kuşağındaki kadınlar arasında bir karşılaştırma yaparak sorumuza yanıt verdi:

“İkinci dalga feministler bizim gibi genç feministleri üçüncü dalga olarak tanımlayabiliyor, sanırım bunu biraz dalga geçmek biraz da onlar kadar mücadeleci olmadığımız vurgulamak için yapıyorlar. Adına ne denir tam emin değilim ama bir önceki jenerasyon ile (45-50 yaş ve üzerini kast ediyorum) aramızda ciddi farklar olduğu açık. Örneğin onların evlilik ve aileye yaklaşımı ve birçok alanda iletişimleri çok daha sert ve net, geçmişten getirdikleri çok fazla hayal kırıklıkları var, mücadeleçiler (belki bizden daha fazla) ama ezbere ve bildikleri yöntemleri asla terk edemiyorlar (hala 3 sayfalık basın açıklaması hazırlayıp göndermek gibi). Diğer taraftan bizlerin teknolojiyi daha iyi kullandığını, hayatı daha keyif alarak, kesin çizgiler yerine ara yolları, alternatifleri arayarak yaşadığını düşünüyorum. Bu bizi daha işlevsel kılıyor bence”.

Kendini bağımsız bir feminist olarak tanımlayan Havva (34) , seksen sonrası feminist hareketi günümüz kadın hareketlerinden daha etkin bulan bir görüşmeci oldu:

“Seksenden sonra daha bir örgütlendi tabii feminizm, aydınlandı hatta, kadın kadın sorunlar yerini daha siyasi mücadelelere bıraktı, feminizmin daha çok sesi çıkmaya ve anlam kazanmaya başladı, üniversitelerin devlet kurumlarının işi olmaya başladı feminizm. Bugün tabii ki o atmosferden o dayanışmadan eser yok, birçok dernek kurum üniversitelerde çalışma konuları vs gibi kazanımları oldu orası kesin ama o dönemin siyasi

aydınlığı, entelektüel zenginliği yok gibi sanki, bunun sebebi de tabii ki siyasi ortam, kısırlık, bastırılmışlık, çıkmaz sokaklar ve yaratılan korku ortamı”.

Bin dokuz yüz seksenlerin ikinci yarısında ivme kazanan feminist hareketini günümüzdeki adı hareketlerine pek çok açıdan çok büyük olumlu etkilerinin olduğu, tüm farklılıklara ve eleştirilere rağmen kabul gören bir tespit oldu görüşmecilerimiz arasında. Ancak görüşmeci kadınların bu konudaki aktarımlarından yola çıkarak kadın hareketinde ve feminist hareketteki dönüşümler, kadın hareketlerinde aktif olan ve aynı çatı altında politika yapan kadınlar arasında özellikle kuşak farkından kaynaklı çatışmalar yaşandığını söyleyebiliriz.

5.1.8. Feminist Yayıncılık ve Yeni İletişim Teknolojilerinin Kadın Hareketlerinde Kullanımı: Dijital Medya, Kapanan Sayfalar, Yeni Olanaklar

Feminist yayıncılık ve medya, kadın hareketlerinin ve feminist bilincin gelişiminde her dönem etkili olmuştur demek yanlış olmaz. Kadın hareketlerinin Cumhuriyet’ten bugüne kadar geline süreçte gelişimini, dönüşümünü anlamak için feminist yayıncılık hep önemli bir araç olmuştur. Osmanlı’dan itibaren günümüze kadarki süreçte kadınların çıkardığı yayınlardan kısaca bahsetmiştik. Seksen sonrası feminist hareketin kendini ve sözünü kurmakta en büyük pay feminist dergilerindi. YAZKO’nun Somut dergisindeki tek sayfa ile başlayan feminist medya macerası 1987 yılında Feminist ve ondan bir yıl sonra çıkan Kaktüs ile devam etti. Bu dergiler hızla örgütlenmekte olan bir hareketin hem sözcüsü hem örgütleyicisi oldular. Kadın grupları örgütlendikçe ve çeşitlendikçe feminist süreli yayınlar da çeşitlendi. Feminist hareketin nasıl çeşitliğini anlamak için farklı zamanlarda çıkarılan dergilere bakmak iyi bir yöntem olabilir. Bunlardan bazıları: Martı, Dolaşan Mavi Çorap, Roza, Yeter, Jujin (Cantek, Bora, 2015, s.217). 1995 yılında yayın hayatına başlayan ve 2007 yılına kadar aylık periyotlarla devam eden “Pazartesi” dergisi feminist süreli yayıncılıkta yeni bir tarzı ve dönemi işaret etmesi bakımından ayrı bir yerde duruyor (Osmanağaoğlu 2015, Bora,

2015). Yeni bir feminist hareketlenmenin habercisi olan Pazartesi doksanlar da yani feminist hareketin ivme kaybettiği “projecilik” döneminin başladığı yıllarda feminist hareketin çoğalıp çoğullaşırken bir yandan da dağılmakta olduğu bir dönemde ortaya çıkıyor. Böyle bir dönemde mümkün olan en geniş katılımlı feminist dergi olmayı hedeflemesi çok kıymetli. Daha önceki feminist dergilerden farklı olarak “popüler” olmayı hedefleyen Pazartesi’de farklı tartışma konuları ve dilleri izlense de ağırlıklı olarak zaman zaman argoya kaçan, esprili, didaktik olmayan ve bazen saldırgan olabilen popüler bir dil kullanılıyordu (Cantek ve Bora , 2015 s.217-219) .

İki binli yılların ilk on yılında Amargi (2006), Feminist Politika (2009), Mutfak Cadıları (2010), Bayan Yanı (2011) gibi farklı türlerde feminist dergilerin popülerleştiğini görüyoruz. Akademik bilginin de biriktirildiği akademik feminist yayınlara, Kadın/Woman (2000), Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar (2006), fe dergi (2009) gibi, bu dönemde rastlıyoruz (Akşit, 2015)

Bu noktada 2000’lerde kurulan iki feminist yayınevinden de kısaca bahsetmemiz gerekir: Ayizi ve Güldünya Yayınları. 2010 yılında “sistemik bir feminist yayıncılık” yapmak istediklerini belirterek yayınevi dünyasına giriş yapan Ayizi ile ilgili kurucularından olan Aksu Bora bir röportajında amaçlarını şöyle açıklamış, “bu memlekette feminist hareketin, feminist kadınların, bizim neye ihtiyacımız var diye düşünerek, bu ihtiyaçların izini sürerek ilerlemeye çalışıyoruz. Sistemik olan, bu. Yani tek tek kitaplar değil de, belirli izlekler olacak, hepsi bir araya gelince de anlamlı bir bütün oluşturacak. Bizi başka yayınevlerinden ayıracak şey, bu” (.https://m.bianet.org/bianet/kultur/130284-aksu-bora-ayizi-ni-anlatiyor)

Adını 2002 yılında evlilik dışı çocuk yaptığı gerekçesiyle kardeşleri tarafından öldürülen Güldünya Tören’den alan Güldünya yayınları, feminist teori ve politika kitaplarının yanı sıra dünyanın farklı bölgelerinde kadın hareketi ve farklı feminist

örgütlenme deneyimleri, kadın biyografileri ve tanıklık derlemeleri, kadın edebiyatçıların eserlerini ve kadın sanatçılar tarafından ya da onlar üzerine hazırlanmış kitapları yayımlamak üzere 2014’te kuruluyor. Bu yayın evleri farklı konularda ve türlerde kitaplar yayınlamaya devam ediyor. Ancak süreli yayınların ve yazılı medyanın, dijital iletişim teknolojilerin gelişmesiyle küçüldüğünü söyleyebiliriz.

Yeni feminist medyanın en bilinenlerinden olan ve işledikleri konularla ve yayınladıkları yazılarla tartışma yaratan, dikkat çeken ve sosyal medyada çokça paylaşılan iki tanesi 5Harfliler ve Reçel Blog. Ben araştırmaya başladıktan sonra yayına başlayan Çatlak Zemin de çok kısa sürede 5Harfliler ve Reçel Blog’tan sonra binlerce okuyucuya ulaşan yazılar yayınlayan bir mecra oldu. Görüştüğüm kadınların tamamı bu mecraları biliyor büyük çoğunluğu da takip ediyor. Farklı kulvarlarda yazılar yayınlayan 5Harfliler ve Reçel Blog’un kurucularından iki kadınla araştırma kapsamında görüştük. Bu bölümde sitelerin kuruluş sürecine ilişkin aktarımlara da yer vereceğim.

5Harfliler, 2012 yılında kendi ifadeleriyle, “kadın gündemini sadece diyet, güzellik sırları ve ilişkili tavsiyelere indirgeyenlere inat, kadın gündeminin bir kadının ilgilenebileceği her şey olduğu” fikriyle yola çıkmış bir site. Ancak kadınlarca hazırlanan pek çok siteden farklı olarak ele aldığı konulara mizahi ve eleştirel bir tarzda yaklaşıyor, farklı cinsten okurları da dışarıda bırakmıyor (Cantek ve Bora, 2015. s.221).

Esra (32) şuan ilk senelerdeki kadar aktif olmasa da 5harflilerin kurmaya karar veren ekibin bir üyesi. 5Harflilerle ilgili aktarımları şöyle:

“Biz üç kişi kurduk aslında, ben de kurucularının içindeyim. Üç arkadaş kurduk, hiç buraya geleceği aklımızda yoktu. Biz, kendi okumak istediğimiz bir şey olsun diye düşündük. Çok teorik olmayan, çok eğlenceli de olan, ama aynı zamanda biz o eğlenceli şeyleri okuyorduk. Magazini vs. tarih, popüler bilim vs. ilgilendiğimiz pek çok şey vardı ve

onları okurken bir toplumsal cinsiyet gözüyle de bakıyorduk. Bunları o gözle de yayımlayabileceğimiz bir yer olsa falan diye hala ederken, bir şekilde, yapmış bulunduk. Sonra etrafımızdaki, hatta bir kısmını internetten tanıdığımız kadınlara ulaştık, böyle yaklaşık 6-7 kişilik bir grup olduk, sonra da aldı yürüdü yani. Kuruculardan 2 kişi ayrıldı. Benim baya oldu ayrılalı. Kişisel bir şeyden dolayı ayrıldım ben açıkçası. Çok yakın arkadaşlarımdı. O yakın arkadaşlarımla başka bir yerde problem yaşayınca siteye de yansıdı gibi oldu aslında temelde. Bazı eleştiriler de var, onlardan da bahsederiz demiştim. Başka bir soruna mı atlıyorum su anda ama? Benim de bir takım şeylerim var yani site ile ilgili. Çok daha belki kısıtlı bir kesime hitap ediyor olabilir. Bu illa bir problem mi bilmiyorum, ama benim kafamdaki birazcık daha çeşitlilik hedefliyordum. Şu andaki haliyle, gideyim beş harflilere yazayım gibi bir şey duymuyorum. Ama böyle bir yan olması da, bir web sitesinin herkese hitap etmesi gerekmiyor. Ya da her web sitesinin güncel her şeyden bahsetmesi, illa siyasi görüşünün çok net olması gerekmiyor. Biraz daha hafiften eğlencelik bir yer oldu ama bu da bence lazım”

Esra 5Harflileri kendilerinin kişisel ihtiyaçlarından doğduğunu ama bu kadar beğenilmesinden ve yaygınlaşmasından genel olarak kadınların böyle bir mecraya ihtiyaç duyduğu sonucunu çıkarmış. “İhtiyaç varmış herhalde ki o kadar şey yaptı. Bizim kendi hayatımızda hissettiğimiz kadar herkes o ihtiyacı hissediyormuş”.

5Harfliler ekibi kendilerine feminist diyorlar ancak feminizmi sadece entelektüel bir fikir ya da uğraş kalesine kapatmak istemiyorlar. Didaktik olmak istemedikleri ve feminizmi yayma gibi bir amaçlarının olmadığını site kurucularının röportajlarından ve sitede çıkan yazılardan anlaşılıyor (Cantek ve Bora, 2015). Bu perspektif, üçüncü dalga feminizmde öne çıkan bireysel özgürlüklere alan açma vurgusuyla örtüşüyor. Genel olarak 5Harflilerin çizgisi, konu ve profil çeşitliliği ve kullanılan dil bakımından da üçüncü dalganın karakteristik özelliklerini taşıyor denilebilir. 5Harfliler’le ilgili son olarak okur yazar etkileşimi bu sitenin en önemli özelliklerinden biri olduğunu söylemeliyiz.. Feminist sitelerdeki yorum ve forum alanlar çok verimli tartışmaların olduğu, kadınların temas ettikleri alanlara kolayca dönüşebilen mecralar oluyor.

Yazıların altındaki yorumlar bazen yazıların kendisinden daha dikkat çekici dahi olabiliyor. Yeni tartışmalar yaratabiliyor.

Reçel Blog, 2014 yılında yayına başlayan, yirmili yaşlarda altı kadının başlattığı bir blog. Çok hızla görünür olan bu site tartışmalı ve ezber bozan yazılarıyla dikkatleri hemen üzerine topladı. Çoğunluğunun kendisini feminist olarak tanımlayan Müslüman kadınların (kendilerini Müslüman feministler olarak ifade ediyorlar) ağırlıklı olarak hem kamusal hem özel alandaki gündelik deneyimlerini alışık olmadık bir çeşitlilikte ele almaları, mizahi, ama bazen keskin bir dilde ve bir feminist bir tondaki yazılarıyla epey bir tanınırlık kazandı.

Görüşmecilerimizden Gülcan (36) Reçel Blog'un kurucularından. Yarı zamanlı akademisyen olarak çalışan, iki çocuk annesi Gülcan kendini uzun zamandır feminist olarak tanımladığını aktardı ve kendi ifadesiyle Müslüman kadınlara yazacak bir alan açmak adına bir miktar pozitif ayrımcılık yaptıkları Reçel Blog ile ilgili şunları aktardı:

“ Reçel aslında benim de genç kadınlarla iş yapma yeni iş yapma biçimleri öğrenme sürecim oldu. Genç benden böyle ortalama 10 yaş genç bir grup. Ve onlardan birinin fikriydi böyle hani hafif hızlı okunacak gündemi belirleyecek bizim açımızdan, konuşulmayanları konuşacak bir blog yapalım, ismi de reçel olsun deyince 5-6 kişiydik ve hepimiz tamam dedik. Ve hepimiz tamam dedik hiç tereddüt bile etmeden, ismi konusunda da tereddüt etmeden Reçel dedik, çünkü bu Reçel yapamayan İslamcı kadınlar yazısı vardı. Düccane Cündioğlu'nun yıllar önce, işte yani kadınlar mutfağa dönüp reçel yaparlarsa ümmet kurtulacak yani böyle bir şey. Biz de o yüzden işte onun açtığı yarayla evet biz reçel yapmıyoruz ama reçel yazıyoruz hani reçel yapıyoruz da olabilir ama esas olarak reçel yazıyoruz şuanda gibi bir şeyle çıktı. Ve çok ilginç bir deneyim oldu çünkü biz daha çok kendimiz yazıp hani gerekirse konuk yazar da alırız derken orası okurların yazdığı bir platforma dönüştü. Daha çok okurlar yazıyor biz onları değerlendiriyoruz seçiyoruz aralarından ve bir yazı atölyesi gibi de oldu yani biz diyoruz ki bunu biraz daha şuralarını vurgulasan şuraları

biraz daha işte altını çizsen şu soruları da gündeme getirsen... Ne kadar etkisi olacağını ve yani ne kadar okunacağını hiç kestiremiyorduk. Yani çok kendi kendimize yazdığımız bir yer pozisyonunda da kalabilirdi ama kalmadı”

Bir yazının kabul edilme sürecinde keskin kriterler belirlemediklerini ifade eden Gülcan, yazı bir konuyla ilgili söylenmemiş olan bir şeyi söylüyorsa, (örneğin annelik kutsaldır yerine anne olmayı istemediği hakkında olan bir yazı çünkü diğerini yazılabildiği çok mecra var), hegemonik söylemde bir kırılma yaratıyorsa o yazıyı yayınlamaya daha hevesli olduklarını belirtti. Yayınlamam konusunda net tavır aldıkları içerikle ise, kadınların kadınları suçladıkları yazılar. Blog’un tanıtım notunda “kadınlar, bilhassa Müslüman kadınlar” ifadesinin yer alması, burasının sadece inançlı, başörtülü kadınların yazdığı bir mecra gibi algılanmasına sebep olmakla birlikte Reçel’in artık bunun aşan bir noktada olduğunu yazı gönderen kadınların profillerinin çeşitlenmesinde ve farklı düşüncelerde olan binlerce kadının yorum yazdığı forum sayfalarından anlıyoruz. Görüşmecilerimizden Nihan da onlardan biri.

Nihan (19), ile yaptığımız görüşmede, feminist medya ile ilgili konuştuğumuz esnada Reçel Blog ile ilgili deneyimini ve duygularını şöyle aktardı:

“Şey oldu, ilk başta feminizm deyince genel bir şey her şey cinsiyet karşıtı mücadele herkes katılır falan. Böyle çok şey, farklı kimliklerle katılma hallerini bilmediğimi bunun da biraz şey üstten baktığımı fark ettim işte. Mesela müslüman bir kadının feminist olmasını bağdaştırıyordum ben. Reçel geldi Reçel’in tüm söylemlerini çok seviyorum gibi bir hali yok, sevmediğim söylemleri de çok fazla ama iyi ki geldi okuyorum onlar da işte 5 harflileri okuyor muhtemelen daha bir ayırım yapacaksak. İletişim kurma aracı bence. Ben tanışmış oldum, olabilesini gördüm. Onlar için şey gibi bir önemi var bence. Ben müslüman bir kadınla yani o kimliğini öne çıkaran bir kadınla çalışma yürütemem ortak, zor yani. Ama Reçel yine de bu duygumu biraz azalttı. Onların kendi iç çalışmaları çok güzel ve bri iletişim şansı doğuyor tanıma şansı... yargılarımızı yıkabiliyoruz o yönden Reçel beni çok mutlu eden bir oluşum oldu iyi ki geldiler dediğim ve 5 harfliler de biraz rahatlatan, hepimiz dert ediyoruz biraz eğlenceli hal sevdiğim bir şey”.

Yeni mecralar günümüzdeki feminist hareket ile uyumlu ve aslında hareketin dönüşmesinde önemli bir etkisi olan özellikler taşıyor. Bu bağlamda, yazılan konularda çeşitliliğin ve ifade biçimlerinin arttığını, bireysel özgürlüklerin, beğenilerin, itirazların ve gündelik yaşam deneyimlerinin öncelendiğini görüyoruz. Bu yeni mecralarla ilgili önemli bir husus da yorumlar ve forum bölümlerinin dinamik yapısı, kadınlara hem kendilerini ifade etme hem de birbirleriyle temas etme alanı açması.

İletişim teknolojilerinin altın çağını yaşadığı günümüzde, yeni medya türleri hayatımıza girmesiyle kadınları yazdığı mecralar çoğaldı ve çeşitlendi. Günümüzde artık herkesi kendine ait bir odası olamasa bile bir blogu, bir facebook, instagram ya da twitter hesabı olabilir. Aslında sosyal medya deyince hikayelerin, ifadelerin, deneyimlerin aktarıldığı çok geniş bir mecradan söz ediyoruz. Kadınlar sanal alemlerde gündem yaratıyor, sosyalleşiyor, dostluklar kuruyor, dertlerine çare arıyor ve sevinçlerini paylaşıyorlar (Cantek ve Aksu, 2015).

Eylül (32) içine kapanık, yalnız yaşayan ve pek dışarı çıkmayan annesine facebook hesabı açtıktan sonra bunun onun yaşamına geniş pencere açtığını ve sosyal medya üzerinden annesi ile kendisinin ortaklaştıkları duyguları, düşünceleri keşfettiğini aktaran bir görüşmeci oldu. Evde çoğu zaman konuşmadıkları konular hakkında birbirlerinin ne düşündüğünü sosyal medya aracılığı ile öğrenebildiklerini belirten Eylül, sosyal medya paylaşımlarının farklı nesilleri birbirlerine yakınlaştıran, etmeye yarayan bir tarafı olduğunu da belirtti. Bu gerçekten ilginç ve ufuk açıcı bir tespit oldu bizim için. Görüşme yaptığım kadınların aktarımlarında da günümüzde gerçek buluşmaların azaldığı, büyük toplantıların yapılmadığı bir dönemde birbirlerinin fikirlerini öğrenmek için, tartışabilmek için sosyal medya bir alan açıyor.

Kendi youtube kanallarında makyaj dersleri, cilt bakımı, yemek tarifleri, annelik, seyahat, aşk, cinsellik, ilişkiler hakkında yazı yazan kadınlar kadar, bloglarında ve

instagram hesaplarından feminizm, edebiyat ,ekoloji, alternatif beslenme, vejetaryenlik veganlık gibi geniş bir konu yelpazesinde yazan veya paylaşımlar yapan kadınlar sosyal medyada geniş bir alanda varlar. Bu yeni medya türünün en önemli özelliği de interaktif oluşu. Dolayısıyla oldukça dinamik, değişken ve üretken bir medyadan bahsediyoruz. Kimi ne kadar etkilendiğini, ne tür buluşmalara vesile olduğunu ölçmek zor olsa da sanal mecralardan gerçek buluşmalara alan açan platformlar sanal alemdeki kadınları buluşturmak için kurulmuş platformlara da rastlamak mümkün. Örneğin feminist bir anlayışla çalışan Dijital Topuklar, dijital ortamdaki kadınları buluşturmak amacıyla düzenlenen Türkiye'nin ilk dijital kadın zirvesi.2016 itibariyle her yıl İstanbul'da düzenlenen zirvede, “Dijital Topuklar, blog, Youtube, facebook, Instagram ve diğer tüm sosyal mecralarda kaliteli ve özgün içerik üreten ve bu içerikleri takip eden kadınları bir araya getirmeyi hedefliyor. ”.

Kadınların kendilerine çok çeşitli konularda alanlar açtığı bu mecralar sadece bireysel yaşamların dönüşümünde rol oynamıyor. Toplumsal hareketlerin düşünsel ve eyleyişi örgütleniş ve politika yapma açılarından dönüşümler yaşandığı bu dönemde, politik amaçlarla internet kullanımı yaygınlaşması, toplumsal hareketlerin dönüşmesinde rol oynuyor.

5.1.9. Kadın Hareketleri ve Dijital Aktivizm

Günümüzde toplumsal hareketlerinin eylem ve politika yapma tarzları ve yöntemlerindeki dönüşümünde yeni iletişim teknolojilerin ve bu bağlamda özellikle sosyal medyanın çok büyük bir rolü olduğunu söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla kadın hareketlerinin dönüşümünü araştırırken yeni iletişim teknolojilerinin ve sosyal medyanın etkisini de araştırmaya dahil etmek gerekiyor.

“Dijital aktivizm” en geniş hali ile sosyal medya ve internet üzerinden örgütlenen toplumsal hareketlere ve sosyal medyanın kendisinin politik bir eylem,

kampanya, aktivite mecrası olarak kullanılmasına işaret eder. İnternetin aktivist amaçlara yönelik kullanımını açacak olursak, belli bir amacın savunusu, bu amaç etrafında veya belirli bir eylemi gerçekleştirmek için örgütlenme, amaca yönelik mesajları bir iletişim kampanyası çerçevesinde kitlelere iletme, amaç doğrultusunda lobi faaliyetleri gerçekleştirme, internet üzerinde eylem gerçekleştirme, amaca yönelik kaynak toplama / fon oluşturma gibi temel aktivist faaliyetlerin, başta sosyal medya olmak üzere geniş kitlelere gerçek zamanlı bilgi akışı ile ulaşmaya imkan tanıyan alanlarda veya blog, vlog, podcast, video, fotoğraf paylaşım siteleri gibi alanlarda gerçekleştirilmesi anlamına geliyor. Bunun yanında dijital aktivizmi, dijital ortamı / interneti, bu ortamın dışındaki, sokaktaki faaliyetler için bir iletişim ve örgütlenme platformu kullanmak ve doğrudan dijital ortamın / internetin kendisiyle sınırlı faaliyetler için kullanmak olarak da ikiye ayırabiliriz. (Uçkan, Özgür,2012).

Muhafif sesleri duyurmak, yeni temsiller ve politika tarzları yaratmak için internetin sunduğu olanaklardan kadın hareketleri ve feminist hareket için de artık çok önemli bir yere sahip. Şu bir gerçek ki kadın hareketi internetin ve sosyal medyanın yaygın olarak kullanılmaya başlamasıyla yeni bir boyut kazandı(Yüksel, 2017). Görüştüğüm kadınların tamamına yakını aktivizmin internet sayesinde kolaylaştığı ve biçim değiştirdiği konusunda hem fikirler. İnternet teknolojileri ile kadın hareketlerinin ve feminizmin görünürlüğünün arttığını , kadınlarla ilgili konulara ve sorunlara ilişkin farkındalık geliştiğini, bunların çözümü için kamuoyu baskısı oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bunun hem dünyada hem de Türkiye’de çok çarpıcı örnekleri mevcut. Dünyada en güncel olanlarından bir tanesi çok sayıda kadının ABD’li ünlü film yapımcısı Harvey Weinstein’i taciz ve tecavüz ile suçlaması ile başlayan ve çığ gibi büyüyüp sosyal medya üzerinden tüm dünyaya yayılan mee too (ben de) kampanyası. *“Cinsel tacize uğradıysanız bu tweete cevap olarak 'ben de' yazın.”* ABD’li aktris Alyssa Milano 15 Ekim 2017’de sosyal medya hesabından bu cümleyi yazdıktan sonra

.dünyanın dört bir yanından yüzbinlerce kadın ve erkek #MeToo' etiketiyle kendi başlarından geçen ve belki de hayatları boyunca en yakınlarıyla dahi paylaşamadıkları cinsel taciz ve tecavüz hikayelerini tüm dünyayla paylaştılar.# MeToo hareketi 85'i aşkın ülkede yayıldı ve farklı dillere de uyarlandı. Müzik, ekonomi ve siyaset dünyasından isimler de kendi yaşadıklarını paylaştılar(Silke Wunsch, 2018). Kadınlar, taciz edilen, tecavüze uğrayan başka kadınların hikayelerini duydukça kendilerinde başlarına gelen olayları dile getirme gücünü buldu ve kadınlar arası dayanışmanın internet üzerinden çeşitli biçimlerde tezahür etmesine tanıklık ettik.

Türkiye'de de son dönemde kadın hakları konusunda çok sayıda sosyal medya kampanyası düzenlendi. Örneğin Twitter üzerinden yapılan #sendeanlat çağrısıyla yaşadıkları cinsel tacizleri görünür kılan kadınlar, #özgecenaslan paylaşımlarıyla kadın cinayetlerin durdurulmasını talep ettiler. #bacaklarınıtopla kampanyası toplu taşıma araçlarında kadınları rahatsız eden ve dar alanlarda oturmaya mahkum eden erkeklerin oturma biçimlerine tepki gösterdiler.

Görüşmeciler arasından herkes aynı sıklıkta ve aktiflikte olmasa da interneti ve sosyal medyayı kullanmayan kadın yok. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarının cinsiyet dağılımına baktığımızda, 16-74 yaş bilgisayar ve internet kullanımı 2017 yılının oranları erkeklerde yüzde 65,7 ve yüzde 75,1 iken, kadınlarda yüzde 47,7 ve yüzde 58,7 olarak hesaplanmış. Son beş yıllık verilere bakıldığında düzenli olarak artmış görünüyor. Ne var ki, kadınların bilgisayar ve internet erişimi erkeklerin epey altında. Bunun bir çok sebebi olabilir. Ancak bizim araştırmamıza konu olan kadın hareketlerinin öznesi olan kadınların bilişim ve iletişim teknolojilerini çok yaygın biçimde kullandıklarını söyleyebiliriz. Görüşme yaptığımız kadınların Türkiye internet kullanımı istatistiklerinin üstünde olması da şaşırtıcı değil çünkü günümüz dünyasında sadece kadın hareketleri özelinde

değil herhangi bir toplumsal muhalif hareketin internet teknolojilerini ve sosyal medya alternatiflerini dışarıda bırakarak faaliyette bulunması imkansız görünüyor.

Görüşmeciler kadınlara bu bağlamda kendilerinin interneti kullanma tarzlarını internet kullanımının ve sosyal medyanın kadın hareketlerine etkisini sorduk. Olumlu etkilerini farklı bakış açılarıyla ve çeşitli yönleriyle değerlendiren görüşmeciler ağırlıkta olsa da, internetin gücünü yadsımamakla birlikte kadın hareketlerini edilgenleştirme ve sokaktan koparma tehlikesine ilişkin düşünce belirten görüşmeciler de oldu.

Gaye (28), kendi kuşağındaki kadın hareketlerinde sosyal medya kullanımının olumlu özelliklerini öne çıkaran kadınların aksine, internet kullanımının ve sosyal medyanın gördüğü ve ileride görülmesi muhtemel sorunların altını çizdi:

“Ben çok uzun vadede çok büyük zararlarını göreceğimizi düşünüyorum. Şöyle ki evet başlangıç olarak bir refleks geliştirmek için çok güçlü bir alan. Bizim kısa sürede ulaşamayacağımız sayıda insana kadına deşebileceğimiz bir alan. İşte o bacak kapatma meselesinde ya da sen de anlat çok kıymetliydi. Ama mesela o sen de anlat'ta benim hissettiğim kaygı şu oldu. Evet bir grup dayanışması, aa yalnız değilmişim bak bunlar yaşanıyor evet bu ilk alan ve sen zihninde belki ötelediğin bir taciz öyküsünü geri getiriyorsun ve oraya yazıyorsun ben de yaşadım bunu diyorsun. Orada açık kaldı. Sonrası peki? Umarım kaygılandığımız gibi olmaz ama uzun vadede zararlarının dokunacağını düşünüyorum. Bir de şey deşarj olma alanı oldu bizim için. İlk refleksi oraya veriyoruz. Ben hani ilk refleksi ilk şey oraya akıttığımız için ondan sonrasında daha böyle relax daha edilgen olduğumuzu düşünüyorum”.

Facebook, Twitter, Youtube gibi sosyal paylaşım ağları milyonlarca insanı toplayarak yeni bir kamusal alan sağlarken, muhalif seslerin de yükseldiği yeni agoralar gibi değerlendirilmektedir (Karagöz, 2013). Son iki yılda twitter ve facebook mecralarında yapılan paylaşımları taradığımızda şunu gördük ki, kadın hareketleri

internet teknolojilerini ve sosyal medyayı, , kadınlarla ilgili ana akım medyada yer bulamayan her türlü şiddeti içeren haberleri yaymak, kurumların kadın erkek eşitsizliği içeren uygulamalarını ifşa etmek, kendi etkinlik ve eylemlerinin duyurusunu yapmak, sosyal medya eylemleri ve kampanyaları yürütmek, hukuki süreçlerle ilgili kamuoyu oluşturmak, ana akımda yer bulmayan kadınların yazılarının, performanslarının ve sanat eserlerinin duyurusunu yapmak ve yaygınlaştırmak gibi çok farklı amaçlar için kullanılmaktadırlar.

Hande (33) sosyal medyayı sık ve aktif kullanan bir kadın. Sosyal medyanın kadın hareketi için etkin ve güçlü bir araç olduğunu açıklarken yine de kafasında bazı net olmayan soru işaretleri var. Hande'nin altını çizdiği bir başka önemli husus da sosyal medya üzerinden iç karartıcı ve üzücü çok fazla olayla ilgili bilgi akışına maruz kalmak ve bunun karşısında bir şey yapamamamın verdiği kötü his. Bı konudaki düşüncelerini şöyle aktardı:

Eskiden bir eyleme kaç kişinin katıldığı çok önemliydi ve dolayısıyla Evet ve onun çağırıcı çağırma biçimi hani katma biçimi çok önemliydi. Ama şimdi mesela basın açıklaması az olunca çok da insanların zoruna gitmiyor hani geçmişte çok büyük bir problemi. Niye çünkü hemen sosyal medyadan bunu tamamlıyorsun yani hani oradan duyurmaya devam ediyorsun, oradan yaymaya yazılarla makalelerle, sonra fark ediyorsun ki sen bir şeyi gündeme koymuşsun atıyorum basın açıklamasıyla, başka bir yazar bunun üzerine yazı yazmış, o da hemen paylaşılıyor. Ardıllar halinde geliyor hem etkileşim çabuk oluyor hem dolaşım daha çabuk oluyor. Ben yaygın olmasından çok memnunum açıkçası kolayca ulaşılmasından ama bu da sadece şey sağlıyor aslında yani bu imkânlara ulaşabilen insanlar arasında yaygınlaşmayı sağlıyor bu kısmı da artık beni rahatsız etmeye başladı mesela. Hani başta o kadar mucizevî bir şeydi ki bir şey için bir şey yapıyorsun herkes duymuş bir duyuru yapıyorsun mesela yazıyoruz ya işte gruplarda falan herkes duyuyor ve etkileniyor bununla ilgili düşünmeye başlıyor. Bu dönemde rahatsız olmaya başladım bu travmatik dönemlerde çünkü okuyorsun seni şişiriyor bir şey yapamıyorsun şişiriyor

bir şey yapamıyorsun yani kimseyi göremiyorsun. Geçmişte olsa bir şey mi oluyor hop toplan 3 kişi oradan bir eylem çıkabiliyor yani değiştirecek bir şey çıkabiliyor. Ama hani sosyal medyayla okuyorsun oturuyorsun okuyorsun oturuyorsun”.

İnternet ve sosyal medya üzerinde yapılan kampanyaların tesirinin kısa süreli olduğunu ve kalıcı etkiler bırakmadığını düşünen Reyhan (34), bu konudaki bir başka olumsuzluğa değinmiş oldu:

“ İnternet üzerinden çok güzel kampanyalar düzenlendi ama maalesef bunun örgütler üzerindeki yansımaları kalıcı olamadı gibi geliyor. İnternet eylemlerinin iyi yönü bir anda çok ses getirebilmesi ama kötü yönü çok çabuk sönmesi, sürdürülebilir olmaması. Bu yüzden internet eylemleri bir noktadan sonra başka bir eyleme/oluşuma dönüşebilmeli bence, yoksa suya yazılan yazı gibi silinebiliyor”.

Kadın hareketlerinin sosyal medya kullanımını olumlu bulan Beyza (61), sokak ile sosyal medyanın birbirlerinin alternatifi değil tamamlayıcısı olduğunu düşünüyor:

“Yani ben sosyal medyanın kullanılmasını olumlu buluyorum. Olumsuz yanları, yok işte engelliyor falan diyemeyeceğim. Kişisel olarak şöyle düşünüyorum; böyle hala nadiren de olsa Facebook’tan bir şey paylaşmak, böyle oturduğum yerden bana şey hani iyi gelmiyor, yani kolay olanı yapıyormuş gibi başka ve yüz yüze geleneksel şeyleri düşünüyorum. Yüz yüze gelmek önemli, buradan bir şey söylemek ıı o kadar, başka yani sadece buradan bir şey söyleyince ne oluyor gibi düşünüyorum ama bu ayrı bir şey. ... Yani ben şunu isterim; yani sosyal medya etkin kullanılsın, o benim daha uzun tartışalım dediğim uzun tartışmaların sonunda sözler gelsin o sosyal medyada dolaşsın, yine de kötü yani baya içerikler fena değil bence”.

Sosyal medyayla ilgili görüşmecilerin üzerine çok düşündükleri ama net bir cevap bulamadıkları soruların başında, sosyal medyanın insanları edilgen kılıp kılmadığı sorusu geliyor. Yukarıda bu konudaki görüşlerine yer verdiğimiz Gaye kadar keskin bir olumsuzluk atfetmeseler de sosyal medyanın insanları edilgen kılan bir yanı

olduğunu düşünenler var ancak insanların edilgenliğinin kaynağının sosyal medya olmadığını düşünenler de var.

İtir (56), sosyal medyanın insanları edilgen kılmadığını, çeşitli nedenlerle sokağa çıkamayan insanlar için de bir kapı açtığını düşünenlerden:

“Şöyle bir diyelim bizim için biz dışarıda bir yürüyüşe katılabileceksek sosyal medyadan bir şey yapmamız ona engel değil ama biri için yürüyüşe gitmek zor bir şeyse çeşitli nedenlerle ona anlamlı gelmiyorsa ya da korkuyorsa falan neyse, yani o sosyal medyada onu yaptı diye bence içi rahat etti de öbürüne başka biçimlere katılmadı diyemeyiz o zaten herkese çok şey gelmeyebilir. Bir de”.

İletişim fakültesi mezunu olan ve reklam sektöründe çalışan Rezzan (31), uzun bir süre hem LGBTİ hem de feminist hareketin aktivisti olmuş bir görüşmeci. Kendi deneyim ve gözlemlerinden yola çıkarak insanları pasifize eden şeyin sosyal medya olmadığını ve , kitlesel olan toplumsal hareketler devrinin kapandığını düşünüyor ve bunun sebeplerini birkaç boyutta değerlendiriyor:

“Kitleliliğin devri bitti; bu başka bir online kitlelilik var. Yani bizi evde tutan sosyal medya ve internet değil. Ee biz klavye başında işte aktivist oldular bilmem ne cümlelerine de katılmıyorum. Ee çünkü biz dışarı çıkmaya cesaret edemeyince ne yapıyoruz; klavye başında yazıyoruz, bazen ona da cesaret edemiyoruz. Yani bence bir şeylerin görünürlüğünü etkiliyor, fakat ister istemez yine bir getto oluşturmadık değil. Sosyal medya da, internet kullanımımızda da bir gettomuz var, herkesin var. İşte X kişinin görüşü bilmem ne olduğu için takip ettiği internet siteleri ona göre.... İşte benimki bana göre, arkadaş listem bile ona göre. Ama bazen de hiç fark etmeden mesela twitter örneği bu yüzden güzel; twitter ee hala o anlamda alternatif yaratıyor. O kendi içinde konuşmaktan bir anda dışarı da çıkabiliyorsun. İşte bu ‘me too’ olayları gibi. İlla ki sözünü görünür kılmak için ıı bir mecra, ama tamamen pür-i pak güzel de bir mecra, işte çok da güzel etkiliyor hareketi, değil. Çünkü şunu da sağlıyor aynı zamanda; ıı bir tür vicdan rahatlamasını yaşattığı için ya da bir tür işte

bilmem neyi imzaladım, bilmem nereye 10 lira bağış yolladım falan filan, tamam sokaktaki eyleme de başkası gidiversin algısını da yaratıyor olabilir. Ee sosyal medyadan daha çok bence, hep onu suçluyoruz interneti suçluyoruz da şeyi fark etmiyor hareketler; yeni nesil yani Z kuşağı, X kuşağının zaten alışkanlıkları bize göre çok farklı ve zaten onları hemen ya onları zaten örgütleyemezsin. Çünkü örgütlenmek istemiyorlar çünkü, bireyseller”.

Sosyal medya ve internet kullanımının kadın hareketlerine etkileriyle ilgili görüşler muhtelif olsa da olumlu yönlerini yapılan vurgular ve bu doğrultuda deneyim aktarımlarının daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. . Örneğin Ceyda (31) sosyal medyanın pek çok işlevinin yanı sıra kolektif bir hafıza oluşturulmasına katkı vermesine dikkat çekti.

“Sosyal medyanın etkisi büyük ve sosyal medya unutmuyor ya o da hoşuma gidiyor. Yani mesela işte bugün Özgecan Aslan’ın ölüm yıldönümü. Sosyal medya hatırlatıyor. Şiddetin çetelesini tutuyor. Farkındalık yaratıyor. Rahatını bozuyor”.

Mor Çatı gönüllüsü olan Şenay (43), sosyal medyayı Mor Çatı’nın bildirimleri, bilgilendirme materyalleri ve duyuruları için çok aktif kullanmanın yanı sıra feminist hareketler ilgili takip ettiği her haberi, yazıyı ve etkinliği paylaşmaya çalıştığını aktardı. Sosyal medyayı feminist hareketlerin görünürlüğü artırmadaki etkisi ve kadın sorunlarına ilişkim farkındalık yaratmaktaki potansiyelinin altını çizdi:

“feminist politikanın daha görünür olmasını sağladı. Özellikle yani teknik şeylerle hazırlanan yazışlar... Şiddet ile ilgili mesela psikolojik şiddet nedir? Onun görseli, altına yazıyı koyma biçimi, yayma biçimi çok etkili, pek çok kadına ulaşıyor. Maalesef sosyal medyanın getirdiği bir şey çok hızlı tüketiyoruz, uzun uzun hiçbir şeyi okuyamıyoruz, uzun hiçbir şeyi dinleyemiyoruz, baya okuma, izleme dinleme alışkanlıklarımız değişti. Çok hızlı tüketiyoruz. Broşürler, faaliyet raporları falan ben 3-5 paragraf

okunup kenara atıldığını düşünüyorum. O yüzden dergilerin filan da artık çıkmamasının sadece örgütlülükle alakası yoktur, aynı zamanda zamanın ruhuyla da alakalı bir şeydir. Ama feminist örgütlerin farklı alanlarda çalışan tüm feminist yapılanmaların sosyal medyayı etkin kullanımının önemli olduğunu düşünüyorum, mor çatının paylaşımlarının çok önemli olduğunu düşünüyorum. Sosyal medyadan görüp arayan kadınları gördüm. Olumlu bilgilendirici etkisi olduğunu düşünüyorum. Filmmor'un festival filmlerinin sosyal medyada dönmesi, görüyor olmak, okuyor olmak, bir şey yan. Etkili ve önemli. Bunlar bence iyi kanallar ve iyi kullanıldığında işe yarıyor. Onu o anlamda değerlendirmeli. Bizim daha çok görünür olmamız, daha çok kadına ulaşmamız”.

İnternet teknolojilerinin ve sosyal medyanın, yeni toplumsal hareketlerden birisi olarak değerlendirilen feminist hareketin politikalarına ve eylem biçimlerine çok büyük bir etkisi olduğu yaptığımız görüşmelerden net bir biçimde çıkan sonuçlardan birisi oldu. Öyle ki, sosyal medyayı aktif kullanmayan bir politik hareketin günümüz dünyasında varlığını sürdürüp sürdüremeyeceğinden emin değiliz. Toplumsal hareketlerdeki dönüşümü incelemek için başka bütün boyutları dışarıda bırakılsa bile “internet teknolojileri öncesi” ve “internet teknolojileri sonrası” ayrımının kendisi oldukça dramatik farklar getiriyor. En genç görüşmecimiz olan Nihan ile görüşmemizde fark ettik ki toplumsal hareketlerdeki dönüşüm ve yeni iletişim teknolojilerinin toplumsal hareketlere etkisi konusundaki sorularımız özellikle 30 yaş altındaki görüşmeciler için pek anlam taşıyor çünkü onlar yeni iletişim teknolojilerinin zaten hayatlarının merkezinde olduğu bir dönemde politize olmuşlar. Ve internetin olmadığı bir dünyayı tahayyül edemiyorlar.

5.2. Gündelik ve Özel Yaşam Pratikleri ile Feminist Olma İlişkisi

Gündelik yaşam ve onun politikası kadın hareketleri ve feminizmin en çok ilgilendiği konulardan biridir. Feminizmin çok geniş ve heterojen bir kavranışı olmasına rağmen, feminizmde gündelik olan ile (ilişkisel ve ev mekanı olarak) mikro politika alanı arasında bir eşdeğerlik kurulmuştur; gelip geçici ve yoğrulabilir olan ve hatta metafizik bir çerçeveye bile kavuşan bu kavram, söz konusu eşdeğerlik sayesinde tarihsel bir somutluk kazanır (Simoni, 2015). Gündelikliğin anlamsal açıdan mikro politikaya kaymasına, epistemoloji ve politikanın sorgulanmadan kabul edilmiş sınırlarının çözülüşü eşlik eder. Politik diye varsaydığımız şey ile politik olmayan arasındaki, politik deneyim sayılan ile politik deneyim sayılmayan arasındaki ayrım feminizmin kapsamına girer(Simoni, 2015).

Gündelik yaşamın kapsamının nasıl tanımlandığına dair farklı yaklaşımlar mevcuttur. Henri Lefebvre ve Michel de Certeau'nın teorik yaklaşımlarından hareket ederek Tekeli (2009) gündelik yaşam çalışmalarında, biri *maddi kültürü* oluşturan nesnelere ve faaliyetler üzerinden giden diğeri ise ilişkiler üzerinden giden iki ontolojik kabulün altını çizer (sf.17-18). Araştırmamda gündelik yaşamı kadınların kendi bedenleri ile kurdukları ilişki bağlamında hem maddi temelli faaliyetler olarak hem de ev içi yaşamdaki ilişkiler bağlamında ele aldığım için iki ontolojik kabul de benim araştırmamdaki gündelik yaşam kapsamına girdi.

Bu çalışmada gündelik yaşamı ilk olarak ilişkisel bir yerden kavrayarak ev içinde varsa çocuk eş, partner, anne baba, arkadaş ve birlikte yaşanan kişilerle ilişkiler ve pratiklerle sınırladım. İkinci olarak da gündelik yaşamda kadınların kendi bedenleri ile kurdukları ilişkileri (güzellik, diyet, beslenme biçimi, yaşlanma genç kalma vb. pratikler ve düşünceler) çerçevesinde ele aldım.

Gündelik hayat üzerine düşünmenin, onu istenilen biçimde ve daha adil bir şekilde yaşamak için mücadele vermenin feminist olmakla ilişkili olduğunu ve dahası bunun feminist hareketin bir parçası olduğunu düşünüyorum. İşyerinde, ev içerisinde ,başka kadınlarla ilişkilerde, aşk ilişkilerinde, arkadaşlık ilişkilerinde, bireylerin kendi bedenleriyle kurduğu ilişkide kısacası gündelik yaşamdaki her pratikte, her alanda, ve duyguda dönüştürücü bir etkiye sahip olabilir. Sara Ahmed (2017), feminizmin kadınlara kendi bedenini yeniden yaşamasına imkan verebileceğini söyler .Ona göre feminizm zamanla kendi alanını nasıl daralttığını fark ettirerek kadınlara kendi kapsamını genişletmeye ve kendine alan açmaya imkan verir (2017, s.51).

Görüşmemiz bu kısmında kadın hareketlerine katılmış ve kendilerini feminist olarak tanımlayan kadınların, feminist olduktan sonra yaşamlarının değişip değişmediğini çeşitli açılardan öğrenmeye çalıştık. Görüşmecilerin deneyim aktarımları üzerinden evlilik , cinsellik, aile ilişkileri, çocuk bakımı, iş yaşamı, günlük işlerin organizasyonu gibi gündelik yaşam pratiklerinin yanı sıra güzellik, kozmetik, diyet gibi kadınlarla özdeşleştirilen konular çerçevesinde kendi bedenleriyle ilgili fikirlerinin ve tutumlarının kadın hakları aktivisti ve feminist olmak ile etkileşimini ve bu alanda mücadele vermenin dönüştürücü potansiyelini görmek mümkün oldu.

Katılımcıların hemen hepsinde çeşitli derecelerde ve farklı konularda kadınlıkla ilgili bilinçlenmenin ve politik bir tutum almanın, toplumsal cinsiyet normlarıyla bezeli gündelik hayattaki (ev işi, yemek yapma, organizasyon yükü, çocuk bakımı, yaşlı bakımı, cinsel yaşam vb.) konuları ve pratikleri dönüştürmede farklı düzeylerde olumlu etkilerinin olduğunu gözlemledik. Ancak aynı zamanda güzel görünmek, genç kalmak, zayıf olmak gibi neredeyse norm haline gelmiş konularda kendi duygularını ve tutumlarını sorgulayan kadınlarda, ‘feminist gibi’ davranmayarak feminizm ile çelişik olma endişesi yüzünden gerilimli bir ilişki de açığa çıktı.

Feminist olmak, gündelik yaşamın işleyişinde başat rolü olan toplumsal cinsiyet normlarına göre yaşamaya çeşitli düzeylerde karşı çıkmak ve bunu değiştirecek stratejiler geliştirmek anlamına da gelebilir. Eşler, partnerler ve sevgililerle ilişkilerinde toplumsal cinsiyet rollerini sorunsallaştırma ve cinsiyetçi iş bölümünü dönüştürme mücadelesi görüştüğümüz kadınlar arasında çok belirgindi. Görüşmeciler kadınların aktarımlarından ortaya çıkan sonuçlardan biri de feminizmi öncelikli olarak bireysel özgürlüklerine alan açmak üzerinden tanımlayan üçüncü kuşaktan kadınların, feminist hareketle ilişkilendikten sonra hayatlarını dönüştürmek konusunda özellikle cinsellik ve kendi bedenlerine yönelik meselelerde kendilerinden önce gelen kuşaktaki kadınlardan daha cesur adımlar atmasıdır.

Bu bölüm kapsamında ilk olarak görüşme yaptığım kadınların, evlilik yaşamları (varsa), aşk ilişkileri, cinsellik, ev yaşamı, çocuklarla ilişkiler, ve gündelik pratikler çerçevesindeki deneyim aktarımlarına yer vereceğiz daha sonra güzellik algıları, kozmetik ve estetik, diyet yapma, beslenme yaşlanma gibi bedenle kurulan ilişkiler etrafındaki deneyim aktarımlarına yer vereceğiz.

5.2.1. Evlilik, İlişkiler, Birlikte Yaşam: Toplumsal Cinsiyet Rollerini Kısacasında Feminist Olmak

Gündelik yaşamı aşk ilişkileri bağlamında anlamaya çalıştığım bu bölümde, evli olanlarla (ve boşanmışlarla) evlilik yaşamı, görev paylaşımı, cinsellik konuları ile birlikte, çocuğu olanlarla annelik deneyimlerini de konuştuk. Evli olmayan görüşmecilerle birlikte yaşama pratiği olanlarla yine evdeki yaşamı, görev paylaşımı ve cinsellik deneyimlerine değindik.

Görüşme yaptığım kadınlardan yaklaşık yarısı evli idi. Diğer yarısı ise içlerinden bazıları boşanmış olan bekar kadınlardı. Evli olan kadınlarla yaptığım görüşmelerde, evlilik yaşamının sürekli müzakere edilen çatışmalı bir alan gibi görülmesi ve yerleşik

toplumsal cinsiyet normlarının belirli ölçülerde reddedilmesi kadınlar arasında ortaklaşan bir deneyim olarak ortaya çıktı. Evdeki iş paylaşımı ve eğer varsa çocuk bakımı evlilik yaşamında en çok tartışma yaratan konuların başında geliyor. İlişkilerde eşlerin veya sevgililerin giysi seçimi veya dışarıya çıkma gibi özgürlüğü kısıtlayıcı tutumları olmamış (bir görüşmeci hariç). Ancak bazı küçük kıskançlara göz yummak ya da kavga çıkmasın diye görmezden gelinen şeyler de olabiliyor.

Hiçbir görüşmeci kadın, evliliği romantik bir olgu olarak aktarmadı. Şunu fark ettim ki evlendikleri süreçte kendilerini feminist olarak tanımlayan kadınlarla, evlilikleri sürerken kadın hareketleriyle ilişkilen ve sonradan feminist olan kadınların evlilik deneyimleri birbirinden çok farklılaşıyor. Evlenirken feminist olanlar, en başından her alanda eşit bir düzen tutturmak için mücadeleye girişiyor. Evlilik kurumu ve evli bir kadın olmanın kültürel olarak yüklendiği anlamlarla çatışmalı olan kadınlar için evliliği kabullenmenin zor olduğuna dair aktarımlar oldu. Evliliği feminist olmak ile çelişkili bir durum olarak algılayan ve bunu kendi içinde sorunsallaştıran görüşmeciler de var. Ancak feminizmi her yerde sürdürülecek bir mücadele olarak gören ve evliliği de dönüştürülmesi gereken en önemli kurumlardan biri olarak değerlendiren çoğu görüşmeci evlenmek ile feminizmi ya çelişkili bulmadı ya da üretken bir çelişki olarak yorumladı. Eşlerinin, toplumun kabul gören erkeklik normlarının görece uymayan, kadın erkek eşitliğine inanan erkekler olduğunu söyleyen görüşmecilerimiz, yine de erkek egemen kültürün ayrıcalıklı kıldığı cins olarak sahip oldukları ayrıcalıklardan mahrum kaldıklarını düşündükleri anlarda eşlerini sorun çıkardıklarını belirttiler.

Boşanmış olan görüşmeci kadınların geçmişte kalan evlilik ilişkileri daha karmaşık örüntüler taşıyor.

Yaşamlarının kadın hareketine dahil olmadan ve feminist olmadan önceki süreçte evlenmiş olan kadınlar için evliliklerini sürdürmek kolay olmamış ve boşanmışlar. Evliliği boşanma ile sonuçlanan dört görüşmeci de evlendiklerinde feminist olmadıklarını ve sol hareket içerisinde siyasetle uğraştıklarını söylediler. Yoğun politik mücadeleler sürecinde evlilik yaşantılarını hiç sorgulamadıklarını, toplumla ilgili ideallerini ve politik yaşamlarını kendi ilişkilerinin ve evliliklerinin önüne koyduklarını farklı biçimlerde aktardılar. Feminist olduktan sonra ve karma siyasetten kopup kadın hareketi ile yakınlaşılan süreçlerde evlilikleriyle ilgili sorgulamalar ve tartışmalar başlamış. Boşanma ile sonuçlanan ilişkilerin kendi iç dinamiklerinin dışında ortaklaşılan deneyimler şaşırtıcıydı.

Hiç evlenmemiş görüşmeci kadınlar da yaşadıkları özellikle uzun ilişkilerde evliliklerdeki rol paylaşımının aynı şekilde sevgililik ilişkilerinde de geçerli olduğunu belirttiler. Bekar görüşmecilerden ikisi dışında hiçbiri evliliğe sıcak bakmadığını aktardı.

Şimdi evlilik ve ilişkilerle ilgili aktarımlara bir bakalım.

Esra (32) evlilik yaşantısında eşinin kendisinin feminist oluşunu desteklemesini önemseydiğini ve başka türlü evliliğe sıcak bakamayacağını aktardı ve gündelik yaşamı eşi ile birlikte organize ettikleri söyledi:

“Beni feminist olduğumu yeterince kabul etmeyen, bunu desteklemeyen birini mesela beraber olabileceğimi düşünmüyorum. Ama bunu kabul eden biriyle beraberim. Mesela ben senle konuşayım diye dışarı çıkardı. Konuşmanın başından beri onlar dışarıda geziyorlardı. Yani şöyle düşünüyorum, en kendine profeminist diyen, ya da işte feminist diyen adamla bile beraber olsan işin içine bir noktada çıkar çatışması giriyor yani erkeklerle kadınlar arasında. Bir yerde şeye sığınmak çok kolay olabiliyor mesela, bu senin işin: bulaşık yıkamak, çocuk bakmak vs. dolayısıyla bu bir müzakere alanı gibi geliyor bana yani. Ve de ben onu ev içinde yapmayı önemli buluyorum”.

Piraye (33), feminist olmanın ve kadın harekine örgütlenmenin evlilik yaşantısında çok olumlu etkisi olduğunu kendisini ilişki içerisinde güçlü hissettiğini aktardı. İki yaşında bir çocuğu olan Piraye, anne olmanın bu bağlamda evlilik yaşantısında yarattığı farklılıkları nasıl deneyimlediğini aktardı ve çocuk yetiştirme tarzının feminist olmasıyla ilişkisine de değindi:

“Ev içi işbölümü konusunda bir farkındalık var üzerimizde. Eğilimlerimizi kim kez göz ardı ediyoruz birbirimize alan bırakmak ya da birbirimize haksızlık yapmamak için. Çocuk bakımı emzirdiğim ve de çalışmadığım için çoğunlukla bende. Emzirme bittikçe ve de ben çalışma hayatına dönünce eşim daha fazla ben daha az sorumluluk alırız diye tahmin ediyorum. O da şu an alışveriş ve diğer ev dışı işler konusunda daha fazla sorumlu. Temizlik işini eve gelen bir yardımcı yapıyor. Onunla ilişkide olan daha çok benim ama ben uyurken onu eşim karşılıyor, yapılması gereken işleri vs. o aktarıyor. Yemek yapımı ben çalışırken daha çok eşim üzerindeydi. Şimdi eşit gibi. İlişkim kötüye gitse ya da boşanma durumu yaşasaydım ya da yaşarsam kadın dayanışması bana çok güç verir, bunu biliyorum.

Anneliğe ilişkin deneyimlerini ise şu şekilde aktardı Piraye:

“ Anne-baba olunca geleneksel roller çalıyor kapınızı. Bir süre evin içinden anne, dışından baba sorumlu oluveriyor. Bu süreçte feministliğimle çelişkili davranıp davranmadığım konusunda düşünüyorum sıklıkla. Çocuğumla ilişkilene konusunda geleneksel kodlar feminizmden öğrendiklerimden önce geliyor önüme. Bu ayrımı yapmak gerçekten çok zor. Özgür bir kadın olsun isterim kızım ama bunun olmasının önünde engel olan herhangi bir davranış ya da tutum içerisine giriyor muyum ya da girer miyim diye endişeler yaşıyorum bir yandan. Şu an çalışmaya ara verdiğim, evde çocuk bakımı ve ev işleri ile ilgilendiğim bir dönem yaşıyorum. Bu soruya belki de birkaç yıl sonra daha farklı cevaplar verebilir, bu konuda daha sağlıklı değerlendirmeler yapabilirim”.

Nalan (56), evlilik içinde başlarda çok sorun yaşasa da yıllar içerisinde mücadele ederek eşitlikçi bir ilişki kurmayı başardıklarını söyledi. Üniversite çağında bir kızı olan Nalan’ın kızıyla kurduğu ilişkide feminist olmasının çok olumlu etkileri olmuş:

“Feminist olmamın kesinlikle çok etkisi oldu. Çok sınırları zorlayarak daha iyi daha eşitlikçi bir ilişki kurduk yani gerçekten boşanmanın sınırına gidip gelerek ve bana güç verdi Yani şunda hani gerçekten kimsenin x görevi yok hani alışveriş olsun yemek olsun bulaşık olsun temizlik olsun, ikimiz de çok temizlik yapmayı sevmiyoruz o başka da (...)Ç Kızım ile ilişkimiz çok iyi. Yani kızım da feminist, gururla da söylüyor. Feminist olmamın onu özgür v özgüvenli yetişmesinde çok katkısı olduğunu düşünüyorum”.

Tülay (33), feminist olmanın özel yaşantısına olumlu bir yansımalarının olmadığını üzülenek aktardı. Çocuğuyla ilişkisini de istediği biçimde yaşayamadığını, bunda çevresel faktörlerin etkisine ilişkin deneyimlerini aktardı:

Eşim evlenmeden önce de, sorsanız şimdi de feminist olduğunu iddia eden bir adam. Ancak konu iş paylaşımına gelince, kendisi için dağınıklığın vs. Önemli olmadığını belirterek uzak duruyor. Tabii feminist his içerisindeki eşit paylaşım/adalet duygusu çokça kavgaya sebep oluyor. Özellikle çocuk yetiştirme/çocukla vakit geçirme konusunda benimle iş paylaşımından çok çocuğun hayatında iki ebeveynin de etkin olmasının önemi üzerinden kavgalarımız çok arttı. Ama elbette her türlü ev işinin ve bakım işinin planlaması, ve yardımcıların destek olamadığı noktalarda yapılması benim üzerimde. Kedinin kumunu değiştirebilirim şanslı hissediyorum. Yani feminizmi eve yansıtmayı beceremedim. Feminizmin oğlumla ilişkimde çok bir şey değiştirebildiğimi düşünmüyorum maalesef. Ne yazık ki oğlum evde kadının çekip çeviriciliği rolünü gözlemliyor. Bunu değiştiremiyorum. Farklı işbölümlerini anlatıyorum, ondan şimdiden beklentilerim oluyor ama gözlemlerinin ağır basacağından korkuyorum. Çocukla ilişki konusunda bence en ilginç süreci kreşi ile yaşıyorum. Son derece “aydın,” üst sınıf, sorduğumda kadın erkek eşitliğine sonuna kadar inanan bir kreşte bile babanın Poyrazı yetiştirmedeki rolünün azlığından bahsedince “babalar zaten çocukları ile farklı frekansta, az ilişki kuruyorlar” gibi cevaplar alıyorum. “Ama böyle olmamalı değil mi, sağlıklı olanı baba-oğul açık bir ilişki kurabilmeleri olmaz mı?” gibi sorularına “tabii ama onlar erkek” argümanına varan açıklamalar yapıyorlar, saç baş yoluyorum.

Filiz (30), dört senelik evli ve çocuğu yok. Evliliği yorucu bir mücadele alanı olarak deneyimlediğini şu şekilde aktardı:

“Beni karma örgütlükten sonra en çok yoran şey ikili ilişki. İyi bir kocam vardı çok rahat bir ortama denk geldim diyemem. Evde de mücadelem devam ediyor. Eşim evet sosyalist bir adam ama yıllar boyu sosyalist hareket içinde kadınlar beraber hareket etmiş ama mesela hayata daha sınıfsal noktadan bakan adam bazı şeylerde ya buna da bu kadar gerek var mı gözüyle baktığı şeylerdi hayatı birlikte yaşıyoruz iyi tamam ama ev içine girdiğimiz zaman en başta rahatsız olduğum konu rahat rahat küfredebiliyordu. İlk mücadele bu. Mesela sevmediği bir politikacıya küfür ediyor beni de hâlihazır oraya küfür etmemi bekliyordu niye düşman safı. Neymiş küfredebiliyoruz neden hayır şu alana küfredebiliyorsak, şu alana küfredebiliriz. Sen cinsiyetçiliği hayatının hiçbir alanında karşı durduğun grup da olsa yapamazsın. Bu yüzden rahat değildim. Çünkü dilin beyni dönüştürdüğüne inanıyorum işte sonra dil biraz törpülenmeye başladığı zaman neler dikkatimi çekiyordu yemek konusu; ben eve geliyorum bu biraz da benim hatam ben yemek yapmayı seviyorum, bu benim dezavantajım, yemek yapıyorum ilginç bir şekilde beni rahatlatan aktivitelerden birisi işte bu Eşim bu için inanılmaz, bulunmaz bir nimet. Ben şöyle de bir insanım dağınık çalışmayı sevmem, derli toplu çalışırım ve orda işte dikkatimi dağıtan birisi olduğu zaman da çok motive olamıyorum beni rahatlatan kısmı gidiyor gibi hissediyorum bu sefer orayı yönetmek, idare etmek gerektiğini düşünüyorum mesela bir basit yemek yapacağız diyelim ki soğan doğranacak soğanı ben doğruyum dediğinde gözüm sürekli oraya gidiyor, küçük mü doğruyor, iyi mi doğruyor sürekli bakıyorum. Bırak git işine diyesim geliyor. Eskiden öyleydim ama şimdi artık gözümü kapatıyorum artık nasıl yapabiliyorsa”.

İşilay (61), geçmişte on altı sene evlilik yaşantısı olan, uzun bir süredir de bekar olan bir kadın. Eski eşi ile uzun seneler ortak bir politik mücadele içerisinde bulunmuş evli kaldıkları süre içerisinde. O dönemde kendi ifadesiyle sokakta eşi ile birlikte eşitlikçi bir toplum için politik mücadele verirken evde ne kadar ezildiğinin farkında değilmiş ta ki feminizm ile tanışana kadar:

“Yani hem afişlemeye çıkardın hem ev işini yapardım. Ondan sonra bir de genellikle evlerde, o zaman şey gibiydi evler 10 kişi bir arada olurdu, 5 kişi yatıya kalırdı bilmem ne. Yani yatıyorlar gidiyorlar, çarşafklar sana kalıyor. Merdaneli makine var, önce elde yıkıyorduk, sonra merdaneli makine çıktı. Yani bir de bunlarla uğraşıyorsun, ama hiçbir şey. E tabii ki bütün kadınlar öyleydi yani. Yani hem politika yapıyorsun hem bir şeyden geri kalmamaya çalışıyorsun. Korkunç bir şey, yani nasıl halletmişiz bilmiyorum. Gelenlere yemek, gelenlerin çamaşırı, ya kül tablalarını böyle -toplantı .Yani sinirleniyorsun falan ama şöyle de bir şey var, e sonuçta yoldaşlarına hizmet ettiğin için o kadar da o zamanlar batmıyordu. Ya bir şeyler seziyorsun ama sonuçta farkı- yani o temizlik işleri de bilmem ne de bir an önce eyleme gitmek, devrimci mücadelede yer almak için hızla yaptığın, çok çabuk yaptığın şeyler. Hiç ondan gocunmuyor, sorgulamıyorsun ama feminist ol- yani bir şeyler var yine hani. Bir terslik var ama nerede tam bilemiyorsun onu, fakat feminist olduktan sonra bütün kadınlarda aynı şey oldu. Aynen, lan ben niye yapıyorum bunu diyorsun, niye ben hep yapıyorum. O zaman başladı yani, ortak tavidir bu, bana ne. Ben miyim bunun tek sorumlusu”.

Umay (32) hiç evlenmemiş bekar bir kadın. Yakın geçmişte yaşadığı uzun bir ilişkide farklı şiddet türlerine maruz kaldığı aktardı. Çevresi tarafından çok sevilen ve saygı duyulan bir kişi tarafından şiddete maruz kalmanın daha da yalnızlaştırıcı olabileceğine dikkat çekti. Umay evliliğe kendini yakın hissetmiyor:

Feminist olmanın ilişkilerimde tabii ki çok etkisi oldu. Eski Umay’ya baktığımda çok boş vermişim şu an ise çok olay çıkartabileceğim durumlarda o zaman işte daha boş veren, daha alttan ala, daha çok değişmesi için zaman tanıtan, hoşgörülü bir Umay var, ve aslında kendini maddi manevi sömürülmesine izin veren bir umay var o dönem o yüzden pişmanlıklarım çoktur kişisel deneyimlerime dair. o 3,5 yıllık ilişkimde en büyük krizli kavgamız ben soyunurken perdeyi kapattırması bana o zaman orda çok büyük kavga ve ayrılık, bir kere beni teşhircilikle suçlamıştı dekoltem için ondan sonra işte bir iki tartışmanın sonrasında ilişki bitti. O tarz durumlarda suyuna gitmedim ama duygusal olarak da, maddi olarak da istismar edildiğimi çok geç fark ettim. Bu sorunları başkalarıyla paylaşmayı zorlaştıran bir şey de oluyor adamlarımızla ortak. Sosyalist

çok sevilen sosyal sermayesi yüksek bir adam. İşte feminist dayanışma burada da önemli Seni yargılamadan destek olan kadınlar varsa hayatında güçlü hissediyorsun Eskiden tek eşli evet işte hayatında birisi olacak ve gidebildiği kadar gidecek diye düşünüyordum ve bu böyle olunca aslında sanki senden ve diğer kişiden bağımsız bir ilişki varmış o ayrı bir şeymiş ve onu büyütmen lazım sürdürmen lazımmış gibi bir algı senin eşeye sebep olabiliyor, senin yer yer göz yummana sebep olabiliyor bazı şeylere, cinsellikte de böyle”.

5.2.2. Cinsellik

Cinsellik, genel olarak görüştüğümüz kadınlara arasında feminist olduktan sonra deneyimlerinde dönüşüm yaşadıkları bir alan olduğu ortaya çıktı. Feminizmle tanışmanın ve feminist harekete dahil olmanın kadınların yaşamlarında kendi arzularıyla ve bedenleriyle yakınlaşmasına, ilişkilerinde kendini daha iyi ifade etmesine, istediklerini ve istemediklerini rahatça ifade etmesine yardımcı olmuş. Kendilerini feminist olarak tanımladıktan sonra, cinsellik konusunda başka kadınlarla deneyimlerini paylaşmanın kadınların kendi içinde sorgulamalar yaşamalarında ve cinsellekle ilgi algılarının değişmesinde etkili olmuş görünüyor. Ancak evlilikte cinsellekle ilgili her zaman hoş gitmeyen bir rutin hal olduğunu, kendilerini çok zorlamamakla birlikte içerisinde cinsel istek olmadığı zamanlarda sırf ilişkilerinin iyi halini gözetmek adına cinsel ilişki yaşadığını aktaran görüşmeciler de oldu.

Görüşme yaptığım kadınlardan özellikle feminist hareketin ilk döneminde aktif olmuş ve şu anda ellili yaşların ikinci yarısından yada atmışlı yaşların başında olan kadınların çoğu cinsellekle ilgili ya fazla konuşmak istemedi ya da hayatlarında artık yeri olmayan bir şey olduğunu söyleyip geçti. Cinselliği, kadınların maruz kaldığı cinsel suçların dışında başka bir bağlamda (cinsel ilişkilerde kendini rahat ifade edebilme, arzular, yönelimler vb.) konuşmaya pek istekli olmadıklarını fark ettim.

Belki de istedikleri gibi yaşayamadıkları feminist olduktan sonra da dönüştüremedikleri bir alan oldu cinsellik.

Cinsellik ve aşk ilişkileri hakkında konuşmaya açık olan fakat herhangi cinsellik deneyimi olmayan tek bir görüşmeci vardı. Hiç cinsellik yaşamamış ve aşk ilişkilerinde toplumsal baskıları üzerinde hissetmiş olan Banu'nun (45) feminist olduktan sonra da bu konularda hiçbir dönüşüm yaşamamış olmamasına şaşırıyordum doğrusu. Çünkü cinsellik ve aşk ilişkileri feminist olduktan sonra kadınların en çok sorguladıkları ve kendilerini dönüştürmeye çalıştıkları konulardan biri olarak ortaya çıkıyor. Banu, ufak tefek dışarıda buluşup bir şeyler yapmaktan öteye gitmeyen flörtler dışında geçmişte tek bir ilişkisi olmuş ve o ilişkide de cinsellik yaşamamış. Cinselliğin hala kadınlar için aşılması güç bir tabu olduğunu biliyordum ancak yine de bu denli bir bedenini cinselliğe kapama ve bunu sorunsallaştırmama beklemiyordum. Feminist olmanın cinsel yaşamında ve ikili ilişkilerde her hangi bir etkisi olmadığını belirten Banu (45) cinsellik ile ilgili şunları söyledi:

“Cinsellik hayatımda yok. Yani yakınlaşmak istiyordum, kesinlikle. İstemedim değil. Ama adamlara güvenmiyordum. Bir de öyle olmasının daha güzel olacağını düşünüyordum (bekaretini korumayı kast ederek) Şimdi cinsellik hiç planlarımda yok artık .Ben yanımda mesela erkek oturduğunda titreyen bir kadını. Zangır zangır titrerim. Heyecanlanıyorum”.

Bunun dışında görüşmelerde cinselliğin kadınların feminist olduktan sonra daha çok sorguladıkları bir olgu olduğu ve genellikle feminist olmanın kadınların yaşantılarında kendi bedenlerini daha fazla keşfetme, arzularını ifade etme, ikili ilişkilerde pasif rolden kurtulma gibi olumlu etkileri olduğu sonuçları ortaya çıktı. Şimdi de cinsellikle ilgili bazı aktarımlara bakalım.

Esra (32) cinselliğinde kötü bir deneyim yaşamadığını bunun feminist olmasıyla ilişkili olduğunu düşünüyor.

“Ne bileyim 17 yaşındayken ilk kez cinsel deneyimim oldu. Vücutumla barışık olmak, kendimle barışık olmak gibi şeyleri oluyor yani. Bunlar üzerine düşünmüş olunca bu kadar kolay teslim olmuyorsun güvensizliklerine vs. ya da ne bileyim çocuk oldu, eskisi kadar bir dolu şey olmuyor yani, bunun için de kendime vakit vermek, çok zorlamamak vs. gibi şeylerde feminist olmanın, bu konularla ilgili düşünmüş olmanın şeyi var yani, avantajı var. Kendime bir şeylere zorlamak zorunda hissetmiyorum, bastırmak zorunda da hissetmiyorum”.

Şenay (43), geçmişte çok kötü ilişkiler yaşadığını aktardı. Bedeniyle barışık olmamanın, cinsel yaşamında ve ilişkilerde yaşadığı sorunların babasının ve ataerkil kültürün etkisi olduğunu çok sonra, feminist olduktan sonra anlamış. Şenay bu konudaki deneyimlerini şöyle aktardı:

“Feminist olmadan önceki ilişkilerimden acayip pişmanlık duyuyorum. Oradaki kendimden yani, ilişkiler önemli değil, oradaki kendimi hiç sevmiyorum. Orda kendini ifade edemeyen, rahatsızlıklarını dile getiremeyen, daha karşısındakini gözetten, karşısındakinin duygusuna hazzına daha önem veren, kendi hazzını duygusunu daha geriye atan baskılayan, kendi duygusunu net bir şekilde ortaya koyup ifade edemeyen bir Şenay vardı bence. İlişki bakımından bir milat yani, feminizmden önce ve sonra diye bir şey var. Çok uzun süre vajinismustum. Bence vajinismus olmamdaki en büyük etken babamdı. Aile içindeki namus kavramıydı. Anlatmıştım. Çocukken bununla da çok derdim vardı. O bana o kadar kötü geliyordu ki... Bir namus meselesi vardı evde, kadınların her zaman namuslarını koruması, bekâret denilen şey önemli, her zaman kendini korumalı, kadın evlendiği adamlarla birlikte olur, cinsellik var ama evlendiğin adamlarla yaşayacağın bir şeydir. Bu o kadar işlenen bir şey ki ben her ne kadar bunun saçma, lisedeyken de saçma olduğunu düşünsem de cinselliğimi doğru dürüst yaşayamıyordum. Hep şey diyordum: benim bekâret takıntım yok, namus meselesi benim için önemli değil, böyle bir meseleyi kabul etmiyorum diyorum, ama bir adamlarla sevişmiyorum, sevişiyorum, oraya geliyor, bir şey tıkanıyor. Bu yapısal bir şey değil ki

çok psikoloji bir şey. O yüzden cinsel anlamda, cinselliğimi gerçekten yaşamak, arzularımı, ihtiraslarımı, fantezilerimi yaşamak, utanmamak, dayatmak, bundan zevk alıyorum söyleyebilmek. Vücudumu sevmek, neyi yaptığımda daha çok zevk aldığımı karşımdakine söylemek, hissettirmek... Bunların hepsi feminist politikayla, feminist düşünceyle tanıştıktan sonra hayatıma girdi.

Kerime (38), cinselliğin evlilik mevzubahis olunca yorucu bir rutine dönüştüğünü tespit eden görüşmecilerden oldu.

“Olumsuz etkisiyse belki şey olabilir bazen yoruluyorum şeyden, yani işte evli olmak, cinselliği daha nasıl diyeyim otomatığı olan rutine bağlanmış kurumsallaşmış rutine binmiş bir şey olarak yaşamakla ilgili sıkıntı yaşamak beni yoruyor yani bunlara çok düşünmeden yaşayan bir kadın olsaydım belki daha mutlu olurum falan”.

Ayça (41), cinsellikle ilgili deneyimin eşinin evlenmeden önce ve evlendikten sonraki tutum değişikliğinden duyduğu rahatsızlık üzerinden açıkladı:

“Tabii ki, bu sevgililerimde olan şeyde sevgililikte biraz farklı oluyor ama evlilikte daha farklı. Sevgililikte bu çok güzel bir şey, harika bir şey işte cinsel olarak aktif olmam istekli olmam, kendi bedensel mutluluğumu onun bedensel mutluluğunu düşünmem falan bunlar çok iyi ama evlendikten sonra iş değişiyor. Evlendikten sonra adamın fikrinde şu var, ben isteyemem. Ben hatta eve geldiğimde adamı öpmek istediğimde bu ne lakaytlık falan diyordu bana. O isteyince olacak, böyle bir şey yok yani. Sahipliği buradan da kuruyor yani. Ben karar vereceğim. Ne zaman boşanacaksak ben karar vereceğim. Ne zaman ben seninle birlikte olmak istiyorum ben karar vereceğim, böyle bir şey yani. Ha bir de mesela ben istediğimde o hazır olmuyor ama o istediğinde ben her an hazır olmak zorundayım.

Emel (37), cinsellikle ilgili kendisini rahat ifade edebildiğini düşünen ve ilişkilerde kendi hazzını önemseyen bir kadın. Ancak evlilikle birlikte cinselliğin zaman zaman istenmeden de yaşanan bir şeye dönüştüğünü aktardı:

“Yani şöyle söyleyeyim, evet ifade edebilirim, neyden haz alıp almadığımı, isteyip istemediğimi ifade edebilirim ama şeyin döngüsüne de girdiğimi biliyorum yani bir yandan da işte nasıl diyeyim, yani aynı dozda istemediğimiz şeyde bile birlikte olma... yani şöyle bir şey hali var, ne derler, o daha baskın bir davranış şekli olmuş gibi, onu kırmak o kadar da kolay olmuyor. Yani çok da istemediğim halde birlikte oldum, oluyorum. Başından beri, kendi zevkimi de ortaya koydum, bunda, ne derler, oyun oynayamıyorum, yani öyle bir şeyim yok. Bu konuda zaten öfke yaratıyor bence, eğer şey yapmazsa”

5.2.3. Bedenle Kurulan İlişki: Güzellik Algıları, Yaşlanma, Beden Olumlama

Kadınların cinsellik deneyimlerini ve yaşamın farklı alanlardaki başka bir çok deneyimini etkileyen önemli dinamiklerden birisi de bedenle kurulan ilişki ve beden algısı. Redfern ve Aune'nin (2012)bin üç yüz feminist kadın yaptıkları görüşmeler üzerinden ile kadınların feminizme karşı tutumları, kendilerini tanımlama biçimleri ve kadın hareketiyle ilişkileri üzerine yazmış oldukları Baş Harfi F kitabının Özgürleşmiş Bedenler bölümünde, kadınların yaşamını zapturapt altına alan beden politikalarını etraflıca ele alırlar. Redfern ve Aune, güzellik idealleri, ulaşılmaz beden imgeleri, genç kalma zorunluluğu, doğum ve kürtajla ilgili kurallar, doğum kontrolünün kadınların bedeninden yapılan uygulamaları gibi çeşitli konular etrafından, kadınlara ilişkin kültürel normların ve cinsiyetçi politikaların kadınların hayatını ne kadar zorlaştırdığı ve kadınları nasıl mutsuz kıldığını tartışırlar.

“Zayıflama takıntısının yada yüzdeki kırışıklıklarla mücadelenin kadın olmanın doğal bir parçası olarak görülmediği öz değer duygusu ve beden tatmini birbirleriyle bağlantılıdır; bedeninizden memnunsanız, kendinizden de memnunsunuz demektir. Ancak araştırmalara göre kadınların değer duyguları erkeklerinkinden daha düşük. Kadınların beden imgeleri, medyada görülen, arkadaşları ve yakınları tarafından uygun bulunan idealize edilmiş imgelerle kendi bedenlerini karşılaştırmaları ile oluşuyor (Redfern ve Aune. 2012, s.36).

Popüler kültürdeki kadın imgelerinin değişimi ile gerçek kadınların bedenlerinin değişimini karşılaştırdığımızda, ideal olan ile gerçeklik arasındaki fark giderek büyüyor. Güzellik idealleri giderek ulaşılmaz boyutlara ulaşıyor, ve güzellik ideallerinin kıskırttığı kaygılardan doğan Vajina tasarımı” gibi pratikler de bununla paralel artıyor. (Redfern ve Aune. 2012, s.37).

Beden olumlama hareketi (Body Positive Movement) tam da bu bahsedilen güzellik dayatmalarına ve kadınların bedenleri ile ilgili oluşturulan güzellik imgelerine karşı tepki olarak doğmuş bir hareket. Beden Olumlama Hareketi ‘2000’lerle birlikte Amerika’da ‘bedeni olduğu haliyle kabul etme’ aktivizmi olarak doğdu. Hareketi; bireylerin bedenlerini ‘her haliyle’ onaylamasını, kabul etmesini ve tek bir ideal beden tipi olmadığını temel alan feminist bir hareket olarak tanımlayabiliriz. Tabi kimin hangi deneyimden geçtiğini bilemeyeceğimize ve her durumda saygı duymamız gerektiğine vurgu yapmak gerek. Hareketin engelli, kıllı, trans, zayıf, lekeli, şişman -ve daha birçok tanıma sahip- bireyleri ‘her bir zerremizle varız, buradayız’ diyorken, sizin zihninizdeki ‘ama sen ideale yakınsın/idealsin’ diye tanımladığımız bireyler de savunuculuk yapabilirler. Ayrıca sizin idealiniz, karşınızdaki bireyin ideali ile örtüşmek zorunda da değil. Hareketin amacı farkındalık yaratmak ve vücudunu kabullenen bireylerin artması olduğunu aklımızdan çıkarmamalıyız. Hareketin en görünür aktivistleri büyük beden bireyler. Görünürlük sıralamasında ikinci sıraya vitiligo ve şarap lekeli bireyleri almak yanlış olmayacaktır. (Arslantürk 2017).

Görüşmelerimizin son kısmında görüşme yaptığımız kadınların kendi bedenleriyle kurdukları ilişkiye güzellik imgeleri, yaşlanma korkusu, güzelleşmek adına yapılan kozmetik cerrahi müdahaleler, diyet gibi konular çerçevesinde anlamaya çalıştık. Bu meselelere yaklaşımlarının feminist olmak ilgisini sorguladık.

Şunu söylemekle başlayabiliriz feminist olmanın dönüşmesine en az etki ettiği konular kadınların idealize edilen beden imgeleri , güzel olma ve yaşlanmaya ilişkin kaygılar oldu. Kadınların kendi bedenleriyle barışık olmasında feminist olmanın her ne kadar olumlu bir etkisi olsa da görüşme yaptığımız kadınların çoğu bedenlerinin nasıl görüldüğünü önemsiyor, kilolu olma ve yaşlanma konusunda kaygılar taşıyor. Popüler kültür ve kozmetik endüstrisi tarafından yaratılan güzellik imgelerine kapılıp gitmenin çok kolay olduğu düşüncesi kadınlar arasında oldukça yaygın. Görüşmecilerin, kadınları nesneleştiren ve erkeklerin arzularına göre şekillendiren sistemlere karşı mücadele verilmesi gerektiğini düşünürken bir yandan da, güzel görünmeyi istemenin, bunun için çaba sarf etmenin kendisinin bir çelişki olup olmadığı konusunda kafalarının karışık olduğunu gözlemledik.

Güzellik ve beden imgeleri hakkında konuşurken bazı kadınlar feminist kadın prototiplerine yönelik düşüncelerini ve deneyimlerini aktardı. Görüşmeci kadınların bu konu etrafındaki deneyim aktarımlarına bakalım.

Gülcan (37), feminist kadınların, kendi bedenleriyle ilgili yaşadıkları gelgitleri, güzel görünme arzusunu, yaşlanma kaygısını feminist olmakla çelişik bir durum olarak değerlendiriyor ama çelişkiyi feminizme içkin ve faydalı bir yerden yorumluyor:

“Yani feminizm bu çelişkiyi düşünmeye yarıyor bence. Bence feminizm bu çelişkinin adı zaten. Ben mesela 30 yaş üstü böyle bir kırışmaya kurumaya falan başlayınca cildim böyle bir yaşlanıyorum saçlar beyazlıyor saçımı boyatsam falan göbeğim çıktı o bedenin ilgili yani bütün o güzellik normlarıyla ilgili tek tek düşünüyorsun güzel görünmek istiyorsun güzel giyinmek falan istiyorsun böyle arada bir ortamı check ediyorsun ya yaşlandım artık falan diyorsun ki insanlar yok canım daha gençsin desin falan diye böyle. Bütün bunlarla hani bazen diyorum rahatla boş ver hani rahatla feminist bir kadınsın zaten feminizm sana hani yaşlanmanın kötü bir şey olmadığını, bu dayatmalardan kurtulmayı öğreten şey ama bir yandan da bedenini görüntünü sevmeni hani kendinle barışık olmanı kendinle barışık olmak da biraz aynaya bakıp o kremleri sürmek işte bir makyaj yapayım bir güzel giyineyim hani iyi hissedeyim falan işte sevdiğim renkte bir kıyafet alayım. O da bir şekilde kadınlığını sevmek oluyor. Ama diğer taraftan

nasılsan öyle görünmek de kadınlığını sevmek oluyor. Böyle bakımsız olmak da bazen insanı depresif yapıyor ama niye depresif yapıyor mesela gibi bir sürü çelişkisi var”.

Reyhan (34), bedeniyle ilgili dert ettiği meselelerde feminizmin pek fayda sağlamadığını üzümlere aktardı:

“Feminist olmak , maalesef etkili olması gerektiği kadar etkili olamadı bu konuda. Bedenimi daha çok sevmek isterdim. Sevemiyorum. Annem nasılsa ben de aynıyım, ne gördüysem o. Bizim ailenin kadınları hep koca popolarını saklamak üzere kıyafet seçer. Ben de o duygudan kurtulamıyorum. 20li yaşlarımda su halimden belki 10 kilo daha zayıfken kendimi daha da az beğendiğimi, zayıflamaya çalıştığımı hatırlıyorum. . Şimdilerde daha mutlu hissediyorum. Biraz Amerika’da olmakla da alakalıdır, herkes istediği gibi giyiniyor. Kusur saklama odaklı değil, güzel yerlerini ön plana çıkarma odaklı bir anlayış var.. Kendini beğenen, bedenini seven kadınlara bayılıyorum. En güzel onlar”

Jülide (32), üniversitede beden sosyoloji deresi veren ve bu konu üzerinde çok düşündüğünü aktaran bir görüşmeci. Kozmetik ve estetik konularının beden politikaları ve beden sosyolojisi bağlamında feminist bir perspektifle sorgulanması gerektiğini düşünen jülide diyetle ilgili olarak sadece kıyafetlerine sığmadığı ve yenilerini almak zorunda kalmamak için diyete başvurduğunu aktardı:

“Çok sorguladığım bir şey. hani çok en basit hani ‘benim bedenim, benim kararım’ noktasında baktığımızda, ıı ama yine de tartışmalı. Yani, çünkü hani şey değil ki, belirli çok ciddi dayatmalarla kurulmuş bir alan orası. Yani kapitalizmin bir oyunu diyeceğim ama gerçekten hani onun dışında belki imkanlarıyla, işte herhangi bir, zaten adının estetik olması bile...Kozmetik kısmıyla hiçbir alakam yok diyebilirim. Öyle bir ihtiyaç olarak duymadım, çelişiyor mu bilmiyorum ama yani kendini iyi hissetmekse eğer mesele ve bunu ne diyeyim, dayatılan bir şey değil de tabii orada o her zaman o dayatmayı içselleştirme şeyi de var, soru işareti de var. Ama yani kozmetik hep mesafeliydim, o biraz daha kişisel bir tercih muhtemelen feminist bilinçten ziyade. Şimdi diyet meselesi hayatıma çok sık girip çıkan bir şey oldu, ama bu şeyle yani işte bedenini sevmeye ya da bedenini belirli bir şeye girme değil de ben biraz daha ekonomik açıdan baktığım bir şey oldu diyet hep benim. Çünkü, ıı maalesef şöyle bir gerçeklik var, ya da oldu

hayatımda; belirli bir gardırobum var ve o gardıropta belirli bedenlerde şeyler var tez zamanı ıırımından ıkııasına kilo aldım ve o noktada diyet yapmak... Yani diyet yapma tercihi şöyle geldi önüme; yani mutlu muyum? Değilim, nk yeni şeyler almak zorundayım, sığmıyorum diğerklerinin içine ve onları alabilecek durumum yok. Dolayısıyla kilo vermek daha ekonomik geldi o noktada. Yani zorladığı yerler hep o, yeni bir şeyler almayayım, bunların içine şey yapayım noktasında. Yoksa bedenimle o anlamda hep, hep barışık oldum. Hep yani bunu dile dökmekten de hiç ekinmedim. Yani, şeyden baktığımızda”

Jale (31) feminist olduktan sonra yavaş yavaş bedeniyle ilgili algılarının dönüştüğünü söylese de bunun pek kolay olmadığını da belirtti. Jale'nin aktarımları şöyle:

Bunun için de bitmiş bir şey gibi düşünmüyorum. Eskisinden daha rahatım. Mesela beni şey çok utandırırđı. Tabi biraz taşralı olmakla da ilgiliydi. Sürekli bedenini kontrol etmek, ište yakarı toplamak, eteğini aşığı çekmek. Yani bir türlü hep rahatsız hissetmek. Őimdi mesela, hani şeye alıştım. Mesela hani bu benim memem, ama kolumdan farklı değıl benim için, vücudum bir bütün... gibi. Mesela bu, zamanla öğrendiğim bir şey oldu. . Öğrendiğimiz şey, teorik şey ayrımı koymuştuk ya, bunu ne kadar hayatında uygulayabiliyorsun. O benim için çok önemli. Bedenimle ilgili konularda kırılğan ve çekimser olmak istemiyorum. nk yoksa şey gibi geliyor, tutarsız bir şeymiş gibi geliyor. Hani hep onu zorluyorum yani. Ama şey yani, hiçbir zaman rahat edebileceğim bir konu değıl yani diye de düşünüyorum. Yani çok aştığımızı söyleyemem o konuyla ilgili. Diyet meselelerine de takılıyorum.

Jale, yukarıda sözünü ettiğimiz feminist kadın prototipi ile ilgili bir deneyimi de paylaştı:

“Mesela şeye falan da çok gıpta ediyorsun. Mesela gerçekten hiç bununla alakası olmayan kadınlar var ya, ben çok gıpta ediyorum. Hiçbir şekilde kadın umursamıyorum. Mesela onun da bir dayatması oluyor diye düşünüyorum, biz feminist kadınlar açısından. Mesela çok tuhaf olur ya böyle hani çok sarışın, çok makyajlı gelsen bir feminist toplantıya gariipsenirsin diye düşünüyorum. Bir ara mesela hepimizin saçı kısaydı Ankara'da. Asimetrik kesim kısa sa furyası vardı. Ben mesela saım uzunken çok şey hissediyordum kendimi mesela, çok muhafazakar”.

Ceyda (31), fazla kilolarıyla ilgili en çok ergenlikte çevresindeki kadınların zalim yorumlarını hatırlıyor. Ancak kilolarıyla ve görüntüsüyle barışık bir kadın Ceyda. Sadece sağlık sebepleriyle daha bedenine daha fazla özen göstermek ve beslenmesine dikkat etmek istiyor:

“Bedenle ilgili olarak, ya aslında ben bedenimle hani, ben her zaman balık etli bir kadın olmuşumdur. Bedenimle de barışığımıdır, ama insanlar şey ya -özellikle kadınlar böyle zalimler- kilo vermen lazım, kilo vermen lazım... Ergenliğimden beri kilo vermemin gerektiğini duyuyorum. Artık bu hani şey noktasındayım, spor yapmam gerekiyor, sağım-solum ağrıyor. . Ne bileyim doğal besleneceğim çünkü etrafımdaki herkes kanser oluyor. Bedenimle ilgili fikrim buna dönüştü, ama hani şeyi çok yaşadım ergenliğimde ve işte ilk kendimi keşfettiğim dönemlerde işte oram, buram. Bu da insanlardan kaynaklı”.

Hande (33), kadınlara dayatılan güzellik ideallerine teslim olmamak gerektiğini ve bu konuda uyanık olmak gerektiğini aktardı. Ancak güzel hissetmeyi istemeyi feminist olmak ile çelişkili bir şey olarak görmediğini de belirtti. Hande'nin aktarımları şöyle:

“Tamam, yaratılan ve dayatılan o stereotipe teslim olmayalım. Kesinlikle o kilo alma işine, o kaşa da göze de o bacak boyuna da... Ne giymek istiyorsak giyelim. Bacaklarım çirkin diye şey yapmayalım. Hepsi tamam. Buralarda sorun yok. Ama kendimi güzel hissetmek, daha çekici hissetmek, daha mutlu hissetmek için bir şeyler varsa eğer, onları da kullanmaktan çekinmiyorum açıkçası. Makyaj yapmak gibi yani. Hiç makyaj yapmamayı tercih edebilirim, ama makyaj yapmayı da çok seviyorum. Çünkü kendime yakıştırıyorum, mutlu hissediyorum, iyi hissediyorum. Ama makyaj yapmayan bir kadına aaa demiyorum, hoşuma da gidiyor. Ama kötü bulmuyorum bunları”.

İlgın (51), yaşlanmakla gelen kaygıları, bedeniyle ilgili düşünceleri ne zaman istemediği bir hal alırsa orada feminist hareketin kendisine iyi geldiğini aktardı:

“Ya beni çok etkiliyor gerçekten böyle zaman zaman sarsıp böyle kayıp düşecek gibi olduğumda hemen ya bir şey görüyorum, ya bir şey okuyorum, ya bir arkadaş tekrar bir toparlanıyorum falan burası hassas bir yer gerçekten. Evet evet kapılıp gitmesi kolay bir yer gerçekten hani o anlamda da çok iyi hissettiriyor yani kendimi her zaman güzel her zaman şöyle falan hissetmiyorum şöyle

hissetmediğimde de eskisi kadar acı çekmiyorum yani. Orada da güçlendiğimi düşünüyorum sonuçta yaşıyorum yaşım ilerliyor ve burada da feminist hareket sarılacağı ve tutunacağı kısım oluyor şu anda da hem bu dediğin hem de yaş meselesinde çok güçlendiren bir şey olmasa çok daha zor olur benim için”.

Elif (56), yaşlanmakla ilgili yeni yeni kaygılanmaya başlanmış. Bu konuyu kendine dert etmekten memnun değil ama bu durumun kişisel olmadığını düşünüyor ve ufak tefek estetik operasyonları yaptırıyor. :

“Malesef yaptırıyorum. E yıpratıcı bir şey bu. Daha önce ben bunları hiç düşünmezdim işte son zamanlarda bunu takar oldum ve bunun benle alakalı olmadığını düşünüyorum. Annem ne kadar rahattı oo oturduğu yerde yaşlandı şimdi biz yaslanmayacağım, yaşlanmayacağım diye diye kendimizi paralıyoruz. Feminist olmak bir yere kadar işe yarıyor galiba bu konu söz konusu olunca”.

İtir (56), dişiliğini vurgulamadan giyinmek gibi bir eğilimi olduğunu fark ettiğini söyledi ve yaşlanmanın kadını özgürleştiren bir tarafı olduğuna değinerek bununla ilgili olumlu bir deneyimini aktardı:

“Çok fazla dişiliği vurgulamayan, yani bedendeki dişiliği vurgulamayan bir tarzda devam ettim. Ama yani barışık olduğumu düşünüyorum. Mesela küçük, küçük memelilik böyle şey, sanki bana öyle geliyor ki büyük memeliler daha çok kadınlarda. Türkiye’de daha az veya işte yani hani belki ona takınılabılır, yani ben şey diye düşündüm herhalde; tabii ki kadının belli kalıplar üzerinden güzelliğinin tanımlanması ve ona mesai harcamakla yükümlü olması yönündeki bombardıman hoş gelmiyor.. Ama benim şey öğrencilik dönemimde süslenmekten, kendi güzelliğinin farkında olmaktan uzak olmak da güzel gelmiyor, onun için yani şimdiki işte o feministler ortaya çıktığından sonraki kadınların, yani feminist kadınların diyeyim süslenmeleri böyle gittikçe bu arttı. Onu böyle kendilerine özgü yapmaları hoşuma gidiyor. Yaşlanmakla ilgili de şunu söyleyebilir bana mesela çok irrelevant bunlar. Yani ay yaşıyorum kırışıklıklar arttı filan. . Hastalık, sağlık çok daha relevant benim için. Bir de yaşlılığın tam özgürleştirici bir tarafı da var hani... Tabi ki o çok güzel.

Artık rahatım yani, bedensel olarak bir risk değilim, kadın olarak hani başkaları açısından... Ama şimdi bile biz öyleyiz daha demin konuşuyorduk yani bugün; ay ne kadar güzel kimse bakmıyor, kimse laf atmıyor... rahatlık da getiriyor yaşlılık bu anlamda”.

Görüşmeler gösterdi ki feminist olmanın kadınların gündelik yaşam pratiklerinde ve bedenleriyle kurdukları ilişkide çoğunlukla olumlu bir etkisi olmuş ancak yine de toplumsal cinsiyet normlarına göre şekillenen ve ikili cinsiyet kalıplarına göre pratik edilen gündelik yaşam evrenini dönüştürmek çok kolay değil ve her daim müzakere edilmesi gerekiyor Kadınların yaşantılarında bedensel görüntüleri ile barışık olma, cinsel yaşantılarında kendi bedensel hazlarını önemseme, kendilerini bu anlamda ifade etme, kadınlarla ilgili prototipler sorunsallaştırma konularında feminist olmanın etkileri belirli ölçülerde ortaya çıktı.

SONUÇ

Türkiye’de kökleri Osmanlı’ya kadar uzanan kadın hareketlerinin ve feminizmin tarihi bize, kadınların ilk önce dergiler çevresinde örgütlenmiş farklı yaklaşımlarda ve politik yapılarda ilerleyen, güçlü bir politik mücadele hattı oluşturduğunu göstermektedir. Bir dönemselleştirme biçimi olarak ve bir toplumsal hareket olarak feminist hareketin geçirdiği dönüşümleri anlatmak için üçüncü dalga kavramının kullanılması, günümüzdeki hareketlerin özel alanı politikaya dahil eden ikinci dalganın politik hattından uzaklaştığı anlamına gelmiyor. Üçüncü dalga olarak "Feminist hareket, kadınların tek tek, kendi hayatlarında yaşadıkları, acısını çekmekle birlikte 'kişisel sorunlar' olarak gördükleri ezilmişliği ortaya çıkardı; herhalde hareketin en büyük başarısı bu 'kişisel' sorunların gerçekte bir siyasal mücadele konusu olduğunu gösterebilmesiydi. 'Kişisel olan politiktir' sloganı, tam da bunu anlatır” (Bora, 1995).

Feminist hareket, makro düzeyde cinsiyet ayrımcılığıyla kadınları ezen sistemlere karşı bütünlüklü bir mücadele anlamına gelmekle birlikte, esas gücünü kadınların hayatını dönüştürme iddiasından alır. Günümüzde yeni iletişim teknolojilerinin ve üçüncü dalga yaklaşımlarının etkisiyle feminist hareket çok parçalı ve çok çeşitli yapılara bürünerek dönüşmüş olsa da, bireysel özgürlüklerin ve ifadelerin öne çıktığı, gündelik yaşam pratiklerini sorunsallaştırdığı ve feminist bir yaşam sürmenin politikasının yapıldığı bir dönemde özel olan şimdi daha politik görünüyor.

Bu araştırmada, feminist hareket içerisinde aktif olmuş farklı kuşaklardan feminist kadınların hem politik yaşamlarından hem de özel ve gündelik yaşamlarından deneyim aktarımları çerçevesinde feminist hareketin geçirdiği süreçleri ve dönüşümleri ele aldım. Üç kuşakta sınıflandırdığım görüşmecilerden yarısından fazlasını Türkiye’de feminist hareketin ivme kazandığı 1980’li yılların sonlarından 1990’lı yıllara kadar süren dönemde feminist olmuş birinci kuşak kadınlar ile 1990’lardan sonra feminist

harekete dahil olmuş ikinci kuşakta olanlar oluşturuyor. İkinci kuşağın, birinci kuşakta yer alan feministlerle bir dönem yolları kesişmiş, birlikte politika yapmış, yan yana gelmiş veya ayrı düşmüş olan gurup oldukları için bu görüşmecilerle feminist hareketin dönüşümü üzerine konuşmak mümkün oldu. Bunun yanı sıra feminist hareketin ilk dönemini çoğunlukla röportajlardan, kitaplardan ve dergilerden öğrenmiş genç kuşak feminist kadınlarla görüşmek feminist hareketin güncel dinamiklerini ve yapısını önceki kuşaklarla ilişki kurarak anlamlandırmayı mümkün kıldı.

Kadın hareketlerinde farklı kuşaklardan birbirinden farklı sınıfsal ve kültürel özellikler taşıyan kadınların buluşabilmesi, gündeme alınan konuları da dönüştürüyor, çeşitlendiriyor. Türkiye çok kendine özgü toplumsal ve politik dinamikleri olan bir ülke. Ancak Türkiye’de kadın hareketi ve feminist hareket dünyadaki genel eğilimlere benzer bir şekilde dönüşüyor diyebiliriz. Toplumsal hareketliliğin durgunlaştığı ve politik eylemliliğin azaldığı bir dönemde Türkiye’de en etkili etkinlikleri, eylemleri ve yürüyüşleri gerçekleştiren toplulukların başını kadın hareketleri ve feminist hareket çekiyor. 8 Mart 2018 Gece Yürüyüşü New York Times Dergisinin kapağına çıkacak kadar dikkat çekti. Ohal koşulları geçerliyken feministlerin çağrısıyla yapılan bu yürüyüşe toplumun her kesiminden binlerce katılmıştı. Bu yürüyüşün en önemli özelliği çeşitliliği ve kapsayıcılığı olmanın yanı sıra güçlü örgütsel yapılarını biçimlendirdiği eylemler olmaması ve farklı grupların yan yana olmakta zorlanmamasıydı.

Araştırmada kadın hareketlerinin dönüşümünün kapsamını farklı boyutlar ve dinamikler üzerinden ortaya çıkarmaya çalışırken, anladım ki hareketi dönüştüren en önemli faktörler feminist hareketin gençleşmesi ve farklı kadınlık hallerinin çoğalması. Tabi burada kuşaklar arası çatışmanın bir zemininin oluştuğunu da söylemeliyim. Farklı kuşaklardan kadınları öyküleri ve örgüt deneyimleri de birbirinden farklılaştı. Ancak buna olumsuz bir anlam yüklemenin doğru olmayacağını düşünüyorum. Öykülerin ve

deneyimlerin çeşitlenmesi feminizmin kapasitesinin artmasına etki eden ve feminist argümanların toplumsal düzlemde yaygınlaşmasında rol oynayan faktörler olarak da değerlendirilebilir.

Kadın hareketlerinin dönüşümünü araştırmaya karar verdiğim zaman yeni iletişim teknolojilerinin ve sosyal medyanın etkisini de araştırmaya dahil edilmesi gerektiğini biliyordum. Görüşmecilerin neredeyse tamamının aktif olarak ve politik amaçlarla internet kullandığı ortaya çıktı. Yeni eylem biçimleri, kampanyalar ve aslında tüm faaliyetler yeni iletişim teknolojilerine göre biçimleniyor demekle fazla ileri gitmiş sayılmamam gerekir. Araştırmada yeni iletişim teknolojilerinin ve sosyal medyanın örgütlenme pratiklerini ve kadınların örgütlenmeyle ilgili fikirlerini doğrudan etkilediği saptandı. Sosyal medya yeni örgütlenme tarzlarına yön vermede en fazla pay sahibi olan teknolojik icatlarda biridir.

Günümüzde tek bir kadın hareketinden ve feminizmden bahsetmek mümkün değil. Bu çalışmada, içinde bulunduğumuz dönemin hareketlerini karakterize eden özelliğin 'çeşitlilik' olduğu farklı bağlamlarda dile getirildi. Araştırma kapsamında kadınların gündemlerinin yaşadıkları bölgelere göre çok farklılaştığı ortaya çıktı. İhtiyaçların, sorunların ve öncelikli konuların farklılaşması, politika yapma tarzlarını da etkilediği görülüyor.

Bu araştırmanın önemli sonuçlarından birisi de kadın hareketlerinde ve feminizm pratiklerinde metropol ve taşra ayrımı ve kendi bölgelerindeki toplumsal dinamikler üzerinden şekillenen feminizmin taşradaki kadınların yaşantılarındaki dönüştürücü etkileri oldu. Taşrada kadın hareketleri ve feminizm çoğunlukla mikro sorunlarla ilgilenen, kadınların birbirleriyle yakın ilişkiler kurmasına olanak veren ve çalıştıkları konularda somut politika ve çözüm üretmeye odaklı politik zeminler olarak çok etkililer. Ancak taşradaki kadın hareketlerin öznesi olan görüşmecilerin deneyim

aktarımları büyük şehirlerdeki feminist örgütlerle iletişimlerin yetersizliğini, ve ilişkilerdeki hiyerarşik örüntülerin varlığının hissedildiğini gösterdi. İletişim teknolojilerinin bu kadar aktif kullanıldığı ve geliştiği bir çağda farklı bölgelerdeki kadın hareketlerinin temas ve iletişim eksikliği oldukça düşündürücü ve bu konu üzerinde çalışılmaya ihtiyaç var.

Bu araştırma sonucunda kendilerini feminist olarak tanımlayan kadınların gündelik yaşamlarında her yer bir mücadele alanı denilebilir. Feminist hareketin kadınların yaşamına somut olarak nasıl etki ettiğini ve hangi konularda pek etki edemediğini görmek açısından gündelik yaşama ilişkin deneyim aktarımları çok kıymetli. Nitekim toplumsal cinsiyet rollerinden sıyrılmanın çok kolay olmadığı ve sürekli bir mücadele gerektiği de görüşmecilerin deneyim aktarımlarında belirgindi. Görüşme yaptığım kadınlardan evli olanların neredeyse tamamı eşleriyle iş paylaşımı konusunda bir mücadele halindeydiler. Erkeklerin, erkek egemen kültür tarafında kendilerine bahşedilen ayrıcalıklardan vazgeçmeleri kolay görünmüyor. Gündelik yaşama ilişkin deneyim aktarımları içeren araştırmalar kadın hareketlerinin kadınların somut yaşamlarına daha eşit ve istedikleri gibi yaşamak anlamında ne derece ve hangi alanlarda etki ettiğini anlamak için bir kapı aralıyor.

Sonuç olarak, bu çalışmada yapılmak istenen kadın hareketlerinin ve feminist hareketin tarihsel dönüşümünü kişisel deneyimlerden, politik yaklaşımlardan, kurulan ilişkilerden, gündelik yaşam pratiklerinden takip etmektir. Bunun için dokuz şehirden, farklı yaş gruplarında 40 feminist kadınla görüşme yapıldı. Kadınların hikayelerinde ortaklaşan ve farklılaşan örüntüler bize Türkiye’de feminizmin ne tür kırılmalar yaşadığını, hangi konularda dönüştüğünü ve toplumsal bir hareket olarak kadınların yaşamlarındaki cinsiyete dayalı eşitsizliklerin giderilmesi noktasında taşıdığı potansiyeli gösterdi.

Kadınların, kadın hareketi ve feminist olmakla ilgili düşüncelerini , deneyim çeşitliliğini, çatışma ve uzlaşma noktalarını öğrenmek toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermeye yönelik kadın politikalarının geleceği ve kapasitesi hakkında bir perspektif çıkarmak için gerekli görünmektedir. Ülkemizde kadınların deneyim anlatılarına dayanan tarihsel araştırmalar özellikle sözlü tarih ve bellek çalışmaları alanındaki gelişmelerle birlikte artış gösterse de yine de çok fazla değildir. Oysa ki ortak bir bellek oluşturmak için böyle çalışmalara ihtiyaç vardır. Feminist hareketlerde bir dönem aktif olmuş kadınların tarihini ortaya çıkarmaya yönelik bazı araştırmalar yapılmışsa da genç kuşak kadınların deneyimlerini de içeren üzerinden kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır. Bu araştırmada genç feministlerin de deneyimlerine ve anlatılarına da yer verilerek feminist hareketi farklı kuşaklardan kadınların kendi anlatıları üzerinden toplumsal dönüşüm tarihi içerisinde bir yere oturtmak mümkün olmuştur.

Araştırmaya başlarken feminist harekete hala ihtiyaç var mı sorusuna cevap aradığımı söylemiştim. Bu soruyu, feminist bakış açısı teorisinin getirdiği açılımlarla ele aldığım feminist kadınların deneyimlerinden yola çıkarak ve bir feminist araştırmacı olarak kendi deneyimlerimi de araştırmanın bir parçası yapığım bu çalışmaya dayanarak kesinlikle evet diyerek cevaplayabilirim.

KAYNAKLAR

- Ahmed, S. (2018). Feminist Bir Yaşam Sürmek, Çev. Beyza Sümer Aydaş, Sel Yayınları, İstanbul.
- Akal, E. (2011). Kızıl Feministleri, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Akşit, E. E. (2015). Feminist Dergicilik ve Yayıncılığın Sınırları, Kebikeç Dergi, 39, 491-502.
- Akşit, E.E. (2005). Kızların Sessizliği, Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi, İletişim, İstanbul.
- Başdaş, B. (2012.) Feminizme Farklı Yaklaşımlar v Üçüncü Dalga, Feminizm Tartışmaları içinde, Kumbara Sanat Atolyesi. İstanbul.
- Berktaş, F. (1998), Cumhuriyet'in 75. Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak, 75. Yılda Kadınlar ve Erkekler içinde, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Bora, A. (1989). 1. Kadın Kurultayı ve Kadın Tarafı Olmak. Birikim, 2, (68-70).
- Bora, A. (1995). Kadınlar ve Erkekler Hakkında Bildiğiniz Birkaç Şey, Başbakanlık, Kadının Statüsü ve Sorunları, Ankara.
- Bora, A., Günel A. (2002) 90'larda Türkiye'de Feminizm, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bora, A. (2011). Feminizm Kendi Arasında, Ayizi Kitap, Ankara.
- Bora,A.(2017). Kesişimsellik, Birikim Dergisi.
- <https://www.birikimdergisi.com/haftalik/8225/kesisimsellik#.XcRxglUza01>
- Brooks, A. (2007). "Feminist Standpoint Epistemology", Feminist Research Practice içinde Calif.: Sage Publications.

- Butler, J. (2012). Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi, Metis Yayınları, İstanbul.
- Canan, B. (2014). Yaşarken Yazılan Tarih Üzerine, *Moment Dergi*, 1(1), (147-153).
- Cantek, F.Ş. Bora, A. (2015). Akacak Mecra Bulmak, İradenin İyimsenliği:2000'lerde Türkiye'de Kadınlar içinde Ayizi Kitap, Ankara.
- Caunce, S. (2001). Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi, Çev. Bülent Can, Alper Yalçınkaya Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Cengiz, F.S. (2010). Bir "Yeni Sosyal Hareket Olarak Türkiye'de 1980 Sonrası Feminist Hareket: Değerler Değişimi mi Alternatif Dinamikler mi?", *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları içinde* (115-134), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Collin, F., Kaufer, I. (2016). Feminist Güzergah, Çev. Gülnur Acar Savran, Dipnot Yayınları, İstanbul.
- Collins H. P. (1991). Black Feminist Thought. Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment. Routledge: London.
- Collins, H. P. (1986). Learning from the outsider within: The sociological significance of black feminist thought. *Social Problems*, 33 (6), (14-32).
- Coşar, S. (2012). Feminizme Farklı Yaklaşımlar ve Üçüncü Dalga, Amargi Feminizm Tartışmaları içinde, Kumbara Sanat Atölyesi. İstanbul.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color, *Stanford Law Review* Vol. 43, No. 6 (1241-1299)

Crenshaw K. (2015). Why Intersectionality Can't Wait,
<https://www.washingtonpost.com/news/in-theory/wp/2015/09/24/why-intersectionality-cant-wait/>

Çakır S. (1995). Türkiye'de Kadın Tarihi Yazmak, Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde (222-237). Haz. Serpil Çakır, Necla Akgökçe , Sel Yayıncılık, İstanbul.

Çakır, S. (1996). Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, İstanbul.

Çakır, S. (2006). Sözlü Tarih Projelerinde Yöntemsel ve Etik Sorunlar ve Bu Sorunları Çözme Yolları (57-69), Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar içinde, Tarih Vakfı, İstanbul.

Çakır, S. (2011). Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası, Birkaç Arpa Boyu içinde, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Danacıoğlu, E. (2007). Geçmişin İzleri Yanı başımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

Demirdirek, A. (2013). Kadınlar Dünyası Dergisi'nin 100. Yılı Etkinliği, ODTÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çobanoğlu Salonu, 15 Nisan 2013.

Demirdirek, A. (2016). Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi, Ayizi Kitap, İstanbul.

Demiroğlu, E.T. (2014). Yeni toplumsal hareketler: Bir literatür taraması. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 2, (133-144).

Devecioğlu, A. (2010). 1980'den 2010'a Türkiye'de Kadın Hareketi.
<https://bianet.org/kadin/kadin/123068-1980-den-2010-a-turkiye-de-kadin->

hareketi.

Düzkan, A, Ahıska, M. (1994). 80'li Yıllarda Türkiye'de Feminizm. Defter, 7 (21), (145-167).

Gluck,S. (1996). What's So Special About Women, Oral History An Interdisciplinary Anthology Altamira Press, New Delhi.

Grosz E. (1990). Contemporary Theories of Power and Subjectivity" Sneja Gunew (ed.) Feminist Knowledge, Routledge: London.

Haraway, D. (1991). Simians, Cyborgs, and Women. Free Association Books: London.

Harding, S. (1991). Whose Science? Whose Knowledge?. Cornell University Press: NY.

Harding, S. (1993). Rethinking Feminist Standpoint Epistemology: What is 'Strong Objectivity'? L. Alcoff and E. Potter (Der.), Feminist Epistemologies. Routledge: London/New York: S. 49-81.

Hartsock, N. C. M. (1983). The Feminist Standpoint: Developing the Ground for a Specifically Feminist Historical Materialism. S. Harding and M. B. Hintikka Discovering Reality , D. Reidel Publishing. (83-310).

Hartsock, N. C. M. (1997). Comment on Hekman's Truth and Method: Feminist Standpoint Theory Revisited: Truth or Justice?. Signs, 22, (2). (367-374).

Hekman, S. (1997). Truth and Method: Feminist Standpoint Theory Revisited. Signs, 22, 341-365.

Hirsch, M. (2008). The Generation of Post Memory, Poetics Today, 29, (15-22),

History. Lexington, KY: The University Press of Kentucky.

Humez, J. M, Crumpacker L. (1979). Oral History In Teaching Women's Studies. The Oral History Review, 7, (53-69).

- Işık, A. (2009). Sözlü Tarih ve Kürtlerde Sözlü Tarih Çalışma Örnekleri. *Toplum ve Kuram*, 2, (174-194).
- İlyasoğlu, A. (2001). Kadın Yaşam Tarihi Anlatılarına Kadın Çalışmaları Alanından Bir Bakış, Yerli Bir Feminizme Doğru içinde, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- İlyasoğlu, A. (2006). Yakın Dönemde Tarihe İlginin Farklılaşması (15-21) Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar içinde, Tarih Vakfı, İstanbul.
- Karagöz, K. (2013). Yeni Medya Çağında Dönüşen Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm Hareketleri. *İletişim ve Diplomasi*, 1, (131-157).
- Kılıç Z. (1998). Cumhuriyet Türkiye'sinde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış, 75. Yılda Kadınlar ve Erkekler içinde (347-360), Tarih Vakfı Yayınları , İstanbul
- Mannheim, K. (1952). "The Problem of Generations", *Essays on Sociology of Knowledge* içinde (276-320), Routledge, London.
- Mies M. (1995). Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde (48-64). , Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Neuman W. L. (2012) *Toplumsal Araştırma Yöntemleri 2.Cilt*, Çev. Sedef Özge, Yayın Odası, İstanbul.
- Neyzi,L.(2012). Türkiye'de Hafıza Çalışmaları.
<http://hakikatadalethafiza.org/turkiyede-hafiza-calismalari-leyla-neyzi/>.
- O'Leary, C. (1997). Counter Identification or Counter Hegemony? Transforming Feminist Standpoint theory. *Journal of Women Politics&Policy*, 18, (45-72).

Özdemir, E. , Bayraktar S. (2012) Amargi Feminizm Tartışmaları, Kumbara

Sanat Atölyesi. İstanbul

Özkazanç, A. (2017). Türkiye’de Kadın Hareketleri ve Kesişimsellik Yaklaşımı, Yeni Küresel Feminizmin Yükselişi ve İmkanları içinde (24-37) Heinrich Böll Stiftung Derneği, İstanbul.

Öztañ, E. (2013). Dorothy Smith’in Sosyal Bilim Yaklaşımı ve Kurumsal Etnografya, Sosyoloji Konferansları, No:48 (35-56),

Öztürkmen, A. (2001-2002). Sözlü Tarih Yeni Bir Disiplinin Cazibesi. Toplum ve Bilim, 91 (115-121).

Paker, B. (2012). Feminist Örgütlenme, Amargi Feminizm Tartışmaları (içinde, Kumbara Sanat Atolyesi. İstanbul.

Parmaksız, P.M. (2011). Kadınların Belleği: Hatırlama, Anlatı, Deneyim ve Toplumsal Cinsiyet Yeniden İnşası, Birkaç Arpa Boyu içinde Der. Serpil Sancar (571-602).

Portelli, A. (1998), "Oral History As Genre", Narrative and Genre, Chamberlain, M. & Thompson, P. (y.h.), London & NY: Routledge, s.23-45.

Portelli, A. (2006), What Makes Oral History Different, The Oral History Reader içinde (34-79). Ed Robert Perks ve Alistair Thomson. Routledge, NY.

Punch K. F. (2011) Sosyal Araştırmalara Giriş, Çev. Siyasal Kitabevi Ankara.

Redfern, C., Aune K. (2012). Baş Harfi F, Çev. Aksu Bora ve Simten Coşar Ayizi Yayınları, Ankara.

Sancar, S. (2013), Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Savaş, G., Ertan S.(2018) E-Sosyal Bilimler Dergisi www.esosder.org Electronic Journal of Social Sciences ISSN:1304-0278 Cilt:17 Sayı:68 (1527-1547)
- Say, O. (.2006). Sözlü Tarih ve Görüşme Teknikleri <http://artizan.org/okuma-tartisma/sozlu-tarih-ve-gorusme-teknikleri>
- Sayılan F. , Bora A. (1998), Resmi İdeolojilerde Kadın Hakları Söylemi Birikim, Sayı 105-106.
- Scott, J. W. (2013). Feminist Tarihin Peşinde BGST Yayınları: İstanbul.
- Silke, W. (2018). #MeToo Yüz Günde Çılgıya Dönüşen Hareket,<https://www.dw.com/tr/metoo-100-g%C3%BCnde->
- Simoni, S. (2016.) “Gündelik Hayat”: Feminist bir Analiz, Çev. Erkal Ünal <http://www.kostebekkolektif.org/>
- Smith, D. E. (1988), The Everyday World As Problematic: A Feminist Sociology, Milton Keynes: Open University Press
- Sosyoloji Konferansları* No: 48 (2013-2) / 35-56
- Sözlü Tarih Araştırma Grubu. (2006). Sözlü Tarih Araştırmacıları İçin Pratik El Kılavuzu, Bilim ve Sanat Vakfı, İstanbul.
- Stanley L., Wise S. (1995), Feminist Araştırma Sürecinde Metot, metodoloji ve Epistemoloji, (67-98). Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Şakir, Ş. (2019). 31 Mayıs 2013: Gezi Direnişinde Kadınlar <https://catlakzemin.com/31-mayis-2013-gezi-direnisinde-kadinlar/>

- Şimşek L. (2005). Türkiye’de Feminist Hareketin Kısa Tarihçesi, Özgürlüğü Ararken’in içinde (s.13-19). Amargi Yayıncılık, İstanbul
- Tekeli, Ş. (1989). 1. Kadın Kurultayının ardından. Birikim, 2, 67-68.
- Tekeli, Ş. (1998). Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme, 75. Yılda Kadınlar ve Erkekler içinde, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Thompson, P. (1999). Geçmişin Sesi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 84: İstanbul.
- Thomson, P. (2006). 21. Yüzyılda Sözlü Tarih İçin Potansiyeller ve Meydan Okumalar (s.23-37) , Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar içinde s., Tarih Vakfı, İstanbul.
- Uçkan, Özgür (2012). Dijital Aktivizm mi, Aktivizm mi?. <https://spotdergi.wordpress.com/2012/05/30/dijital-aktivizm-mi-aktivizm-mi>
- Walker, M. (2006). Southern Farmers and Their Stories: Memory and Meaning of Oral History, The University Press of Kentucky.
- Yardımcı S. Ve Güçlü (2013) Giriş, Queer Tahayyül (s.17-25), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Yıkımsı, M. S. (2016), Sözlü Tarihin Radikal Potansiyeli, Vira Verita 2016/1. (28-40).
- Yücesan Özdemir, G (2014). “Hırsız Zamanlar, İstilacı Mekanlar”: 21. Yüzyılda Yeni İletişim Teknolojileri, İş ve İstihdam, <http://www.sosyalhaklar.net/2014/bildiriler/ozdemir.pdf>

Yüksel, Melis (2018). Türkiye’de Feminist Hareketin Yeni

Alanı [https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-feminist-hareketin-yeni-
alan%C4%B1-internet/a-37857692](https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-feminist-hareketin-yeni-
alan%C4%B1-internet/a-37857692)

İnternet kaynakları

<https://catlakzemin.com/>

<http://recel-blog.com/>

<http://www.5harfliler.com/>

<https://bedenolumlamahareketi.com/2017/04/02/bir-garip-akim-beden-olumlama-hareketi/>

<http://filmmor.org/isyan-i-nisvan/>

[\(https://baslangicdergi.org/turkiye-kadin-hareketi-sozden-eyleme-eylemden-cogulculuga-1/](https://baslangicdergi.org/turkiye-kadin-hareketi-sozden-eyleme-eylemden-cogulculuga-1/)

<https://bianet.org/kadin/medya/10137-15-yilinda-dayaga-karsi-dayanisma-yuruyusu>

<https://bianet.org/kadin/kadin/123068-1980-den-2010-a-turkiye-de-kadin-hareketi>

[\(https://www.womensmarch.com/mission/\)](https://www.womensmarch.com/mission/)

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-42341716>

<https://bianet.org/biamag/kadin/102040-analar-yoldaslar-tanricalar>

<https://www.haberler.com/2017-de-baslayan-kadin-yuruyusu-nun-ucuncusu-11660288-haberi>

<https://catlakzemin.com/pazarlama-stratejisi-olarak-feminizm>

<https://www.dw.com/tr/metoo-100-g%C3%BCnde-hareket/a-42266629>

<https://www.birgun.net/haber-detay/kadinlar-tum-dunyada-grevde.html>

<https://catlakzemin.com/arjantinli-kadınlardan-uluslararası-grev-çagırısı-8-mart-2017>

<https://t24.com.tr/haber/polonyadaki-kurtaj-yasasının-geri-çekilmesi-bir-zafer-sayılabilir-mi,364263>

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-42341716>

<https://www.e-skop.com/skopbulten/direngezi-%E2%80%9Cutopya-acligi%E2%80%9D-olarak-gezinin-mizahi/1719>

<http://www.art-izan.org/okuma-tartisma/sozlu-tarih-ve-gorusme-teknikleri>

http://konda.com.tr/wp-content/uploads/2017/02/KONDA_GeziRaporu2014.pdf

EKLER

1. Görüşmecilere ait demografik bilgiler

İSİM	YAŞ	EĞİTİM/MESLEK	MESLEK-İŞ DURUMU	MEDENİ DURUM	ŞEHİR
FİGEN	35	Üniversite	STK Proje yöneticisi	Evli	Ankara
CEYDA	32	Üniversite	Avukat	Evli	Trabzon
NERGİS	61	Yüksekokul	Emekli	Bekar	İstanbul
ELİF	56	Üniversite	Öğretmen	Evli	İstanbul-Ankara
KERİME	38	Doktora	Sosyolog	Evli	Ankara
REYHAN	35	Doktora	Sosyolog	Evli	İstanbul
SEVGİ	38	Doktora	Ressam	Evli	İstanbul
RUKİYE	33	Doktora Öğrencisi	Sanat eleştirmeni/küratör	Evli	İstanbul
HAVVA	35	Üniversite	Medya uzmanı-işsiz	Evli	İstanbul
GÜLAY	56	Lise	Emekli Muhasebeci	Boşanmış	Erzincan
FİDAN	34	Yüksek Lisans	Sosyolog/Bağımsız araştırmacı	Evli	İstanbul
AYÇA	41	Üniversite	Mali Müşavir	Boşanmış	Van
UMAY	32	Üniversite	Öğretmen	Bekar	Ankara
ŞENAY	43	Yüksekokul	STK- Uzman	Evli	İstanbul
PİRAYE	33	Üniversite	Şehir ve Bölge Plancısı	Evli	İzmir
REZZAN	32	Üniversite	Reklamcı	Bekar	Eskişehir-Ankara
NİLGÜN	37	Üniversite	Öğretmen	Bekar	Mersin-Ankara
NALAN	56	Doktora	Tıp Doktoru	Evli	Ankara
NİHAL	19	Lisans öğrencisi	Öğrenci	Bekar	Ankara
İKBAL	24	Üniversite	Psikolog	Bekar	Ankara
JÜLİDE	32	Doktora Öğrencisi	Öğretim Görevlisi	Bekar	İstanbul
JALE	30	YL öğrencisi	Siyaset bilimi	Bekar	Ankara
İŞILAY	62	Yüksekokul	Emekli işçi	Boşanmış	İstanbul-Ankara
BEYZA	62	Üniversite	Emekli öğretmen	Bekar	Ankara
ITIR	55	Doktora	Yarı zamanlı akademisyen	Evli	Ankara
ILGIN	51	Üniversite	Mühendis	Boşanmış	Ankara
HANDE	33	Doktora	Mühendis	Evli	Ankara
GÜLCAN	36	Doktora	Sosyolog-yarı zaman öğretim görevlisi	Evli	İstanbul
ÖZLEM	32	Üniversite	Sosyolog-işsiz	Evli	Bolu-Ankara
GAYE	28	Yüksek Lisans	Psikolog	Bekar	Mersin
FİLİZ	30	Doktora Öğrencisi	Mühendis	Evli	Ankara
FİKRİYE	27	Üniversite	Sinemacı-işsiz	Bekar	Ankara
FATOŞ	36	Üniversite	Öğretmen	Bekar	Diyarbakır
EMEL	37	Üniversite	Antropolog	Evli	Ankara
EYLÜL	33	Doktora Öğrencisi	Öğretim görevlisi	Evli	Ankara
ESRA	32	Yüksek Lisans	Editör-Çevirmen	Evli	İstanbul
ÇİĞDEM	75	Üniversite	Avukat	Bekar	İstanbul
CEREN	34	Üniversite	Mühendis	Bekar	Ankara
TÜLAY	33	Yüksek Lisans	Sosyolog-KÇ Uzmanı	Evli	İzmir
BANU	45	Üniversite	İşsiz	Bekar	Ankara

2.Görüşme Soruları

1. Bölüm

1. Toplumsal bir hareket olarak feminizm sizin için ne anlam ifade etmektedir?
- 2.Kendinizi feminist olarak tanımlamanızda etkili olan nedenler nelerdir, nasıl bir süreçten geçtiniz, spesifik bir aydınlanma anı var mı, feminist olma öykünüzden bahseder misiniz?
3. Yaş, eğitim ve mesleğiniz?
4. Etnik kimliğinizin, dini inançlarınızın, cinsel yöneliminizin ya da memleketinizin feminist ya da kadın hakları savunucusu olmanızla bir ilişkisi var mı sizce? (Burada amaç kimliksel aidiyetlerle bir ilişki kurup kurmadığınızı anlamaya çalışmak)
5. Türkiye’deki feminist hareket hakkındaki genel düşünceleriniz nelerdir?
6. Feminist eylemlere ve etkinliklere katılır mısınız, katılırsanız ne gibi eylem ve etkinlikler?
7. Kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığa karşı en etkili aktiviteler nelerdir size göre (sokak eylemleri, sosyal medya kampanyaları, imza kampanyası, boykot vb.) biraz açıkla mısınız)?
8. Sizin için en unutulmaz feminist eylem ya da kampanyası ne oldu kişisel tarihinizde, neden?
9. Feminist hareketten beklentileriniz nelerdir? Kadınlıkla ve kadınlarla ilgili en çok ilgilendiğiniz konular ve sizi en çok kaygılandıran meseleler nelerdir?
10. Bir feminist veya kadın örgütüne üye misiniz, feminist örgütlenmeyle ilgili düşüncelerinizden bahseder misiniz?
11. 1980 sonrası dönemde Türkiye’de ivme kazanan kadın hareketi ve feminizm hakkında ne düşünüyorsunuz? 1980 sonrası Türkiye’de varlık gösteren feminist hareketle günümüzdeki kadın hareketleri arasında ilişkiyi nasıl kurarsınız? (farklılıklar, benzerlikler, kazanımlar, eleştiriler, hayal kırıklıkları vb.)

2. bölüm

12. Türkiye’deki feminizm ile ilgili yayınlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

-Bu konuda görüşlerinizi belirlemenizde etkili olan yazılar, makaleler dergiler var mı, varsa bunlara örnek verebilir misiniz?

13. Kadınlarla ilgili konularda ve feminist meselelerle ilgili internet kullanıyor musunuz?

- Okuma, paylaşma, yazma vs. takip ettiğiniz/yazdığınız kadın siteleri, dijital dergiler?

14. Son yıllarda toplumsal hareketler ve eyleme yöntemleri internet ve sosyal medya etkisiyle dönüşüme uğradı ya feminist harekette bu dönüşüm nasıl oldu/oluyor, bunun feminist hareketteki yansımaları nasıl olur/oldu size göre?

3. bölüm

15. Eşinizle/sevgilinizle/ ilişkinizde yada aile yaşamınızda toplumsal cinsiyet konularıyla ilgili olmanızın ve feminist olmanızın ilişkilerinize bir etkisi oldu mu?(İş bölümü. Temizlik yemek yapma çocuk bakımı , cinsel yaşam vs. gibi)

16. -Cinsellik deneyimlerinizde feminist bir kadın olmanın etkisi var mı varsa ne tür etkileri var?

17. (Varsa) Çocuklarınızı yetiştirirken toplumsal cinsiyet ve kadın konularıyla ilgili olmanın olumlu/olumsuz etkisi oldu mu, açıklar mısınız?

18. . Kendi bedeninizle kurduğunuz ilişkiye aşağıdaki konular çerçevesinde değinir misiniz?

-Kilo sorunu ve diyet yapmak.

-Estetik/kozmetik/botoks vs.,güzellik algısı ve genç olma dayatması

ÖZET

Morsünbül, Bilgen, Feminist Olma Öyküleri ve Deneyim Anlatıları Üzerinden

Türkiye’de Feminist Hareketin Dönüşümü

Anahtar kelimeler: Feminist hareket, deneyim, sözlü tarih, feminist bakış açısı teorisi

Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Prof.Dr. Elif Ekin Akşit Vural. 201 sayfa

Türkiye’de kadın hareketinin kökleri Osmanlı Dönemi’ne dayansa da 1980 sonrası ortaya çıkan ve günümüze kadar uzanan güçlü bir feminist hareket vardır. Bu çalışmanın temel amacı, feminist kadınların kişisel deneyim anlatıları üzerinden Türkiye’de feminist hareketin tarihsel dönüşümünü ele almak ve feminist olmanın, kadınların kişisel yaşamlarındaki etkilerini ortaya çıkarmaktır.

Feminist harekette aktif olmuş farklı bölgelerden kırk görüşmeci ile yapılan derinlemesine görüşmelere dayanan araştırmada, kadın hareketinin, günümüzde ana gövdesi olan bir hareket olmadığı, aksine parçalı bir yapısı olduğu ve çok çeşitlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde yaşam öyküsü (kişi odaklı) ve konu odaklı (epizodik) olarak iki türde uygulanabilen sözlü tarih yöntemlerinden her iki türü de kullanılmıştır. Bu çerçevede, kadın hareketine dahil olma öyküleri ile örgütlenme ve politik yaklaşımlar arasındaki ilişkiler, öykülerde ortaklaşan örüntüler ve farklılaşan kısımlar tarihsel bir perspektif ile ele alınmıştır.

Araştırma sonucunda feminist hareket içerisinde politik yaklaşımların ve eylem yapma biçimlerinin çeşitliliğe etki eden en önemli unsurlar internet teknolojilerin kullanımındaki artış ve hareketin gençleşmesi olarak ortaya çıkmıştır. Kuşak farkı ve metropol taşra ikiliği feminist hareketler hakkındaki bakış açılarında ve yöntemlerde fark yaratan ve dönüşümün izinin sürüldüğü diğer iki olgudur. Çalışmanın gündelik yaşam pratikleri ile ilgili olan bölümde ise feminizmin kadınların yaşantılarındaki dönüştürücü etkilerine ışık tutmak amaçlanmıştır.

ABSTRACT

Morsünbül, Bilgen, The Transformation of Feminist Movement in Turkey through Experience Narratives and Stories of Feminists

Key Words: Feminist movement, experience, oral history, feminist standpoint theory

PhD Thesis, Supervisor Prof. Dr. Elif Ekin Akşit Vural. 201 pages

There is a strong feminist movement in Turkey emerged after 1980 extending until today that has roots in the women's movement at the Ottoman period. The main objective of this study is to discuss the historical transformation of feminist movement in Turkey and to find out the effects of being feminist on the personal lives through feminist women's experiences and narratives.

In this research which is based on the depth interviews with forty interviewees from different regions who have been active in feminist movement, it is figured out that feminism is a movement which has no main body anymore. Rather, feminist movement has a fragmentary structure and diversity. In my research, I applied both types of oral history method to interviews that are life stories and episodic narratives.

In this context, I explored the relationship between the stories on joining feminist movement and political approaches of women, discussed the common patterns and distinctive characteristics of generations in the narratives with an historical perspective.

The research showed that the most important factors that cause diversity in the feminist approaches and that effects political action styles are, the increase of using internet technologies and the rejuvenation of feminist movement.

The difference in generations and the distinction of metropolitan and provincial were the other two dimensions that cause differences and transformation in the perspectives and methods of feminist movements.

In the section related to everyday life practices of the study , it is aimed to shed light on the transformative effects of feminism on women's lives.

